ÎN PRAGUL VIEȚII

ION AGÂRBICEANU

IN PRAGUL VIEȚII

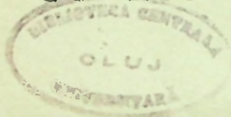
ROMAN

1942

EDITURA NAȚIONALA GH. MECU

ION AGÂRBICEANU
IN PRAGUL VIEȚII
S'A EDITAT ȘI TIPĂRIT DE
EDITURA NAȚIONALA GH. MECU
București *Noemvrie 1942*

— O ultimă întrebare, domnișoară! Afară de bilanțul general dela sfârșit de an, mai este obligator și altul, pentru întreprinderile comerciale și bancare? Și dacă da, ce deosebire este între ele și cum se pregătesc?

Sora Preda, ultima în bancă, în rândul de patru fete, răsuflă ușurată și un zâmbet ușor îi trecu peste față. Ultima întrebare! Dac' ar ști-o și pe asta! Și iată o știa! Ar fi putut răspunde și adormită bine jumătate. In clipa ce trecu dela punerea întrebării și până ce începu să răspundă, îi trecură prin cap o mulțime de gânduri, încât mai târziu se tot miră cum s'au îmbulzit atâtea, într'un timp atât de scurt! Siguranța că era stăpână și pe ultima întrebare o făcu să vadă cât de proastă a fost că s'a temut atâta de examenul de bacalaureat; că n'a mai avut, de două săptămâni, un ceas de liniște și de bucurie · că a buchisit până noaptea târziu și s'a sculat din zori; că aici, de două ceasuri, stă cu sufletul la gură, așteptând să-i vină rândul la exami-

nare, pismuind colegele care răspundeau înaintea ei, dorind să fie în locul lor, să răspundă la întrebările ușoare ce li se puseră lor, în vreme ce. cine știe, ce probleme i se vor da ei ; pălind și cu o încordare lăuntrică, un fel de tremur solidificat, așteptând, din răspuns în răspuns, după ce-i veni rândul, să i se pună întrebarea următoare ! Ce tortură ! Ce prostie să-i fie atât de frică !

Toată gloata aceasta de gânduri îi trecu fulgerător, prin minte, în clipa scurtă dintre ultima întrebare și răspunsul ei.

Cât de liniștită și, oarecum, de-a călare a dat ea ultimul răspuns ! Avea senzația că numai gura-i mergea, iar ea însăși examina, cu un aer de superioritate, comisia examinatoare. Și părea acum aproape vrednică de compătimit, deși mutrele acele o îngroziseră, mai înainte două ceasuri. Doi bărbați și șase femei. Săracile ! Ce îmbătrânite și plictisite păreau profesoarele. Nu-i vorbă ! De la opt dimineața și până acum se apropia de două ! Și ele nemișcate și încordate pe scaune, ca niște păpuși vechi, pe resorturi !

— „Deajuns. Mulțumesc, domnișoară Preda“, zise președintele comisiunii. „Cu dumneavoastră patru am isprăvit. Continuăm după amiază, la orele trei“.

După ce comisia părăsi sala, Sora Preda se smulse din brațele colegelor care veniră, să felicite pe cele patru, și o luă la goană, pe coridor, pe scările celor două etaje, părăsind cea dintâi clădirea masivă a liceului comercial. Abia după ce ieși comisia, simți întreaga bucurie a reușitei și avu sentimentul unei libertăți fără de margini, cum nu mai încercase încă.

Simțea cum îi ard obrajii și cum i-au crescut aripi la picioare. Dacă nu i-ar fi fost rușine de rarii trecători de pe stradă, ar fi continuat fuga, până acasă. De altfel nu vedea pe nimeni. Trecea pe lângă oameni, ca pe lângă niște ființe ireale. Ochii ei albaștri, de-un albastru de vinețele, păreau mai întunecați, mai mari. Fără să-și dea seama, se grăbea totuși, făcea pași prea mari, care îi stricau, îi poceau cadența mersului său obicinuit, ritmic alintat, ușor, ce-i împrumuta ei însăși o senzație de plutire. Pașii prea largi, cât le îngăduia fusta, o făceau să meargă aplecată puțin înainte. Nu mai era farmecul, grația umbletului său obicinuit și, dacă s'ar fi putut vedea într'o oglindă, s'ar fi uitat ca la o străină. Dar ea era stăpânită acum de-o arzătoare bucurie și de dorința de-a vesti, cu o clipă mai curând, părinților, marele eveniment. Pentrucă, după ce răspunse și la ultima întrebare, simți că, totuși, bacalaureatul era un eveniment.

Izbi cu putere portița curții, în urma sa, și o luă la fugă, spre casă, prin curtea destul de mare. Casa era în fundul curții, în nemijlocită vecinătate cu grădina.

Până să se întrebe mamă-sa cine poate trânti așa de tare ușile camerilor, Sora îi sări radioasă în grumaji, îmbrățișând-o și sărutând-o răsunător, pe amândoi obrajii.

—Sunt bacalaureată mamă dragă! Ba-ca-la-u-re-a-tă!

Apoi, făcând o jumătate de pas înapoi, punându-i mâinile pe umeri și privind-o cu ochii inundați de lumină, mai spuse odată, silabisind :

— Ba-ca-la-u-re-a-tă !

— „Draga mamii, dragă !", zise Ana înduioșată, îmbrățișând-o și sărutând-o, cu ochii umezi. „Așadar a dat Dumnezeu de ai scăpat de tortura asta !"

— Am fost eu proastă ! Nu trebuia să-mi fie frică ! Tata n'a venit ?

— E încă la birou.

— Am trecut și încă cu bine. Mă duc să-i spun și dumnealui. Sunt așa de fericită ! Inchipuiește-ți, mamă dragă : bacalaureată ! Este ceva ? Nu !

Dar nu mai așteptă răspunsul mamei sale. Se auziră ușile izbindu-se din nou. Ana, în bucătărie, lângă plita de gătit, își șterse o lacrimă. „Bine c'a trecut și peste prostia asta", zise ea tare, făcând pe slujnică să se mire.

Era o femeie înaltă. Sora nu-i ajungea încă de cât cu capul la umăr, dar avea s'o ajungă, fiindcă-i semăna leit. Fața ovală, cu linii dulci, fragedă încă, cu pielița fină, vădea o liniște lăuntrică, de mult așezată. Nu avea însă niciun fir de păr cărunt, în păru-i bogat, blond, pe care, cu toate ademenirile modei, nu voia să-l tundă. Intr'o rochie de casă, de pânză ieftină, cu șortul alb de bucătărie, cu mișcările-i mlădioase și iuți, nu i-ai fi dat mai mult de douăzeci și opt, treizeci de ani, deși avea aproape patruzeci. Bucătăria, cu plita, cu dulapul de vase, cu cratițele și tingirile atârnate de pereți, strălucea de curățenie. Curate erau și șortul și îmbrăcămintea servitoarei, care nu lepădase încă costumul din sat, deși slujea aici de doi ani.

Mâncarea era aproape gata. Sosiră d la școală: liceul lor era mai departe, în altă circumscripție a

orașului și cei doi băieți, Iuliu din clasa a șasea și Virgil din a întâia. Nu văzuseră nicio urmă că Sora ar fi venit și, cum știau că azi era ziua cea de groază intrară amândoi îngrijorați în bucătărie.

— Incă n'a venit Sora, mamă?

— A venit, veselă foc! A trecut, băieților! Pregătiți-vă să o felicitați. S'a dus să-l anunțe și pe tata.

Iuliu începu să aplaude și să strige: bravo, iar cel mic, Virgil, să râdă și să se învârtă într'un călcâi.

— Va trebui să bem un pahar de vin în sănătatea ei. Mâncările favorite i le-am pregătit eu. Du-te, Iuliu, în pivniță și adu o sticlă de vin. Sunt în nisip, după butoiu.

— „Știu eu unde sunt!", răspunse liceanul. „Dar, ce a spus, mamă? I-au pus întrebări grele?"

— Incă nu mi-a povestit. S'a grăbit să-l anunțe pe tatăl său. Atâta a zis că a fost o proastă, fiindu-i așa de frică de examenul ăsta.

— „Păi da, după ce-a trecut peste el, e ușor să zică, dar toată lumea se teme de el. Uf! Bine că a trecut! Parcă am scăpat și eu de o povară!", zise Iuliu.

— Dar eu! Că-mi era mai mare mila de biata fată, cât buchisa. De două săptămâni se culca la douăsprezece și se scula la șase. Bine c'a scăpat!

Virgil, c'o bucată de pâne cu unt în mână, ieși în curte, s'o aștepte pe Sora. De câte ori venea de la școală, era flămând ca un lup și până se servea prânzul, Ana trebuia să-i astupe, regulat, gura cu ceva. Rar ajungea acasă, înainte de două.

In vremea asta, Sora intră ca o furtună în biroul advocațial al tatălui său. se opri dreaptă, ca un prapur, în fața lui — el era adâncit într'un dosar — și zise răspicat și rar :

— Am onoare să mă prezint, domnule avocat. Sunt Sora Preda, bacalaureată ! Dacă ai cumva nevoie de un *titrat*, în biroul dumitale, îmi pot oferi serviciile.

Până să se ridice tatăl său de pe scaun. Sora fu lângă el și-l îmbrățișe, sărutându-l.

— Așa dar s'a isprăvit, fata mea ? Ai reușit ? Ai știut ?

— Peste așteptare, dragă tată. O să fiu cu siguranță clasificată printre cele cinci-șase dintâi.

— Mulțumită lui Dumnezeu ! Știu că te-ai scuturat de-o greutate. Mă bucur din toată inima și te felicit.

Advocatul Vasile Preda era un om de statură mijlocie, cu umeri largi, osos, fără urme de grăsime, cu fața bătând în brunet, cu linii tari, îmblânzite totuși de privirile bune ce se revărsau din ochii negri. Din războiu, se obicinuise să se tundă chilug și să-și radă întreaga față. Tuns cu zero nu i se prea distingea încărunțirea tâmplelor. Se ridică de pe scaun, își îmbrățișe fata, i se uită în ochi, și, văzând cum joacă în ei vălurelele de lumină, se emoționă și mai tare.

O bătu ușor pe umăr.

— Ne-ai făcut o mare bucurie, fata mea ! Intâiul bacalaureat în familie. E un eveniment pe care trebue să-l prăznuim.

— „Nu știu", zise Sora, adulmecând prin cameră. „Dar tată mi se pare că aici, în biroul dumitale, cam

miroase a mucegai. Nu e aerisit deajuns. Las' că deacum am vreme destulă și o să fac eu rânduială pe aici. Acum trec și pe la nănașul, să-i spun și lui".

Nănașul era directorul Sava Scurtu, de la banca „Fortuna", și banca, cu locuința directorului, era numai a patra casă dela biroul lui Preda.

— Se 'nțelege că trebue să-l avizezi. Numai vezi și nu întârzia prea mult, Sora. Ne va aștepta mama cu masa.

Când spunea cuvintele din urmă, fata era pe stradă.

Advocatul mai răsfoi puțin în dosar, apoi îl închise și se pregăti de plecare. Se uită a pagubă prin încăpere. De, va avea dreptate Sora, va mirosi aici a mucegaiu. Puțină umblare, puțină ventilație ! Nici azi nu i-a deschis ușa niciun client. De-o vreme, toate cancelariile advocațiale erau în criză. Se înstăpânise pustiul în ele. Da, adevărat, mirosea a mucegai !

Își luă pălăria și pardesiul și ieși, încuind ușa dublă care dădea în stradă. Și încuietoarea umbla greu, orișcând a fier rugini. De, o să treacă ea și criza asta ! În lumina de-afară și în cea din suflet, adusă azi de Sora, nu avea să se gândească la biroul lui !

Sora nu-l mai află pe nănașul său în bancă, ci la locuință. Chiar își așeza șervetul alb și mare la gât, gata să șadă la prânz.

— „Bună ziua, nașule, am venit să mă feliciți ?", zise fata, cu ochii strălucitori, cu obrajii aprinși încă de bucuria succesului.

— Să te felicit ? Dar e ziua ta ? N'oiu fi uitat !

— „N'ai uitat și tot e ziua mea !", zise Sora, agă-

țându-i-se de brat „Am reușit cu bine la bacalaureat, nașule dragă".

Bătrânul, un om de vr'o șasezeci de ani, cu mustața sură, retezată scurt, cu o leacă de bărbuță ascuțită, cu ochi căprii, cufundați puțin sub fruntea înaltă, care se continua în chelie lucitoare, bine legat, voinic încă, își duse un deget la frunte.

— Uite frate, așa este! Am uitat. Așadar ai trecut prin proba de foc? Dar nu-i mai zice bacalaureat, e un cuvânt străin. Spune-i românește: examenul de maturitate, cum îi ziceam înainte de unire.

— Acum toată lumea-i spune bacalaureat, bacalaureată, cum sunt eu azi. Cum mi-ai zice după termenul celălalt, nașule?

— Câtă vreme pregăteai examenul erai maturizantă, acum ești matură. E un termen care are o semnificație, un cuprins. Toată lumea știe ce este un om matur, adică un om cu mintea deplin desvoltată, în vreme ce bacalaureat ce semnificație are?

— „Să zicem că-s matură", râse Sora, „n'am nimic împotrivă, ba mi-ar și plăcea să fie așa".

Intră și nașa, aducând castronul cu supă. O felicită cu căldură și ea, sărutând-o pe amândoi obrajii.

— „Ce ar fi să rămâi cu noi, la masă?" zise nașa.

— Vai de mine! Mulțumesc, dar nu se poate. Mă așteaptă acasă.

— Trimitem noi pe servitoare, să le spună.

— Nu! Mulțumesc! S'ar supăra cu toții. Doar e praznic azi, la noi. Mă și răped, că-i târziu.

— „Numai o clipă, Soro!", zise bătrânul, tre-

când într'o cameră vecină, cu șervetul cel lung pe piept.

— Draga mea, ne-ai făcut o mare bucurie. Să știi că suntem mândri, cu o asemenea fină. Imi închipui cât se vor bucura părinții și frații.

— Oho !, pe ei nici nu i-am văzut încă, și trebue că s'au întors dela școală.

Directorul „Fortunii" reveni, în mână cu un plic pe care era tipărit deasupra : „Banca Fortuna. Casă de credit și economii. Societate pe acțiuni". Plicul era cam umflat.

— Dragă fino, te felicit încă odată și te rog să primești un mic dar, pentru examenul tău de maturitate. Vai de mine, ce te ierești ? Așa se cade ! Când vei fi și tu nașe, vei proceda la fel.

Sora se codea încă, nelămurită.

— „Ia plicul, draga mea, și să-l folosești după bunul tău plac", zise nașa, o femeie măruntică, mai purtată de vreme decât nănașul, adusă puțin de spate, începând să pună supa, în cele două farfurii.

Sora mulțumi, luând plicul și ieși.

In drum, spre casă, grăbi iar pașii. Oare n'a întârziat prea mult? Dar trecând pe lângă oficiul poștal, o opri deodată un gând, țintuindu-o locului. Gândul acela îi trecu fugar prin minte, încă în vreme ce cobora, în fugă, scările liceului, dar apoi pieri, îl uită, pentru a se întoarce tocmai acum. Să-i dea o telegramă lui Valentin. Să-i dea ? Păi se 'nțelege că trebuia să-i dea ! De câteori n'a necăjit-o el, spunându-i că va cădea la bacalaureat ! Că o fată, care râde mereu și care abia deschide manualul cu lecții și îl și închide, nu poate trece un examen atât de greu ! Se 'n-

țelege că trebuia să se răzbune și să-i trimită telegrama!

Intră în oficiul poștal, ceru o blanchetă, își scoase stiloul din buzunarul bluzei, se gândi puțin, cum să-l avizeze. Da, un singur cuvânt: bacalaureată! Scrise numele — Valentin Grecu, student în medicină — dar nu-i știa adresa dela locuință. Nu era nimic, va scrie numele orașului și dedesubt: Facultatea de Medicină, deși i-ar mai fi plăcut să-i pună adresa dela locuință. Se gândi că primind-o la facultate ar mai putea-o arăta și altora. Dar, în sfârșit, nu avea decât să o arate!

Plăti telegrama, luă recipisa și ieși, grăbind spre casă. Nu știa cât e ceasul. De-aici nu se vedea ceasul din turnul bisericii calvine, iar ea nu avea. De când își tot dorise unul! Văzu plicul din mână și se însufleți. Își va cumpăra acum unul. Dacă vor ajunge banii! Vor ajunge, căci plicul era gros, înfoiat, și își va lua unul ieftin, dar solid.

Când ajunse înaintea casei lor, văzu că ține încă în mână, lângă plic, recipisa dela telegramă. O luă și o rupse repede în bucățele, roșindu-se toată, la gândul că ar trebui să spună și părinților că a trimis o telegramă lui Valentin... Oare a făcut bine ce-a făcut? Era un act de fată *matură*, cum spunea nașul său, n'a fost mai mult o copilărie? Nu putea aștepta să cunoască Valentin rezultatul din ziare, căci în fiecare an se publica tabloul celor reușiți la bacalaureat? Da, bine a făcut? Parcă Valentin avea vreme acuma în toiul examenelor din anul al patrulea, să citească toate știrile din gazete.

Cei doi fraţi o aşteptau în prag şi, când o văzură, năvăliră asupra ei.

— „Bravo, Sora, felicitările mele!", zise Iuliu. Virgil, cel din clasa întâia, sărutat şi el de Sora, se uita la ea, cu sfială, neştiind ce să-i spună. Ii părea că Sora crescuse cu mult mai mare, de azi dimineaţă, dar ochii îi râdeau înlăcrămaţi.

— „Veniţi odată la masă, căci se răceşte supa!", le strigă din prânzitor mamă-sa.

Porniră, alergând toţi trei. Şezură îndată la masă, fiecare la locul lui. Sora puse plicul lângă tacâmul ei, pe şervet. Incepură să mănânce în tăcere supa. Toţi erau flămânzi. Un răstimp nu se auzi decât ţăcănitul lingurilor în farfurii.

— „Ce făcea nănaşul? Erau la masă, nu?", întrebă tatăl.

— „Da, chiar se pregăteau să şadă la masă. S'au bucurat foarte mult, că i-am avizat, şi m'au felicitat şi naşul şi naşa", răspunse Sora cu bucurie.

— Da, ţin amândoi la tine. Sunt oameni vrednici.

Ochii Sorei căzură pe plic. Tresări şi zise:

— Uite ce mi-a dat naşul, tată.

— Da, un plic. L-am văzut, de cum ai intrat. Dumnealui ţi l-a dat?

— N'am voit să-l iau, dar s'ar fi supărat.

— De ce să nu-l iai?

— Mi se pare că sunt bani în el.

Advocatul zâmbi. Se 'nţelege că vor fi bani, alta ce să fie.

— A spus că-i un dar al dumisale, pentrucă am trecut cu bine examenul de maturitate.

— „De maturitate ?“, se miră Iuliu.

— Aşa-i spune dumnealui la bacalaureat.

— „Aşa se zicea înainte de unire”, confirmă advocatul.

— Şi a spus că eu acum sunt matură.

— „Cum mătură ?“, râse Virgil, arătându-şi dinţii albi şi mărunţi.

— „Vai de mine. Virgil, înveţi latina, şi nu ştii ce-i *maturus, matura, maturum”*, se scandaliză Iuliu.

— „Cum să ştie, frate, abia de-un an învaţă latina“, îi luă apărarea tatăl. „Matur“ însemnează dragul meu, om mare, ajuns la deplină desvoltare. Cum ar fi un măr ajuns la coacere, pe care-l poţi culege. Măr matur, om matur, fată matură. Inainte de unire aşa-i spuneau. examenului acesta, dela absolvirea liceului. Şi pe certificat se scria : *Testimoniu de maturitate.* Atunci foloseam mai mulţi termeni latineşti, acum se folosesc mai mult cei franţuzeşti. Şi nu sunt nici mai frumoşi, nici mai româneşti.

Sora ridică plicul şi-l întinsă tatălui său.

— Te rog să-l păstrezi dumneata, până voiu vedea ce să-mi cumpăr. De altfel m'am gândit să-mi cumpăr un ceas-brăţară. Mai toate fetele au !

Virgil bătu în palme :

— Am văzut eu unul frumos la Braunfeld. Să nu-ţi cumperi, până nu ţi-l voiu arăta.

Advocatul luă plicul şi-l privi pe o parte şi pe alta. Plicul era lipit.

— Bine, dar în chestie de bani, trebue să se ţină o socoteală exactă. Câţi sunt ?

— „Nu știu !", răspunse Sora, curioasă acum să știe, deși mai înainte nu fusese.

— Păi bine, pentru a-ți putea face un plan cu ei, trebue să știi. Altfel poți să-ți faci planuri mari și pe urmă să ai desiluzii. Să desfac plicul ?

— Se 'nțelege ! Vreau și eu să știu.

Veni și Ana cu servitoarea, ducând al doilea fel de mâncare : o tocăniță de pui cu mămăliguță, care-i plăcea Sorei, lucru mare.

— Și ce-i cu plicul acela ? Știu că nu vor fi certificatele gata.

— „Nu, e un dar dela nașul său", răspunse tatăl, deslipind cu grije plicul.

Ochii tuturora erau ațintiți acolo. Advocatul desfăcu plicul și începu a scoate din el tacticos, tot câte unul, bilete de câte o mie de lei. Toată lumea număra, până și servitoarea.

— „Zece !", chiui Virgil, când nu mai rămase nimic îl plic.

— „Zece !", repetară cu toții.

— „De data asta s'a întrecut nașul pe sine însuși", zise tata.

— „Oameni de inimă", confirmă mama.

Sora era mișcată.

— „Parcă sunt chiar prea mult", zise ea. „Eu mă gândeam la vreo trei-patru mii".

— „Multul și puținul sunt totdeauna noțiuni relative, draga mea", vorbi advocatul. „Când ai un milion, o mie-i nimic, dar când ai numai zece mii, e mult".

— „Naşul are avere de-un milion ?“, întrebă cu interes Iuliu.

— „Am vorbit în general, nu despre el. Cât îl priveşte pe el are şi mai mult. Vorba e însă că dintr'o sută în situaţia lui, unul dacă face un asemenea gest. Să trăiască“, sfârşi el, punând biletele înapoi în plic.

Ii urară cu toţii sănătate.

— „Acum poţi, cumpăra ceasul acela dela Braunfeld, Soră“, zise elevul din clasa întâia. „Să nu mergi fără mine! Eu mă pricep la ceasuri, le cunosc de pe cum bat“.

— „Auzi acolo! Noi nu ţi am cunoscut această virtute !“, vorbi mama. „N'ai avut niciodată ceas“.

— Dar au câţiva colegi şi le aud cum ţăcăne. De altfel mă cunoaşte şi Braunfeld. Intru câteodată în atelierul lui mă uit şi ascult. El m'a chemat întâia oară.

— „Te va fi văzut proptit în galantar“, zise Iuliu. „Se vede că de aceea întârzii uneori şi soseşti după mine acasă“.

— Ei, n'ai mai zice nimic să auzi ce larmă măruntă e în atelierul lui.

— Bine, Virgil, o să merg cu tine, să alegem ceasul.

Iuliu, la un semn al tatălui său, umplu păhărelele cu vin.

— In sănătatea Sorei, mamă şi copii ! Să treacă din izbândă în izbândă ? La mulţi ani.

Sora ciocni cu toţii, sărutând mâna părinţilor. Se gândi că acum, fiind „matură“, s'ar cuveni să răspundă ceva.

— Şi eu vă mulţumesc de toate, mamă dragă şi tată.

— „Să mulţumim cu toţii lui Dumnezeu, că ne-a dat sănătate şi putere de muncă", zise mama.

— Şi să-i dorim lui Iuliu şi Virgil să ajungă pe urma Sorei.

Ochii celui dintr'a'ntâia scăpărară. Ce n'ar da el să fie acum în locul Sorei! Şi-ar cumpăra nu numai un ceas de mână. ci şi unul de perete. Este unul la Braunfeld care, când bate, are nişte rezonanţe dulci şi melodioase, încât nu-ţi mai trebue altă muzică.

— „Şi acum un pahar în sănătatea naşului şi a naşei!", zise tatăl.

Inchinară şi urară. Iuliu sorbi până'n fund şi paharul de-al doilea,, dar Virgil gustă de-un deget. Se ameţise puţin de întâiul pahar.

— „Şi acum, haide, fata mea, şi ne spune cum s'a desfăşurat examenul", zise advocatul.

Mama aduse prăjiturile la masă: nişte cornuleţe cu nuci, după care se nebunea Sora. Se bucură şi Virgil: tot întingea cu cornuleţul în păhărel. Aşa va putea birui şi el. ştia că-i bun aşa.

Sora începu să povestească, de când intră comisia în sală. Ştiuse, după publicaţia din ziare, că nu era în comisie nicio profesoară şi niciun profesor în oraşul lor, că nu cunoştea pe nimeni.

— Totuşi nu mi-am închipuit să fie chiar aşa de străini, încât să îngheţăm toate de frică. Ştiţi, parcă ar fi fost nişte personagii din lună, nu de pe pământ. Când am văzut comisia pe catedră, odată mi s'a strâns inima cât un ghem şi mi s'a golit capul. Dar ştii cum, mamă? Eram sigură că am uitat într'o clipă totul. Şi asta numai pentrucă cei din comisie erau aşa de străini.

— De! Psihologi mari nu pot fi cei care alcătuesc comisiile, după asemenea criterii. Pe vremea mea și până la unire, singur președintele comisiei era un străin, însuși inspectorul guvernial al circumscripției școlare. Membrii ei erau profesori dela liceul la care ai urmat.

— Eh, să fi fost și la noi așa, nu mi-ar fi fost teamă de nimic!

— Dar ai fi și știut mai mult?

— Asta nu, căci după ce am început a răspunde, nu mai mi-a fost frică și mi-a venit în minte tot ce-am învățat, și mai ales ce am repetat în cele două săptămâni din urmă.

— E firesc, nu poate face profesorul tău, de examinează el, să știi mai mult decât ai în cap. Totuși e un mare ajutor. Ești obicinuit cu el, nu ți-e frică, după cum spui și tu, ești obicinuit cu întrebările lui.

— „Asta da", se repezi Sora. „Trebue o vreme, până te obicinuești cu felul cum formulează întrebările fiecare. Uneori trec minutele ce ți-s date spre a te gândi, și nu pricepi întrebarea. Cea mai bună elevă din clasă, Natalia Pascu, n'a putut răspunde la trei întrebări, altfel formulate decât de profesoara noastră, până când președintele n'a reușit să pună întrebările în forma cunoscută. Cu două probleme mi s'a întâmplat și mie la fel".

— „Ei, vezi! E natural să fii mai repede gata cu răspunsul, când ți se pune întrebarea în forma cunoscută. Scopul examenului e să se constate, în comisie, ce știe elevul. Insă forurile înalte didactice sunt neîncrezătoare, pline de bănuieli. Cred că profesorul cunoscut poate favoriza pe un elev și poate

nedreptăți pe altul. De aceea adună în comisii profesori și profesoare din toate unghiurile țării. După mine asta este un vot de blam, pentru fiecare școală secundară, și pentru corpul didactic respectiv și pentru elevii ce se supun la examen", sfârși advocatul, adresându-se soției sale.

— „Eu, drept spunând, cred că nu ar fi nevoie de atâtea examene, mai ales când e vorba de fete", răspunse mama.

— „Ei, comisia, deci, te-a băgat în răcori. Și pe urmă"?, continuă advocatul.

— Nu numai pe mine, pe toate! Păi și erau câteva mutre în comisie, care nu prevesteau niciun bine, pe lângă că erau străine și nu știau ce prețuim fiecare. Erau câteva profesoare încruntate și acre, parcă abia așteptau să te prindă cu ceva ce nu știi !

Sora începu să povestească cu de-a-mănuntul ce a întrebat-o la fiecare obiect și ce a răspuns. Dela o vreme se înfierbântă și își spunea răspunsurile pe larg, ca și când ar fi din nou în fața comisiei. Iuliu o asculta cu tot mai mult interes și chiar cu oarecare teamă și respect. El socotise că într'un liceu comercial, și încă de fete, nu se învață nu știu ce, că liceul lui era cu mult superior și acum vedea cu un fel de umilire, câte cunoștințe avea Sora, de care el nu știa nimic. Chiar la materia obiectelor comune, pentru amândouă școlile, erau o mulțime de lucruri pe care nu le cunoștea. „De, sunt numai în clasa a șasea", se încuraja el, „de-aceea...." Fratele cel mic, Virgil, o asculta, plin de admirație. Dăduse gata trei cornulețe cu nuci până acum și se necăjea să mai bea, cu al patrulea, vinul de pe fundul păhărelului.

Advocatul o urmări cu atențiune pe Sora și era satisfăcut de felul cum răspunse. Iși aduse aminte de examenul său de maturitate și își zicea că fata lui nu i-a rămas în urmă. Dar când Sora ajunse la obiectele de specialitate, la contabilitate, la diferitele feluri de asociații pe acțiuni, la încheierile, la bilanțurile de fine de an și semestriale, nu o mai putu urmări. Erau lucruri despre care el nu avea decât o idee vagă. El cunoștea numai problemele de drept în materie.

— „Nici idee n'am avut, Sora, că ni s'au propus atâtea lucruri", zise el la sfârșit.

— „Dar n'ai văzut-o cât a buchisit în anii din urmă, și mai ales acum, înainte de examen? Sărăcuța de ea, mi-era chiar milă", zise mamă-sa, netezind ușor părul blond, mătăsos, al Sorei. „Acum, bine că s'a isprăvit, bine că mai poate răsufla și ea! Mie-mi pare că-i o adevărată tortură ce se face cu fetele în ziua de azi!"

Ana nici nu avusese de gând să învețe fata liceul întreg. Las'că la început nici nu era liceu, ci un gimnaziu pe care, rivalitatea între două partide îl ridică, in trei ani, la opt clase.

Cum școala era la îndemână, Sora a tot trecut dintr'o clasă într'alta, până la bacalaureat. De altfel așa făcură aproape toate fetele cu care începuse Sora clasa întâia. Uneori vorbea cu Vasile, cu bărbatul, că ce va fi mai târziu, dacă Sora făcea cursul întreg, dar răspunsul său era invariabil același:

— Se va vedea atunci! De altfel toate fac la fel. Nu poate Sora să facă o excepție.

Nici în preajma examenului nici acum, după ce-l dăduse, advocatul nu-și pusese încă problema viito-

rului. Nici Ana nu se gândi la asta, acum. Ea era satisfăcută că Sora a scăpat de o corvoadă, nepotrivită unei fete.

Copiii erau toţi trei în grădină, când veniră nănaşul, Sava Scurtu, directorul băncii „Fortuna", şi nănaşa Maria. Dintr'un buzunar lung al pardesiului scoase o butelie de vin, cu dopul mucegăit, iar dintr'al doilea o sticlă cu sirop.

— Trebue să vină fina, să închinăm în cinstea ei din vinul ăsta. E din 1910, a fost atunci un must peste douăzeci de grade.

— „Doamne, naşule, pentru ce v'aţi mai deranjat! Doar i-aţi făcut un cadou princiar", zise Ana.

Bătrânul zâmbi.

— Nu ştiu dacă acela a fost princiar, dar ştiu că vinul acesta e împărătesc.

Sora veni tot fuga, cu cei doi mânzi după ea, şi gustară cu toţii din vin.

— „Are gust de miere şi de nucă", zise Sora.

— Nu e rău spus! Să mănânci nuci cu miere şi să bei vin de ăsta, te scoală din morţi.

— „De câţi ani e, naşule?", întrebă Iuliu, mişcat de bunătatea vinului, pipăindu-şi cu limba cerul gurii.

— Cu patru ani mai bătrân ca tine, băiete!

Copiii şi cele două femei, luară sticla cu sirop de smeură, un sifon mare, pahare de apă şi un tirbuşon, şi se duseră în grădină, la masa de sub nucul cel bătrân. Era o după amiază caldă şi senină, dela sfârşitul lui Iunie.

Virgil ţinu să destupe el sticla de sirop, dar dopul era lung, pecetluit cu ceară neagră, şi rupse o parte

din el, fără a-l putea scoate. Trebui să i-l lase lui Iuliu, care era meşter în destuparea sticlelor cu roşii, pecetluite deasemenea şi cu dopurile lungi.

Totuşi, după ce Ana turnă din lichidul greu şi aromat în pahare, îl lăsă pe Virgil să toarne sifonul. Avea o mare plăcere să sloboadă sifonul. Când era mai mic, mamă-sa trebuia să ascundă sticlele cu sifon, când avea acasă, pentrucă Virgil se ascundea cu câte unul, cine ştie unde, şi-l slobozea pe rând, tot. Îi plăcea cum împroaşcă şi cum se urcă globurelele de sticlă — credea el — prin ţeavă. Apoi, pe furiş ducea sticla goală şi o punea la loc, şi, dacă mai era una, o supunea aceleiaşi experienţe.

II

Cei doi bărbaţi, tot gustând şi bucurându-se de bunătatea vinului, fură luaţi de amintirile trecutului, de examenele lor de maturitate, de greutăţile pe care le-au biruit şi care acum, în amintire, parcă aveau o aromă de dulceaţă, ca şi vinul ce-l gustau. Hei! Aroma tinereţii!

Era o deosebire de vârstă de cincisprezece ani între ei. Advocatul Vasile Preda era de patruzeci şi cinci, directorul împlinise în iarnă şasezeci. Deşi se cunoşteau de mult şi erau prieteni, pentru advocat, directorul rămăsese şi acum „dumneata", şi invers. Intimitatea traiului în acelaşi oraş şi a apoi o rudeniei spirituale, prin botezul celor trei copii nu-i ispiti niciodată să-şi zică „tu". Deosebirea vârstei nu era un motiv să nu-şi poată evoca, acum, amintirile tre-

cutului. Erau aproape aceleași. Trei-patru decenii dinainte de unire bătură acelaşi drum toți tinerii români care, după liceu, treceau la universitate.

Sava Scurtu începu a studia dreptul, ca și Vasile Preda, cincisprezece ani mai târziu, dar, după trei ani, părăsi facultatea și se înscrie la o Academie Comercială din Germania. Inspirația îi veni dela un unchiu, om cu bună situație materială, și care era acționarul de căpetenie la o bancă însemnată din Transilvania. Era și președintele consiliului de administrație. Unchiul intenționa să-și aducă nepotul la banca aceea, și, după doi-trei ani, când va ieși directorul la pensie, să-i ocupe locul. Planul nu-i reuși. Fu ales director altcineva, și atunci el își vându acțiunile de aici, și cu alți trei-patru, oameni cu stare bună din partea locului, întemeie aici banca „Fortuna", unde Sava Scurtu ajunsese, dela fondare, directorul ei. Unchiul său, la moarte, neavând copii, îi lăsă lui întreaga avere.

Sava Scurtu nu înșelă nădejdiile unchiului său. S'a dovedit, din primii ani ai funcționării băncii, un om priceput, plin de inițiativă, stăruitor, calculat în toate și crutător „Fortuna" ajunse, în scurtă vreme, una dintre cele mai solide bănci românești, de mâna a doua în ce privește capitalul societar, a cărei rază de activitate depășea granițele județului în care activa. Țăranii ajunseseră să aibă o mare încredere în ea. Nu lua dobânzi prea mari, nu-i punea datornicului funia în grumaji, scoțându-i averea la licitație, decât în cazuri extreme, când toate încercările de a salva pe debitor ajungeau zadarnice.

In jurul ei se înfiripă, în orașul acesta, — un cuib de sovinism unguresc pe vremea aceea — un nucleu

de viaţă românească, socială şi culturală. Banca plătea chiria unei casine româneşti, unde începură să se adune membrii societăţii româneşti: câţiva advocaţi, doi medici, protopopul şi parohul, şi vr'o câţiva comercianţi, de curând stabiliţi în oraş. O parte însemnată din suburbiile oraşului erau locuite de ţărani români, agricultori cu toţii, iar jurul întreg era românesc, ca şi întreg judeţul, cu excepţia celor vr'o zece sate de colonişti unguri, aduşi în partea locului, în a doua jumătate a veacului trecut.

In consiliul de administraţie al băncii, în comitetul de cenzori, erau intelectuali din localitate. Doi contabili şi un casier formau personalul băncii, pe lângă directorul care era mereu de faţă şi supraveghia totul, stătea de vorbă cu clienţii, le dădea îndrumări, îi certa sau îi încuraja, după cum era cazul.

De cinci ani, Vasile Preda era advocatul băncii „Fortuna". Inainte fusese membru în consiliul de administraţiune.

Fecior de preot dintr'o comună vecină, el îşi deschisese aici biroul advocaţial, pe la 1910. Ceilalţi advocaţi, mai vechi ca el, nu erau din partea locului şi el conta pe clientela din satele vecine, unde era cunoscut, mai ales ca „feciorul părintelui Preda", preot harnic şi înflăcărat naţionalist, care înfundase într'un rând temniţa, pe vremea când se pregătea *Memorandul*, încă înainte de proces.

In scurtă vreme, sătenii din jur îl apreciară şi ca advocat, şi în cei patru ani, până la izbucnirea războiului, reuşi, cu ce câştiga el şi cu zestrea nevestei, să cumpere casa în care locuiau şi acum. Pentru reparaţiile necesare mai luă un împrumut şi dela „Fortuna". Casa era bună, solidă, cu cinci camere şi gră-

dină mare, dar nu mai fusese de mult reparată. Directorul, care-l luă oarecum sub protecția sa, de îndată ce se stabili în oraș — cum făcea de altfel și cu alți liberi profesioniști sau negustori — îi dădu împrumutul bucuros și-i înlesni replătirea anuală din onorarul ce-l primea ca membru în consiliu. Dar, în al doilea an, Vasile Preda avu un proces mai mare pe care-l câștigă și replăti deodată întreg împrumutul. De atunci, el crescu în considerarea lui Sava Scurtu.

Doi copii, Sora și Iuliu. i se născură înainte de izbucnirea războiului. Băiatul era abia de două luni, când advocatul — sublocotenent în rezervă — primi ordinul de mobilizare. Directorul „Fortunii" era naș la amândoi copiii, cum era, de altfel, la mulți alți copii de intelectuali în oraș și Vasile Preda plecă mai liniștit pe front, știindu-și soția și copiii sub ocrotirea unui om, ca directorul „Fortunii". Adevărat că-i trăiau încă socrii și părinții, dar nu credea că-i bine să se mute familia lui la unii din ei și să-și lase casa pustie. Mai avea și bani gata, depozitați la bancă. Aveau să-i trimită familiei, atât părinții lui, cât și socrii, provizii și ajutoare. Totuși gândul că nănașul rămânea cu ei, îl liniști, având mare încredere și în director și în nevastă-sa.

Copilul cel mai mic, Virgil, se născu după războiu. Nănașii așteptară să mai vină și alții, dar nu mai veniră. Cum nu aveau copii, aveau mare plăcere amândoi să se vadă înconjurați de fini mărunței....

Ca niște adevărați pricepători, sorbeau numai câte-o leacă din păhărel și plimbau băutura aromată prin gură, înainte de-a o înghiți, tot depănând la amintiri, dinainte de unire și de după unire.

— „De, nu putem să ne plângem de nimic, să mulțumim lui Dumnezeu că trăim în țara noastră. Totuși înainte vreme, parcă era vieața mai așezată, mai serioasă, mai gravă chiar", zise directorul. „Când mă gândesc la cele două decenii de existența a băncii, înainte de unire, la încetineala și greutatea cu care se înfiripa, în orașul acesta, un sâmbure de societate intelectuală românească, și la ușurința cu care sporește acum, parcă prefer greutățile de atunci. Nu știu cum, aveam senzația că se clădește un edificiu, cărămidă de cărămidă, cu multă risipire de energie, dar și cu un temeiu de stabilitate. Omul, în fiecare seară avea satisfacția, mulțumirea unei greutăți biruite. Era mai mult elan de vieață, mai multă bucurie sinceră pentru o izbândă care, în sfârșit, nu era lucru mare".

— Aveți dreptate. Am avut și am și eu de multe ori sentimentul acesta.

— Avea omul, parcă, și mai multă siguranță, cum se întâmplă totdeauna, când te razimi pe munca ta, pe produsul ei, oricât de mic. Și ceea ce-mi pare că am mai experimentat faptul că o armonie și o solidaritate socială nu există decât atâta vreme, cât membrii acelei societăți nu se razimă și nu profită decât pe și din munca proprie. Îți aduci aminte ce frăție era în mica noastră societate de mai înainte.

— Da, adevărat! Nu era pisma de acum, nu era neliniștea asta, înfrigurată. Cine se gândea atunci ca unul să sape groapa altuia? Eu dormeam foarte liniștit, când un coleg câștiga un proces mai însemnat. Azi, dacă unul ajunge într'o slujbă mai bine plătită decât altul, într'o situație socială mai înaltă, în-

cep numai decât să umble bârfelile și să roadă invidia. S'a schimbat lumea, nașule dragă !

—Asta vine, după părerea mea, numai din împrejurarea că azi unii ajung la rezultate, la situații, la slujbe bine plătite, iară meritul unei munci, al unei activități corespunzătoare. Am mai vorbit noi despre aceste lucruri ! Când o recunoaștere, o săltare în grad, ar veni la capătul unei munci de toți cunoscute și apreciate, nimeni n'ar mai critica, n'ar mai pizmui, pentrucă n'ar cuteza. De aceea, cum am mai spus și altă dată, socot că așezarea meritului politic de partid, a meritului electoral în primul rând, în locul meritului muncii, a fost cel mai rău început, pentru așezarea clasei noastre sociale intelectuale, suprapuse, cum se mai numește. Armonie și solidaritate nu mai poate fi, unde nu-i dreptate.

— Mi se pare, domnule director, că puțină lume vede acest început greșit, cum îl numești dumneata, în temeiuri atât de adânci. Hm ! Nici eu nu prea m'am gândit că lipsa dreptății e la temeiul învrăjbirilor de azi, din societate.

— Păi, eu am crezut totdeauna că a fi om politic, nu însemnează a nu mai lucra, a nu mai produce, a nu mai realiza decât biruințe elecorale. Insfârsit, lucrul politic, nu-i o muncă. E cel mult o datorie pe care trebue să ți-o îndeplinești față de neam, în vreme ce săvârșești și munca ta. Inainte de unire, fiecare om, care făcea și politica națională, avea o meserie, trăia după munca lui. Munca în folosul politicei era pe deasupra.

Eu, și dumneata, și doctorul Grecu, și alții de la noi, am participat și atunci la alegeri, am ținut vor-

biri la adunări, ba prin bancă eu am ajutat adeseori și la susținerea unor cheltueli. Dar fiecare continuam să ne vedem de meseria noastră. Nu consideram activitatea aceea ca o muncă propriu zisă, și nici nu era, ci era un sprijin dat. Nu așteptam — cum, noi câțiva nu așteptăm nici acum răsplata—răsplată după o astfel de datorie împlinită se răsplătește. E un mare astfel de tarie împlinită se răsplătește. E un mare rău, o mare nenorocire. Lumea simte că aceasta nu-i o muncă, nu-i un merit, că nu-i cu dreptate să fie răsplătită. De-aici pisma, ura, stricarea armoniei și a solidarității sociale. Pentrucă adânc, în conștiința fiecărui om trăiește convingerea justă că numai munca adevărată, recunoscută de toți, a fiecăruia în meseria lui, are dreptul să fie răsplătită.

Sorbiră din vinul auriu și aromat. Directorul își aprinse o țigară de foi, dar îndată voi să o și stingă.

— Mi-am uitat că în casa voastră nu fumează nimeni, și că țigările astea lasă un miros ce se leagă de toate mobilele.

— Vai de mine! Nu stângeți. Ferestile sunt deschise. Și pe urmă nu ne jenează.

— Ba da! S'o vezi pe Sora cum strâmbă din nas, de câteori intră în bancă, și crede că nu o văd. De altfel și la mine nu fumez țigări de foi, decât în localul băncii. Nici nevastă-mea nu le agrează.

— Sunt toate ferestile deschise! Vă rog fumați liniștit.

— Bine, dar să iai vina asupra dumitale.

Bucuros n'ar fi stins-o. Lângă un pahar de vin ca acesta, o țigară de foi era, pentru el, un deliciu.

— Alte vremuri, spune toată lumea, alți oameni!

Dar eu cred că toată schimbarea spre rău vine din posibilităţile de existenţă, care azi sunt altele, şi ele schimbă pe oameni. Posibilităţile de traiu', fără o muncă productivă, deci fără o muncă grea, încordată. Omul, dragul meu, e făcut să tragă în jug, nu să sburde ca mânzul pe lângă căruţă. Indată ce nu mai munceşte cineva întins şi trăieşte din expediente, se strică, se corupe. Pentrucă, după convingerea mea, omul rămâne sănătos, numai câtă vreme îşi încordează toate puterile în lupta pentru existenţă. Numai aşa iasă la suprafaţă şi activează puterile bune din noi, altfel ne năpădesc buruienile firii omeneşti.

Urmă un răstimp de tăcere. Cei doi prieteni fură luaţi de gândurile lor. Advocatul scăpă un oftat usor.

— Cred că aveţi întru totul dreptate, naşule. Dar se pune o problemă nouă adică, în discuţie, fiindcă pentru mine nu-i nouă deloc. Recunosc şi simt că singură munca, activitatea producătoare de valori materiale sau spirituale, este temeiul unei vieţi sănătoase si al unei existenţe cinstite. Dar ce se întâmplă, în cazul când omul nu are ce munci în meseria lui, pentru care s'a pregătit, la care se pricepe? De existat trebue să existe, familia trebue să şi-o susţină.

— Vorbeşti de criza asta ce bântuie în cancelariile advocaţiale?

— De ea vorbesc. Nu poate constrânge însăşi vieaţa, în împrejurările de azi, pe cineva să caute şi alte mijloace de existenţă decât munca, în meseria lui?

Să primească de-o pildă, un post ce i-l îmbie politica ?

— Chiar aici e marea imoralitate ce urmează din aşezarea altui merit, înaintea meritului muncii şi al producţiei. Pentrucă e o grea imoralitate ca într'un stat să nu poate trăi fiecare om, după munca lui, la care se pricepe. Cum să nu fie birourile noastre pustii, dacă azi fiecare agent politic umblă cu buzunarele pline de petiţii şi de cereri şi le duce, să le rezolve, direct, la ministere, prin intervenţia unui grangur mai mare politic din partid ? Cum să mai aveţi voi, advocaţii, câştig ca lumea, când onorariile pentru diferite pricini ce le au oamenii, merg în buzunarul acestor agenţi ? Cum să curgă procesele, dacă o cauză înaintată de noi se amână, la judecătorii şi tribunale, cu anii, şi se rezolvă mai repede, numai când intervine politicianul? Cum să funcţioneze justiţia, când numirile magistraţilor, avansările lor, nu se fac decât după indicaţiile politicienilor cu trecere? Tot răul vine din ce am spus. Alte consideraţii, şi nu meritul muncii e apreciat şi răsplătit. Clientul se satură, aşteptând cu anii rezultatul cauzei introduse de noi şi, dacă poate, se ajută pe drumuri lăturalnice. Dar procedeul acesta desorganizează întreaga vieaţă publică.

— Aşa va fi, dar noi ăştia, juraţi în principiul muncii, al procedurii legale şi corecte, ce vom face? Să ne apucăm de altă meserie, ori, între lupi fiind, să urlăm cu lupii ?

Directorul îl privi foarte atent pe advocat. Mai vorbiseră ei şi altă dată de problemele acestea, însă niciodată nu-i păru omul aşa de îngrijorat ca acum.

— „Nici azi nu mi-a călcat în birou suflet de om". adause el necăjit.

— Poate nici ieri, nici alaltăeri, şi totuşi nu te-am văzut până cum aşa de întunecat. Şi tocmai când gustăm un astfel de vin şi sărbătorim pe fina Sora!

Advocatul se însenină deodată.

— Aveți dreptate. Intr'o zi ca aceasta nu s'ar cădea. Nu e un lucru nou pustiul din birou. Dar, iată, amintirile ce am depănat, dintr'o vieață mai aşezată şi mai sigură, parcă mi-au adus revolta în suflet, pentru situația umilitoare de azi. Vorbesc nu numai despre biroul meu. De, la mine tot mai pică, dacă nu dela clienții proprii, de la ai băncii. Mulțumită dumitale, eu tot mă pot răzima pe un venit fix. Dar ceilalți?

— Păi bine, câți au mai rămas pe vechiul drum? Doi-trei! Ceilalți, mai ales nouii veniți, s'au lăsat luați de apă, au intrat în politică, au ajuns senatori, deputați, prefecți. Se 'nțelege, pe rând, ca la moară, câte-un an doi. Numai fratele Porumb s'a înfipt mereu la putere, prin legăturile ce le are la Comitetul Agrar din minister. Până vom mai avea marii proprietari străini, reclamații în chestiunea reformei agrare, el va fi mereu la putere.

— Da, el a ajuns om tare!

— Dar tot fără muncă productivă, băiete. Se cunosc metodele lui de lucru Cred că nu le-ai adopta nici în cea mai mare strâmtorare.

Il privi pe advocat cu interes.

— Tot îngrijorat îmi pari. S'a întâmplat ceva deosebit?

— Nu, decât examenul Sorei.

— Păi bine, ăsta e un eveniment de bucurie, nu de îngrijorare.

— Adevărat! Numai cât evenimentul acesta m'a făcut să mă gândesc mai întâi serios la viitorul ei. Să-mi vină în minte că, peste doi ani, îşi va lua examenul de maturitate şi Iuliu. Cu un cuvânt că în viitor vor fi chieltueli tot mai mari, iar biroul nu mişcă, nici nu sunt semne să mişte.

— Aici îţi dau dreptate. Omul cuminte trebue să se gândească şi la viitor.

— Cu şcoala în localitate trece un an după altul şi nici nu bagi de seamă cum cresc copiii. Te trezeşti odată cu ei mari. E adevărat că am sperat mereu că va trece şi criza asta.

Directorul gustă din vin. Trase un fum din ţigara a cărei cenuşe rămăsese la capăt solidificată, în vălurele fine şi dese.

— Hm! Nu ştiu dacă nu va trece curând! Au provocat-o, desigur, nu numai cauzele pe care le-am pomenit, ci şi situaţia economică-financiară a ţării. Ea însăşi, după părerea mea, e tot o urmare a neaprecierii şi a lipsei de protecţie a muncii productive în ţară. Nu pot pătrunde decât în parte anomalia dela noi. Adevărul e că banii au ajuns scumpi, deşi valoarea lor descreşte mereu. Cum ştii, ţăranii au ajuns iar datori până în gât, la bănci ii împrumută, cu dobânzi mari. Noi, cu „Fortuna", am ţinut un drum mijlociu. De cât să dăm împrumuturi cu dobânzi aşa de mari, mai bine ne-am restrâns. Datorii nouă nu prea avem. Mai bine am intrat în exploatarea aceea forestieră. Acum, ar fi posibil ca ţăranii să ajungă iarăşi la bani şi să se curme şi criza advocaţială. cel

puţin în parte, dacă vor fi adevărate svonurile ce circulă.

— Ce svonuri? N'am auzit!

— E vorba de un fel de iertare a unei părţi din datoriile agricole, contractate în ultimii ani, de aşa numită conversiune a lor. Să se reducă şi datoriile şi depozitele din bănci. Pentru bănci, o să fie o lovitură formidabilă, şi pentru oamenii cruţători. E tot o anomalie şi asta, bine înţeles, o dovadă de boala organică, de care sufere vieaţa politică şi economică a ţării.

— „N'am auzit nimic", făcu mirat advocatul.

— Svonurile nu circulă decât de două-trei zile. Vom vedea ce va mai fi. S'ar putea ca ţăranii să ajungă iar la bani. S'ar mai putea ca băncile noastre mici din Ardeal să fie considerate, cum sunt în realitate, ca niste bănci poporale, despre care e vorba să nu intre în conversiune. Intr'o situaţie economică bolnavă, anormală, cum e la noi, te poţi aştepta, în sfârşit la orice. Şi nu pe combinaţii, pentru însănătoşarea unei asemenea situaţiuni, se poate răzima cineva, când e vorba de a-şi asigura viitorul lui sau al copiilor.

Advocatul Vasile Preda nu prea înţelese ce voia să spună directorul. Era adevărat că şi lipsa de bani, scumpetea lor, contribuise la criza birourilor advocaţiale. Multă lume, mai ales ţărani, amânau procesele pe care trebuiau să le poarte pentru vremuri mai bune. Dar, în cazul că li s'ar şterge o parte din din datorii — ceea ce, sub raport juridic, ar putea avea urmări rele, incalculabile — cum spune directorul că ei ar ajunge la bani? N'ar ajunge decât la datorii mai

mici. Insănătoşirea vieţii economice e necesară... Dar cine ar mai putea afla mijloacele mai ducătoare la scop? Criza financiară economică se pare că-i în toate ţările, nu numai la noi. Poate nu aşa de gravă, dacă nu i-a venit încă niciunei ţări în minte ceea ce face amintire directorul...

De altfel, îngrijorarea lui nu ţinu mult. Parcă a fost numai o umbră de melancolie, la amintirea vremilor aşezate şi sigure, dinainte de războiu, pe care le treziră ei, cu poveştile lor, lângă un pahar de vin superior. Advocatul avea o fire optimistă. Nu se impresiona prea tare de greutăţile vieţii proprii, — nici nu fură prea însemnate până acum — nici de mizeriile vieţii sociale, de pismele, urile, rivalităţile ce măcinaseră în bună parte armonia şi solidaritatea socială. Nu era nepăsător, dar nu-şi făcea sânge rău, din cauze externe pe care nu le putea înlătura el. Temeiul optimismului era şi în firea sa, şi în familia sa. în buna înţelegere cu soţia, şi în sănătatea şi purtarea bună a tuturora. Şi, însfârşit, nici greutăţile materiale nu-l încolţiseră prea tare, din cauza crizei cancelariei advocaţiale. De cinci ani avea un salar fix dela bancă, părinţii şi socrii îi aprovizionau cu alimente... Pentru ce s'ar lăsa atras de gânduri negre? Şi apoi, şi aşa, nu foloseau la nimic, ci dimpotrivă slăbeau energia vitală.... Insfârşit, va trece ea şi criza asta.

— Vom vedea ce va mai fi, naşule dragă. Deocamdată să ne bucurăm de-o zi luminată ca cea de azi. De mult n'a mai fost o zi aşa frumoasă.

— Da, e o adevărată zi de vară.

Vinul se isprăvise. Advocatul băgă de seamă că buna lui dispoziţie, care nu-l lăsa să se întunece, se datora şi căldurii produse de băutura cea rară.

— „Pagubă!", zise el privind butelia.

— Ce pagubă?

— Că n'a fost mai mare sticla.

— Dacă mă însoțești până acasă, mai putem gusta un pahar.

— Nu, mulțumesc. Am spus așa, pentru bunătatea băuturii. De însoțit, vă însoțesc bucuros, se'nțelege. Dar nu așteptați și pe nașa?

— Nu. Cred că au multe de vorbit. Nu s'au mai întâlnit de-o săptămână. Și acum au și un subiect nou de vorbă.

— Care?

— Pe Sora. Vor privi și ele în viitor, ca și dumneata. E firesc, de altfel, la un asemenea eveniment ca cel de azi. Ce gânduri aveți cu fata?

— Am spus, nașule dragă, că nu prea ne-am gândit până acum. A trecut vremea așa de repede. A făcut liceul, fiindcă era aici și pentrucă l-au făcut și alte fete. Așa, la repezeală, nu a-i ști ce-i de făcut în viitor, decât să învețe mai departe.

Traversau curtea, vorbind așa. Directorul se opri și zise:

— Ce să învețe mai departe?

— Știu și eu! Poate Academia Comercială. Cu liceul comercial, așa ceva ar fi mai potrivit.

Porniră mai departe și ieșiră în stradă. O vreme, directorul tăcu întins. Apoi începu să vorbească despre niște chestiuni de ale băncii, punându-l la curent pe advocat. Erau două mai ales, destul de încurcate: niște datorii intabulate pe pământuri, intabulate încă pe numele bunicilor datornicilor de azi, foarte răi platnici. Apoi deodată începu să-i spună că Nichita, con-

tabilul cel bătrân, şi-a înaintat de două zile cererea de pensionare.

— Din cauza ochilor?

— Da, vede tot mai rău şi nu-şi poate ierta că mai greşeşte câte-o cifră. De altfel, la contabilitate e un defect destul de greu.

— Şi câţi ani de serviciu are?

— Aproape treizeci. Are destui, dar pensia nu e nu ştiu ce. I-am atras atenţiunea, deşi ştia şi el. Dar, cum a rămas singur, după moartea soţiei, vrea să se mute la ţară la o soră, căreia i-ar putea fi de mare ajutor cu pensia lui.

— Pagubă. Era un bun şi corect funcţionar.

— Era! Şi om de încredere desăvârşită. A avut însă multe necazuri. Fie iertata a fost mai mult bolnavă decât sănătoasă.

Ajunseseră înaintea băncii.

— Ei, nu intri, să mai gustăm un pahar de vin?

— Nu, mulţumesc, a fost deajuns.

— Uite ce voiam să-ţi spun, aşa în treacăt. Arunc şi eu aşa un gând. Prim contabil în locul lui Nichita va fi numit Roşu, contabilul al doilea. Ce ar fi ca locul acestuia să-l ia „bacalaureata" noastră de azi? A terminat un liceu comercial, ceea ce trebue să corespundă, cred eu cu şcoala comercială secundară, dinainte de unire. Tocmai pregătirea ce se cere unui contabil de bancă... Ei, nu te mira aşa! Am aruncat şi eu o vorbă.

Advocatul a rămas într'adevăr foarte surprins. Nu s'a gândit nicicdată ca fata lui să ajungă contabilă la banca „Fortuna"... Şi.. nu era deloc un gând măgu-

litor"... Cum i-a putut veni naşului ei un astfel de gând? Doar ţine aşa de mult la ea, o iubeşte !"

— „Ştiu şi eu !", reuşi să spună, după întâia surprindere.

— Am aruncat vorba aşa, auzindu-te că fata nu va avea deocamdată ce face, decât să mai înveţe. Dar şi terminând Academia Comercială, dacă e să înveţe pentru un post, tot la vreo contabilitate va ajunge mai uşor Şi atunci, pentru ce să mai piardă vreme şi bani, dacă are o pregătire pentru o asemenea carieră?

— „Doamne, naşule, mă simt aşa de încurcat", zise cu sinceritate advocatul. „Nu ştiu ce să spun? Incă nici nu ştiu dacă m'am gândit la o carieră, când am spus că va învăţa mai departe. Sora e abia o copilă încă. Şi carieră? Ce carieră? Dacă e vorba să mă gândesc la ceva, poate ar i un ginere, nu o carieră sau o slujbă".

Directorul începu să râdă. Văzu că omul e sincer şi intr'adevăr surprins şi încurcat. Se vedea că încă nu se gândise la viitor, după cum a şi spus.

— Bine-bine! Am lansat şi eu o părere, poate nici pentru mine să nu fie ultima. Dar mi-a venit în minte, vorbind de pensionarea lui Nichita. La revedere! Să nu uiţi: dimineaţă, la zece. Vor fi la bancă partidele despre care am vorbit.

— Cum să uit, domnule director?

Porni pe drum înapoi, cuprins de-o mare nelinişte. Pentru ce a fost în definitiv, aşa de surprins de propunerea directorului? Şi încă surprins într'un chip neplăcut? Pentru ce, neplăcut, puţin măgulitor? Din ce adâncuri ale firii sale se ridică această neplăcere? Căci de-un lucru era sigur: naşul Sorei nu pomeni de

locul acela la bancă, cu vreo intenție de a-l supăra, de a-l umili! Nici bănui n'a putut că în el va trezi un sentiment de felul acesta. Altfel nu ar fi pomeni nimic. Il cunoaște doar de atâția ani! Bătrânul vorbise ca despre un lucru firesc, ce se poate întâmpla... Chiar atitudinea aceasta i-a căzut lui rău? Dar pentru ce, Doamne sfinte? Trăiau în el, fără să-și dea seama, aspirații cu mult mai înalte, în legătură cu viitorul Sorei, și aceste fură oarecum ofensate prin vorbele directorului? Sau gândul de a pune la muncă întinsă pe un copil, și încă o fată de optsprezece ani, îl atinse dureros! Ori nu era decât trezirea reală a grijei lui de viitorul Sorei și îngrijorarea aceasta era încă nelămurită, oarbă oarecum, și era atinsă dureros de întâia lumină reală, ce se proiecta asupra ei, și încă o proiecțiune venită dela cineva care era totuși un străin?

Ceva simți cu preciziune: gândurile de până acum, în legătură cu viitorul fetei, au fost numai de suprafață. De aceea i-au fost și indiferente. Directorul atinse o latură de adâncime a problemei, poate de aceea a reacționat brusc, deși într'un chip lipsit de claritate, și poate și de justeță. Era sigur că nu-l poate acuza pe director de nicio intențiune umilitoare, pentru el și familia lui. El a vorbit în chip firesc, cum curge în albia sa un râu potolit. Și, în definitiv, nici nu era nimic umilitor în ce spusese el. Dacă totuși a avut o senzație neagreabilă, asta să se datorească faptului că el, atunci când va pune în chip real problema viitorului Sorei, va aspira cu totul la altă soartă, pentru ea?

Oare în realitate și în adâncimile vieții sale, el nu

era mulțumit nici cu soarta și cariera lui, nici cu condițiile în care îi trăia familia? Zăcea în inconștientul lui un ideal de vieață mai înalt ? „Hm ! Aici e de meditat serios, domnule advocat", își zise el, cu patos, apoi, deodată, izbucni în râs, singur pe drum :

— Ce pustie ! Se vede că tăria vinului acestuia se arată mai târziu decât ai crede! Uite că m'a trecut in filosofie ! Se pare că mi s'a suit binișor la cap !

Vorbi în sine și simți că a pornit voios pe drum, în jos. La o cotitură se întâlni cu doamnele. Ana o însoțea pe nașă, acasă. Le salută galant, cum nu avea obiceiul, își dădu seama îndată și numa decât își aduse aminte că el băuse mai mult ca directorul. Când turna vin, paharul lui era mereu gol, iar al nașului nici pe jumătate. Se pare că înțelegea acum zâmbetul ce-l surprinsese în câteva rânduri, la bătrân. Ce ar fi fost, dacă primea invitarea și ar mai fi băut o butelie și la el acasă?

Se întoarse cu cele două femei, care nu-și isprăviseră încă poveștile.

— „Pân'acum a stat și Sava ? Mă mir ce ați putut face atâta vreme, cu o singură butelie de vin !", zise nănașa.

— „Dar cu siropul cum a mers petrecania"?, întrebă avocatul voios.

— „Am isprăvit sifonul. N'am avut decât două sticle", zise Ana. „Și copiii ar mai fi băut.

— „De ce n'ai trimis pe Virgil, că aducea el!", zise advocatul, aducându-și aminte cum trata Virgil, până era mai mic, sticlele cu sifoane.

— „Ei! acum s'a cumințit și el", zise nașa care cunoscu și ea slăbiciunea copilului. „Invață bine, nu-i

așa? De Iuliu nu mai întreb, fiindcă-l știu mereu printre cei dintâi în clasă".

— De, nu se lasă nici Virgil, dar încă e prea copilăros. Se ține de jocuri, cât e ziua. Și mai ales ne asurzește cu vioara aceea

— „Cum? Dar băiatul cântă destul de bine, pentru vârsta lui!", făcu nașa.

— Adevărat, dar e tot cu ea în mână. Nu prea pregătește regulat lecțiile și tatăl său nu-i prea are grija.

— Se dă el la brazdă, draga mea! Din seria nealterată de 6 la Crăciun, la Paști a învrâstat-o cu doi 7 și cu un 8. Eu aș fi mulțumit să aducă același certificat și acum la finea anului. Se pune el pe treabă, dacă mai crește.

— „Să dea Dumnezeu", zise nevastă-sa. „Oricum pe Sora și pe Iuliu nu a trebuit să-i strunesc niciodată".

— Sora a învățat foarte ușor. Mi se pare, are memoria cea mai bună dintre toți, dar băieții sunt mai pretențioși. Ei nu se mulțumesc să memorizeze, vor să și înțeleagă. De aceea, ei învață mai încet o lecție.

— „Ei asta mai e acum! Pretenții bărbătești", râse nevastă-sa. „Virgil închide foarte repede cartea, sau adoarme seara, lângă ea".

— Asta e, pentrucă nu înțelege ce citește. Sunt acum niște manuale, de parcă-s scrise păsărește!

Ajunseră la bancă și se despărțiră. Cei doi soți se întoarseră voioși, mulțumiți, acasă.

III

A treia zi, spre seară, Sora se întorcea dela o colegă. Cumpărase ceasul-brățară recomandat de Virgil, dela Braunfeld, și era o minune. Trebuia să i-l vadă toate prietenele. „Cadou de bacalaureat, dela nașul", le spunea Sora. Avea mereu senzația că bratul stâng, la care purta ceasul, a crescut mult în valoare, că are chiar o demnitate deosebită față de cel drept. Il purta mai țeapăn, mai departe de trup, și-l spiona mereu, din coada ochiului. Avea ceva din imobilizarea bratului bolnav, legat de după gât. O împiedeca, vezi bine, la mers, căci ea avea obiceiul să dea ușor din coate, când umbla.

Se întorcea dela o prietenă, unde deslegă ceasul dela brat și-i privră cu admirație, examinându-l de aproape, deschizându-i capacul mic — cât un nasture de palton — și privirä mașinăria dinlăuntru. Ce păcat că nu avură o lentilă măritoare, să poată vedea mai bine rotițele minuscule, șurubăria complicată. Toate prietenele fură de acord că-l cumpărase foare ieftin, cu trei mii de lei. Sora le lăsa întâi pe fiecare să ghicească. Toate spuneau sume cu mult mai mari. Hm! Poate avuse dreptate ceasornicarul Braunfeld: „Domnișoară", îi zise el, ți-l dau cu trei mii, numai de hatârul domnului Virgil, prietenul meu!" Cum se mai umflase în pene frățiorul ei, auzind ce spune ceasornicarul!

Numai de s'ar obicinui cu bratul cu ceas mai în grabă, fiindcă o cam stânjenea la mers! Se va obicinui, desigur, își zise ea, pe când trecea pe dinaintea oficiului poștal.

Chiar atunci ieși pe poartă factorul, care împărțea telegramele. Trecu pe lângă ea dar, nu făcu

decât câţiva paşi şi întoarse capul. Mai făcu vr'o doi. şi iar şi-l învârti, peste umăr. Apoi, omul se opri şi o aşteptă. „Ce va avea cu mine", se întrebă Sora neliniştită, de când factorul întoarse mai întâi capul.

— Nu vă supăraţi! Nu sunteţi domnişoara Sora Preda, fiica domnului advocat Vasile Preda?

— Da.

— „Aveţi o telegramă". — şi omul începu să caute în geanta de piele.

In familia lor nu-şi aduce aminte să le fi venit de cât două telegrame. Ele erau duse, când erau — şi aceste rari — la biroul advocatului. Sora se simţi emoţionată, înfricată chiar. Cum să primească ea telegrama şi să o ducă acasă? Dar dacă cuprindea o veste rea?

— Duceţi-o la birou, vă rog. Tata e, cu siguranţă, încă acolo.

Factorul ţinea telegrama în mână.

— Dar e a dumneavoastră, domnişoară. E pe adresa dumitale?

— A mea, personal? Dar cine...

Voi să întrebe: „Cine să-mi telegrafieze mie?", se răsgândi însă şi se apropie de factor, privind, de la o distanţă respectabilă, adresa de pe hârtia îndoită.

Da, era adresată ei „Domnişoara Sora Preda". Factorul, văzând-o cum s'a făcut de palidă — nu-i mai rămăsese niciun strop de sânge în obraji — înţelese că fata nu-i obicinuită cu telegrame şi că i-e frică.

— Poftiţi şi o luaţi şi iscăliţi aici de primire. Nu e niciun motiv să vă temeţi.

Ii întinse creionul chimic. şi ea puse pe recipisă

nişte laba gâştei, încât îl sperie pe factor. Ii tremura rău mâna. Nici ea n'ar mai fi putut descifra, în vecii vecilor, ce mâzgălise acolo.

Factorul salută şi plecă.

Sora luă telegrama şi o vârî repede în mica poşetă ce-i atârnă de braţul drept. Era dintr'o ţesătură de lână, cu alesături în motive româneşti. O avea încă din clasa cincea şi nu o folosea decât arareori.

Ascunsă acolo, parcă se mai linişti, şi porni repede pe drum, dând din coate uşor, după obiceiul ei, uitându-şi cu totul de respectul ce i se cuvenea bratului pe care purta ceasul Ajunse, în curând la locuinţa lor, dar trecu mai departe. Era încă de vreme, abia asfinţise soarele, îşi zise ea, tot înaintând, până se trezi în parcul oraşului. Abia aici, reculegându-se, începu să se gândească dela cine ar putea fi telegrama. Şezu pe-o bancă într'un colţ lăturalnic, pe unde nu se plimba nimeni. Se gândi, că poate o felicită vr'una din rubedenii, naşul, bunica, vr'o mătuşă, dar îşi spuse repede că în ziare încă nu s'a publicat tabloul bacalaureatelor dela liceul lor, şi n'au de unde şti.

Apoi după, un restimp de gândire, deodată îi năvăli în faţa sângele ce-i fugise la vestea factorului. Şi mai mult încă! Simţea cum îi ard obrajii. „Ce proastă sunt", îşi zise ea, dar e sigur că numai dela Valentin poate fi! Numai pe el l-am avizat!

Şi, nu-şi putea da seama pentru ce, deodată simţi un regret adânc, pentrucă-i trimise telegrama aceea. A fost o prostie! Regretul trecu şi se topi într'o tulburare adâncă. Nu era frică, nu era nici bucurie tulburarea aceasta. Parcă era o mişcare ne-

desluşită din adâncurile fiinţei sale, ceva ce nu mai simţise până acum. Se amestecau parcă nişte ape fine, imateriale, unele de lumină, altele de amărăciune.

Un domn bătrân, cu mâinile la spate, trecu, târindu-şi uşor ghetele, păşind mărunt, pe dinaintea ei. Strânse instinctiv poşeta în poala rochiei. Omul îşi vedea tacticos de drum, ţinându-şi bastonul cu capul de argint, în pumni, cu bătul drept prin mijlocul spatelui. Coada-i ajungea până la gulerul pardesiului.

Cu un gest de energie, Sora scutură capul şi deschise poşeta. Desfăcu telegrama şi se uită mai întâi la : nume. Da, era dela Valentin! S'a şi plătit să se teamă atâta! Dela cine altul ar fi putut fi? De altfel, ea era de vină la toate! Putea aştepta să citească în ziare, sau să afle când va veni acasă, pe vacanţă. Trebuia să vină în câteva zile.

Desfăcu din nou telegrama şi citi textul : *„Până nu văd, nu cred!"*

Sora rămase o clipă mută, apoi izbucni în râs. Se ridică sprintenă de pe bancă şi porni repede, spre casă. „Cum să nu creadă, la un aviz telegrafic?" îşi zicea ea în drum. „Crede, dar îi place lui să mă necăjească!"

Băgă de seamă că ţinea telegrama în mână şi o puse din nou în poşetă. Gândurile i se amestecau. „Dacă ştiam că-mi răspunde, nu-l mai avizam. Să fi ştiut că îmi răspunde aşa, nu l-aş fi înştiinţat pentru toată lumea! In momente importante din vieaţa omului, nu i-ar sta rău să fie mai serios. Dar ce? Poate că într'adevăr nu crede! In sfârşit, treaba lui! Eu nu mi-am făcut decât da...." Se opri să ter-

mine cuvântul. Era să spună „datoria" ! Dar ce datorie? Prostii! Ea n'a voit decât să se răzbune pentru neîncrederea lui, în reuşita ei la examen! Deaceea s'a şi grăbit să-l avizeze telegrafic.

Acum, trecând pe străzi, se liniştise iar, în aşa măsură, că-şi simţi din nou ceasul la încheietura mânii. Il privi, surâse mulţumită şi grăbii paşii. Se apropia vremea cinei.

Dar un gând nou o ţinu locului, când să intre în curte. Să arate acasă telegrama? Nu ştia nimeni nici de cea trimisă de ea, şi acum, dacă o arăta, trebuia să amintească şi despre a ei. Şi... şi ce? Să dea o explicare, se 'nţelege la trimiterea telegramei sale? Poate... ar fi trebuit să-şi ceară voie dela părinţi? Dar, ce? A fost o copilărie, ce să mai complice lucrurile şi să lungească vorba! Mai bine va rupe telegrama în mici bucăţele şi va arunca-o.

O scoase din poşetă şi o privi. Parcă nu avea niciun rost să o rupă! Era întâia telegramă pe care o primea! Parcă nu ţinea în albumul ei de ilustrate şi trei, cu vederi din oraşul universitar, trimise în cursul anului, de Valentin? Nu le ştiau şi părinţii şi cei doi fraţi? Va pune acolo şi telegrama, îşi zise ea, ascunzându-o iar în poşetă. Dar abia făcu doi paşi, în curte, şi se opri : „Cum să pui o telegramă între ilustrate? E o prostie. Mai bine o rup, ori trec în bucătărie şi o arunc în foc".

Işi depuse jacheta în antreu, scoase telegrama din poşetă, cu gândul să-şi execute planul, dar iar se răsgândi. „Mai bine o pun într'o carte". Da, însă în care? Intr'una care nu avea nicio ilustraţie, niciun desen, pentrucă prin celelalte cotrobăia mereu Virgil.

O puse în manualul de contabilitate dublă. De cifre se speria Virgil, ca de alte celea!

*

După cină se plimbă o vreme cu frații, prin grădină. Vorbiră despre ceas și despre unele rezultate ale examenului de bacalaureat. Se terminase și la fete și la băieți. Pentru băieți erau liceu teoretic. Încă nu se afișaseră rezultatele, nici la unul, nici la altul, dar se știa că mulți căzuseră, mai ales la liceul de băieți. Dintre fete, patru erau sigure respinse. Dintre băieți, se vorbea de vreo douăzeci și cinci. Trei licee — două din orașele vecine — dădură examenul, înaintea comisiei de aici. Virgil se încăpățâna să spună cu numele pe cei din localitate, care n'au reușit. Știa și două fete: Laura Roșu și Victorica Neamțu. Iuliu era de părerea că nu se poate afirma nimic, cu siguranță, până ce nu se publica rezultatul oficial. Nu s'a vorbit tot așa și după terminarea examenului scris? S'au făcut atâtea combinații zadarnice. El protesta însă împotriva comisiei, pe motivul că fusese — cea dela băieți — exagerat de severă. Asta o afirmară toți care au trecut prin examenul oral, fie că au știut, fie că nu. „Au pus anume întrebări încurcate", zicea el, „iar de multe ori au întrebat lucruri mărunte de tot, fără nicio valoare, dar cuprinse în termeni înalți, încât băieții se gândeau la probleme importante".

Sora-i auzea, dar nu urmărea ce vorbeau. Uneori răspundea la câte-o întrebare, pe care Virgil i-o punea direct.

— „Ei, băieți, eu mă duc la culcare", zise ea, învârtindu-se în mijlocul cărării, într'un călcâi. „Am umblat azi mult. Am fost și în promenadă".

— „Cu cine ?“, întrebă Virgil.

— Singură !

— „Păi da, singură poți să-ți admiri mai bine ceasul și să te bucuri de el", răspunse copilul cu gravitate.

Sora se învârti repede, se plecă, și-l sărută pe Virgil pe obraz.

— Ție am să-ți mulțumesc !

— Păi da, eu știam de mult ceasul !

Sora, de când crescuseră frații, nu mai dormea în odaia lor, care era și dormitor și cameră de învățat. Aici venea numai pentru studiat. Aici își avea și cărțile. Acum dormea pe un divan, în salon, într'un colț al camerii spațioase. Peste zi, divanul era scos în verandă. Era o mobilă cam uzată, arcurile nu mai erau la acelaș nivel, nu mai aveau aceeaș elasticitate. Vr'o două sbârnâiau strident, de câteori, ședea cineva pe el. In anul din urmă, mamă-sa zisese mai de multe ori advocatului : „Ar trebui sau să-l dăm la reparat sau să cumpărăm unul nou. Copila nu se poate odihni cum se cade pe el“. Și, din lună în lună, advocatul era hotărît să cumpere unul nou. Nu era pentru reparat, căci era prea vechiu, însă nu-i ajunseseră până acuma banii.

Când auzi și Sora de ce este vorba, protestă. Ea dormea foarte bine pe divan. Cu salteaua aceea groasă de lână deasupra, nu simțea niciun arc, iar de sbârnâitul lui, nu-i păsa. Dormea tun și nu auzea nimic. Unde să mai țină și un divan nou ? In salon nu putea rămânea peste zi, în verandă și în celelalte camere nu mai era loc.

Totuși, advocatul târgui chiar azi, la unul nou. Incă

nu se chiar ajunsese cu prețul, dar cumpărarea era sigură. Voia să-i facă și el o surprindere Sorei. Și încă a doua zi fu adus divanul cel nou.

Dar în seara asta, Sora dormi încă pe cel vechiu. Și pentru întâia oară, constată și ea că sbârnâitul acela al divanului era neplăcut și chiar supărător. Se învârti multă vreme, în seara aceea, de pe o parte pe alta, și strigătul strident al arcurilor o sperie de câteva ori... Ea era așa de departe cu gândurile, și în casă era o liniște așa de adâncă!

Deși, când închise telegrama în manualul de contabilitate dublă, avu senzația că a isprăvit-o cu ea, că va rămânea acolo, ca o amintire dela bacalaureatul ei, și la cină, și în grădină, îi veni din nou în minte, și cu ea și chipul lui Valentin Grecu și amintirile legate de el...

Familia medicului Ion Grecu era prietenă bună cu familia advocatului Preda. Doctorul era de vr'o cincizeci și cinci de ani, cu vr'o zece mai în vârstă ca advocatul. Când Vasile Preda își deschisese biroul advocațial în oraș, doctorul era aici, cu locuința în piață, cu firma învechită pe poartă. Avea o oarecare clientelă în oraș, intre puținii intelectuali români care erau pe atunci. Avea mai mult de lucru la periferie, unde era un întreg sat românesc, și în satele din jur. Nu era zi, să nu se oprească înaintea locuinții lui, unde își avea și cabinetul medical, două-trei care cu bolnavi, din satele din jur, și chiar din comune mai depărtate. Bolnavii erau aduși în care cu boi — cai nu prea țineau sătenii din partea locului, ci vite albe și bivoli — pline în coș cu paie sau cu fân, peste care se făcea așternutul, pentru bolnav. Joia, când era zi

de târg, veneau la doctor, și pe jos, bărbați și femei mai puțin bolnavi, sau femei, cu câte-un copil bolnav în brațe. Joia avea doctorul Grecu de lucru până pela trei după amiazi, când oamenii începeau să se întoarcă dela târg.

Era chemat adeseori și pe sate. La început avu mult necaz cu transportul. Drumul cu carul cu boi îi lua parte mult, iar cele câteva trăsuri din oraș, când era vreme rea sau tină nu voiau să-l ducă, și când era vreme bună cereau un preț de cărăușie mare, încât mulți dintre bolnavii lui, țărani săraci, nu-l puteau suporta.

După ce s'a chinuit un an așa, și-a cumpărat un cal și o brișcă ușoară, și de-aci încolo i-a fost cu mult mai ușor, iar pentru bolnavii de pe la sate mai puțin costisitor. Neavând grajd la locuință, își ținea calul la preotul român din suburbia sătească. De mânat, îl mâna el singur.

Clientelă avea destulă. Și mersese vestea repede că-i doctor cu multă învățătură și că nu ia taxe mari dela rumân. Dar cu o clientelă țărănească, de oameni săraci, nu câștiga nu știu ce. Totuși, vorbea aceea, dacă nu curgea, picura. In zece ani putu cumpăra casa, în care stătuse până atunci cu chirie.

După ce se făcu unirea, cum nu prea avuse legături cu oameni politici conducători, rămase mai departe medic particular. Nimeni nu se gândi la el. Nici chiar localnicii, care începură să facă politică. Ce să facă în politică, cu un doctor? Nu-și aduseră aminte de el, până înainte cu vr'o șase ani, când doctorul de plasă — un evreu cu numele maghiarizat — muri și, la concursul publicat în două rânduri, nu se prezentă nimeni, nici român, nici străin.

Atunci fu îmbiat el. Stătu câteva zile pe gânduri. Se sfătui și cu soția. Ajunseră, însfârșit, la concluzia să primească. Nu fusese el și până acum tot un fel de medic de plasă? Nu cutreiera el, cu brișca lui, satele singur? De, salariul era ridicol, e adevărat, dar tot era ceva fix și va prinde acum, când băiatul lor cel mai mare, Valentin, va ajunge în curând la Universitate.

Așa că acum era și doctor de plasă. Mai era, de ani, și membru în consiliul de administrație al băncii „Fortuna". Nu se plângeau de nimic, numai sănătate să aibă! Suporta încă ușor drumrile cu brișca la bolnavii de pe la sate.

La primele alegeri parlamentare, după numirea lui ca doctor de plasă, fu solicitat de politicienii localnici să-și dea și el concursul.

Dar doctorul Grecu refuză categoric, așa că oamenii, care îl respectau, nu mai cutezară să insiste.

— „Meseria mea e alta și mă țiu de ea!", zise el.

— E cam așa! N'avem ce zice", spuseră solicitatorii.

Peste câteva zile, însă se nimeri în oraș însuși prefectul și se pomeni invitat la primărie.

— „Nu vreau să cred ce mi se spune. E desigur o neînțelegere la mijloc, domnule doctor", zise prefectul, după ce se făcură prezentările, căci nu se mai văzuseră încă. „Toți slujbașii de stat, județeni și comunali sunt obligați să dea concurs guvernului în alegeri. Se 'nțelege, fiecare în felul său. Dela dumneata nu va cere nimeni să vorbești în adunări, să mergi cu echipele electorale. Dar în desele dumitale

peregrinări la sate poți pune un cuvânt, poți face o recomandare. Știți, oamenii din împrejurimi țin mult la dumneata. Ne-am înțeles, domnule doctor ?"

Grecu îl măsură de sus până jos, cu ochii lui căprui, vecinic blânzi, plini de un fel de melancolie.

— „Cred că nu ne-am înțeles, domnule prefect", răspunse el liniștit. „Eu nu fac politică în niciun fel. Misiunea mea e cu totul alta. Cât privește slujba puteți avea demisia mea încă azi".

De-atunci nu l-au mai năpăstuit persoanele politice, iar în aprecierea directorului „Fortunei", Sava Scurtu, crescu foarte mult.

Familia doctorului, advocatului Preda, a directorului „Fortunii", a parohului local, se vedeau adeseori. Trăiau într'o sinceră și liniștită prietenie, încă dinainte de unire. Se interesa fiecare de necazurile și bucuriile celuilalt, se întâlneau când la unul, când la altul, în povești, sau la un prânz, la o cină, la un botez, la o serbare familiară. Era mirare pentru mulți dintre Românii nou așezați în oraș, cum pot trăi oamenii aceștia așa de retrași, așa de izolați. Oare ei, apucând așa din tinerețe, nu simțeau lipsa unei vieți sociale mai complicate. Le plăcea și se simțeau bine, în simplitatea tradițională. Pe urmă, cum niciunii nu făceau politică, fură cam uitați, cam puși pe linie moartă. Ei însă nu regretau, nu se simțeau desconsiderați, mai ales când văzură cum se învrăjbiră alte familii, care mai înainte erau prietene.

Numai directorul „Fortunei" nu avea copii. Doctorul, afară de Valentin, avea încă doi băieți în liceu, parohul trei băieți și două fete, toți între trei și șaseprezece ani, doctorul trei. Copiii se cunoșteau cu

toții de mici. Aproape toți aveau de nănași pe directorul „Fortunii" și soția sa.

Intre Valentin Grecu și Sora Preda era o diferență de vârstă de patru-cinci ani. Copilă, ea se juca mai mult cu al doilea băiat al doctorului, cu Ion, care era de vârsta ei, și cu sora acestuia, cu Anișoara, mai mică decât ea cu doi ani; apoi cu trei dintre copiii parohului. Când intră ea în liceu, Valentin era în clasa a cincea. Se uita la el cu sfială, ca la un „student" mare ce era.

Apoi, crescând, îi păru tot mai mică distanța dintre ei și se juca cu el nestingherită, ca și cu ceilalți copii și fete mai apropiate de ea, ca vârstă. Incă în clasa a patra liceală, patina mai bucuros cu el, de cât cu Ion. Valentin era un patinator sigur și iscusit, ea abia începea să învețe, ca și Ion. In afară de această virtute, Valentin era mereu pornit pe râs și pe glume. Uneori, când patinau pe spațiul destul de mare și bine îngrijit, susținut de oraș și unde se plătea o mică taxă, o făcea să râdă în așa măsură, că trebuiau să se oprească, ea ne mai putându-și păstra echilibrul, dacă n'ar fi susținut-o el.

Ce păcat că ea învățase puțin la patinat, până la sfârșitul sezonului din clasa a patra! Valentin își luă în Iunie bacalaureatul, iar toamna se înscrise la facultatea de medicină! Adevărat că rămăsese în sezoanele următoare tovarășa lui Ion Grecu și că el învățase acum, destul de bine, arta aceasta. Era însă un băiat tăcut, cu priviri bune și melancolice, ca și tatăl său, doctorul, și nu prea se pricepea să distragă o fată. Mai erau și alți elevi cu care patina Sora, dar niciunul nu era așa de meșter ca Valentin, nici chiar băieții din clasa a șaptea și a opta.

Noroc cu vacanțele de Crăciun, când se 'ntâmpla să fie ghiață; dar în ultimii patru ani nu fu decât în doi, cât ținea vacanța de Crăciun: când fu ea în clasa a cincia și a șaptea.

Valentin venea regulat acasă și, de Crăciun și de Paști, se întâlneau, în familii, ca de obiceiu, toți copiii, și mari și mici. Ii făcea să râdă pe toți, cu glumele și nebuniile lui, părea că a rămas tot licean. Nici el nu băgă de seamă că fetele crescuseră, și fiica preotului și soru-sa, Ana, până când veni în vacanța de vară a anului trecut, când Sora terminase clasa a șaptea. E adevărat că Sora se înălțase repede în anul din urmă, aproape-aproape îl ajungea cu capul, mai ales dacă se înălța, cât de puțin în vârful pantofilor.

In vacanța de vară trecută, Sora se trezi că Valentin o invită tot mai des, singură, la plimbare, sau, când plecau mai mulți, afla mereu pretexte de a se izola de ceilalți. Nu-i părea rău, se bucura. Era o distincție pentru ea să se plimbe cu un student absolvent de al treilea an de medicină. Apoi, el era tot cel vechiu: cu sufletul mereu însorit și cu un bagaj nesfârșit de glume.

De-atunci începu s'o necăjească, proorocindu-i că va cădea la examenul de bacalaureat. O necăjea și în liceul acela comercial. Ce să facă o fată în comerț? Ea nu știa ce să-i răspundă, decât că învăța și ea, cum învață și altele. Dacă au liceul în oraș! Dacă nu l-ar avea, putea fi sigur Valentin că nu ar fi fugit după el, într'altă localitate! Atunci, el o întreba că ce ar fi făcut, dacă nu avea școala acasă și

Sora iar nu știa ce să răspundă. Ar fi ajutat-o pe mamă-sa, desigur, dar așa, fiind elevă, n'o ajuta la bucătărie?

Și în câte alte chipuri nu o necăjea și totuși ea nu se supăra pe el. Simțea că glumește. Dacă s'ar fi supărat pentru o glumă, ar fi dat dovadă că-i o copilă nepricepută încă sau chiar o proastă. Și mai era ceva: simțea că nu e decât continuarea jocului din copilărie, și mai ales din vremea patinatului!

A, ce neuitate erau după amiezile acelea geroase, cu cerul înalt, cu soarele cu dinți, care umplea de scântei zăpada din jurul spațiului de patinat, când ea sbura, de mână cu Valentin, pe luciul de oglindă al gheței! Luciu de oglindă la început, dar apoi tot mai brăzdat de fâșiile alburii, de linii, de cercuri, când treceau cei cu patine ascuțite bine. Părea că nu soarbe aer, văzduh rece, ci sănătate. Și abia i se stâmpărau până acasă obrajii dogoritori.

De când crescuse, de prin clasa a șasea, nu se supăra de glumele și afronturile lui Valentin și din alt motiv. Se bucura să-l vadă. Crescuse înalt, se făcuse frumos. Și prin anul întâi de medicină i se schimbă și glasul. Era acum plin, melodios, adânc. Îi plăcea să-l audă vorbind sau râzând. Treaba lui! Las'să râdă și de ea! Las' să creadă că nu învăța nimic și că va cădea la bacalaureat! O să-i arate ea ce poate și ce plătește!

. . . .

— „Dar ce voiu avea, de-mi umblă gândurile în cap, ca furnicile și nu mai pot adormi ?", se întrebă Sora, când luna, care răsărea târziu, începu să bată în ferestile salonului.

Se învârti, poate pentru a zecea oară pe altă parte şi arcurile ţipară iar strident, în pacea nopţii... „Poate asta e lege de zile mari", îşi zise ea. „Se spune că la evenimente importante din vieaţă, vin şi nechemate aducerile aminte şi eu trăiesc încă în semnul bacalaureatului. Poate de-aceea îmi vin amintirile şi nu mă lasă să adorm!"

Totuşi nu era serios supărată, că nu-l venea somnul. Erau plăcute aceste amintiri, de când era mică, din jocurile copilăriei, dela patinat, din plimbările cu Valentin. Mai ales acum că lumina şi luna, ce-i mai păsa ei, că nu-i vine somnul şi că amintirile acelea nu se astâmpără?

Iată una proaspătă de tot, dela Paştile trecute Avea un ou mic de tot, dela o puicuţă, pe care-l înroşi cu celelalte. Era grozav de tare la amândouă capetele. Spărsese cu el, în două zile de Paşti, o sumedenie, a părinţilor, a fraţilor, a prietenilor. Se mira mai ales Virgil, fiindcă şi el îşi alesese unul, ascuţit tare la vârf şi tare ca osul, după ce ajunsese din vreme la coşuleţul cu ouă roşii şi le probă pe toate, în frunte. Spărsese şi el destule, cu al lui, dar al Sorei i-l dădu gata la amândouă capetele. Copilul îşi scăpa niţel buza de jos — cum începea la el plânsul, când era mic — dar, cum erau mulţi băieţi şi copile în casă, se stăpâni şi nu plânse.

— „Soro", zise el cu glasul coborît, apoi il înălţă deodată, strident, „dă-mi oul, să-l văd. Mi se pare că tu ai înroşit unul de piatră".

— Ce spui prostii, Virgil! Uite-l! E ou de piatră?

Băiatul îl luă, îl cântări în mână, îl izbi de frunte,

il mirosi, îşi vârî ochii în coaja lui, îşi muie degetul în gură şi încercă să spele vopseaua.

— „Da, e de găină!", zise el mai împăcat.

— E de puicuţă, Virgil, de-aceea e aşa de tare.

In clipa aceea intră Valentin. Va fi ciocănit el în uşă, dar, în larma dinlăuntru, nu auzi nime. Incă nu fusese la ei in cele două zile de sărbători.

— „Ce neînţelegere e acolo", strigă el de departe, auzind ciorovăiala dintre frate şi soră

— „Ce să fie!", răspunse o fată. „Sora a spart şi oul lui Virgil".

— A mai spart şi altele?

— Păi, nu ştii ce ou are? Cred că a spart vr'o treizeci până acuma.

— Auzi comèdie! Aş putea să-l văd şi eu?

Dădu mâna cu toţii şi cu toate. Pe Sora şi pe Virgil îl lăsă la urmă.

— Pot să văd şi eu oul-minune?

— Nu-i de piatră, nene Valentin. L-am cercetat eu. Sora zice că-i de puicuţă.

— Ia să l văd.

Copilul îi dete oul, pe care studentul îl cântări în palmă, întocmai ca Virgil, şi-l ciocăni tare de frunte.

— „Nu-i de piatră, nene Valentin", întări copilul din nou.

— Da, e tare. Eu am însă unul şi mai tare.

— „Imposibil", strigară din toate părţile, şi tineretul se grămădi în jurul celor trei.

— „Ei, parcă un student în medicină şi încă în anul al patrulea, mai umblă cu ouă roşii!", zise o colegă de-a Sorei.

— Pentru ce nu, domnişoară? Noi nu prăznuim Paştile?

Valentin duse mâna în buzunar şi scoase un ou de-o rotunjime uimitoare. Nu ştiai unde-i erau cele două capete. Era vopsit într'un roşu închis, mat, de-o culoare perfect unitară.

— „Asta-i de zahăr", râse o elevă din clasa a cincea, o fiică a preotului.

— Da? Poftim şi linge! A, nu te teme, culoarea asta n'o speli într'o sută de ape, cu săpun şi cu leşie, şi nu se ia un singur strop.

Fetişcana nu încercă, dar în locul ei îl linse Virgil. Făcu un gest de superioritate:

— Aşi! Nu-i de zahăr!

— Ei, Soro, vrei să mi-l spargi? Dai tu sau dau eu?

— E prea frumos oul tău, Valentin, pentru ce să ţi-l sparg? Eu n'am mai văzut aşa ou rotund.

— „Eşti aşa de sigură?", întrebă Valentin, părând îngrijorat.

— Cum să nu fie sigură? Ni le-a spart la toţi.

— Ei bine, oul meu vrea să-şi aducă şi el omagiile sale oului de puicuţă. Ciocneşte, Soro!

— Cu care cap să dau?

— Cu care vrei.

Ochii tuturor erau aţintiţi aici. Cei dela spate se ridicau în vârful degetelor, să vadă.

— Bine, dar tu care cap îl ţii? Nu se cunoaşte bine niciunul.

— Cu atât mai favorabil, pentru oul de puicuţă! Poate izbeşti în coaste!

Văzând siguranţa lui Valentin, începu să se inti-

mideze. Ii luă oul şi-l cercetă încă odată. Ceru şi părerea lui Virgil, care e capul cel ascuţit. Bălatul îl învârti de mai multe ori şi fixă un loc.

— „Nu strânge aşa de tare degetele, lasă loc deajuns“, zise Sora, pregătindu-se de atac.

— Poftim!

Şi Valentin lăsă descoperită toată partea de sus a oului.

Inimile se opriră o clipă, un sunet sec şi Sora ridică oul spart la capul cel ascuţit. Se uita la el şi nu-i venea să creadă.

Intreg publicul se uimi şi rămase în admiraţie

Repetară cu capul celălalt. Aceeaşi soartă!

Sora lăsă oul spart pe masă şi trecu repede în camera vecină, de unde nu veni curând. Credeau că vrea să alcagă altul, să nu se dea bătută. In vremea asta, eroul zilei trecea din mână în mână.

Când se înapoie, Sora se silea să zâmbească. Dar lui Valentin, privindu-i ochii, îi păru că sunt înrouraţi puţin.

— „Oare de ce-o fi oul ăsta?“, întrebă cineva. „Nu-i cumva de bibilică?“

Virgil se însenină deodată. Auzise şi el că ouăle de bibilică sunt cele mai tari, dar nu văzuse niciunul niciodată.

— „De bibilică trebue să fie, nene Valentine“, zise el cu însufleţire.

— Nu, puiule! E de cocoş!

— ?

— Păi de aceea a fost mai tare ca oul de puicuţă.

Incepură diferite jocuri de petrecere, dar Valentin

vedea că Sora nu mai își revine în apele sale. Se vedea că se silește să fie bine dispusă.

— „Uite frate, să fi știut că-ți pare așa de rău după el, nu l-ași fi spart, pentru toată lumea", îi zise el într'o clipă, când rămaseră singuri.

— Nu-i nimic, Valentine! Doar numai suntem copii!

— N'ar mai trebui să fim, ori ar fi bine să rămânem mereu copii, nici eu nu știu, cum ar fi mai bine; dar te rog să iai în schimb oul meu.

— Ei, copilării! Dar nici nu mai mă gândesc la el! Mă doare puțin capul.

— Dacă-i așa, vii cu mine, la plimbare? Cu gândul ăsta am venit. E primăvară în toată legea la Paștile acestea.

Sora se gândi o clipă.

— Stai să-mi iau jacheta și viu!

A doua zi de Paști căzuse pe Sângiorgiu. Afară era un aer dulce de primăvară. In promenadă, castanii cu frunza aproape întreagă. Mireasma verdeții umplea aerul.

Convorbirea se înfiripă în silă totuși, în după amiaza aceea. Nu știa pentru ce, Valentin îi părea Sorei cu mult mai străin, mai distanțat de ea decât înainte. Părea că-i era oarecum frică de el. De aceea nu zise nimic, când simți din partea lui o năzuință de apropiere. Și, când o luă de mână, îi fu chiar recunoscătoare. Parcă se simțea mai în siguranță, parcă înstrăinarea dintre ea și el se topea.

Se mai plimbaseră ei decâteori, ținându-se de mână, dar nu avu sentimentul liniștei și siguranței de acum. „Ce prostie", își zicea ea, plimbându-se

așa, „parcă m'am speriat de el, pentru eul lui! Sau n'a fost decât ciuda ceea ce m'a înstrăinat?"

Oricum, se simțea acum bine, plimbându-se, ținându-se de mână. Incet-încet, Valentin reveni la firea lui și începu iar s'o facă să râdă.

La despărțire, înaintea casei lor, Valentin parcă i-a strâns prea mult și prea tare mâna. Desigur îi părea rău de ce-a făcut.

Când să se desbrace, în buzunarul jachetei află oul lui Valentin. Cum l-o fi strecurat acolo? Dar, ce? O crede chiar copilă, să o împace? Luă oul și i-l dete lui Virgil, care abia aștepta să vină ziua a treia de Paști, să plece cu el la biruințe....

...Și, iată, și prostia asta i-a mai venit în minte! Și încă vie, de parcă s'ar fi petrecut ieri!

Divanul dădu din nou glas.

— „Ei de-acum simt că-mi vine somnul", își zise Sora.

Amintirea din urmă parcă o liniști. Nu mai simțea roiul prin cap. Nu, ci o căldură plăcută, moleșitoare, în toate membrele. Trecuse și luna din geamurile salonului și se așternu o semi-obscuritate liniștitoare.

Incepu să ațipească, și, în răstimpuri, îi înflorea mereu un zâmbet pe buze. Crâmpeie din amintirea asta dela Paști, se apropiau mereu de ea și în înseninarea cu care se apropia somnul. O însenină, adormind, mai ales amintirea lui Virgil, de mutra lui, când i-a spart oul, apoi de însuflețirea cu care a primit pe al lui Valentin. Apoi, zâmbetele nu se mai iviră, și în curând nu se mai auzi în salon decât respirarea regulată, adâncă, sănătoasă a bacalaureatei.

IV

Afară de biserică, de școala confesională, etatizată acum, dar funcționând în aceeași clădire, proprietate a bisericii, afară de banca „Fortuna", instituție românească dinainte de unire nu mai era în oraș, decât Casina. Un an-doi după unire, o porecliră Casa Națională, dar, apoi, se reveni la vechea numire. Schimbarea numelui fu propusă și susținută, împotriva autohtonilor fruntași, de către Românii care erau stabiliți în oraș, tot soiul de funcționari, de la judecătorie și liceu, până la percepția financiară. Li se alăturară și o seamă de localnici, dornici de înnoiri. Se spunea că e mai românește spus Casa Națională, decât Casina Română, aceasta din urmă numire nefiind decât traducerea din ungurește. „De! Ca și când cuvântul spus în ungurește și scris „Kasszino" ar fi de origine maghiară", se gândea directorul băncii „Fortuna", Sava Scurtu! Dar nici el, nici advocatul Preda, nici doctorul Grecu, nu stăruiră prea tare, în părerea lor. Era vorba ca Românii nou veniți în oraș să aibă prilejul și locul unde să se cunoască, pentru a spori, nu numai ca număr, ci și ca grup, ca solidaritate, ca vieață socială și culturală. De credința aceasta fură toți cei trei fruntași localnici băștinași.

Cu cât va avea Casina mai mulți membri, cu atât mai bine. Vor fi mai multe cotizații, vor putea abona mai multe ziare și reviste, vor putea mări biblioteca. Stabilindu-se legături mai intime între membri, se vor putea pune la cale mai multe manifestații culturale și artistice, de cât în trecut. Sala cea mare de

biliard, unde era de altfel şi biblioteca, în două dulapuri cu geamuri, şi masa lungă pentru ziare, era destul de încăpătoare, pentru a se ţinea aici probele de cor, cu un număr cât de mare de corişti, precum şi probele pentru reprezentaţiile teatrale. Aici se ţinură — şi înainte de unire, cu membrii puţini, câţi se puteau aduna atunci din tineretul românesc al oraşului, atât pentru corul — mai mult bisericesc — cât şi pentru o reprezentaţie-două teatrală pe an. Acestea din urmă era greu de înjghebat. Trebuiau căutate piese teatrale, care nu aveau mai mult de patru cinci persoane. Corul mixt nu avea nici el prea mulţi membri, vr'o şasesprezece. Se avânta la un concert o singură dată pe an, în timpul verii, de obiceiu la Sântilie, când, dela înfiinţarea băncii „Fortuna", se ţinea regulat de către tineretul şcolar o petrecere cu dans. Aceasta îi premergea concertul.

Sava Scurtu se aştepta la lucru mare pentru vieaţa culturală şi artistică — centrul ei fiind Casina — acum când văzu câţi intelectuali şi cât tineret s'au aduna în doi ani de la unire, în localitate. De aceea, el, care era preşedintele Casinei, se supuse dorinţei majoritare, luă tabla cu inscripţia „Casina română" de pe clădirea în etajul căreia era Casina, şi puse alta, cu inscripţia nouă „Casa Naţională". Cea veche fu dusă în pod şi pusă între relicvele trecutului: o hartă mare de perete, cu Europa dinainte de războiu, două steaguri naţionale, în care culorile roşu-galben-albastru erau aşezate orizontal, începând cu roşu — după tradiţia ardelenească — şi o litografie a bătrânului împărat Francisc Iosif, care n'a mai apucat catastrofa monarhiei dualiste.

Numi că fenomenul aşteptat de Sava Scurtu nu se produse. E adevărat că în primul an dela unire venea lume foarte multă la „Casa naţională", dar numai trei procente din unii veniţi şi înscrişi ca membri în-[illegible]ră să-şi achite cotizaţia anuală. Fură abonate mai multe ziare, nu însă şi reviste, nici numărul volumelor din bi[illegible]că nu putu spori. De altfel, aproape nimeni dintre noii veniţi — şi din regat şi din alte regiuni ale Transilvaniei — nu se interesa de bibliotecă, nici de puţinele reviste. Toată lumea năvălea asupra ziarelor, şi mai ales, în jurul meselor de joc de cărţi. Se pornise o *cărţărie,* cum spunea doctorul Grecu, cum se putea întâlni, mai de mult, numai la Casina ungurească. Nu erau jocuri de noroc, dar ele consumau timpul celor mai mulţi vizitatori ai Casinei, şi nici vorbă să se poată închega discuţii asupra intensificării vieţii culturale româneşti sau chiar acelei sociale in oraş. Dacă se porneau discuţii, ele erau numai cu caracter politic, sau personale, cu aruncare de bănuieli asupra persoanelor care lipseau, cu clevete.

De profitat nu profita decât românul mărginean, Bucur Popa, care ţinea la parter o prăvălie şi un birt-restaurant, încă de vr'o zece ani, înainte de unire. Soneria dela etaj, din Casa Naţională, sbârnâia mereu, după orele şase seara şi uneori până pe la unsprezece noaptea. Se consuma multă bere, spirturi, ţuică, mezeluri şi chiar fripturi. Căci unii oaspeţi, înfierbântaţi la cărţi, luau cina aici.

Bucur îşi luase, din satul lui, un ajutor, un băietandru de vr'o şasesprezece ani, care alerga mereu pe scări, la sbârnâitul soneriei, să ia comanda, să

servească. Era un băiat frumușel, deștept și desghețat, care nu-l lăsa pe client să sune a doua oară.

Sava Scurtu, advocatul Preda și doctorul Grecu. se izolară într'o cameră mică, pentru a-și putea continua convorbirile lor obicinuite de ani. Și așteptau cum zicea advocatul, „să se limpezească lucrurile", adică să treacă însuflețirea aceasta momentană, care-i atrăgea pe oameni numai la distracție — cum se întâmplă la început de carieră nouă și cu oameni care vin din orășele mai mici, și mai les dela sate — și să poată vorbi cu ei și despre lucruri mai serioase.

Așteptară însă în zadar, pentrucă de la sfârșitul anului întâi după unire, și mai ales în cursul celui de al doilea, Casa Națională începu să se depopuleze. Rând pe rând, oaspeții nou veniți, și partea ce mai mare și dintre localnici, mergeau acum la cele două cluburi politice, care se deschiseră în oraș.

La sfârșitul anului al doilea, într'o seară, când se aflau în camera de mese, plină înainte de lume, numai cei trei localnici, doctorul Grecu zise zâmbind:

— Domnule președinte, am o propunere.

— „S'auzim" răspunseră cei doi, intrigați de zâmbetul doctorului, care râdea raraori.

— Să coborîm din pod tabla cu inscripția „Casina Română" și s'o punem la loc!

Se veseli și directorul „Fortunei".

— Bine zici! A fost de rău augur schimbarea numelui. Ne-au părăsit destui dintre membrii vechi.

— „Noi, ca noi, vom mai suporta și experiența asta", zise Preda. „Chiria va plăti-o, ca și mai îna-

ínte, „Fortuna", dar mai greu se va împăca Bucur cu situația"

— „Ei, parcă dintr'asta a trăit el de doisprezece ani aici, și a putut cumpăra imobilul. Are el clientela lui veche și în prăvălie și în birt; ba încă tot mai mare", zise Sava Scurtu.

Și, încă a doua zi, fu pusă la loc tabla ce veche iar cea cu inscripția „Casa Națională", fu dusă în pod.

— „*Sic transit gloria mundi*", zise advocatul Vasile Preda, privind din drum, alăturea de Bucur, când puseră tabla cea veche.

Mărgineanu, un român voinic, cu fața roșie, bucălată, în costumul lui luminos, ciuli urechea, dar nu înțelese ce spuse advocatul.

— „Ei", zise el, „parcă mă simt mai acasă cu tabla asta! Ce-am avut și ce-am pierdut! Numai sănătate să dea Dumnezeu".

— Sănătate și noroc, frate Bucure.

— Norocul și-l face omul cuminte și harnic, domnule advocat!

Cei trei fruntași nu avură încotro. Stăruiră pe lângă părintele Nistor și învățătorul Ion Precup să înjghebeze iar vechiul cor, care nu mai fnucționa dela unire, în nădejdea că se va forma altul, sub conducerea unui învățător mai tânăr, de la cele două școli primare ce se înființaseră în oraș. Aceștia trecură și ei în cluburile politice, și chiar pela biserică se arătau destul de rar.

In vr'o trei luni, părintele Nistor și învățătorul Precup reușiră să înfiripeze corul, cu câțiva dintre membrii vechi, cu cei mai mulți noui. Erau aproape

toţi băieţi şi fete de ţărani din parohia părintelui Nistor, ca şi cel vechiu, de altfel.

In anul al patrulea după unire, reuşiseră să dea, a doua zi de Crăciun, o reprezentaţi
vara un concert cu prilejul „petrecerii
neretului şcolar din oraş şi jur", care put
înfiripată. Peste vr'o opt ani, când din
destui studenţi la universitate, câţiva din ei stăruiră să-i schimbe numele, să-i spună „Balul studenţimii universitare din oraş şi jur", iar directorul „Fortunii" care suporta cheltuelile cu tipărirea invitaţiilor, cu muzica, cu chiria localului nu se învoi.

— „Noi vrem să adunăm oamenii, nu să-i împrăştiem", zise el. „Nu trebue să speriem lumea cu un nume prea pretenţios".

— „Cum şaa?", întrebă un student în drept.

— Păi, dacă vom pune în invitări „Balul studenţimii universitare", n'o să cuteze să vină băieţii din clasa a şaptea şi a opta de liceu, nici mulţi preoţi şi învăţători din satele din jur, nici fetele lor. Se vor speria de cuvântul „bal", ori vor intra în cheltuieli nedorite de noi, pentru a-şi face haine de bal. Puterea petrecerii acesteia de vară, în trecut, era chiar lipsa de pretenţii. Venea fiecare îmbrăcat cum putea. Scopul nostru e contactul social şi o leacă de bucurie estetică, atât cât poate da un cor compus în majoritate din ţărani.

Astfel rămase numele tradiţional pentru petrecerea de Sântilie.

La Casina Română venea, din an în an, lume tot mai puţină. Banca plătea chiria aproape pe degeaba, până ce-i veni lui Sava Scurtu o idee.

— „Părinte", zise el într'o seară către părintele Nistor, „dumneata eşti preşedintele despărţământului local al Astrei, dacă nu mă înşel".

— „Sunt, sau mai bine zis, îmi pare că am fost numai", răspunse preotul, urcându-i-se o uşoară roşaţă în obrazi.

— Pentrucă nu mai activează?

— Evident!

— Oare de când?

— Dela începutul războiului.

— Uite la ce m'am gândit! Am putea socoti localul Casinei şi de sediu al despărţământului. Aveţi ceva bibliotecă, ceva inventar?

— Avem vr'o cincizeci de cărţi, mai mult cărticele pentru popor.

— Unde le ţineţi?

— La mine, în biblioteca parohială.

— Le-m putea aduce aici. Am putea abona şi câteva ziare pentru popor. In sala asta de biliard am putea face o sală de lectură, pentru popor. Şi aşa e aproape goală şi dumineca, şi biliardul îl umple praful. Nu ştii în biblioteca Casinei sunt şi cărţi potrivite pentru ţărani?

— Hm! Nu prea ştiu! Drept spunând, nu le-am prea cercetat.

— „Sunt vr'o câteva", zise advocatul Vasile Preda. „Este Ispirescu, Creangă, Alecsandri, colecţii de poezii poporale. Am văzut fabulele lui Donici, Ţichindeal, Alexandrescu. Este Coşbuc, poeziile lui Goga, „Povestea unei coroane de oţel", „Războiul nostru pentru neatârnare". Sunt, cum se nu, şi încă nici eu nu am cercetat mai amănunţit cele două dulapuri".

— Ei, să ne sfătuim, când vom fi mai mulți, să completăm comitetul Astrei locale, să deschidem aici o sală de lectură pentru țărani și meseriași. Nu știu dacă ați băgat de seamă că numărul acestor din urmă a crescut îmbucurător.

— „Da, e adevărat", răspunse părintele Nistor. Am văzut, când am umblat cu crucea la Bobotează. M'au invitat cu toții". –

Din convorbirea aceasta la care participă și doctorul Grecu și învățătorul Precup, porni reluarea activității despărțământului Astrei, și în localitate și în satele din jur, și deschiderea sălii de lectură la Casină, întâi cu puțini cititori, cu tineret mai ales, apoi cu tot mai mulți, în după amiezile duminecilor și a sărbătorilor.

Intre vizitatorii Casinei era nelipsit, seară de seară, dela înființarea ei, prim-contabilul băncii „Fortuna", Nichita Marele. Toată lumea îl cunoștea, și în oraș, și în satele vecine, numai sub numele de Nichita. Toți care aveau de lucru la bancă întrebau de domnul Nichita.

Veni și în seara aceasta dela sfârșitul lui Iulie, cu aceeași punctuozitate și își ceru sticla de bere. Incă nu venise nimeni la Casină, dintre cei patru-cinci membri care veneau, de asemenea, regulat. Iși răsuci, după obiceiu, o țigară groasă, o puse în țigareta de cireș, arsă scrum la capăt, și începu să trimită nourași de fum spre tavanul înnegrit.

Era un om trecut de șasezeci de ani, cu umerii căzuți, cu spatele ieșit de atâta aplecare asupra registrelor, cu o chelie palidă în ceafă. Purta ochelari

grei, groși, și ochii lui mărunți, cufundați în orbite, clipeau des în spatele lor.

Băiețașul aduse berea, i-o puse pe masă și ră-mase așteptând, dar omul părea că nu-l vede. Își umplu un pahar, îl bău și continuă să privească, dinapoia sticlelor groase, în peretele din față.

— Puțină brânză, nu aducem, domnule Nichita ?

— Ce ? Brânză ! Ba da, măi Ionică, am și uitat !", și el se uită cercetător pe masă.

Crezuse că ceruse și brânză.

— „De, măi Ionică", zise el oftând, când băiatul de serviciu îi puse farfurioara pe masă, „toate au un sfârșit în lumea asta!"

Și el privi melancolic prin cameră.

— Dar cum, domnule Nichita, nu vă simțiți bine ?

— Bine, nu, deși nu sunt bolnav.

— S'a întâmplat ceva ?

Bătrânul dădu din cap, lăsându-l și mai aplecat spre piept.

— S'a întâmplat !

— „Vai de mine ! Ce s'a întâmplat, domnule Nichita ?", făcu băiatul speriat, privind mutra întunecată a contabilului.

— Nimic, de cât ceea ce trebuia să se întâmple, la ce trebuia să-i vină odată rândul. In întâi August trec la pensie, măi Ionică.

— Păi, poate ați cerut dumneavoastră. Nu cred să vie din partea domnului director. Doar ține așa de mult la dumneavoastră.

— „Se 'nțelege că eu am cerut. Mă necăjesc ochii ăștia", zise el, desfăcând ochelarii de după urechi și începând să-i șteargă cu batista.

— Poate nu mai îs buni ochelarii, domnule Nichita. Ar trebui să-i schimbați, să luați unii mai tari.

— Am încercat eu cu toți pe care-i are Braunfeld

— Poate ar trebui să comandați o pereche din București.

— Nu mai merge cu niciunii, frate Ionică. Mi s'au slăbit prea tare ochii. La cifre nu mai ajută deacum niciun ochelar, și eu cu cifre lucrez.

— Păi, vezi bine la contabilitate....

— Incă trei seri mai am de venit aici. Apoi s'a isprăvit.

— Pentru ce, domnule Nichita? Doar și pensionat puteți veni. Incă veți avea timp liber mai mult.

— „Asta da", și omul avu o contracție a mușchilor feții, ca o strâmbătură, la auzul unui lucru neplăcut. „De-acum — tot timp liber! Dar nu o să mai rămân în oraș, măi Ionică. Mă mut la țară, la o soră".

— „Așaa?", se mira băiatul. „Să știți că lui nenea Bucur o să-i pară foarte rău. Și mie!"

— „Hm! Se poate! Crezi că mie nu-mi pare rău? De aproape treizeci de ani vin regulat la Casină, cu mult înainte de a veni Bucur aici. I-am apucat cu prăvălia și birtul la parter, și pe Binder bătrânul și pe Miko și pe Weissmann, dela care a preluat Bucur... O vieață de om!", oftă contabilul, după ce bău al doilea pahar de bere.

— Rămâneți în oraș, nu plecați nicăiri, domnule Nichita. Sunteți obicinuit aici și va fi greu într'altă parte.

— Nu se poate, măi Ionică! Am făcut eu destule combinații, dar nu iasă niciuna.

Pe scări se auzi strigându-l de jos pe Ionică, şi băiatul se grăbi să plece.

Rămas sigur, contabilul Nichita Marele bău şi restul de bere şi privea a pustiu pe peretele din faţă, când intră părintele paroh Nistor.

— Singur, domnule Nichita?

— Mă pregătesc pentru ceea ce va fi în viitor. De-acum tot singur voiu fi.

— E adevărat că te pensionezi în curând?

— Ba chiar foarte curând. Cu întâi August. Mai am trei zile.

— Şi ne părăseşti, într'adevăr, cum se svoneşte? Te muţi la ţară?

— La o soră.

Părintele şezu în faţă.

— O să ne pară rău la toţi. Mai puteai face serviciu.

— Cu capul şi, cu mâna, da; cu ochii însă mai rău! O să rămână, deci, un loc liber. In locul meu trece, se 'nţelege, contabilul al doilea, Verzaru, şi în locul lui trebue om nou. Pagubă că n'ai vr'un băiat cu şcoala comercială dumneata!

— De, mi-s copiii încă prin liceu, dar ce mai ştii, cu svonurile aceste despre conversiune, poate rămâne „Fortuna" cu un singur contabil. Directorul e om prevăzător. Va fi o mare lovitură pentru bănci.

— Pentru noi nu prea! De când s'au urcat dobânzile, n'am prea dat împrumuturi agricole. Apoi e intreprinderea aceea forestieră, care a pornit bine de tot. Nu vom rămâne cu un contabil. Este de lucru. Sunt şi venituri. Se 'nţelege de suferit vom suferi şi noi.

— In cazul că se completează locul, pagubă că n'avem un tânăr din localitate, cu pregătire comercială.

— Nu avem, că toată lumea dă năvală la universitate.

— „Păi, stai, domnule Nichita", se trezi părintele ducându-şi degetul arătător la frunte, avem un absolvent, şi încă din familie, cum s'ar zice, a unei şcoli comerciale".

— „Pe cine ?, întrebă curios bătrânul.

— „Pe Sora Preda", zâmbi părintele.

— „E o absolventă, nu un absolvent !", zise cu desinteres contabilul.

— Şi încă o bacalaureată !

Nichita ridică braţul şi-l lăsă să cadă.

— Ce-o mai fi şi liceul ăsta comercial ! Cred că numai contabilitate nu se învaţă în el.

— Am spus şi eu o vorbă. Advocatul va avea desigur alte gânduri cu Sora.

— Cum ai şi putea pune o fetiţă ca ea la registre? Le-ar încurca straşnic. Apoi fetele nu-s pentru comertul de bancă.

Sosiră şi cei trei fruntaşi localnici, care veneau regulat la Casină, pentru un ceas : advocatul Preda, directorul „Fortunei", şi doctorul Grecu.. Puseră lângă masă încă una, să încapă mai comozi.

— „Ne-aţi întrecut", zise doctorul.

— Părintele a venit numai acum, dar eu sunt deun ceas. Am venit mai de vreme, să mă obicinuesc cu singurătatea.

— „Mai sunt trei zile, te poţi răsgândi, poţi reveni asupra demisiei", zise directorul.

O fluturare de satisfacție trecu peste fața tăbăcită a lui Nichita.

— Mulțumesc? Nu mai revin, domnule director. Toate au un sfârșit în lumea asta. Mai bine să plec acum de bună voie, decât să rămân, până mi s'ar abzice. Fiecare om trebuie să-și cunoască momentul retragerii. Asta o cere bunul simț și bunacuviință.

Ionică aduse halbele de bere, măsura obicinuită în fiecare seară a noilor veniți, fără să mai aștepte soneria.

Ciocniră paharele — lui Nichita îi mai aduse o sticlă — două erau măsura lui de fiecare seară, și-i mai plăcea berea din sticlă — și după ce băură, directorul întrebă:

— E ultimul cuvânt? Nu crezi că vei regreta?

— De regretat, regret de-acum, dar n'am ce face. E mai bine așa! Ultimul, domnule director!

Sava Scurtu și Vasile Preda își încrucișară privirile.

— Dacă-i așa, putem să venim cu o veste. Cu domnul advocat al băncii ne-am gândit pe cine să numim în locul de contabil al doilea, se 'nțelege întâi numai provizoriu, pentru un an, în caz de hotărîrea dumitale rămâne nestrămutată.

Bătrânul, cu toată hotărîrea lui neclintită, avu un fior de frig: era începutul certitudinii că „orice lucru are un sfârșit în lumea asta", sentință pe care și-o tot spunea de vr'o două luni, dar în care nu ar fi voit să creadă încă.

— Noi, ăștia câțiva, din preajma băncii, am luat toate hotărîrile cu unanimitate și până acum, și, oarecum, în familie. M'am gândit să discutăm și proble-

ma asta între noi, în prealabil, cum se zice. Afară de părintele, care e membru în consiliul de cenzori, noi suntem doi membri în comitetul de administrație, și unul advocatul ei.

Toți priviră cu interes la director și la advocat.

— Ne-am gândit că, până va trece criza asta, și mai ales până ce vom vedea ce este cu conversiunea datoriilor agricole, să nu angajăm un contabil definitiv, ci unul provizor. Și ni s'a părut că slujba asta ar putea-o face fina mea, Sora, fiica domnului advocat, care a terminat chiar acum liceul comercial.

Un răstimp se făcu tăcere. Părea plăcut surprins, dela început, numai părintele, fiindcă îi trecu și lui prin minte soluția aceasta.

Nichita rupse cel dintâi tăcerea.

— Nu cred că-i deslegarea cea mai bună, domnule director.

— Pentru ce?

— „Fortuna" a fost trei decenii una dintre băncile cele mai solide. N'a avut între funcționari femei, și eu unul nici nu cred că o fată ori o femeie poate fi o bună funcționară, să nu se supere domnul advocat.

— Dar, nici nu mă gândesc să mă supăr, domnule Nichita. Sunt cam de aceeași părere cu dumneata.

— Genul feminin e distrat, domnule director. Dacă o fată are gândurile tinereții, dacă e nevastă, are gândul familiei, al copiilor. Și la bancă atâtea trebue; să fii distrat, pentru a aduna de-o sută de ori, tot cu alt rezultat, aceeași pagină de registru, sau să faci erori fundamentale în calcularea dobânzilor. Știu din proprie experiență. Când veneam de-acasă,

cu capul plin de necazuri familiare, lucram de o sută de ori mai greu și mai rău.

— In privința asta îți dăm necondiționat dreptate, domnule Nichita, dar, slavă Domnului, domnișoara Sora nu are încă niciun fel din gândurile amintite. E o copilă încă.

— La optsprezece ani nu mai e o copilă!

Ceilalți râseră.

— „Știe ce știe, domnul Nichita, își aduce aminte de tinerețe", zise parohul.

— Și apoi, afară de asta, ce știu eu ce a învățat domnișoara Sora. Școala asta atâta s'a tot schimbat, s'a tot cârpit, încât mie nu-mi mai insuflă nicio încredere. Nu știu ce contabilitate se învață în liceul acesta!

— Iți dăm dreptate și într'asta, domnule prim-notabil. Și, de aceea, iată la ce ne-am gândit eu și advocatul. Să-ți primim în consiliu, definitiv, pensionarea, pentru a nu mai purta răspunderea. Dar să te rugăm să mai vii un an pela bancă, să introduci pe Sora in lucrările practice de bancă. Și apoi, nici Verzaru nu va strica să fie puțin supraveghiat în primul an. Nu-i vorbă, e funcționar bun, totuși lucrările principale s'au făcut mereu de dumneata, ori sub supravegherea dumitale. Și ne-am mai gândit că în anul acesta, în loc de pensie, să-ți plătim salariul, ca și până acum.

Intosătura asta aduse o mare lumină în fața bătrânului. Ochii mărunți, spălăciți, de după ochelarii groși se umeziră. Incă un an, și fără răspunderea contabilității! De două perspective se îngrozea mai

mult : de pensia mică și de părăsirea orașului. Acum, se puteau amâna amândouă cu un an !

— „De, asta ar fi altceva, domnule director", zise emoționat. „Trebue să recunosc că, de când există banca, simțul cel mai practic l-ai avut totdeauna dumneata.

— „Păi, de-aceea e director", zâmbi doctorul.

— „Mai sunt ei directori care s'au ținut nu știu ce și s'au ars in România mare, domnule doctor". Apoi, ridicând ochelarii spre Sava Scurtu, continuă : „Cum am spus, asta ar fi altceva ! Sub mâna mea, domnișoara Sora poate ajunge, deșteaptă cum este, să cunoască tot de ce are nevoie într'un an. Presupun că știe problemele fundamentale ale aritmeticei, regulele de calculare ale dobânzii, capitalului și timpului".

— „O să vezi dumneata dacă le știe", zise vesel advocatul, „dacă nu, o s'o lași repetentă !"

— Și lui Verzaru pot să-i fiu încă de folos. Mai ales la încheieri, la alcătuirea bilanțului.

— Așa dar, primești ?

— Primesc cu recunoștință, domnule director !

— Recunoștința e a noastră, cred.

Bătrânul îl privi cu ochii lui mici, mereu umezi. Vedea că vorbise cu sinceritate.

— Ba este și a mea ! E așa de greu să te desparți dintr'odată de o slujbă în care ai muncit o vieață.

— „Mare adevăr", zise doctorul.

Și, un răstimp se făcu iar liniște.

— Așa dar, suntem înțeleși definitiv, domnule Nichita ?

— Înțeleși. domnule director.

deocamdată, studierea mai departe ar fi o deslegare provizorie a problemei celei mari.

In perspectiva continuării studiilor se izbea însă de o mare piedecă: criza cancelariei lui advocaţiale. Nu voia să se oprească asupra ei. Simţea că trebuc să facă şi imposibilul, pentru a o putea trimite pe Sora la Academia Comercială sau la universitate. Cu toate acestea, pragul cel înalt i se punea mereu în drum.

Adevărul era că în situaţia de azi, el nu ştia cum ar mai putea face rost de câteva mii de lei lunar pe deasupra, pentru Sora. Cauzele, procesele ce le primea dela particulari erau tot mai rare de câţiva ani. Afară de ceea ce primea în natură, de la părinţi şi socrii, cereale, legume toamna, porc de Crăciun iarna, se răzima mai ales pe salariul dela banca „Fortuna", şi pe o foarte strânsă şi cruţătoare economie casnică, prin vrednicia Anei. Nu le lipsea nimic, e adevărat, dar nici nu le întrecea. Nu puteau pune nimic deoparte, de când începu criza si le crescură cei trei copii.

Insă consideraţiile de ordin practic erau biruite la el totdeauna de cele de ordin superior, spiritual. Chestiunea era că şi pentru Sora şi pentru el şi Ana, lucrul cel mai bun se vedea a fi continuarea studiilor Sorei. Va birui el şi greutăţile materiale! Optimismul său firesc nu-l lăsa să se îndoaie uşor. Ba, dela o vreme, începu să treacă cu uşurinţă peste unele strâmtorări, care pe altul l-ar fi umilit şi poate l-ar fi descurajat.

Vreme de trei săptămâni nu-i spuse soţiei nimic

despre frământările lui, dar, într'o duminecă seara, după ce se culcară, Ana zise :

— Cât de repede mai trece vremea ! Suntem la mijlocul verii şi acuşi e toamna aici. Ce planuri ai cu Sora ?

— A întrebat ea ?

— Ei, parcă n'o cunoşti ! Niciodată. De când s'a săltat fetiţă mare, nu s'a întrebat pentru ce învaţă. Cel puţin nouă nu ne-a arătat niciodată că ar avea vr'un plan, după terminarea liceului. E încă prea copilă.

— In schimb te-ai întrebat tu destul ! Voiai să rămână cu patru clase licele. Nu-i bine că azi e bacalaureată ?

— Doamne, nu zic nu, deşi eu cred şi acum că pentru o fată erau destule patru clase secundare. Acum ar fi o fată intrată în drumul cel firesc, s'ar pricepe la toate şi nu ar avea nu ştiu ce pretenţii.

— Crezi că are ?

— Ar fi firesc şi nu m'aş mira. Colegele ei toate, adică nu chiar toate, dar cele mai multe, se pregăesc pentru şcoli mai înalte.

— Ţi-a spus Sora ?

— Mi-a spus, fireşte.

— Şi ea nu şi-a manifestat nicio dorinţă ?

— Până acum, nu. Mi se pare că toamna ce vine i se pare încă la sfârşitul lumii. Deocamdată se bucură de vacanţă. E firesc să ne gândim noi în locul ei.

— Nu pot spune că nu m'am gândit. Prea multe combinaţii nu sunt de făcut. Eu m'am oprit la singura soluţie pe care o văd mai bună.

— Care?

— Să înveţe şi ca mai departe, cum spui, de altfel, că vor face şi altele.

— Şi ce să urmeze?

— Cred că Academia Comercială. E absolventa unui liceu comercial. E pregătită în direcţia aceasta. Ii va fi mai uşor.

— Şi, câţi ani?

— Patru-cinci!

— Şi pe urmă?

— Pe urmă poate ajunge profesoară la un liceu comercial de fete, aşa ca fostele ei profesoare.

Ana tăcu un răstimap.

— Combinaţia aceasta mi-am făcut-o şi eu, dar îmi pare primejdioasă.

— Primejdioasă? Pentru ce?

— Mai întâi atâţia ani petrecuţi între streini. O fată tânără, singură, de capul ei, şi într'un mediu de oraş mare, despre care se vorbesc mereu prăpastii. Apoi, trec anii.. Pe urmă cine ştie în ce localitate ar primi un post de profesoară. Pe deasupra tutora e încă primejdia că s'ar pregăti pentru o carieră, ca şi un bărbat, şi nu va mai putea fi niciodată o femeie întreagă.

Advocatul avu un fior. El nu se gândise niciodată că, ajungând profesoară, n'ar putea fi numită chiar la liceul din localitate. Acum îşi zise că Ana avea dreptate. Nu era deloc probabil să fie numită chiar aici. Atârnă de vacanţe, atârnă mai ales de protecţii. Şi protecţii, el nu avea niciuna, cum nu făcea politică. La gândul că Sora, după patru-cinci ani, ar putea a-

junge profesoară, cine știe în ce oraș, singură, departe de ei, îi întunecă planul la care se oprise. Intr'adevăr, ce va profita Sora, dacă va mai învăța patru-cinci ani și va da o serie de examene? Se va trezi cu atâția ani mai în vârstă, și va începe o carieră, între străini, cu toată probabilitatea. Dar el nu se gândise ca fata lui să trăiască după o carieră, ci numai pentru a umplea cu ceva timpul, până la... La primejdia vieții de oraș mare nici nu se gândi, până acum. Dar peste asta ar trece ușor el. Sora era o fată cuminte, și nu avea cui semăna, să calce în vieață cu stângul, nici Anei, nici lui, nici moșilor. Nu prea înțelegea ce voi să spună nevastă-sa cu vorbele: „S'ar pregăti pentru o carieră, ca și un bărbat, și nu va mai putea fi niciodată o femeie întreagă".

O întrebă pe nevastă.

— Nu aș putea să îți lămuresc prea bine. Am sentimentul că o carieră bărbătească deviază sufletul femeii, îi abate vieața pe un drum împotriva firii sale. M'am gândit mult la asta. Femeia, după cât simt eu, e făcută să se razime de bărbat. Dacă ajunge la convingerea, având și intrând într'o carieră, că se poate susținea singură, se depărtează de feminitatea ei firească.

— Dar, învățând mai departe, nu înseamnează că va și trăi după carieră. Iși câștigă o mai mare cultură generală, ceea ce n'o poate depărta de firea ei de femeie. E vorba să treacă timpul, până la căsătorie.

— Cultură generală! Dar eu am numai patru clase secundare și cred că n'ai avut a te plânge de lipsa

— „Mulţumesc", răspunse acesta, şi-i strânse cu căldură mâna.

— „M'am gândit," zise advocatul, „că fetei nu i-ar strica, pentru orice eventualitate, să facă un an practică. Şi încă într'o instituţie unde se lucrează solid. ca la „Fortuna". Cunoştinţele din şcoală se luminează şi se controlează numai munca pe teren, ca în orice carieră de altfel. Ştiu dela mine".

— „Dar ce să mai spun eu", zise doctorul. „In vieaţă înveţi cu adevărat".

— „Aşa este", confirmă părintele Nistor. „Cu toată învăţătura, când am slujit cea dintâi cununie, cea dintâi înmormântare, cel dintâi maslu, m'am ajutat mai mult cu diacul decât cu Euchologiul. Dar când a trebuit să împărtăşesc pe cel dintâi bolnav de moarte! Aici numai experienţa proprie ajută!"

— „Aşa-i pretutindenea", zise directorul. „De aceea nu mi-a intrat mie în cap şi nu-mi intră încă acum, ce curaj au atâţia oameni în România mare, care intră în slujbe pentru care n'au nici pregătire, nici experienţă".

— „Păi aşa şi lucrează, cum le este curajul: prost", vorbi doctorul.

Terminară porţiunea de bere de mult şi plecară. In odaia dela „Casina Română", nu mai rămăsese decât Nichita Marele. Se ridică şi sună băiatul.

— Măi Ionică, mai adu o sticlă în ia' seară. Ştii un lucru, măi băiatule? M'am hotărît să mai rămân un an la bancă!

— Vai, ce bine-mi pare, domnule Nichita!

Şi el porni volbură pe scări, să-i spună şi stăpânului, pe care se grăbise să-l informeze de vestea cea rea.

V

După convorbirea pe care o avusese în ziua bacalaureatului Sorei cu directorul, trecură vr'o trei săptămâni, şi advocatul Vasile Preda nu-i spusese nevestei-si nimic despre aluzia în legătură cu banca „Fortuna", făcută de nănaş. Nu voia să se mai gândească nici el la ea. Nu-i plăcea. Îi părea oarecum umilitoare. Dacă se întreba pentru ce-i pare aşa, nu-şi putea da niciun răspuns limpede. Neplăcerea era mai mult de ordin sentimental, decât raţional. Analizând fără voia lui acest sentiment, pe care nu-l putea alunga, oricât ar fi vrut să nu se gândească la aluzia directorului, înţelese însfârşit că el avea aspiraţii cu mult mai mari, în legătură cu viitorul Sorei. De aceea nici nu-i mai pomeni nimic Anei de aluzia nănaşului.

In schimb, începu să fie frământat, seară de seară, de gândul ce să facă cu fata, începând cu toamna care se apropia. Nu adormi până târziu. Când şi-a luat el *cenzura* de advocat, după doctorat şi practică de trei ani, era altă lume. Când s'a căsătorit cu Ana, ea abia intrase în anul al douăzecilea. Se măritau fetele de tinere, terminau şi băieţii mai repede cu studiile universitare şi, mai ales, se grăbeau şi ei să întemeieze o familie. Acum s'au schimbat lucrurile! Dacă Sora ar fi să se mărite peste un an-doi, n'ar fi nicio greutate. Ar mai învăţa gospodăria, pe lângă mamă-

sa. In această perspectivă, ar putea chiar lucra la banca „Fortuna", un an doi.

Dar tinerii de azi se căsătoresc târziu, dacă peste tot se mai căsătoresc. Şi, ceea ce este şi mai grav, sunt unii, chiar de-aici din oraş, care au făcut curte unor fete doi-trei-patru ani, au fost chiar logodiţi, dar n'au avut curajul să întemeieze o familie. Când s'a pus problema, ori părinţii au făcut fie şi numai o aluzie mai serioasă la căsătorie, fetele au rămas desamăgite. Şi iată în cazuri când tinerii aveau de doi-trei ani, un serviciu, o slujbă. Şi asemenea lucruri s'au petrecut nu numai cu fete de condiţii mai modeste, funcţionare, dactilografe, ci şi cu unele din societatea cea mai bună. Erau două cazuri până acum, în care lumea se aştepta la o căsătorie grabnică, sau la o logodnă, când tânărul îşi lua tălpăşiţa din oraş, sub pretextul transferării din oficiu...

Dar nu se putea gândi el că cu Sora trebue să se întâmple o excepţie, să ia la sigur că se va căsători într'un an sau doi, oricât era ea fată frumoasă şi desgheţată.

Aşa că trebuia să-şi facă combinaţiie pentru un termen mai lung, în care nu mai putea intra slujba dela bancă. Doar' nu va îngropa-o ani întregi în registre? Soluţia care i se limpezea tot mai mult era una singură: Sora să mai înveţe! Câtă vreme era la şcoală, nimeni nu putea vedea în ea o fată înaintată în vârstă. Asta e una la mână, îşi zicea advocatul. A doua era că îşi putea pregăti o carieră mai bună, superioară, în cazul că ar întârzia măritatul. De-o pildă: profesoară, profesoară de liceu. Poate chiar la cel comercial din localitate. S'au întâmplat trei

cazuri în zece ani, când profesori dela liceul de băieți s'au căsătorit cu profesoare dela liceul comercial, și încă nu prea tinerele, cum erau pe vremea lui fetele ce se măritau. „Cum ar mai putea fi", își zicea el, „când și fetele, pentru a ajunge profesoare suplinitoare, cu licență, învață până-s de douăzeci și cinci de ani. Pentru a-și lua și examenul de capacitate, și mai mult.

Dar perspectiva profesoratului îl ademenea, întrucât Sora ar continua să învețe, și astfel nu s'ar pune deocamdată două probleme : aceea a înaintării în vârstă și problema căsătoriei. Toată lumea ar zice : „Nu-i stă ei capul încă la măritiș, doar e studentă". In sfârșit, prea puțin i-ar păsa lui de ce ar zice lumea. Adevărul e că el însuși ar fi mai liniștit așa.

Odată, cu prilejul unei discuții, un om cu destulă trecere în țară i-a spus : „Infrângerea elementului ardelenesc în România mare, funcția lui de a cincea roată la car, nu vine, să mă crezi, din rapacitatea celor din vechiul Regat, ci din neputința dumneavoastră de a vă adapta împrejurărilor. Nu vă puteți schimba mentalitatea. Trăim un început de epocă în care istoria a făcut un salt mare. Saltul trebue să-l facă și oamenii, pentru a putea ținea pas cu evoluția".

In serile când îl frământau gândurile pentru viitorul Sorei, îi veni în minte și sentința asta. Zadarnic însă. Mentalitatea lui nu se putea schimba, ci continua să fie convins și acum că legea firească așteaptă ca fata să se mărite, și încă de vreme, iar nu să-și caute o carieră, fie și aceea de profesoară. Dar,

— Nici săraci nu suntem. Avem partea noastră de moşie încă la părinţi. Pentru început, pentru aranjarea unei locuinţe şi a unui cabinet medical, tot avem şi noi.

Advocatul râse acum cu putere.

— Ce-am spus eu! Minte de femeie! Pune oala la foc, iepurele e încă în pădure.

Totuşi, după discuţia avută începu să se liniştească şi să se însenineze. La combinaţia cu Valentin se gândise şi el destule ori, ba, în cele două familii prietene, femeile şi făceau aluzii uneori.

Tăcu un răstimp, apoi întrebă:

— Vine vremea că taina asta a ta e cauza principală, pentru care te împotriveşti, să înveţe fata mai departe?

— Şi asta, pe lângă celelalte consideraţii de ordin general.

— Hm! Incurcată problemă!

— Dar trebue s'o descurcăm! Şi mai întâi Sora trebue să ştie că nu va merge mai departe la şcoală. S'ar putea lua după celelalte şi să-şi facă iluzii.

— Eu nu sunt de părerea că trebue împrăştiate iluziile unei fete tinere! Dacă chiar vreai, spune-i tu!

— Nici nu m'am gândit că ar fi rolul tău!

Adevărul era că nici Anei nu-i venea uşor să vorbească cu Sora, în chestiunea aceasta. Totuşi simţea că mai uşor ar putea vorbi ea, decât tatăl său.

*

In ziua următoare, Sora veni la prânz foarte veselă. Cât traversă curtea, se învârti de câteva ori, ca în dansul sătesc „pe sub mână".

— „Ce este, draga mea ?", o întrebă mama, care încă nu avusese ocaziune, ori poate curaj să-i vorbească.

— Păi, trec din biruinţă în biruinţă, mamă dragă.

— Cum aşa ?

— Cine s'ar fi gândit ? Inainte cu o lună bacalaureată, iar acum cu post ?

— Ce tot vorbeşti tu fată ? Ce post ?

— Le-am bătut pe toate ! Am o slujbă numai să mă lăsaţi s'o primesc ! La patru săptămâni după terminarea şcolii, să ai un post ! Asta e un record rar, nu ?

— Haida, spune-odată, nu mă nebuni ! Ce tot vorbeşti de slujbă ?

— Inapoindu-mă din parc cu Valentin — n'am fost numai în parc, ci departe pe sub dealul viilor de unde se vede până departe valea Murăşului — am intrat pe la naşul, numai eu, Valentin s'a dus acasă. Voiam să-i arăt bluza, ştim că-i va plăcea !

— Şi i-a plăcut ?

— Foarte mult. Da', după ce s'a bucurat, iar s'a posomorît, căci l-am aflat puţin necăjit. L-am întrebat ce necaz are — era în biroul dumnealui dela bancă — şi, mi-a răspuns : — Cum n'oiu fi necăjit, căci ne părăseşte în curând domnul Nichita, primcontabilul. Şi-a înaintat pensionarea pentru întâi August şi nu vrea să şi-o retragă. — „Asta e destul de rău", am zis eu. Iar nănaşul zice : — Unde mai pui că ne rămâne şi un loc gol, căci în ocul lui Nichita va trece Verzaru. Unde să aflăm noi, acum la repezeală, un contabil, un funcţionar în loc?— Da! mamă, trebue să ştii că naşul era tare necăjit. Atunci mi s'a

făcut deodată lumină în cap şi am zis : — Naşule dragă, luaţi-mă pe mine ajutor, până aflaţi un contabil. N'am terminat eu liceul comercial ? Nu mă pricep la lucrările de bancă ? Naşul s'a uitat blând la mine şi m'a întrebat : — Ai veni tu, să ne ajuţi ? Poate nici intr'un an să nu aflăm ! — Cum să nu vin, naşule dragă, şi pe un an şi pe mai mult, până va fi nevoie de mine ! Mi s'a părut că se înseninează acum, m'a mângâiat pe păr şi mi-a zis ! — Bună fată ! Amândoi suntem înţeleşi. Vezi şi te înţelege şi cu părinţii tăi ! Am venit tot într'o fugă ! Mă lăsaţi, nu este aşa ?

Mai repetă odată întreaga poveste, cu aceeaşi însufleţire, înaintea tatălui său şi a fraţilor, care veniră în prânzitor, după ce isprăvi de spus mamei sale

— Mă lăsaţi, nu-i aşa ?

— „Să ne laşi să ne gândim până deseară. Ne-ai luat prea repede cu vestea asta", zise advocatul.

— „Şi... capeţi şi salar ?", o întrebă încet Virgil.

— „Se 'nţelege ? Cine a mai văzut funcţionar fără de plată", răspunse ea tot încet.

Băiatul se ridică de pe scaun — şedeau la masă, la supă — se înălţă în vârful ghetelor şi-i şopti în ureche :

— Te voiu ruga să-mi dai şi mie în fiecare lună o sută de lei, să adunăm bani, să cumpărăm ceasul acela de perete dela Braunfeld, pe care l-ai auzit şi tu cum bate de frumos.

— Bine, Virgil ! Să ştii că-l cumpărăm.

— „Ce tăinuţi acolo ? Vedeţi că vi se răceşte supa", zise mama.

Dar Virgil, radios, nu se mai putu stăpâni și începu să bată în palme și să strige:

— Il cumpărăm! Il cumpărăm! Il cumpărăm!

— „Ce cumpărați?", întrebă Iuliu..

— Ceasul dela Braunfeld, ăla care bate așa de frumos.

— Cu salariul Sorei!

Izbucniră cu toții în râs.

Prânzul continuă. Cei doi frați voiră să știe mai multe.

— „Dați-mi pace", spuse Sora. „Până nu știu dacă pot primi sau ba, ce să vă mai spun? Ne vom face numai iluzii zadarnice".

După masă, rămânând singuri, cei doi soți se priviră tot nedumeriți și încurcați.

— „Ei, ce spui la întorsătura asta a sorții?", întrebă advocatul, cu o nuanță de glumă.

— E o copilărie, se'nțelege! Sora l-a văzut pe nașul său supărat și s'a grăbit să-i vină în ajutor, așa cum i s'a părut ei că poate.

— Ai zice că nu s'a gândit, de când-i, că după liceu va continua școala mai departe.

— Se poate să nu fi gândit — o vezi doar cât e de copilă încă — deși nu-mi vine să cred. Mi-a amintit mai de multe ori despre planurile unor prietene ale sale. Dela ea te poți aștepta să-i facă acum o plăcere nașului, iar la toamnă, când vor face prietenele sale, să vrea să le urmeze. Va trebui să-i spunem hotărîrea noastră.

— „Mai mult a ta", zâmbi bărbatul. „Să-mi dai voie să-ți spun că nu sunt cu totul de părerea ta, că Sora ar fi însă așa de copilăroasă, să nu-și dea sea-

culturii de care am nevoie și peste tot are nevoie o femeie.

Urmă un răstimp de tăcere.

— Nu prea te înțeleg! Tu ai spus că multe din colegele sale se pregătesc, pentru a învăța mai departe, și că ar fi firesc să se gândească și Sora. Credeam că vei fi cu totul de părerea mea.

— Ți-am spus că m'am gândit și eu la soluția asta, dar am respins-o, din motivele arătate.

— Atunci, ce este de făcut? Spuneai că trebue să ne gândim noi în locul ei.

— Păi, chiar așa! Se apropie toamna și Sora poate să-și facă planuri, în rând cu celelalte, deși nu ne spune nimic. Poate că ar fi o desiluzie pentru ea, dacă atunci ar vedea că rămâne acasă. Mai bine să-i spunem de-acum!

— Cum, rămâne acasă?

— Așa, că eu nu mai voiesc să învețe mai departe.

— Hotărăști tu singură? Intr'o problemă atât de importantă? Imi pare rău! N'am știut! Atunci pentru ce m'ai întrebat și pe mine?

— Vai de mine, Vasile, dar nu-i niciun motiv de supărare! Sunt lucruri pe care noi doi trebuia să le vorbim de mult, să ne sfătuim. De doi-trei ani, cel puțin. Dar tu n'ai zis nimic, iar eu am tot amânat.

— Nu era actuală problema. Urma încă liceul.

— A te sfătui din bună vreme despre viitorul copiilor e totdeauna o problemă actuală. Dar, poate, pentrucă aveam liceiele la îndemână. Dacă nu le aveam, cred că ne-am fi gândit, de când i-am dat la școală.

— Va fi şi asta o cauză.

— Cred că nu ne putem acuza, în conştiinţă, niciunul, că nu ne-ar fi dragi copii şi nu am dori să-i vedem fericiţi.

— Ca toţi părinţii!

— Dacă am fi vorbit mai înainte, ţi-aş fi putut spune de mult că eu sunt împotriva mergerii fetei la universitate sau Academia Comercială. Lucrul acesta ar fi fost mai uşor să i-l spunem, când a terminat clasa a patra, decât azi. Ea a intrat, acum binişor pe drumul care duce la o carieră. Şi, totuşi, trebue să i-l spunem, şi încă îndată. E timpul suprem! Bine înţeles, părerea mea nu-i poruncă. In ultima instanţă, tu hotărăşti!

— Ce hotărîre, frate, când tu mi te pui categoric în drum?

— Nu e o opunere, Vasile. E o convingere.

— Dar, atunci, ce vreai să faci cu fata?

— Să rămână acasă. Să o introduc în toate tainele unei bune gospodării. Să o pregătesc, pentru a ajunge o bună gospodină.

— Şi cei opt ani de carte?

— Nu-i vor fi spre pagubă. E abia o fetiţă. Poate, în societatea de azi, e bine ca fetele să aibă şi ele o mai temeinică cultură generală, cum spui tu.

— „Bună gospodină! Dar asta presupune şi un gospodar! Presupune căsătoria de vreme..“, zise iritat şi încurcat advocatul.

In semi-întunerecul dormitorului — afară noaptea era luminată încă de un pătrar de lună — peste faţa Anei trecu un zâmbet.

— „Şi unde e scris că Sora nu s'ar putea căsători de vreme?", întrebă ea.

— Ascultă Ana! Eu nu sunt un om care să ma iau după modă şi după toate curentele cele nouă. Dovadă e că nu fac politică, deşi aproape toată lumea face. Eu nu sunt pentru universitatea fetelor, nici pentru ca ele să trăiască după o carieră. Sunt, cum vezi, de aceleaşi păreri cu tine. In perspectiva unei căsătorii apropiate, nici nu m'aş fi gândit la continuarea studiilor, dar tu vezi că, dela unire, puţine féte se mai mărită tinere, ca pe vremea noastră. M'am gândit să-şi umplă cu ceva timpul, până la măritiş, şi încă cu ceva ce i-ar plăcea şi ei şi nu s'ar simţi umilită în faţa colegelor de şcoală.

— Dragul meu, sunt silită să-ţi spun, deşi n'aş fi voit încă, o taină a mea. De vr'o doi ani am băgat de seamă că Valentin e atras tot mai mult de Sora. Noi femeile vedem mai multe, decât voi bărbaţii. Şi Sora încă ţine la el.

Advocatul înălţă din umeri, în perină. Era culcat pe spate, în vreme ce povesteau.

— Păi, cum n'or ţinea unul la altul! Se cunosc de copii, s'au jucat împreună! Ce concluzii poţi trage din asemenea prietenie?

— „Ştiu deosebi şi eu prietenia de altceva", zâmbi Ana. „Mai ales din anul acesta, şi cu deosebire decând a venit Valentin în vacanţă, cred că nu mă înşel că ceea ce-l aduce mereu în preajma Sorei nu mai este prietenie goală. S'a schimbat băiatul, s'a schimbat destul de repede şi Sora, deşi eu cred că ea nici nu-şi dă seama. Dar Valentin e conştient".

— Voi femeile aveţi o calitate: să vedeţi ceea ce v'ar plăcea, şi unde este şi unde nu este!

Ana zâmbi din nou.

— Păi, eu cred că este! Şi trebue să-ţi mărturisesc că-mi pare foarte bine.

— „Cui nu i-ar părea?", zise mişcat advocatul. „Valentin e un băiat de viitor, un om de muncă întinsă, deşi pare că trece uşor prin vieaţă, ţinându-se de râs şi glume. Seamănă cu mamă-sa".

— Şi dacă ar semăna cu tatăl său, cu doctorul, ar fi mai puţin om de viitor?

— Nu ar fi, desigur. Oameni vrednici amândoi!

— Valentin mai are doi-trei ani, până-şi ia diploma de doctor.

— După hărnicia de până acum, o poate lua în doi. Mi-a spus Grecu că n'a rămas nici într'un an în restanţă, cu niciun examen. La medicină, ăsta nu e un lucru de toate zilele.

— Ei, mă bucur că-l apreciezi şi tu! De altfel ştiam eu de mai de mult. Iată pentru ce cred eu că nu-i scris nicăiri ca Sora să nu se mărite de vreme! Doi-trei ani vor fi numa deajuns, pentru ca Sora să poată ajunge o bună gospodină.

Acum zâmbi şi advoctul.

— Repezite la judecată sunteţi voi femeile! Chiar de ar fi un început de simpatie, cum spui tu, cine te asigură şi de intenţii serioase? Tinerii de azi, şi cei mai buni, caută fete cu avere. Inceputul carierii e greu, poate mai greu decât pe vremea noastră, iar vremea iubirilor romantice mi se pare că a cam trecut! Doctorul Grecu n'are avere, noi nu avem.

Ana îi tăie repede vorba.

ma că, dacă-i face o bucurie naşului acum, la toamnă l-ar putea supăra. E mai serioasă".

— Dar nici aprobarea naşului la îmbierea ei nu a fost serioasă! Iac'aşa, pentru a nu o supăra, văzând-o cât de bucuroasă e gata să-i facă un serviciu!

Advocatul voi să-i spună acum aluzia pe care o făcu mai demult directorul, în legătură cu locul ce va rămânea liber la bancă, pentru a-i arăta că naşul ar fi putut să primească în chip serios oferta Sorei, şi să se bucure de ea. Dar se răsgândi. I se părea că l-ar arăta sub o latură mai puţin simpatică, prea realistă.

— La tot cazul, întorsătura aceasta e favorabilă părerii tale. Sora va rămânea deocamdată acasă, din bunul ei plac, după alegerea sa. Nu mai e nevoie, cred eu, să te grăbeşti a-i spune ce planuri avem cu ea, că va trebui să se pregătească de-acum a ajunge o bună gospodină. Un an, ai vreme destulă. Poate te mai răsgândeşti şi tu. Poate în vremea asta se va vedea mai deslușit dacă taina ta are vr'un temei real.

Ana se gândi un răstimp.

— Poate că ai dreptate. Un singur lucru însă, cu care nu mă împac.

— Ce, anume?

— S'o văd, pe Sora funcţionară la bancă!

— Ei, funcţionară! Va face şi ea o leacă de practică, va avea puţină ocupaţie, două-trei ceasuri la zi, şi încolo poţi s'o iniţiezi în toate tainele gospodăriei. Doar ştiu că nu vei ţinea-o toată ziua la bucătărie!

— Se 'nțelege ! Nu pentru asta! Dar nu zice toată lumea : Uite frate că abia a terminat liceul și au și pus-o la jug !

— Vorbă să fie ! Parcă la bancă nu va fi tot în familie ? Nu știe lumea că directorul e nașul ei, iar tatăl său e advocatul băncii ? Ce-i mai firesc decât ca, în asemenea condițiuni, fata să facă o leacă de practică la bancă? Numai proștii se vor mira, te asigur.

— Ești dar de părere să primească ?

— Dacă tu rămâi mereu potrivnică de a învăța fata mai departe, cred să nu-i stricăm bucuria de a-i face un serviciu nașului său. Și, mai este ceva ! Dacă rămâne acasă, e cu mult mai bine să aibă și o leacă de ocupație în materia pentru care s'a pregătit. Cum e limpede, va învăța și gospodăria, dar îi va rămânea și timp liber, și încă prea mult. Ei bine, cu practica dela bancă își va umplea o parte din timp.

— Mă gândesc să nu facă acum un lucru din însuflețire, și pe urmă să regrete.

— Dacă se va întâmpla așa, vom aduce un contabil. Poate să se retragă oricând, doar, cum ți-am spus, nu are de lucru cu străini. Rămâne mai departe în familie. Ce zici ?

— Păi, ce să zic ? S'o lăsăm să-și facă voia. Vom vedea noi, cum se vor mai desvolta lucrurile. Principalul e că rămâne acasă și încă cu voia ei. Se 'nțelege, e o copilă încă !

— Copilă și tu spui c'ai văzut schimbări și la ea, în legătură cu Valentin !

— „O, Doamne, dar asta e cu totul altceva", răspunse Ana și ieși, s'o anunțe pe Sora.

Fata îi rugase să-şi spună mai de vreme sentinţa. Ar fi prea mult să aştepte până desearä.

Toţi trei copiii erau în grădină, în jurul mesei de sub nucul cel bătrân, şi se părea că toţi aşteaptă cu încordare.

Aprobarea părinţilor fu primită cu mare însufleţire de toţi trei. Se încălzise şi Iuliu. Sora punea la bătaie, pentru ei trei, tot salariul ce va avea. Şi Iuliu îşi dorea de mult o seamă de cărţi, nişte bocanci cu ţinte pentru excursii, un sac pentru acelaşi scop, iar dorinţele lui Virgil tot mai îndrăzneţe.

Nu primea decât banii strict necesari pentru manuale şi rechizite şcolare. Deşi nu duceau lipsă, banii nu-i prea îmbulzeau pe părinţii lor. Iar ei, poate simţind cruţarea lor, nu cereau niciodată bani pentru alte lucrări.

Vasile Preda îşi luă pălăria şi porni la birou. Avea de isprăvit redactarea unui recurs. Se simţea uşor şi liniştit. In sfârşit nu hotărîseră încă nimic asupra viitorului Sorei. „Nimic ireparabil", îşi zicea el. Dacă va voi, Sora va putea ieşi oricând dela bancă şi să-şi continue studiile. La Academia Comercială nici nu-i va strica, intrând cu o leacă de practică. Dacă se va adeveri „taina" Anei, cu atât mai bine. Nu vor mai face cheltueli zadarnice şi, mai ales, nu va trebui să petreacă fata doi-trei ani, într'un mediu străin. E încă tânără şi, dacă va continua numai peste un an studiile, nu va fi prea târziu.

Isprăvi de redactat recursul şi trecu pe la bancă.

Il află pe director în biroul lui.

Bătrânul îl primi cu faţa luminoasă.

— Vă felicit! A venit Sora şi mi-a spus că vă

dați învoirea. Uneori, lucrurile se rezolvă dela sine, cum e mai bine. Nici n'am mai pomenit de chestiunea aceasta din ziua examenului ei. Mi-a făcut impresia că propunerea mea, făcută în treacăt, nu te-ar fi prea încântat. De altfel, cum ți-am spus, am zis și eu o vorbă, fiindcă amintisem de demisia lui Nichita.

— Mi-e frică să nu fie o copilărie din partea ei. Și-a oferit serviciile, fără a se gândi că poate ar dori să învețe mai departe.

— Dacă se va răsgândi, n'o să-i punem nicio piedecă, se 'nțelege. Mie mi-a părut însă că e conștientă de ceea ce face. In fond, fina e o fată serioasă. Totdeauna mi-a făcut impresia asta.

— Da, e o fată cuminte, numai cât abia a ieșit din copilărie.

— Așadar, avem contabil?

— Nu știu dacă vă veți putea ajuta cu ea. Apoi mamă-sa vrea s'o inițieze în toate tainele casnice.

— Are timp destul. Toate dup'amiezile îi sunt libere. De altfel, uite la ce m'am gândit. Aș vrea să mai rețin un an pe Nichita. El nu mai vrea să aibă răspunderea. Bun. Ii primim demisia, dar un an îi mai plătim salariul, în loc de pensie. In schimb va supraveghea un an și lucrările lui Verzaru, și va iniția și pe Sora.

— Credeți că va primi?

— Sunt aproape sigur. Se desparte greu de bancă.

Așa fură puse lucrurile la cale, încât cu trei zile înainte de întâi August, în Casina Română, în seara aceea, directorul Sava Scurte putut să-i facă lui Nichita propunerea.

VI

Petrecerea tradițională dela Sântilie a trebuit să fie amânată în anul acesta pentru Schimbarea la față. Pentru ziua de Sântilie se hotărîse, în clipa din urmă, o mare adunare poporală de către partidul dela guvern. Zadarnic a protestat președintele comitetului organizator al petrecerii, studentul în drept Victor Dan, nestorul studențimii universitare din localitate! Șeful organizației județene a partidului n'a voit să renunțe. Alăturea de Victor Dan a intervenit și directorul Sava Scurtu. Tipăriseră invitările la petrecere, cu data cunoscută, angajară localul pentru atunci. El ceru dela clubul politic — când văzu că nici intervenția la prefect n'a ajutat nimic — să i se restituie cheltuelile avute pân' acum, ceea ce se și întâmplă.

Intrarea aceasta samavolnică a unui partid în niște drepturi consfințite produse o mare tulburare în societatea românească din oraș. Organizatorii petrecerii nu avură apărători mai înfocați decât pe cei din partidul de opoziție. Aceștia strigau pe toate drumurile că guvernul a ales anume ziua de Sântilie, pentrucă la data aceea era tradiție veche să vină multă lume intelectuală din împrejurimi, fiindu-le frică organizatorilor localnici să aleagă altă zi, pentru a nu rămânea cu sala goală. Au fixat numai cu câteva zile înainte adunarea lor — ziceau ei — pentru ca să nu mai poată fi avizați cu poșta oaspeții. Ei stăruiră și făcură scandal, ca guvernul să-și pună adunarea la altă dată.

In schimb se înverșunară și cei din partidul gu-

vernamental. N'au fixat localnicii ziua de Sântilie, s'a fixat dela centru, în cadrul unei serii întregi de adunări. Dacă nu o ţineam în ziua de Sântilie, „ni se cerea să cadă din program", ziceau ei — pentrucă domnii dela centru nu se mai puteau întoarce dintr'alt judeţ pentru ei. Şi, însfârşit, ce lucru mare va fi, dacă se amână petrecerea pentru Schimbarea la faţă, doar nu-i decât o tradiţie demodată. Azi sunt petreceri şi baluri româneşti destule, nu ca pe vremuri, când petrecerea dela Sântilie era unica în împrejurimi, în tot jurul, prilej pentru tineretul intelectual din jur să se cunoască şi să pună la cale viitoare logodne şi cununii. Azi, băieţii şi fetele se cunosc dela liceu, dela universitate, dela balurile de iarnă ale atâtor societăţi de caritate şi studenţeşti.

O mare parte a societăţii româneşti din oraş se învrăjbise atât de rău pe chestiunea aceasta, încât, chiar dacă le-ar fi reuşit aranjatorilor să o ţină la Sântilie, era primejdia ca sau o partidă, sau cealaltă, să nu participe la petrecere.

Fu amânată astfel în ziua Schimbării la faţă. Se tipăriră alte invitări, cu data cea nouă, şi fură trimise la vechile adrese. Guvernul, ca de obiceiu, birui. Insă nu fără urmări neplăcute. La întrunirea politică, opoziţia trimise vr'o douăzeci de oameni din populaţia mai săracă a oraşului, cu instrucţii precise cum să facă, ce să dreagă.

Toate cuvântările fură scandalos întrerupte, fluierate, huiduite din fundul sălii, de nişte participanţi care păreau că strigă şi fluieră din burtă, nu cu gura. Până-i dibui poliţia şi-i scoase de guler, fă-

când-le vânt și lăsându-i scăpați, se isprăviră, cu chiu cu vai, și cuvântările. Pe eroii zilei îi aștepta, la un birt dela periferie, o străşnică tocană de oale, cu cartofi și ardeiată tare și o ferie de vin.

Sava Scurtu și ceilalți fruntași localnici, care, se țineau departe de politică, nu fură încântați de demonstrația asta. Știau că lumea s'a învrăjbit și mai rău și familiile din celea două partide nu vor mai avea nicio plăcere să se întâlnească la petrecerea amânată pe Schimbarea la față. Și, oricâtă lume ar veni dela sate, ei știau că de când e România mare, grosul încasărilor venea tot dela societatea din oraș. Venitul petrecerii era destinat, de data aceasta, corului reorganizat.

Nu se temură în zadar. Familiile cele mai cu greutate din oraș, cu poziții sociale mai înalte, nu luară parte, afară de trei-patru familii de magistrați. In schimb veni lume de pe sate mai multă decât obicinuit. Atâta se vorbise de cauza amânării, de scandalul dela adunarea politică, încât oamenii erau curioși să se informeze la fața locului. Și mai fu un motiv care aducea lume peste așteptări. Studentul Victor Dan, președintele comitetului de organizare, temându-se și el de nereușită, trimise svon și stafete în toate părțile la sate, că vor participa și ofițerii din garnizoana unui municipiu nu prea îndepărtat. Angajă două autobuze, care să-i poată aduce și transporta la termenul reglementar în garnizoană, și reuși astfel, datorită și propagandei pe care o făcură vr'o patru ofiteri cunoscuți de ai lui, să aducă peste treizeci de locotenenți și sublocotenenți.

Astfel, când începu concertul corului mixt în cea

mai mare sală din oraş, dela restaurantul „Cornul de aur", era o înghesuială straşnică. Un sfert din public nu mai ajunse la scaune, nici la laviţele lungi, ci trebuiră să rămână în picioare. De altfel, concertul, după tradiţie, nu avea să ţină mai mult de o jumătate de ceas. Lucrul principal era dansul.

Inceputul fu fixat pe la ceasurile şase, dar concertul nu putu începe până la şapte, oaspeţii venind mereu. Incepu cu „Imnul Regal" şi sfârşi cu „Pe-al nostru steag". Fiecare punct fu călduros aplaudat, mai ales de către intelectualii satelor. Tineretul din clasele din urmă de liceu şi cel universitar rămase mai indiferent la prestaţiunile corului. Ei erau obicinuiţi şi cunoşteau cu toţii punctele din program. Cu corurile lor dela şcoală le executară de atâtea ori, şi chiar mai bine, decât feciorii şi fetele de pe scena improvizată, cei mai mulţi fii de ţărani din parchia părintelui Nistor. Totuşi, corul avu un succes frumos, şi conducătorul fu călduros aplaudat.

Restaurantul avea o curte largă, umbrită de castani bătrâni, mai avea şi patru camere mari, care fură toate închiriate pentru petrecere! Scena improvizată fu repede desfăcută, rămânând numai un podiu pentru muzică. Scaunele şi laviţele fură scoase în curte, şi încă înainte de ceasurile opt, începu dansul. Graba o inteţi Victor Dan, aranjatorul suprem, ştiind că ofiţerii trebuiau să fie la orele douăsprezece în garnizoană, şi de-aici le trebuia cu autobuzul aproape un ceas. In curte fură aduse mese şi în curând lumea le luă în stăpânire, ca şi în celea patru camere. Ferestile sălii, spre curte, erau toate des-

chise, așa că publicul dela mesele din curte putea urmări petrecerea. Era o seară limpede și caldă. Chelnerii abia răzbeau să aducă paharele de bere.

In curând, în sală fierbea petrecerea, iar pe la mese conversațiile. Era o muzică destul de bună, din localitate, care cunoștea toate dansurile la ordinea zilei și pe cele mai proaspete.

In curte, la trei mese combinate, erau familiile Scurtu, Grecu, Preda, Nistor și contabilul Nichita. Mai rămăseseră scaune libere pentru copiii mai mari din familie, care erau la dans. Mai mult de-un ceas se tot perindară aici preoți și învățători dela sate, care veneau să salute și să stea puțin de vorbă cu fruntașii localnici, pe care îi cunoșteau de mult. Se interesară și de amânarea petrecerii și de scandalul dela adunarea politică. Apoi, toată lumea cerea informații dela directorul „Fortunii" asupra conversiunii datoriilor agricole.

Nu era unul care să nu spună la plecare:

— Cu toate piedicile puse, nu-mi aduc aminte să fi fost vr'o dată mai reușită petrecerea. Atâta lume!

Sava Scurtu se mulțumea să atribue tot meritul președintelui comitetului de organizare, Victor Dan, care a avut ideea să aducă și ofițeri.

După vr'un ceas de dans, Sora Preda veni luminoasă, să bea o leacă de spriț sau bere, căci o răzbise setea.

Mamă-sa o privi cu bucurie. Sora părea că-și revenise în apele ei. De câteva zile a fost mereu nervoasă.

— „Mi se pare, fino, că ți-ai vândut chiar dela început „toți pătrăngerii", zise zâmbind directorul.

„Văd că nu te poţi plânge de dansatori. Treci dela unul la altul".

— Da, sunt foarte mulţi băieţi, iar ofiţerii ăştia sunt neobosiţi.

— „Folosesc timpul, fiindcă ei la unsprezece trebue să plece", zise doctorul.

— A, dar e o adevărată corvoadă cu ei! Toţi seamănă în uniformele lor, toţi sunt sublocotenenţi şi locotenenţi, încât nici nu le poţi reţine numele, şi când te invită unul la dans, nu eşti niciodată sigură dacă e pentru întâia oară sau nu!

— „Trebue să te uiţi mai bine la mutra lor", zise Sava Scurtu, râzând.

— „Mi se pare că pe Sora n'o prea interesează mutrele străine", vorbi părintele Nistor.

— „Nu? Dar care?", întrebă preuteasa.

— Cele localnice.

— Mă interesează toată lumea, şi ca dovadă, iată mă şi întorc în sală. Sunt aşteptată. Sunt angajată pentru vr'o douăzeci de dansuri înainte.

— „Vai de mine!", râse bucuroasă mamă-sa. „Grijeşte, draga mea, nu dansa prea mult".

Privi mulţumită în urma ei. Se bucura, că-i trecuse nervozitatea aceea, care ţinea de câteva zile şi cu care porni chiar în seara aceasta la petrecere....

Povestea nervozităţii ei nu era prea lungă. După ce primi aprobarea părinţilor pentru serviciu la bancă, Sora, în câteva zile, spuse noutatea la toată lumea, la colege, la băieţi şi fete cunoscute, pe unde le întâlnea. Socotea ca o mare biruinţă să aibă un post, la o lună după bacalaureat, şi simţea necesitatea să-şi împărtăşească bucuria şi triumful şi altora.

Dar atât fetele, cât şi băieţii, primiră vestea cu atitudini foarte diferite. Câteva fete o felicitară din toată inima, altele se mulţumiră să-i spună un „da !?", mirat şi întrebător, altele să strângă din buze, subţiindu-şi-le. Sora nu înţelegea pentru ce nu se bucură toate, până când, la a doua, a treia intâlnire, unele dintre ei nu începură să-şi dea părerea.

— „Nu-i mirare că ai ajuns atât de repede la un post", ziceau unele. „Directorul băncii ţi-e naş, tatăl tău e advocatul băncii! Lucrul s'a aranjat oarecum în familie !"

— „Pe mine nu m'ar încânta! Nu am de gând să ajung funcţionară de bancă. E prea plictisitor !", ziceau altele.

— „Eu o să urmez şi Academia. Se deschid cu ea mai multe posibilităţi. Şi, lucru principal, nu mă înmormântez de acum într'un orăşel de provincie", spuneau iarăşi altele.

Băieţii, între care liceani din clasele a şaptea şi a opta, studenţi universitari, primiră deasemenea vestea, cu păreri împărţite.

Unii bufniră de râs. „Tu contabilă? La vârsta ta? O să încurci socotelile, de nu le mai descurcă nici cel mai mare expert!" Alţii — studenţi universitari aceştia — o felicitară dela oarecare înălţime. Unii o sfătuiau să vină la universitate, să cunoască vieaţa de student, să ia contact cu civilizaţia dintr'un oraş mare. Alţii îi spuneau că ei, când vor termina, când îşi vor lua diploma, nu se vor stabili niciodată într'un orăşel de provincie. Fură mai puţini şi de aceia care o aprobară, fără ezitare, spunând că-i lucrul cel mai bun ce-l putea face; că la

universitate se irosește vreme și se cheltuesc adesea bani degeaba cu fetele, fie că se mărită în decursul studiilor, fie că nu ajung la situații mai bune nici cu diploma de la Academia Comercială, locurile în industrie și comerț fiind aproape toate în mâinile minoritarilor.

— Știu destule absolvente de Academie care ar fi bucuroase să afle un loc în contabilitatea unei bănci. Adeseori trec ca simple practicante de la o bancă la alta!

Așa-i vorbi Petru Ban, student în anul al doilea, chiar la Academia Comercială.

In fața atâtor păreri și atâtor atitudini, Sora se zăpăci. Nu era un lucru bun la care se angajase ea? Ar fi mai bine să urmeze Academia? E un loc de disprețuit un post la o bancă, într'un oraș de provincie? Dar îl luase, pentru a rămânea toată vieața o funcționară? Ce perspective i-ar deschide Academia?

Tot întrebări și lucruri la care nu se gândise până acum. Și, spunând adevărul, deși o zăpăceau, nici acum nu o prea interesau. Mai mult o interesa latura sentimentală a atitudinilor ce întâmpină. Pe lângă bucuria sinceră la prea puține fete, văzu manifestări de pismă, de dispreț sau de mândrie. Incă nu se simțea vinovată cu nimic față de nimeni. „Cum se explicau astfel de sentimente?" se întreba Sora.

Experiența aceasta o enervă și o ținu într'o stare de enervare mai multe zile. Ea alergă dela început, să-l avizeze pe Valentin Grecu. Dar medicinistul nu era acasă. Tatăl său, doctorul plecase la inspecție în plasă, cu brișca lui, și îl luase și pe Valentin. Lucrul

acesta îl făcea adeseori, de când fiul său era student în medicină. La început îl invită tatăl său, mai târziu se invită el „Pentru practică", zicea doctorul, „să vadă ştiinţa medicală pe teren". „Pentru variaţie şi pentru distracţie", îi spunea Valentin, Sorei, cu o nuanţă de veselie în glas. Adevărul era că la început nu prea mersese bucuros, dar mai târziu începură să-l intereseze şi chiar să-l pasioneze cercetarea bolnavilor şi examinarea lor, după metoda bătrânului.

Doamna Grecu îi spuse Sorei că nu se întorc trei-patru zile. Aveau să meargă până'n Secătura, satul cel mai depărtat din plasă, unde înfiinţase, în localul vechei şcoli confesionale, părăsit acum, un mic sanatoriu, cu opt paturi, pentru tuberculoza începătoare. Era o localitate cu aer blând, lipsită de vânturi şi curente, care putea ajunge o bună staţiune climaterică. Bolnavii erau din sat şi trei alte comune din jur, şi Grecu reuşi să convingă primăriile a suporta cheltuelile îngreunate cu susţinerea micului sanatoriu. De supraveghetor se oferi însuşi parohul satului, un preot tânăr, pasionat pentru tot felul de cunoştinţe, şi căruia docorul îi dete instrucţiile necesare. Nu era mare lucru : linişte, hrană bună şi atâtea ceasuri la soare, în curtea şcolii.

Pentru întâia oară în vieaţă, Sorei îi fu ciudă că nu-l află acasă pe Valentin. Spusese vestea ei, în treacăt, câtorva băieţi şi fete, şi la atitudinile lor ciudate şi chiar contradictorii, voia să aibă numa'decât părerea lui Valentin. Simţea că aceasta o interesa mai mult, şi după ea avea să se orienteze,

fără să încerce a pătrunde mai mult această senzație sigură.

Și, iată, chiar când avea și ea odată nevoie de el, nu era acasă!

— „O să-i spun eu că l-ai căutat, Soro, îndată ce vor veni, și am să-l trimit la voi", zise doamna Grecu, cu un zâmbet bun pe față, când văzu bosumflarea fetei.

A treia zi, Valentin se prezentă „la poruncă". Dar înainte de a ieși în grădină, încă in pragul verandei, medicinistul zise:

— Uite, frate, că era să uit! Mi-a spus tata o veste, pentru care merită să te felicit! La mulți ani și la mai mare!

Vorbi cu un glas ce ținea mijlocul între glumă și serios.

— „Ce vreai să spui?", întrebă Sora iritată.

— Te felicit pentru postul acela dela „Fortuna". Mi-a spus tata.

Sora rămase deodată dezarmată. Se gândise mult, în cele câteva zile, cum îi va spune noutatea, pentru a nu primi și dela el un răspuns ca dela ceilalți. Și acum, deodată, hop!, vine el cu vestea. Ce era să mai zică.

Nici nu răspunse nimic, până ce nu ajunseră în grădină. N'o încuraja, ba chiar o desorienta și vocea cu care vorbise Valentin. Nu puteai înțelege dacă aprobă pasul ei sau nu.

— „Tu ce zici?", întrebă ea în sfârșit.

— Păi, nu te-am felicitat?

— Am auzit atâtea răspunsuri până acum, încât nu știu ce să mai cred.

— Să crezi ceea ce simţi tu că-i adevărat şi bine, nu ce spun alţii, Soro. Ca mai bătrân, pot să-ţi dau un sfat: să nu te orientezi niciodată după părerile altora potrivnice, când eşti sigură că ai făcut un lucru bun. In vieaţă, nime nu trăieşte din sufletul altora, ci fiecare din sufletul său.

— „Cam greu de priceput pentru o bacalaureată", zise Sora zâmbind.

Se simţi totuşi mai liniştită. Ea lucrase, după cum îi dictase conştiinţa

— Şi spui că ai auzit mai multe păreri?

— Multe şi variate. Unele şi unii mă aprobă. Altele-mi pare că mă dispreţuesc şi sunt unele care s'ar părea că mă invidiază.

— Poţi fi mândră că ai ajuns deodată în centrul atâtor atenţiuni şi preocupări. Şi de bucurat nimeni nu s'a bucurat? Nu te-a felicitat?

— Ba da, vr'o trei fete, şi Petru Ban.

— Felicitarea din urmă are o deosebită valoare. Ban e de specialitate, e la Academia Comercială.

Vorbi iar, cu un ton despre care nu ştia ce să creadă. Şi iar începu a se enerva.

— „Ascultă, Valentin", zise ea, „aş vrea să-mi spui sincer şi limpede! Tu ce crezi? Am făcut bine sau nu?"

— Şi ce vei folosi, dacă vei şti? Nu ţi-am spsu mai înainte că un om adevărat nu trăieşte din părerile altora, ci din convingerea sa?

— De părerile altora nu-mi prea pasă mie, dar ţin să cunosc părerea ta.

— Mă supraapreciezi!

— Treaba mea! Haide, şi spune-mi odată.

— „N'o să fie așa de ușor, Soro!", răspunse el cu vocea gravă. „Mă aflu, în prezent, în situația împăratului care cu un ochiu râde, și cu altul plânge".

— Nu mai spune!

— Vorbesc serios!

— Să vedem!

— Iată ce este, dacă chiar vrei să știi. Imi pare bine că ai un post la o lună după bacalaureat, nu e un lucru de toate zilele pentru vremile de azi.

— Ba poate-i mai puțin decât un lucru de toate zilele. Mi s'a spus că nu-i nicio mirare: nașul director la bancă, tata advocatul băncii, s'a aranjat oarecum în familie.

— Ți s'a spus și asta?

— Da, închipuie-ți!

— Suflete rele și pismașe. Constat însă că nu au spus tot, fiind vorba de aranjarea în familie. In consiliul de administrație e și tata. Și dumnealui a fost pentru soluția asta, după cum mi-a spus. E și dumnealui din familia.... bancară, se 'nțelege.

— Nu devia. Valentin! Ești împăratul care înțeleg cum râzi cu un ochiu. Dar cum plângi cu celălalt?

— Hm! Ți-am spus că nu-i ușor de explicat și mai primejdios de precizat, adaug acum.

— Nu-mi pasă de nicio primejdie. Spune odată!

— Păi, iată ce este, dragă Sora! Eu mă gândeam de mai mult ce frumos va fi, când vei termina tu cu liceul și vei veni la universitate. Eu mai am de studiat până la diplomă vr'o doi ani și jumătate. Și m'am gândit că aș avea și eu o cunoscută, o prietenă bună, cu care să mă plimb din când în când,

să mergem câteodată la teatru ori la operă, la o cofetărie. Aproape toți colegii mei au câte o cunoscută bună, câte o prietenă de demult, numai eu sunt singur cuc pe străzile orașului.

— „Asta e ochiul care plânge ?“, întrebă Sora luminată.

— Asta ar fi !

— Fugi de-aici ! Parcă n'ar fi destule fete acolo ! Parcă poate crede cineva că tu umbli cuc !

— Dacă nu crezi, n'am ce face ! In cazul acesta nu mai sunt în situația împăratului din poveste. Voiu încerca să râd cu amândoi ochii și să te felicit din toată inima, că ai luat un post la bancă. In sfârșit și cu Academia tot așa ar trebui să începi, se 'nțelege peste câțiva ani.

— Așa mi-a spus și Dan !

— De, el e autoritate. E în specialitatea lui cariera ce ți-ai ales.

— Dar nu mi-am ales nicio carieră, omule ! Era necăjit nănașul că și-a dat demisia prim-contabilul Nichita, și eu mi-am oferit serviciile, până își vor afla un contabil.

— Și pentru ce n'ai continua să rămâi tu ?

— Păi, n'am de gând să mă fac funcționară.

— Auzi, auzi ! Dar atunci pentru ce ai făcut liceul comercial ?

— Să învăț și eu ceva, ca toată lumea.

— Așa dar nici prin gând nu te-ai întâlnit cu gândurile mele ?

— Cu ce gânduri ?

— Să vii la Academie, ori la universitate, să am și eu o cunoscută bună, până mai trebue să învăț.

Nu te-ai gândit că vei putea ajunge o profesoară ?

— „Profesoară ? Să ajung ca acelea din comisia de bacalaureat ? Nu !", răspunse fata râzând, „nu m'am gândit".

— In cazul ăsta bine ai făcut, ce ai făcut. Ai doar nevoie și de-o ocupație, căci nu vei putea sta cu ziua de cap la bucătărie sau lângă o cusătură. Tu ești acum o fată... cum să spun, o intelectuală, care te vei plictisi, dacă nu ai nicio ocupație.

— De plictiseală nu mă tem ! Mi-aș afla cu și fără bancă destule ocupații. Vorba e că am voit să-i fiu de ajutor nașului. A fost totdeauna foarte bun cu mine.

— Cred. E un suflet ales. Dar pentru ce spuneai tu că nu voești să ajungi funcționară ? A munci e un lucru frumos. Și a lucra la ce te pricepi, și mai frumos.

— Nu pentru lucru.

— Dar pentru ce ?

— Nu mi-ar plăcea să se imprime și pe mine pecetea aceea.

— „Ce pecete, tu fată ?" se miră Valentin.

— Pecetea pe care o văd eu imprimată pe toate persoanele care lucrează regulat, ani în șir, vieața întreagă în birouri. Parcă ajung niște automate, chiar și profesoarele. Și pare că simți în preajma lor un aer de pustiu, de mucegai.

— Iată ce n'am auzit până acum !

— Nici n'ai observat ?

— Nu !

— Pentrucă nu te interesează. Pe mine mă inte-

rescază fiecare om. Eu îmi explic, de altfel, cum se pune pecetea aceea pe ei.

— Cum?

— Prin faptul că fac zi de zi acelaşi lucru, în aceeaşi cameră, la acelaşi birou, lucrând în aceeaşi tovărăşie, respirând acelaşi aer. Iar profesoarele macină an de an aceeaşi materie. Când deschid gura şi spun un cuvânt, îl ştiu dinainte pe cel ce va urma. Omul ajunge un automat, şi eu nu vreau să ajung.

— Nici nu-mi închipuiam că vezi atâtea lucruri. Nu ştiu, poate ai dreptate. O să încerc să observ şi eu.

— Am, cu siguranţă! E aşa de uşor de verificat!

— Aşa dar tu nu eşti împotriva muncii. Ai nevoie însă de o muncă variată, de surprize în lucru, de proprie invenţie în aranjarea vieţii.

— Exact! Vieaţa e nespus de variată şi omul trebue să ţină seama de ea. Când plouă, n'o să mă duc la plimbare, ci stau acasă şi cos, ori lucrez la bucătărie sau citesc. Când n'am gust de nimic, n'o să fac nimic. Când voiu fi însufleţită, o să fac laolaltă lucruri multe, să suplinesc şi ce n'am făcut în ceasurile rele. Funcţionar, însemnează să faci întins acelaşi lucru, orice vreme ar fi, orice dispoziţie sufletească ai avea. Şi eu cu asta nu mă împac! Uite! De când cu chestia asta cu banca, sau mai exact cu părerile ce lea-m auzit, m'am indispus şi n'am mai putut lucra nimic. Inchipue-ţi că aş fi fost acum profesoară şi că trebuia să ţin cursuri! Trebuia să le fac! Dar cum?

— Bine, dar la bancă cum ai lucrat?

— N'am intrat încă în serviciu.

— Nu? Tata-mi spunea că dela întâi August, și azi mi se pare că-i trei.

— S'a amânat până după petrecere. Am și eu unele pregătiri de făcut.

— Mi-am și uitat de petrecerea asta. Schimbarea la față. Vezi că o știam mereu la Sântilie.

— Vei fi aflat și tu pentru ce s'a amânat.

— Aflat! După atâta scandal! Și, nu ți-ai terminat pregătirile?

— Ți-am spus, omul lui Dumnezeu, că am fost mereu nervoasă și n'am putut lucra. Dar în două zile termin cu ce am de făcut!

— Poate superficial!

— Te-asigur că nu! Eu când mă pun pe lucru, nu glumesc. Te vei păcăli și acum ca și cu bacalaureatul. O să vezi ce rochie frumoasă o să-mi fac!

— In două-trei zile?

— Da!

— Poate a isprăvit-o doamna Preda pân' acum!

— Mama numai mi-a croit-o.

— Atunci să mă grăbesc de plecare. Te trezești că chiar acum ți-a venit dispoziția de lucru și te rețin eu.

— Nu mă reții. Nu m'apuc până mâne.

— E hotărît?

— Hotărît!

— Dar, dacă până mâne îți pierzi iar dispoziția, te enervează din nou? Poate te întâlnești încă cu cineva, care iar nu-i de-o părere cu tine cu postul dela bancă.

Sora tăcu un răstimp. Se gândea.

— Voiam să ştiu părerea ta. Acum, că o cunosc, sunt liniştită, şi nu-mi mai pasă de alţii.

— Mare onoare pentru mine!

— Cu toate că nici tu n'ai fost destul de lămurit.

— La aceasta te gândeai mai înainte?

— Da! Spuneai că, dacă nu-mi pasă că tu vei fi şi mai departe singur cuc la universitate, în cazul acesta am făcut foarte bine, că am primit să ajut la bancă. Ce ai voit să spui cu asta că „nu-mi pasă?"

Medicinistul se opri pe cărare şi o privi de sus până jos, măsurând-o cu ochii.

— Dacă n'ai înţeles, ţi-aş spune în zadar.

— Ba nu mi-ai spune înzadar! Eu nu sunt obligata să înţăleg frazele nelămurite.

Valentin îşi continuă drumul, fără să mai spună nimic. Apoi, la întoarcere, rupse o garoafă dintr'un strat şi i-o anină Sorei în păr, aşa cum făcea şi când era copilă.

— La revedere, Sora. E târziu. La revedere, la petrecere.

— Nu mai vii pân' atunci?

— Nu cred. Mai am şi eu de făcut unele pregătiri!

Valentin avuse dreptate. Sora nu se putu apuca de lucru nici a doua zi. Trebui să-i coase mamă-sa rochia. Nu se mai enervă, din cauza amintită ca posibilă de el, ci pentru el însuşi. Pentru ce nu a voit, să-i explice fraza aceea? De ce a rămas deodată tăcut şi a plecat? Pentru ce spunea că n'o să se mai revadă până la petrecere? Ce pregătiri avea el de făcut? Să se îmbrace în sacou, doar atât!....

Așa se întâmplă că Sora să vină și la petrecere, într'o dispoziție proastă. Nu-i vorbă, neliniștea nu-i stătea rău. Infrigurarea o făcea mai energică în întâlnirea cu atâția tineri necunoscuți din jur — era întâia petrecere de vară la care lua parte — și mai ales cu mulțimea aceea de ofițeri, care roiau în jurul ei.

In cele câteva zile, dela întâlnirea cu Valentin, se umplu de multă ciudă împotriva lui. L-a tot așteptat să vină să-i explice ghicitoarea aceea, dar n'a venit. Ciuda îi trecu cu vremea, într'o pornire de răzbunare, și cu gândul ăsta veni la petrecere: să se răzbune! Se va face că nici nu-l vede! Va dansa cu toată lumea, numai cu el nu!

Și așa și făcu vr'o jumătate de ceas. De câteori venea Valentin, să o invite la dans, era mereu angajată de mai înainte. Și dansa aproape numai cu ofițeri, care și-o treceau dela unul la altul. Era mai ales un locotenent brunet, frumos băiat și vorbăreț, de nu-i mai stătea gura, care se ținea scaiu după ea și cu care trebui să danseze de multe ori. Era încă întărâtată, deși dânsul părea că-i împrăștie multe gânduri. Totuși râdea, cu capul aruncat pe spate, la ceea ce-i tot spunea ofițerul.

Intr'o scurtă pauză se trezi cu Valentin lângă ea.

— Dansul următor e al meu. Sora. Cred că s'a cam trecut cu gluma.

— Ce glumă? Nu-i nicio glumă! Dacă sunt mereu dinainte angajată, când vii tu. De altfel, trebue să-ți spun. Sunt mânioasă pe tine.

— Am văzut eu!

— Și mai bine, dacă ai văzut!

— Insă nu știu motivul! Văd de altfel că-ți petreci minunat!

— Haaa! Se poate! Dar tu ești de vină.

— Eu?

— Desigur. M'ai lăsat în grădină, fără nicio explicare. Ți-am cerut să-mi tâlcuiești o frază misterioasă a ta, și nu ai voit. Ce mi-ai spus: „Dacă nu mai ințăles, ți-aș spune înzadar". Atât. Ce să pricep de-aici?

— La asta te gândeai?

— La asta, fiindcă răspunsul tău, în legătură cu banca, pentru mine nu e liniștitor, fără să înțeleg fraza asta. Și fiindcă n'ai voit să-mi spui, nici n'ai n'ai mai venit pe la noi după aceea, să te explici, m'am hotărît și eu să mă răzbun.

Pe fața lui Valentin înflori un surâs.

— Adică, asta să fie explicarea dansului aceluia înverșunat cu locotenentul?

— Asta, dacă chiar vreai să știi.

Valentin avu limpede senzația că Sora e încă în situația sufletească dintre copilă și fată și fu cuprins de o adâncă înduioșare.

— Bine, Soro, am să-ți spun acum.

— Insfârșit! Har Domnului!

— Mie mi-ar fi plăcut să vii la universitate. Nu pentru tine, pentru mine. Vezi sunt atât de egoist, să-ți spun. Pentru tine nu, fiindcă ai făcut destulă carte și nu merită să-ți mai pierzi anii cei mai frumoși din vieață, buchisind. Pentru mine, însă da! Pentru mine ar fi fost o plăcere, o bucurie continuă, să te pot vedea cât de des.

Obrajii Sorei se albiră deodată și respirația începu să se grăbească.

— „Dacă-i așa", zise ea cu vocea sugrumată, „am să las banca și am să viu la universitate, la Academie, sau mai știu eu unde!"

Valentin îi luă instinctiv mâna și i-o netezi ușor.

— Adică, ai vrea să-mi faci o plăcere mie?

— Vai de mine, Valentin. Dar cum te-ai putut îndoi de asta? Sigur că sunt gata. O să-i spun tatii, nănașului, la toți.

Medicinistul își năbuși un suspin.

— Nu, draga mea, acum, că știu că ai fi gata să-mi faci o plăcere și o bucurie, nu mai e nevoie să le spui. Mie mi-e deajuns cu asta, și tu rămâi la bancă. O să ne vedem în vacanțe,ca și pân'acum. Apoi, voiu termina și eu cu studiile și ne vom vedea mai des. Acum că știu că n'ai nicio plăcere să te faci profesoară, ori funcționară, nu mai are niciun rost să vii. O să te rog de-un singur lucru.

Sora era încă palidă și emoționată.

— Îți stă așa de bine rochia asta! Vreai să te fotografiezi mâne cu ea și să-mi dai mie o fotografie? N'o să fiu singur, cuc!

— „Dar cum să mă duc în rochie de bal, până la fotograf?", întrebă fata, încercând să-i revină respirația regulată. „Ce-o să creadă lumea când mă va vedea? Va zice că acum vin dela petrecere!"

Valentin râse.

— Nu va trebui să mergi nicăiri. Ci mâne după amiază să te îmbraci cu ea. Voiu aduce eu pe cel mai bun fotograf la voi, acasă.

— Să-l aduci pe Walburg.

— La el m'am gândit și eu! Cum se poate?

— Fratele, Virgil, zice că-i cel mai bun fotograf din oraș, și Virgil se pricepe la d'astea.

Muzica reîncepu și dansară împreună vr'o trei dansuri.

Apoi, Sora, îl lăsă fără niciun cuvânt și alergă în curte, la masa unde erau familiile lor, să bea o leacă de șpriț sau o bere. O apucase o sete...

Atunci înțelese mamă-sa că fata își revenise de tot în apele sale și se bucură din tot sufletul. Cu instinctul ei matern și de femeie, bănuia că fusese ceva între Valentin și Sora, o neînțelegere, și că aceea trecuse acum. Se înșela numai întrucât ea atribuia nervozitatea fetei și dinaintea sosirii lui Valentin, din drumul cu doctorul, tot acestei neînțelegeri.

Privi mulțumită în urma ei. Da! Nu cu „taina" ei, pe care i-o împărtăși și advocatului. De-atunci mai făcu și alte observații. Bău și ea din sprițul din care sorbise Sora și privi luminoasă la fața blondă a doctorului Grecu și la liniile de energie de pe obrajii doamnei Grecu.

Nu mult după aceea, Sora veni împreună cu Valentin. Șezură la masă. Era o pauză mai mare. Se servea mâncare, mai les fripturi la grătar, care sfârâiau în curtea bucătăriei.

Petrecerea ținu până 'n revărsatul zorilor. Ca patroni ai ei, directorul și nevastă-sa, trebuiră să rămână până la sfârșit. Rămaseră cu ei și familiile Preda și Grecu. Numai a părintelui Nistor plecă mai de vreme. Rămase și Nichita. El fusese casierul. Și era vesel lucru mare. Incasase o sumă frumoasă pentru cor.

VII

Banca „Fortuna" își începuse activitatea, cu două decenii înainte de unire, în localul în care era și locuința directorului Sava Scurtu. Casa era proprietatea directorului, iar banca-i plătea o chirie minimă. De altfel, majoritatea acțiunilor erau și acum în mâna lui. Imobilul era într'un colț al pieții, la capătul unei străzi principale. Localul băncii era spre stradă și se compunea dintr'o cameră la intrare, în care nu erau decât două lavițe și câteva scaune, unde așteptau clienții care aveau de lucru cu directorul. Din ea se intra în cabinetul lui Sava Scurtu, iar pe altă ușe, într'o sală spațioasă, făcută din două camere, în care erau contabilitatea și casieria, și care comunica și cu cabinetul directorului.

Casieria era despărțită de restul sălii printr'un paravan de lemn, vopsit în cafeniu. Tronau acolo, lângă perete, două case Wertheim și, pe un podiu, masa casierului, cu o placă de marmoră în față, de care omul proba, izbindu-le și ascultându-le, cu urechea aplecată, sunetul, piesele de metal care îi păreau suspecte.

Casierul era un omuleț mărunt, cu fața brăzdată, cu niște sprâncene stufoase, care îi împrumutau un aer de asprime și intimidau pe clienți, când aveau mai întâi de lucru cu el. Dacă se întâmpla să scrie, să socotească, aplecat peste birou, clienții, și după ce obicinuiau cu el, așteptau, până ridica el capul și-i vedea. Deși vorbea blând cu oamenii, fața aceea plină de crețe, și mai ales sprâncenele împungace,

îi făcea mereu pe oameni să creadă că-i într'o proastă dispoziție, sau că e însăși severitatea.

Il chema Ion Banciu. Făcuse o școală comercială secundară, fusese contabil, pe la vr'o trei bănci mai mici, iar după unire ajunse casier la „Fortuna". Se trăsese la oraș cu liceu, fiindcă avea o droaie de copii, vr'o șapte băieți și fete. Era un om tăcut, muncitor și-i tot puteai da pe mâna casa! Era de-o cinste probată în toate lucrurile lui de-acasă și în relațiile cu oamenii, iar când era vorba de bani era de-o atențiune aproape maniacă.

Directorul ar fi putut să nu mai facă niciun control și să doarmă liniștit. Doi ani în șir i-a „scontat" casa în fiecare zi, la ora de închidere, și n'a aflat niciodată cea mai mică lipsă. Dacă se 'ntâmpla — rar de tot, de două trei ori pe an — să nu se potrivească încheierile lui Nichita cu numerarul din casă, greșala se dovedea totdeauna în încheierea contabilă, de care Nichita învinuia totdeauna pe Verzaru. Și așa era. In cifrele date de Verzaru, la încheieri, se afla eroarea. Numai în două rânduri se păgubi cu câte o piesă falsă, și de-atunci și-a pus pe birou tabla aceea de marmoră, care își pierdu de mult lustrul, de atâtea monede izbite.

Dar cu toate verificările din trecut, Sava Scurtu făcea „scontarea" casieriei la ora de închidere, în fiecare zi, și acum. Avea el, în materie bancară, principiile lui dela care nu se abătea. De altfel era o regulă generală, asupra căreia i-ar fi atrasa atențiunea dacă și-ar fi uitat, însuși casierul. N'ar fi plecat acasă, înainte de-a face operațiunea aceasta, pentru toată lumea.

Cine nu avea de lucru la bancă, ori nu avea drum pe străzile pe care mergea și venea dela birou acasă Ion Banciu, nici n'ar fi știut că omulețul acela era cetățean al orașului. Nu mergea niciodată nicăiri; la o bodegă, la o berărie, la prăvălie, la vr'o adunare. Nu l-a văzut niciodată nimeni. Vecinic își afla de lucru prin curte, prin grădină mai ales, mereu repara câte ceva. El tăia lemnele cu firezul, le crăpa și le așeza frumos sub un șopron. El curăța pomii, altoia, săpa straturile, le plivea. El mătura curtea, el aduna iarna zăpada din ogrdă. grămadă, la un loc, cu scurgere bună în stradă.

Nevastă-sa, cu atâția copii, nu mai ajungea să îngrijească și de curte și de grădină.

In orele de birou nu ținea niciodată de vorbă pe cei doi contabili, chiar când lucrul se isprăvea. Nichita și Verzaru mai stateau de povești. când nu mai aveau ce face, se mai informau, unul dela altul, de ce se mai întâmplă în oraș. Casierul nici nu asculta. Nu-l interesa.

Verzaru era un om în puterea vârstei, de vr'o patruzeci de ani, încăruntit, cu ochii albaștri, cam înalt. Era o fire deschisă. Ii plăcea să-i descoase pe clienți, pe țărani. cum mai umb'ă târgurile, ce preț au bucatele, cumu-i vremea pela ei, cum se prezintă sămănăturile. Era plăcut la vorbă și binevoitor, și clienții noui, informați de cei vechi, la el veneau să-și spună întâi necazurile, înainte de a merge la directorul, și dela el cereau informațiuni.

In restul sălii, separat de casierie. erau, pe lângă pereți, pupitre înalte, pline de registre groase și grele, unele mereu deschise.

Inainte nu era aici decât o masă lungă care aproape tăia în lat sala, plină și ea mereu cu registre și la care lucrau cei doi contabili.

Interiorul acesta nu semăna deloc cu al altor localuri de bănci ce s'au deschis în oraș, la câțiva ani după unire, niște sucursale ale unor mari bănci din capitală. Rămăsese așa cum erau dela înființarea „Fortunii". Nici, cel puțin, un fotoliu sau un divan de piele, în cabinetul directorului, ci numai mobilă simplă de lemn. Așa că, venind într'un rând directorul uneia dintre sucursale, să-i facă lui Sava Scurtu o vizită, nu se putu reține să nu facă, zâmbind, o observație.

— Aici sunteți încă în preistorie, domnule Scurtu.

— Da. Insă mi se pare că istoria se razimă pe preistorie și pornește din ea.

— „Așa este", râse omul surprins de replica repede, „dar oricum, dumneavoastră prezentați bilanțuri bune și solide, ați putea jertfi ceva și pentru o înzestrare mai omenească a localului. Și funcționarii ar lucra mai cu plăcere".

— Ai noștri sunt obicinuiți așa și nu cred că ar mai putea aprecia o investiție în mobilier.

Convorbirea aceasta fu uitată de atunci, și localul băncii rămase neschimbat. Directorul nu-și mai aduse aminte de ea, până când Sora Preda intră la bancă. Acum își aminti și mai cumpără două mese, una pentru Sora, alta pentru Nichita, care rămăsese încă un an, deși pensionat, la bancă.

Loc pentru ele era prea destul în sală. Lui Nichita îi cumpără o masă simplă de brad vopsit. Sorei îi luă un birou, la cele două aripi cu pupitre, cu uși și cu cheie. Nichita fu de părerea că biroul e nepo-

trivit. Abia încăpea pe el un registru deschis, dar când va fi nevoie de două ori mai multe?

— „Sunt la îndemână pupitrele de lângă perete. Fata poate scrie la ele, e destul de înaltă," zise directorul.

Nichita îşi aşeză masa lui într'un colţ al sălii, aşa ca să fie cu spatele la perete, cu faţa spre sală De-aici, toţi funcţionarii erau sub privirile sale, după cum se şi cuvenea, fiind el, de aici încolo, un fel de şef.

Sora Preda intră în slujbă la cincisprezece August şi până la sfârşitul lui Septemvrie se introdusese în multe lucrări, sub îndrumarea lui Nichita.

Bătrânul o întâmpină cu destulă neîncredere, pe lângă faptul că nu se împăca cu o funcţionară în bancă, în lucrul bărbaţilor. Dar, încetul cu încetul câştigă simpatia fostului prim-contabil. Il asculta cu foarte mare atenţiune, când îi explica, se ţinea cu sfinţenie de îndrumările lui şi, îndată ce termina o lucrare, i-o aducea bătrânului la masa lui, s'o revizuiască.

Dela o vreme, Nichiat începu să-i spună că se învaţă ceva şi în liceul acesta comercial. Incurcătura cea mai mare vine din faptul că se întrebuinţează termeni noui pe care el nu-i cunoştea, în schimb Sora nu cunoştea pe cei vechi. Trebuia însă să se obicinuiască cu aceştia. Sunt mai puţini, mai limpezi, spun lucrurile pe numele lor adevărat. Apoi, Sora avea în cap prea multă teorie. Dacă începea să-i explice o problemă, o metodă, un calcul, ea mai ştia pe deasupra şi altele, care însă, după ştiinţa lui, nu erau controlate şi nu puteau fi aplicate. Ceea ce contribui mai cu seamă la începutul unei împă-

cări a bătrânului era faptul că Sora nu se încăpățâna, lăsa mereu după el, deși era convinsă că uneori felul ei de-a calcula dobânda — de-o pildă — era mai ușor și mai repede decât acela asupra căruia stăruia Nichita.

Ii mai plăcu bătrânului că Sora făcea socotelile repede. Se temu la început că va ținea un client un ceas, până-i va socoti dobânda, când era în întârzicre nu numai cu luni, ci și cu zile, calcul în care intra și dobânda dobânzilor. Dar după ce-i făcu, în fața ei calculul, la trei-patru partide, Sora nu mai întâmpină greutăți și lucra repede. După altă metodă știuse ea și mai înainte. O vreme lucra fiecare caz, după amândouă metodele, și văzu cu bucurie că rezultatul e același. Atunci — fiindcă metoda învățată la școală era mai scurtă, o aplica pe aceea, fără să-i mai spună lui Nichita. Ii dădea numai rezultatul. El il controla repede în cap — rar folosea și condeiul și i-l confirma.

Noua funcționară se introdusese destul de repede în lucrările mai simple, cu care începu, şi s'ar fi introdus și mai în grabă, dacă Nichita i-ar fi dat mai mult de lucru. Dar bătrânul băgă de seamă că mărginindu-se numai la rolul de control și instructor, timpul trecea greu. Se uita mereu la ceas și părea că-i vine somnul. De aceea, de prin Noemvrie, începu să lucreze regulat și el, așa că Sora nu avea prea multă treabă, după ce prinse, cât de cât, meșteșugul.

Ore de birou aveau numai înainte de amiazi, dar, de două ori pe săptămână, contabilitatea lucra și după amiază. Sora însă nu era obligată la orele de după masă. Avea timp destul și pentru a se introduce în gospodărie, și pentru plimbare, și pentru citit.

Sau, mai exact, avusese începând cu Octomvrie, pentrucă în a doua jumătate a lui August și în Septemvrie, cât fu acasă și Valentin și alți prieteni și cunoscuți, studenți, foste colege ale sale, petrecea după amiezile mai mult în societatea lor.

*

Dintre colegele ei de bacalaureat, numai vr'o șapte erau localnice, celelalte din comunele din jur. După amiezile, la plimbare, în parc, pe sub vii, adeseori începeau discuții între ei asupra planurilor din viitor. Fostele ei colege localnice, afară de două, toate se pregăteau pentru universitate. Studenții aveau părerile împărțite. Unii le aprobau, alții le desaprobau.

Victor Dan, nestorul studențimii din oraș, student la drept de mulți ani, lăuda vieața de student și se însuflețea de avântul fetelor spre o cultură mai mare. Regreta că Sora se și înfundase într'un birou. O tinerețe are omul și trebuia să se bucure de ea. Pe urmă vin greutățile și plictiselile vieții. Unii erau de părerea lui.

Alții spuneau că ar trebui să rămână carierele pe seama bărbaților, așa cum a fost înainte de unire; că fetele, deși sunt de obiceiu mai silitoare decât băieții, nu reușesc niciodată să aprofundeze și să stăpânească materialul, mai ales la medicină și la științe. Mai spuneau că sunt destule care nici nu-și văd de carte, ci de distracții, de plimbări pe Corso, de cinematograf. Apoi principalul argument era că, în curând, nici băieții nu vor mai afla posturi, intrând în vieață și că de vină e și năvala prea mare a fetelor la școală.

Discuțiile se purtau însă rar, cu seriozitate. De

cele mai multe ori glumeau și râdeau, pomenind de planurile lor și ale fetelor pentru viitor.

De glumele acestea, Sora era cruțată. Ea era pusă oarecum pe o linie moartă. Nu mai conta în combinațiile din viitor. Ea își fixase cărarea, ziceau ei. Colegele o și priveau cam de sus, ca pe una care a rămas în urma lor și nu le va mai ajunge niciodată.

Sora simțea nuanța aceasta de desconsiderare și nu lua parte bucuros la discuțiile lor. Ea începuse să lucreze la bancă și uneori se simțea umilită de atitudinea lor. De obiceiu, când începeau discuțiile acestea, ea îi făcea un semn lui Valentin și, împreună, se răslețeau de grup.

Erau mai ales două dintre colegele sale de bacalaureat, Laura Dinu și Veturia Popa, care vorbeau acum cu Sora, ca și când ele ar fi de ani studente. Sorei îi făceau rău aerul ce-și luau, fiindcă nu fuseseră decât eleve mijlocii, și adeseori le-a ajutat la pregătirea lecțiilor.

Altcori o iscodeau, și băieții și fetele, ce lucrează la bancă, cum îi place, cum s'a obicinuit cu Nichita și cu ceilalți funcționari. Laura Dinu într'un rând, o întrebă chiar ce salariu primește. Sora nu crezu că este vr'un motiv să nu-i spună, dar Laura râse tare :

— Numai atât ? Dar pentru așa salar eu nici n'aș lua condeiul în mână.

Sora simți că i se urcă sângele în obraz. Ea nu credea că-i puțin, totuși se simți umilită.

— „Se'nțelege, e un salar de practicantă", zise ea. „Mai târziu o să am mai mult".

De Laura nu i-ar fi păsat ei, dar fata o întrebă și râse între toți. Fu silită să descopere o taină pe care

nici Valentin n'o știuse până acum. De altfel, el nici nu o întrebase.

De data asta, el îi făcu semn Sorei și porniră împreună la plimbare. O simțea nervoasă lângă el și o vreme nu-i vorbi.

— „Ce mahalagioaică e și Laura asta", izbucni în urmă Sora. „Pentru ce a voit să știe? Eu, cum vezi, nu mă interesez de planurile ei, nu o descos".

— Da, e lipsită de eleganța sentimentelor. Insă nu ai pentru ce te neliniști, Sora. Nu-i nimic umilitor. Nici remunerația ta nu-i de disprețuit pentru un practicant. Cunosc eu și fete și băieți la universitate care lucrează la diferite birouri, cu jumătate cât ai tu.

— Eu nici nu m'am gândit la salar! Voiam să-i fac o plăcere nașului. Și lucrez la bancă, pentrucă-mi place!

— Desigur, nu ești avizată la niciun salar. Dar nu e nicio umilire să poți avea și un câștig cu munca ta.

— Știu că nu este! Mai ales de când încep să mă pricep și să muncesc cu plăcere.

Valentin se opri și o privi cu duioșie:

— Ai învățat atât de repede?

— Nu-i nu știu ce! Atâta numai că domnul Nichita are metodele lui de contabilitate și a trebuit să mă introduc în ele. Desigur, până acum, nu fac decât lucrări ușoare.

— Și când te vei obicinui cu toate, nu te temi de ce-mi spunea-i?

— Ce-ți spuneam?

— Că nu vreai să fii funcționară, pentru a nu deveni un automat.

Sorei îi reveni buna dispoziție.

— „Nu! Nu mă tem!", râse ea. „Doar nu fac decât să ajut, până va fi numit un contabil".

— Dar dacă nu vor numi în curând?

— Nici atunci! Când voiu simți că mă anchilozez, o să las banca. Pot părăsi serviciul, când mi-o plăcea. Așa mi-a spus și nașul, așa mi-a spus și tata.

Valentin și Sora se răslățeau adeseori de grupul tinerilor în plimbările de după amiază. Dar, adeseori, medicinistul venea la Sora și petreceau după amiezile în grădină.

Intr'o zi, la vr'o trei săptămâni după petrecerea dela Schimbarea la față, Valentin îi zise:

— Știi, Sora, am aflat cum îl chiamă pe locotenentul tău.

— Iar începi? Și cine te-a pus să-i cauți numele? Pe cine-l interesează?

— Pe mine, desigur! Il chiamă Valer Ionescu. E din Pitești, tatăl său e magistrat, om cu avere, cu casa lui, cu o moșie la țară.

— „Nu cumva știi și de câți ani e?", întrebă Sora, strângând buzele.

— Am aflat și asta. E de douăzeci și cinci, sau mai exact a intrat într'al douăzeci și cincelea.

Sora bufni de râs.

— Ce ridicol ești! Dar ce te interesează?

— Mă interesează oricine care se interesează de tine.

— Ți-am spus că la petrecere am voit să mă răzbun pe tine și de-aceea am dansat atâta cu el! De câte ori ți-am spus până acum?

— Da, însă şi după ce ne-am lămurit amândoi, s'a ţinut scaiu după tine.

— Doamne sfinte ! Dar puteam să-l reped acolo, în plină sală ?

— „Şi, nu-ţi dă pace nici de-atunci", insinuă Valentin.

Fata tresări din cap.

— Ce vreai să spui ?

— Se interesează mereu de tine.

— De unde ştii ?

— In toată săptămâna, două-trei ilustrate !

— Le-ai văzut la factorul poştal ?

— Secretul corespondenţei e inviolabil.

— Dar cine ţi-a spus ?

— Aşa dar e adevărat !

— Desigur că i adevărat, dar nu le-am dat nicio importanţă. Le adună şi le păstrează frate-meu, Virgil, căci sunt ilustrate cu vederi frumoase din ţară. El ţi le-a arătat ?

— Da, suntem prieteni la toartă, de când i-am dat la Paşti oul acela de bibilică.

Sora râse.

— Le arată la toată lumea : vederi dela Sinaia, dela Predeal, din capitală. Virgil se însufleţeşte uşor de tot ce e frumos. Banalităţi obicinuite !

— Banalităţi ? Să-mi dai voie ! Sunt sentimente gingaşe.

— Sentimentele gingaşe nu le trâmbiţează omul pe cărţi poştale.

— Adevărat ! Bine că-mi spui, să nu mă frig şi eu ?

— Cum să te frigi ?

— Să nu-ți trimit și eu sentimente alese pe cărți poștale. O să-ți scriu epistole închise, ori chiar recomandate.

— De ce nu telegrame, ca la bacalaureat?

— Mă rog, tu ai început!

Sora simți deodată trebuința de-a vorbi despre telegrama aceea. Mai vorbiră despre ea de multe ori, dar niciodată nu-i pomeni ceea ce voia să îi spună acum. Avea senzația că e datoare să-i dea o lămurire lui Valentin.

— Știi că o mai păstrez și acum?

— Ce?

— Telegrama ta!

— Nu mai spune!

— Și că nu știe de ea nimeni?

— Cum nu știe?

— N'am spus la nimeni acasă, ci am pus-o într'un manual de școală. Nu știu numai cu de ea.

Valentin o privi emoționat. Simțea că Sora-i făcea o mărturisire, de care nu-și dădea seama.

— Nu cred, Sora! Să-mi dai voie să nu cred! Cine păstrează o bucată de hârtie? Alta e o ilustrată frumoasă!

— Așa? Nu crezi? Vino cu mine.

Il luă de braț și-l duse aproape în fugă, până acasă. Intrară în camera de lucru, luă dintre cărțile ei pe cea știută de ea și, după puțină căutare, o află.

— „Poftim!", zise ea triumfătoare. „E a doua oară, când te fac de rușine cu lozinca „Până nu văd, nu cred". Pe viitor sper că mă vei crede pe cuvânt".

— „Până la a treia dovadă“, răspunse Valentin râzând.

Luă telegrama din mâna ei și o ținu multă vreme în mână. Părea că o examinează de aproape.

— Am fost cam lipsit de delicatețe, Sora. Nu te-ai supărat deloc, când ai primit-o?

— Mi-a fost ciudă, se'nțelege. Dar pe urmă am avut siguranța că totuși, mă crezi, că telegrama ai trimis-o, mai mult pentru a mă necăji.

*

Către sfârșitul lui Septemvrie, Valentin, înainte de a pleca la universitate, venea după amiezile zilnic la familia Preda. Stăteau puțin de vorbă în casă, apoi cei doi tineri ieșeau în grădină.

Când veni pentru ultima oară, înainte de plecare, Sora părea puțin abătută.

— „Nu te simți bine cu sănătatea?“, o întrebă Valentin îngrijorat puțin.

Fata ridică din umeri.

— Se cunoaște ceva pe mine?

— Pari cam melancolică.

Sora tăcu un răstimp.

— „Azi m'au vizitat de adio Laura Dinu și Veturia Popa. Au fost și vr'o trei băieți“. Și ea-i înșiră cu numele. „Pleacă toată lumea”, adăugă apoi.

— Ca toamna, rândunelele. Poate de aceea ești puțin tristă.

— Mi se pare și mie!

— Plecările acestea fac pe om visător puțin, ca și când vezi plecând păsările călătoare. Poate ai vrea să pleci și tu?

— Dacă aş fi voit, aş fi putut pleca.

— Poate-ţi pare rău după unele colege?

— Chiar după acestea două, nu-mi va părea rău! Nu s'au purtat frumos cu mine, în ultimul timp. Alte două colege şi-au luat rămas bun dela mine în promenadă, aseară. Dar ele au ţinut să-mi facă vizită, să-şi ia adio, între părinţi şi fraţi, şi cu acelaşi aer de superioritate.

— Fete crescute rău! Şcoala nu poate suplini creşterea din familie. După cât ştiu, părinţii lor n'au fost mereu în bunăstarea materială de azi. Nu face să te indispui pentru prostia lor.

— Dar nici nu mă supăr!

— Poate... plecarea vr'unui băiat?

— Doamne, Valentine, cât de uituc eşti tu uneori!

— Cum aşa?

— Nu mi-ai spus ieri că azi vii pentru ultima oară la noi? Că mâine pleci şi tu? Mă gândeam că deacum până la Crăciun n'o să mai vii pe la noi şi rămâne să mă distrez numai cu Iuliu şi cu Virgil. Mai cu seamă cu Virgil, pentrucă Iuliu, în clasa şaptea acum, are mult de învăţat.

— Dacă-i aşa, voiu mai rămâne o zi!

Sora râse înveselită.

— Ba nu! Dacă ţi-ai fixat termenul plecării, nu-l mai schimba. Ce-i o zi? Odată trece! Şi apoi nu-i bine să-şi schimbe omul hotărîrile luate.

— Dar tu nu mi-ai spus că, dacă-mi face plăcere, eşti gata să laşi banca şi să te faci studentă?

— „Insă nu pentru o zi!", râse Sora.

— Hm! E adevărat! La asta nu m'am gândit! Ce păcat, că nu pot muta universitatea în orașul nostru! Totuși s'ar putea să-ți fac o surprindere.

— Care?

— Să mă răped. pentru o zi-două, la culesul viilor. Va fi o recoltă bună anul acesta.

— Vorbești serios? N'ai venit niciodată la cules. Ar fi frumos din partea ta.

Se plimbau pe cărarea din mijlocul grădinii. Pomii erau culeși. Unde și unde, pe câte-o creangă mai greu de ajuns, mai aurea, în lumina dulce a toamnei, un măr. Valentin venise cam târziu, în după amiaza asta. Își făcuse acasă ultimele pregătiri. Avea să plece cu un tren de dimineață. Inserarea cobora. Câte o adiere de vânt făcea să sune sec frunzele uscate de cucuruz, dintr'un colț al grădinii, unde semănau în fiecare an, să aibă pentru fript și fiert.

Vorbiră de studiile lui, din anul al cincilea, de examene, de colegi, de slujba Sorei dela bancă, de director, de cei trei funcționari ai „Fortunei", de Valentin și Virgil.

Sora se întristă din nou, deși se silea să fie cât mai desghețată și liberă, să nu mai lase să se vadă că-i părea rău de plecarea lui.

Valentin trebuia să plece. Mai avea să treacă pe la vr'o trei familii prietene cu a lui.

— Uite, Soro, ce am mai voit să-ți spun. Dacă aș fi sigur că scrisorile mele nu ajung pe mâna lui Virgil, eu ți-aș scrie din când în când. Desigur, nu ilustrate, după care să cotrobăiască amatorul de vederi din țară. Te-aș ținea la curent cu ceea ce se petrece

pela noi, iar tu în schimb mi-ai scrie ce mai este pe aici.

— Spuneai că poate vii la culesul viilor. Până atunci nu mai sunt decât vr'o trei săptămâni. Ce s'ar putea întâmpla în trei săptămâni, să-ţi dau de veste?

— Eu vorbesc nu numai pentru vremea până la culesul viilor, ci şi în viitor.

— Dar la cules vii de bună seamă?

— Ai cuvântul meu!

Ea începu să bată din palme şi să sară într'un picior.

— Să ştii că mă bucur foarte mult!

Valentin era gata de plecare.

— Să-mi dai voie să cred că exagerezi?

— Iar nu mă crezi pe cuvânt?

— *Mai* e nevoie şi de a treia dovadă. Ţi-am mai spus odată, mi se pare.

— „Bine", râse ea veselă. „Să-ţi dau şi dovada a treia! Dar nu ştiu ce-ar putea fi!"

Valentin deveni palid, ezită puţin, apoi cuteză:

— Să mă săruţi de plecare!

Când erau mai mici, decâteori nu se sărutară, ca şi cu ceilalţi copii, când se întâlneau la unii sau la alţii. Ba urmară datina aceasta până ajunsese Sora în clasa a şasea. De doi ani, de când fata crescu, nu se mai sărutară însă.

Sora începu să râdă şi îndată să fredoneze începutul romanţei:

„Când eram copii odată
Mii de sărutări ţi-am dat"...

Apoi tăcu, izbucni din nou în râs, şi zise.

— Iţi dau dovada, dar nu te sărut pe obraz, ci numai pe frunte.

— Ca şi tata!

— Aşa te sărută nenea Grecu? Cu atât mai bine. Sărutul va avea o mai mare greutate. Va fi mai autoritar, cum s'ar spune.

El făcu o faţă plouată, în vreme ce Sora se apropia. Fata făcu primul pas cutezător, dar la al doilea slăbi şi se albi la faţă. Abia putu să se înalţe puţin, în vârful picioarelor, şi-i atinse, cu buzele fierbinţi, fruntea rece.

— „S'a făcut!", strigă ea sărind înapoi. „E dată şi a treia dovadă. De-acum n'ai ce mai zice. Trebue să mă crezi pe cuvânt, când ţi-oi mai spune ceva".

— De! Va trebui! Că şi Neamţu' zice: „Tot adevărul se razimă pe trei probe".

— Nu! Ţi-ai uitat! Neamţul zice că toate lucrurile bune sunt trei.

— Adevărat! Şi-acum trebue să plec. Cum rămânem cu scrisorile? Nu-i primejdie de Virgil?

— Parcă n'ai văzut telegrama! Nu-i nicio primejdie! Şi, însfârşit, ce ar fi, dacă ar citi şi el una? Parcă ţi-e prieten bun!

— Nu mai zic nimic! Şi asta e adevărat.

La despărţire, el îi reţinu mâna mai îndelungat decât de obiceiu. O simţi tresărind puţin în mâna lui şi părea că voieşte să i-o liniştească.

*

Din Noemvrie, de când Nichita, pentru a-i trece mai ușor vremea, se apucă din nou de lucru, Sora, în orele de birou, rămânea uneori fără treabă și atunci se gândea adeseori la vacanță, la colege, la Valentin mai ales. Și, lucru ciudat, cu cât trecea vremea, amintirile din vacanță, în legătură cu Valentin, în loc să se întunece, îi veneau tot mai vii în minte. Il vedea mai limpede, îi auzea deslușit glasul și depăna din nou convorbirile cu el, până în cele mai mici amănunte. Abia acum își dădea seama cât de mult a vorbit cu el, în vacanța trecută. Uneori zâmbea, alteori o încerca râsul, la câte o glumă a lui. Când nu și-l putea stăpâni, Nichita ridica capul din registre și privea pe deasupra ochelarilor, casierul Ion Banciu se mișca rigid pe scaunul său, ca pe un tron, iar Verzaru se însenina *tot*.

Pentru el, fata asta era o lumină nouă în bancă. Aducea cu ea aerul tinereții și al nevinovăției, în sala aceea rece, între dosarele și registrele grele. Ii împrumuta parcă și lui o prospețime la lucru. Își amintea de anii tinereții și muncea cu mai mare plăcere.

Uneori, când fata izbucnea în râs, o întreba :

— Ceva frumos, domnișoară Sora ?

— Nu, ceva ridicol !

— Nu ne-ai putea spune și nouă ?

— Păi, pentru altul nu are niciun haz ! Iată, niște copilării !

Și ea își revenea repede, și se făcea că lucrează, mâzgălind adeseori foaia albă de hârtie.

Dar nici ceilalți doi funcționari, cu toată rigidita-

tea lor oficială, nu rămaseră nesimțitori la prezența Sorei.

Nichita, de-o pildă, își cumpăra acum tutun de o calitate mai bună. Nu fu mică jertfa din partea lui, pentrucă era obicinuit cu un tutun mai tare, dar care avea un miros prea greu. Apoi era de bănuit că-și așeză masa în colțul acela, nu numai pentru a putea supraveghea, ci și pentru a fi cât mai departe de Sora.

Fata înțelese la vreme strâmtoarea lui și-i spuse, în repetate rânduri, că nu o supără fumul de tutun. Nici nu o prea supăra, fiindcă sala era mare, cu tavanul înalt, și numai Nichita era fumător între cei trei funcționari.

Bătrnâul știa însă că tutunul lui obicinuit e greu de suportat pentru alții și nu mai reveni cu el, cu toate insistențele Sorei.

— De ăsta tușești mereu, nene Nichita

— Până mă obicinuesc! Așa-i cu fiecare tutun nou.

— Revină te rog la cel obicinuit!

— „Parcă m'am săturat și eu de el! Lasă să fumez și eu un tutun mai bun. Unui pensionar i se cuvine", zâmbea Nichita.

Casierul Ion Banciu, în „separeul" lui, cum îi spunea Verzaru, se crezu închis ca într'o cetate câteva zile, după ce începu să vină Sora la bancă. Părea că-i "n'aude, n'a vede, ci greul pământului", cum îi spunea Verzaru. De obiceiu purta cravata legată strâmb.

Intr'o zi, Verzaru îl opri, când să intre în „separeul" lui, venind din cabinetul directorului.

— „Ce vreai ?", îl întrebă omul contrariat.

Verzaru scoase din buzunarul vestei o oglinjoară și voi să i-o țină înainte. Casierul îi feri brațul.

— Ce copilării sunt acestea ?

— Ți-ai legat strâmb cravata !

Omulețul își duse mâna repede la gât și își îndreptă cravata, trecând la casierie. Nichita nici nu văzu, nici nu auzi, dar Sora avu un zâmbet.

De-atunci, casierul nu mai veni cu cravata legată strâmb și vestmintele lui, mereu vechi, ori cu ce rând se îmbrăca, erau cu mult mai periate decât înainte.

Directorul venea regulat în sală, în cursul orelor de birou. Căuta în registrele mari, avea o vorbă cu Nichita sau cu Verzaru, uneori, mai rar, și cu Banciu. Se oprea totdeauna lângă biroul Sorei, îi trecea ușor mâna peste părul blond, îi cerceta lucrările, o întreba uneori pentru ce a făcut în cutare fel un lucru și-i dădea adeseori îndrumări.

Alteori, când ceasul era târziu, o lua la braț și, prin biroul lui, trecea în locuința nașului.

— „Dă-i o îmbucătură fetei ăsteia, că-i flămândă ca un lup !", zicea el soției.

Doamna Scurtu avea totdeauna câte o bucățică bună.

— Numai prăjitură să nu-i dai, că-i ia pofta de mâncare. Și o muncitoare ca ea trebue să se hrănească bine !

— Ce mai muncitoare ! Mai mult stau fără de lucru !...

De când nu avea de lucru, se gândea mereu la cele petrecute în vacanță și mai aproape. Căci Valentin se ținuse de cuvânt și la culesul viilor veni

pentru două zile, acasă. Aveau, şi doctorul Grecu, şi advocatul Preda, câte o fâşie de vie, dar la ei se isprăvi culesul în prima zi, în câteva ceasuri. Direcrul „Fortunii" avea însă vie mare, unde ţinu culesul două zile. La via lui se făcu şi petrecerea tradiţională dela cules, unde fură invitaţi cu toţii.

Niciodată nu l-a văzut pe Valentin aşa de bine dispus ca atunci. Ce de glume a mai făcut! Poate i se suise puţin şi vinul la cap, dar i-a stat foarte bine în veselia lui. Reuşi să-l facă şi pe casierul Banciu să zâmbească de câteva ori...

Apoi, după cules, începu corespondenţa între ei. In vremea liberă, la bancă, îşi reamintea şi de ele. Se mira că mamă-sa i le dădea totdeauna, când erau numai amândouă.

— „Ţi-a venit o epistolă dela Valentin!", zicea ea. Ii cunoştea scrisul.

Pe unele i le dădea Sora să le citească şi ea. Nu pe toate!

— „Ce-ţi mai scrie?", întreba mamă-sa, când nu i le arăta şi ei.

— „Prostii de-ale lui", răspundea Sora şi trecea să pună epistola într'un loc cunoscut numai de ea.

VIII

Trecură aşa săptămâni şi luni. Incepând lucrul la bancă mai mult în glumă, Sora se trezi că începe să-i placă. De altfel, toată vieaţa părea că era altfel. Acum când nu mai umbla la şcoală, o interesa în toate laturile ei. Se simţea mai liberă, orizontul părea că se

lărgea tot mai mult. In anii de liceu părea că totul se reduce la prepararea lecţiilor, la răspunsuri, la note, la atitudinea profesoarelor, la neînsemnatele conflicte cu colegele, la ambiţia de a da un răspuns bun, la plăcerea de a fi curat îmbrăcată, la întâlnirile cu fete şi băieţi de vârsta ei, la mici petreceri, la voie bună şi la ciorovăieli uneori cu cei doi fraţi.

Nu şi-a pus niciodată întrebarea pentru ce învăţa cutare sau cutare obiect la şcoală. Se bucura însă de lărgirea cunoştinţelor, şi mai ales aprecia plăcerea şi satisfacţia ce-o avea, când biruia o lecţie grea. Avea sentimentul creşterii în puteri şi a încrederii în sine însăşi. Instinctiv îşi ţinea capul mai sus şi păşea mai apăsat, mai bărbăteşte.

Nu erau decât câteva materii, care îi plăceau într'adevăr, dar pentru aceea pregătea lecţiile la toate.

Toată munca aceasta îi părea însă că o izolează oarecum de vieaţă, că este într'o măsură oarecare stearpă, artificială.

De câte ori scăpa de cursuri în cei doi ani din urmă, avea impresia vagă că una e şcoala şi alta e vieaţa. Era ca însăşi alta în clasă şi alta acasă, în mijlocul familiei, în grădină, la plimbare sau în mijlocul adunărilor prieteneşti. Când termina de învăţat o lecţie mai grea, când avea sentimentul că a trecut o piedecă, era mulţumită.

Insă nu era mulţumirea de-acum, dela bancă. Biruinţa de atunci se resfrângea oarecum numai asupra ei. Ştia, putea răspunde bine în şcoală. Dar atât Nu avea urmări şi asupra altuia, nu aducea un rod

vizibil. Aici, la bancă, o socoteală ce o făcea, un calcul al dobânzilor, nu constituia numai o satisfacție pentru ea, ci servea și pe clientul care aștepta cu banii în mână. Cu nota ce-i dădea ea, el se ducea la casierie, il punea la lucru pe domnul Banciu, il obliga pe contabilul Verzaru să treacă în registrele cele mari cifra calculată de ea, elibera pe un client de așteptare, aducea pe altul în locul lui.

Incetul cu încetul, Sora avu senzația că-i o rotiță în mecanismul băncii, că fără a se învârti, rotița aceea putea să se oprească întreaga funcționare a băncii și sentimentul acesta îi dădea o satisfacție nouă. Incepea să simtă că este *cineva* și aceasta-i dădea o deosebită importanță.

O lucrare bună sau rea la școală ii aducea laude sau dojana profesoarei, și atât. Nu avea nicio resfrângere asupra vieții din jur, asupra lumii. Munca din bancă însă avea urmări asupra altora.

Și aceeași experiență o făcea Sora și cu actualele ei îndeletniciri, de acasă. Dacă reușea să facă o prăjitură bună, sau, mai târziu, o supă, o mâncare, nu avea numai ea o satisfacție și o bucurie, ci și mamăsa și tatăl său, și cei doi frați. Și băga de seamă tot mai mult că plăcerea ce-o simțea, de a-i mulțumi pe ei, era mai mare, mai constantă, decât satisfacția proprie. Acesta se mărea prin bucuria ce o făcea altora. Incepea să se simtă și acasă un factor cu oarecare importanță, mai ales după ce începu să-i ajute mamei sale, în bucătărie, în grădină, la cusut, la ținerea în ordine a locuinții.

Părea că numai acum începea să-și dea seama de

rolul mare pe care-l avea mamă-sa în familie, în casă, în intreaga gospodărie. Cât a umblat la şcoală, ştia că dimineaţa are cafeaua cu lapte pregătită, când venea la amiazi, masa pusă, seara, de asemenea. Şi păreau toate lucrurile acestea fireşti, cum dela sine înţeles îi părea să aibă albiturile curate, frumos împăturate, vestmintele şi ghetele în bună stare, ca şi fraţii săi, ca şi toţi din casă. Abia acum începu să înţeleagă că toate acestea nu veneau de-a-gata, ci din continua supraveghere şi muncă a mamei sale. Şi începând să-i dea ajutor în toate acestea, acum, când avea vreme destulă, Sora începu să bănuiască — mai mult decât din lucrul dela bancă — importanţa şi bucuria muncii pentru altul, parcă însuşi rostul adevărat al muncii".

Cât a urmat la liceu a lucrat numai pentru ea, să ştie, să răspundă bine, să capete note bune. Prin nimic nu i s'a dat să bănuiască legătura dintre strădaniile ei şi lumea inconjurătoare. Părea că şcoala, liceul, e un fel de fortăreaţă izolată pe vârful unui munte. Toate silinţele, chinul şi bucuria instrucţiei rămâneau între pereţii şcoalei. Era o lume aparte, o lume artificială, în comparaţie cu vieaţa reală, pe care începu să o cunoască, să o aprecieze Sora.

Mai târziu simţi mai desluşit deosebirea şi se întreba nedumerită pentru ce şcoala nu făcea parte din vieaţa adevărată? Gândul că ar fi zadarnică, ce-i venea uneori, îl respingea, pentrucă îşi dădea seama că numai înzestrată cu cunoştinţele din şcoală putea lucra la bancă, oricât i-ar fi părut lui Nichita că el ar fi putut s'o introducă în toate lucrările de bancă, intr'o lună-două. Alunga gândul şi din motivul că-şi

dădea seama, deși nu destul de limpede încă, simțea mai mult că putința de a judeca, așa cum judecă, i-o daduse chiar creșterea ei la școala. Nu zădărnicia școlii o neliniștea și o supăra, ci împrejurarea că o ținuse atâția ani departe de vieața reală, că văzuse și înțelesese așa de puțin din ea, chiar din nemijlocita ei apropiere.

Nu-și putea ierta, mai ales, că nu observase lucrul cel mult al mamei sale. Cel puțin de doi-trei ani ar fi putut să o ajute în multe. In loc să plece după amiezile, după ce-și învăța lecțiile, la prietene, la jocuri sau la plimbare, ar fi putut să rămână în casă, să-i dea o mână de ajutor.

Ceea ce o izbi mai mult pe Sora in lunile ce urmară nu fu numai lucrul mult și variat al mamei sale, ci și strâmtorarea în care se găsea. Acum începu să vadă că nu era belșug în casa lor, că banii erau mereu puțini, și mamă-sa trebuia să chibzuiască de zece ori, până putea face fața tuturor nevoilor. E adevărat că, de când crescuse, avusese un sentiment nedeslușit că părinții ei duc o luptă mare cu vieața și de aceea nu cerea niciodată bani, decât pe lucrurile cu totul necesare. Dar nu avu nicio idee, până unde mergea această luptă.

Când, intrând în vieața mai intimă a părinților, înțălese că și tatăl său luptă cu aceleași greutăți, avu mai întâi un sentiment de revoltă. Acum începu să înțăleagă ce însemna criza aceea a birourilor advocațiale, de care, în anii ultimi de liceu, îl auzea uneori pe tatăl său, pomenind, când îl afla vorbind cu mamă-sa. Acum înțelese și aerul de mucegai pe care îl simți în biroul tatălui său, pe care voia să-l

alunge, angajându-se, ca să-i ţină biroul în rânduială. Trecea acum, de luni de zile, între cinci şi şase după amiazi, şi îndeplinea ce-şi propusese, dar pustiul din el nu-l putea alunga.

La început se revoltă împotriva unei nedreptăţi, pe care o simţea însă numai vag, nu ştia ce putea fi.

O vreme fu mereu tristă. Cum chiar în răstimpul acela nu mai veni nicio scrisoare dela Valentin, mamă-sa crezu că acesta era motivul supărării ei.

Intr'o zi, încercă să-i explice tăcerea studentului. Va avea examene sau le va pregăti, ori poate, cum era acum intern la clinica chirurgicală, poate are mult de lucru.

— Doar ştii că mi-a scris numai înainte, cu patru săptămâni, mamă dragă.

— Bine, dar atunci ce nemulţumire ai? S'a petrecut ceva la bancă? Ai făcut vr'o greşală în calcule? Se mai întâmplă, ca în orice lucru, dar nu trebue să iei la inimă orice lucru nereuşit. Poate te-a înfruntat Nichita? El e un om cam aspru!

— Dar nu- nimic din toate acestea, mamă dragă!

— Te văd schimbată de-o vreme. Când ai vr'o supărare, trebue să mi-o spui mie sau tatălui tău. Poate nu-ţi mai place la bancă? Ştii că o poţi părăsi oricând.

— Mă simt foarte bine la bancă. Şi, apoi, ce am de lucru? Mai nimic. Am avut mai mult, până m'am introdus. Acum, domnul Nichita s'a pus iar pe lucru şi mie-mi dă puţin. Am chiar venit să te întreb, dacă n'ar fi bine să-mi duc ceva de cusut sau croşetat.

— Poate mai bine o carte, să nu te plictiseşti.

— Lasă-le'n pustiu de cărţi. Mai bucuroasă aş lucra ceva.

— „Ştiu eu! Să-l întrebi întâi pe naşul tău. E adevărat că omul, dacă nu-i ocupat cu ceva, se plictiseşte, îi trece vremea greu. Şi-apoi nu are nicio bucurie, când stă fără niciun lucru şi pierde vremea în zadar", răspunse mamă-sa, gândindu-se că tristeţea fetei poate s'ar datori faptului că nu are mereu de lucru la bancă.

— O să-l întreb şi cred că nu avea nimic împotrivă.

Apoi, închipuindu-se deodată înaintea biroului, cu o cusătură în mână, o bufni râsul.

Mamă-sa se miră de schimbarea asta bruscă.

Je speriat la mine şi pe casierul cum se va uita numai cu coada ochiului! Singur domnul Verzaru ştiu că s'ar bucura! Dumnealui e un om mai văratic. Hm!

— Ce mai este?

— Mă gândesc că domnul Nichita nu-mi va face nicio observaţie, însă cu întâiul prilej îl va întreba

— Mi-l închipui pe domnul Nichita cum se va uita pe director: „Ce bancă mai este şi asta în care se coasă? Ni se compromite instituţia!"

— Da, bătrânul are toanele lui, însă nu cred să se supere. A fost toată vieaţa un om muncitor şi va înţălege situaţia unei fete care n'are destul de lucru. Poate, însă, că ar fi mai bună o altă soluţie.

— Care?

— Să mergi mai târziu ori să vii mai devreme dela bancă, aşa încât orele cât le petreci acolo să ai de lucru.

— Asta nu se poate !

— Pentru ce ?

— Clienţii nu vin la ceasuri fixe, ci în tot răstimpul orelor de birou. Trebue să le fim la dispoziţie.

— „Dacă-i aşa, vorbeşte cu naşul tău", zise mamă-sa şi mereu în bănuiala că plictiseala din vremea când nu avea de lucru o indispunea pe fată, adause: „Eu ştiu ce înseamnează să stai fără treabă".

— Chiar dumneata ! Dar când eşti fără treabă ? Nu te văd decât mereu alergând şi lucrând.

Mamă-sa râse, bucurându-se.

— Acum da ! Acum nu mă pot plânge de nimic ! Imi trece timpul, ca luat de vânt. Nici nu ştiu cum trece ziua. Dar mai de mult, înainte de căsătorie, am ştiut şi eu ce este plictiseala şi urîtul. Şi ştiu că nu-i bun sfătuitor. Când n'ai de lucru, te copleşesc fel de fel de gânduri, de închipuiri, de dorinţe. Ajunge să visezi lucruri care nu sunt din lumea aceasta şi pe urmă, când te deştepţi; vezi că nu sunt şi-ţi rămâne inima grea.

Vorbea mai mult pentru Sora decât pentru ea, presupunând că fata, ca toate fetele, aşa cum a fost ea însăşi la vremea sa, poate se lasă dusă de asemenea gânduri în timpul fără ocupaţie.

Ascultându-o, Sora se gândea — ceea ce nu-i putea spune — că inima ei era grea acum, chiar pentrucă prea a început să vadă lucrurile din lumea aceasta. greutăţile cu care luptă părinţii ei.

— „Eu nu prea am obiceiul să-mi fac iluzii", zise ea.

— Se poate că încă nu-l ai, dar de aceasta nu poate scăpa niciun tânăr pe lume. Eu, după ce m'am căsătorit şi aţi început să veniţi voi, m'am convins că

închipuirea, fantaziile, nu pot procura omului niciodată bucuria și satisfacția muncii și că prin nimic nu se pot alunga gândurile și dorințele deșarte, mai ușor decât prin lucru.

Sora se gândi că rareori, de când își aducea aminte, a văzut-o pe mamă-sa supărată, sau mai ales rău dispusă. Și nici pe tatăl său. Iar acum, de când era acasă și o vedea zilnic la treabă, își dădu seama că mamă-sa lucrează cu plăcere. Dar și ea, Sora, lucra cu plăcere și la bancă și acasă, și totuși era acum, de mai multă vreme, revoltată, pentru strâmtoarea materială a părinților săi. Se putea lucra cu bucurie și cu plăcere și în asemenea condițiuni, se întreba ea? Nu era oare numai un paravan pentru ei, pentru copii, pentru ca ei să nu-și dea seama de greutățile lor? Dar și mamă-sa, și tatăl său nu păreau să se îndoaie deloc în fața vieții. Erau încă tineri amândoi, sănătoși, voinici, și nicio trăsătură de amărăciune nu vedea în fața lor. Ei nu se revoltau ca ea, în fața acelei nedreptăți, pe care o simțea ea vag? Își aduse aminte că tatăl său era mereu gata de râs și glume, iar pe mamă-sa o auzea mereu fredonând un cântec, o romanță, în vreme ce cosea, ori lucra în grădină. Așadar, lor nu le păsa că, deși munceau întins, greutățile materile ale vieții nu dispăreau?

Nu putea înțelege taina asta și rămase cu același simțământ chinuitor al nedreptății.

— O să vorbesc cu nașul, mamă dragă.

Vorbi într'adevăr și omul rămase surprins la început, apoi începu a râde.

— Bine, draga mea, ce aș putea avea împotrivă?

— „Ar putea, mai bine, trece la noi, când n'are de

lucru, să coasă, să brodeze", își dădu părerea doamna Scurtu. nașa. „De-aici o pot chema oricând la birou, dacă e nevoie".

— „Și asta se poate!", aprobă directorul.

— Așa nu mă învoiesc eu! Ce ar zice domnul Nichita, să vină mereu după mine?

— „Am putea pune o sonerie!", râse nașul.

— A, nu! Ar zice că nu-mi iau rolul în serios. Mai bine în bancă.

Când, în timpul liber, scoase mai întâi lucrul din birou, Nichita și toți ceilalți se purtară exact așa, cum prevazuse Sora. Nu-și putu stăpâni râsul.

— Mi-am cerut voie dela domnul director, domnule Nichita. N'am să cos decât când n'am de lucru. Trece greu vremea, când nu ești ocupat cu nimic.

Nimerise cuiul în cap. Bătrânul știa aceasta mai bine ca oricare altul. De când se puse din nou, cu temeiu, pe lucru, îi trecea vremea de nici nu știa cum, și parcă mai întinerise, așa că începu să gândească cu groază că va trece și anul acesta și nu va mai avea nimic de lucru.

Deși îi păru că „e împotriva naturii", ca cineva să croșeteze în localul băncii, nu putu decât s'o aprobe.

— Ai dreptate domnișoară. Fără lucru, omu-i mort.

Se mai simțea și vinovat, pentrucă o parte din lucrul Sorei îl luase chiar el.

Verzaru, în schimb, se înveseli tare.

— Bravo! domnișoară Sora! Parcă se luminează mai tare sala asta posomorîtă.

Numai casierul nu zise nimic, ci se mulțumi să privească împungaciu, cu coada ochiului.

Insă nu-i fu dat să aibă multă vreme neplăcerea asta de a se chiorî către biroul Sorei.

Peste vr'o șase săptămâni intră în vigoare legea conversiunilor agricole. Cei doi contabili, și adeseori cu concursul directorului, avură lucrări mari și nouă de făcut, și clienții care veneau cu plata dobânzilor, după împrumuturile care nu intrau în lege, ajunseră toți pe mâna Sorei.

Deocamdată nu-și mai duse de lucru la bancă. Avea acum destul.

Cu toate prevederile lui Sava Scurtu de a nu mai da decât rar împrumuturi țărănești, după ce se urcară așa de vertiginos dobânzile, și cu tot optimismul ce avusese, până au umblat svonurile despre conversiune, „Fortuna" fu destul de greu lovită prin noua lege. Nu din motivul că ar fi putut prevedea o astfel de lege, împuținase el împrumuturile la săteni, ci pentrucă, toată vieața lui de om de bancă nu dădea niciun împrumut, până nu se informa amănunțit și solid, că împrumutul era necesar și rentabil și pentru client. După ce banii se scumpiră foc, nu-i mai trebui nicio altă informațiune, știind că pentru muncitorii agricoli împrumuturile nu mai puteau fi rentabile și că numai în rare cazuri s'ar fi putut replăti. Prețul vitelor și al produselor agricole nu crescu nici pe jumătate, în proporția scumpirii banilor. Și în afară de aceasta, o astfel de situație financiară nu o putea socoti ca pe una durabilă. De aceea plasase, de câțiva ani, banii în împrumuturi comerciale, pe

termen scurt, unde erau încă rentabile și avea siguranța replătirilor.

Legea însă mersese cu prevederile și mai apoi cu aplicarea ei cu mult mai departe decât se svonise. Fu, între altele, deajuns ca cineva să aibă o moșioară, câteva jugăre, pentru a beneficia de lege, deși clientul nu se mai ocupa de mult cu agricultura, ori nu s'a ocupat deloc, având alte îndeletniciri la oraș și contractând datoria pentru alte nevoi, decât cele ale producției agricole.

Fu o lovitură care în doi-trei ani pusese pe dric majoritatea băncilor românești din Ardeal, care aveau în optzeci de procente clientelă agricolă, țărănească și care nu au schimbat cursul împrumuturilor, nici după ce s'au scumpit banii. Țăranii, mântuiți de datoriile dinainte de războiu, prin creșterea prețului vitelor și al produselor agricole, ceea ce fu de asemenea o mare anemiere pentru bănci, dându-le bani-aur și primind aceleași sume, în bani devalorizați, se înglodară în ultimii ani, iarăși în datorii, mai ales pentru cumpărare de pământ, ajuns la preț mare, și cereau cu insistență bani. Băncile nu purtau nicio vină, de scumpirea banilor, ajungeau și ele scump la reescont sau la depuneri spre fructificare. Lumea se aștepta ca băncile mici și mijlocii din Ardeal să fie considerate ca băncile poporale din vechiul regat și să fie scoase din legea conversiunii, ca și acestea, fiindcă cele mai multe făceau, în realitate, același serviciu, ca și acelea populației rurale. Dar așteptarea fu zadarnică. Pentru vina celor hrăpăreți, care au lucrat cu dobânzi cu totul exa-

gerate — din cuprinsul țării întregi — au trebuit să sufere toate.

Nichita Marele, fostul prim contabil, nu crezu, în ruptul capului, că s'ar putea aduce o astfel de lege, cât ținură svonurile și acum rămase consternat și revoltat. Sora Preda avu prilejul, vreme de vr'o săptămână, să cunoască un alt Nichita, un om încruntat și furios, care critica și blestema fără încetare o astfel de măsură a guvernului.

Din discuțiile între director și cei doi contabili, începu să înțăleagă și ea părți din noua lege și lovitura pe care o primea și banca lor.

— „Tâlhărie la drumul mare, domnule director", zicea Nichita. „Jaf curat! Așa ceva nu s'a mai pomenit de pe vremea vlădicului Ion Bob, când a fost foametea. Numai el a ars în curtea vlădiciei contractele datornicilor pentru bucate. Dar asemănarea n'are niciun temeiu, de altfel, un particular, când poate, slobod e să ierte pe datornicul lui. Dar o bancă? Sunt banii unui om, cei împrumutați? Sunt banii dumitale? E capitalul investit al sutelor de acționari. Dacă cel puțin, înainte de-a aduce legea, ar fi lăsat băncile să hotărască în adunări generale cât pot ierta din datorii, fără a se prăbuși? Dar nu! Vine legea și obligă, de vreai, de nu vreai, de poți de nu poți, să faci o binefacere. Căci, însfârșit, legea asta înseamnează să te silească să ierți".

Alte dăți, ieșirile lui luau alt drum.

— Cine să mai dea împrumuturi țăranilor de-aici înainte? Unde mai e siguranța că nu se va veni cu o lege asemănătoare și mai târziu? Și de unde bani, cu care să mai lucrezi, dacă datornicii nu mai pl-

tesc decât un sfert din datorie? Și când? Și cum? In cincisprezece ani, cu o dobândă ridicolă, din care nici regia nu iasă! Nu, asta-i o mare prostie! O să pună capăt întregului comerț bancar cu satele. Vor ajunge oamenii mai rău. Vor ajunge pe mâna cămătarilor particulari. Reescontul dat de Banca Națională va merge, prin intermediul băncilor mari, în negoț și industrie, care nu sunt românești.

Arăta și alte laturi ale problemei.

— Până acum românul știa, ca orice om de omenie, că datoria trebue să ți-o plătești. Acum, se încurajează răuplatnicii, leneșii. Pe viitor, cine se va mai sili să-și plătească datoriile? Plugarul harnic și le-a plătit și până acum. Și ce vor zice aceștia acum? Adică dacă un om cu stare a cumpărat cu bani gata un jugăr de loc, cu patruzeci de mii de lei, banii sunt bun dați, iar cel ce a luat împrumut aceeași sumă nu mai plătește din ea decât a patra parte? Am tot spus eu că partidele astea politice nu vor duce țara la niciun bine. S'au tot licitat și supralicitat, până au ajuns aici!

Așa și într' altfel se răzvrătea Nichita. Sora văzu că și directorul e destul de îngrijorat. Totuși, în vreme ce aproba pe Nichita, mai făcea și el unele considerații generale.

— Vor fi măsuri nefolosite încă, domnule Nichita, Nouă și revoluționare. Trebue să credem însă că vor fi fost motive temeinice, grave, pentru care s'a venit cu legea asta. Noi nu avem de unde le cunoaște pe toate. Vremile de după războiu însă nu acum întâia oară impun măsuri excepționale. Nu s'a făcut reforma agrară? Nu s'a zis și despre ea că e un jaf? Pro-

prietatea particulară nu mai este azi aşa de inviolabilă, ca înainte de războiu. Acum primează interesele statului, ale colectivităţii. Ştii că în iluzia comunistă nici nu mai există proprietate particulară. Sunt vremuri bolnave, neaşezate încă, acelea pe care le trăim noi, după războiu, domnule Nichita. Vom vedea cum vom ieşi şi dintr'asta!

— „Cam scărmănaţi, domnule director". spune Vărzaru, singurul care rămase mereu în buna lui dispoziţie. „Noroc cu prevederile dumneavoastră! Noroc mai ales cu întreprinderea forestieră! Aţi avut cu ea o inspiraţie adevărată!"

Numai casierul Banciu nu-şi dădea nicio părere, nu zicea nimic. ci trăgea, din când în când, cu coada ochiului spre ceilalţi.

Sora Preda ascultă vreme de-o săptămână ieşirile lui Nichita şi înţelegea tot mai multe din necazurile ce puteau veni peste bancă. Neliniştea, îngrijorarea, începu să treacă şi în sufletul său. Dar, ocupată cum era acum cu lucrul, nu se putea gândi prea mult la ceea ce auzea. Iar acasă o aşteptau alte treburi. Totuşi se simţea oarecum solidară cu cei dela bancă

Numai după ce situaţia băncii fu examinată cu de-amănuntul de cei doi contabili, împreună cu directorul, după ce aleseră datoriile care intrau în conversiune, de celelalte, după ce avură o situaţie — în linii mari — clară, în forma unui bilanţ, îngrijorarea celor trei începu să se risipească în bună parte şi, odată cu a lor, şi îngrijorarea ei. Banca „Fortuna" pierdea o sumă importantă, dar în schimb întreprinderea forestieră era în plin avânt. Vor intensifica-o pe aceasta, vărsând

aici capitalul disponibil — se socoteau cei trei bărbaţi — se vor restrânge câţiva ani numai la împrumuturi comerciale, de scurtă durată şi vor ajunge deasupra năcazurilor.

Nichita stăruia în deosebi pentru sistarea oricărui împrumut ţărănesc.

— „Dar dacă vor cere oameni care şi-au plătit la termen, cinstit, împrumutul?", întrebă Verzaru.

— „Ori aceia care vor veni şi-şi vor plăti cinstit datoria întreagă, nici pe aceştia să nu-i ajutăm?", zise directorul.

— „Dumneata crezi că se vor afla astfel de proşti?", se miră Nichita.

— Proşti, nu! Dar oricare om cu cap se poate gândi că în viitor se poate întâmpla să aibă din nou nevoie de bani şi va plăti ce datorează acum, pentru a putea căpăta şi în viitor.

— Ar fi mare minune! Eu unul nu cred.

Peste vr'o două luni, lucrările băncii începură să revină în făgaşul lor. In vremea asta, tot bufnind, Nichita îi dete instrucţii şi Sorei cum să socotească dobânzile, după noua lege, când vor veni scadenţele fixate.

— „Nici vremea cheltuită cu calculul nu-i plătită cu dobânda ce revine", zicea el mereu nemulţumit.

Sora văzu că şi la ei acasă — după limpezirea situaţiei băncii —se produse o destindere, se risipi îngrijorarea care, dela intrarea în vigoare a legii, se înstăpâni şi aici. La început ea nu cunoştea motivul acestei îngrijorări, care era mai accentuată la mamă-sa decât la tatăl său, nu se gândi că şi tatăl său era interesat la bancă. Dar pe urmă îşi zise că era

firesc să fie aşa, dacă tatăl său era advocatul băncii şi avea un salar fix de-acolo. Dacă-i va merge institutului rău, va fi micşorat, evident, şi salariul lui. Desigur, teama aceasta o neliniştea pe mamă-sa.

La sine, la angajarea sa, nici nu se gândise, deşi de vr'o două ori Nichita vorbi de necesitatea reducerii cheltuelilor.

Acum, mulţumită lui Dumnezeu, lumea se înseninâ din nou.

Ceva se schimbă, totuşi.

Directorul lipsi vr'o două săptămâni din oraş. Se ştia că-i dus la întreprindere. Mergea în fiecare săptămână — nici nu era prea departe — dar niciodată nu rămânea mai mult de o zi două. Sora ştia că înainte de plecare se ţinuse un consiliu de administraţie şi că directorul nu plecă singur, ci însoţit de doctorul Grecu, membru în consiliu. Acasă auzi pe tatăl său, făcând unele aluzii cu privire la acest drum. Directorul urmărea o inovaţie, să simplifice administraţia exploatării, aducând întreaga contabilitate la centru şi înglobând-o în aceea a băncii. Avea la uzină contabilitate separată, cu vr'o cinci funcţionari. Va lăsa acolo numai personalul de conducere tehnică, un contabil şi casierul, pentru plata muncitorilor. Poate nici nu va fi nevoie să-i ţină pe cei de acum. Pentru a întocmi zilnic un tablou al muncitorilor şi a le face plata săptămânală, vor fi deajuns, sub supravegherea conducătorului exploatării, şi doi oameni cu mai puţină învăţătură şi, deci, cu salar mai mic. Restul funcţionarilor, nu era încotro, vor trebui concediaţi, afară poate de unul, care s'a

dovedit un bun şi harnic muncitor, pe care-l vor aduce la centru.

Doctorul Grecu se înapoie, după vr'o patru zile, dar directorul rămase acolo două săptămâni.

La înapoiere convocă din nou consiliul băncii. Hotărîră, în linii mari, aşa cum se sfătuiră în prima şedinţă, cum spuse advocatul. Cu singura deosebire că, în loc de unul, veniră la centrală doi funcţionari dela întreprindere. Afară de cel indicat de advocat, Ion Creţu, mai fu adus şi Moise Albu, un om căsătorit, care nu avea perspective să-şi poată afla în grabă o altă slujbă.

Lucrul la bancă spori acum, cu toată raritatea nouilor împrumuturi ţărăneşti. Erau împrumuturile comerciale şi contabilitatea întreprinderii forestiere.

Sora nu mai ajunse să-şi ducă şi altceva de lucru la bancă. Era ocupată mereu acum. Şi, parcă, nici nu s'ar fi cuvenit între atâţia funcţionari.

IX.

De vr'o două săptămâni, la cele două cluburi din localitate se grămădea lume peste lume. Cetăţenii, discutau îngrijoraţi, grupuri-grupuri, în clubul partidului dela putere şi tot mai însufleţiţi în acela al opoziţiei. Pornise svon despre o apropiată schimbare de guvern. In deosebi, clubul opoziţiei era tot mai populat. In câte o seară, lumea nici nu mai încăpea în celea două camere ale localului, şi oamenii discutau şi pe coridor, ba chiar şi pe scara care ducea la etajul întâi şi ultimul. Cetăţeni care nu mai dă-

dură pe-aici, de luni de zile, se interesau acum de posibilitățile venirii la putere și dădeau din coate, să poată pătrunde prin mulțime, să poată saluta, să poată schimba o vorbă cu fruntașii localnici ai partidului. Alții, care n'au mai ținut nicio legătură cu clubul dela ultimele alegeri și despre care ieșise svon că s'au înscris în alte partide, erau acum nelipsiți, seară de seară, și cei mai optimiști în probabilitățile schimbării de guvern.

Versiuni nouă circulau în fiecare zi și erau destui, în amândouă taberele, care abia așteptau să isprăvească cu serviciul, pentru a alerga la club.

Ingrijorarea, ca și însuflețirea dela club, începu să treacă și în familii. Se discuta până noaptea târziu, se făceau planuri pentru vremea de opoziție, în unele case, pentru venirea la putere, în altele. Se iscau de pe acum discuții înfocate între bărbat și femeie, în ce privește posturile pe care să le ceară bărbații. Erau femei care duceau și în stradă agitația de acasă. Celea care luau la sigur cutare post important, pentru bărbații lor, țineau capul mai sus și căutau prilejul să le întâlnească pe soțiile celor ce aveau să plece dela putere, pentru a le putea privi de pe-acum sfidător. Și, din potrivă, acelea mai ales, ale căror soți erau în posturi superioare, ieșeau acum mai rar prin oraș.

Se lucra tot mai puțin și în birouri. Mai ales diurniștii pierdeau vremea în zadar. Știau că zilele li-s numărate, în caz că se schimbă guvernul. Dar erau și slujbași de toate categoriile, care ajunseră în posturi numai datorită meritelor electorale pentru partid, care nu mai aveau nicio voie de lucru. Știau că

sau vor fi scoși din slujbe, sau vor fi permutați cine știe unde.

Până și la percepția comunală se simțea neliniștea din aer. Slăbiră deodată încasările. Agenții de urmărire se mișcau mai încet. Somațiile de plată se adunau tot mai multe în servietele lor. Pierduse și șeful din strășnicia lui. Licitările se sistară, celea fixate mai înainte se amânară fără termen, termenl noui nu se mai puseră. Se știa, din experiența trecutului că, în caz de schimbare a guvernului, până după alegeri, slujbașii se puteau considera în concediu. Pentru ce să se mai pună rău cu contribuabilii? Mai ales că nu se știa niciodată din ce tufă sărea iepurile: cine ajungea primar, ajutor de primar, membru în comisiunea interimară, șeful poliției, prefect, subprefect, deputat, senator, funcționar la Primărie, prefectură și celelalte slujbe.

Puțini cetățeni rămaseră cu totul liniștiți și-și vedeau, ca și înainte, de lucrările lor, de când începură svonurile. Schimbarea o credea toată lumea posibilă, știut fiind că nimic nu se petrecea în țară mai ușor și mai neprevăzut decât căderea unui partid de la putere și venirea altuia. Dar erau o mână de cetățeni, aceia care mai cercetau Casina Română, care nu se amestecară în politică, ci se mulțumiră să meargă pe drumul început încă înainet de unire și care își puteau vedea liniștiți de îndeletnicirile lor. Ei, se 'nțelege, nu mai contau în opinia publică a orașului, deși erau singurele pietre pe care valurile politice nu le mișcau dela locurile lor, singurii pe care se răzima continuitatea unei vieți românești, culturale, sociale, economice: liceul cu profesorii, banca

„Fortuna" cu funcționarii, despărțământul „Astrei" cu corul, cu sala de lectură, petrecerea tradițională dela Sântilie, două-trei reprezentații teatrale de diletanți pe an, corul duminical, în biserică, plecări cu despărțământul „Astrei" în câteva sate din jur.

Cei intrați în apele politice nu mai aveau vreme pentru astfel de îndeletniciri, și nici nu le mai credeau necesare, fiind interesul lor concentrat numai asupra situației lor personale, având credința că prin acestea situații se creiază nouă vieață românească, de care țara are nevoie. Incolo, sarcinile de ordin general, celea culturale, ca și celea economice, era firesc să cadă de-acum în cârca satului, își ziceau ei, și adeseori priveau cu superioritate la puținii inși, care mai stăruiau pe drumurile de altă dată.

In Casina Română se discutau adeseori schimbările care începură să se producă, după unire, în vieața socială, se arătau păreri, ca acelea de mai sus, și se exprimau temeri referitor la posibilitatea de așezare a nouii societăți și la felul ei de desvoltare în viitor, lipsită cum era de un ideal mai înalt de vieață, ori de unul național bine precizat.

Pe lângă persoanele cunoscute, la discuțiile dela Casina Română lua parte și directorul liceului de băieți, Vasile Andron, bărbat de vr'o cincizeci de ani, fost profesor la unul din liceele confesionale, înainte de unire. Mai participa și contabilul Verzaru, învățătorul cel bătrân, Precup, vr'o patru profesori mai în vârstă dela liceu și doi dintre cei mai tineri, care contribuiau de obiceiu și la activitatea culturală a despărțământului „Astrei" la sate.

Cu toate că nici ei nu făceau politică, deşi îşi aveau simpatiile lor faţă de un partid sau altul, de când începură svonurile, veneau mai regulat la casină. Era, în vieaţa uniformă a oraşului de provincie, o senzaţie, după care nu trebuiau să alerge în altă parte. Ştirile de natură politică circulau şi aici, cu aceeaşi iuţeală, ca şi în oraşele mai mari.

Intr'o seară, abia începu să se adune lumea la cazină şi Ionică, băiatul de serviciu al mărgineanului Bucur Popa, proprietarul, veni ca o furtună pe scări şi, deschizând uşa, aruncă bomba în sala de lectură, fostă de biliard :

— A căzut guvernul, domnilor !

Sala era goală — era zi de lucru — şi răsună la strigătul băiatului, încât cuvintele, aruncate repede, nu se înţeleseră.

— „Ce spui tu, măi Ionică !", întrebă din odaia cu mese contabilul Verzaru.

Ionică răsări în prag şi mai spuse odată, foarte agitat, cu ochiii scânteietori.

— A căzut guvernul, domnilor !

— E sigur sau tot svonurile care umblă ?

— Acum e sigur. A venit în clipa asta nenea Bucur de la primărie şi ne-a spus. Zice că-i o zarvă şi jelanie pe-acolo, încât să ferească Dumnezeu !

Directorul „Fortunei" zâmbi înseninat :

— Se întristează unii şi se bucură alţii. Aşa-i roata norocului, frate Ionică !

— Da, însă spunea nenea Bucur că erau unele nereguli, pe care au voit să le pună în rânduială, de când au început veştile, şi încă nu le-au putut pe toate.

— „Şi cine a venit în loc, frăţioare Ionică?", întrebă directorul liceului, domnul Andron.

— La primărie? Incă n'a venit nimeni!

— Nu la primărie, la guvern!

— „Păi, sigur că opoziţia!", răspunse băieţandrul, cu un aer de superioritate. „Şeful ei a fost încredinţat cu formarea noului guvern. Lista oficială încă nu se cunoaşte. Nenea Bucur spune că circulă vr'o trei până acum".

— „Văd că eşti însufleţit şi tu, măi Ionică", zise advocatul Preda. „Eşti cumva din opoziţie? Nu te ştiam până acum să ţii cu vr'un partid".

— Nici nu ţin, domnule advocat sau, mai bine, adevărul e că ţin cu toate, căci toate sunt româneşti.

— „O să ajungi un bun comerciant, dragul meu", zise Verzaru. „Aşa se cade negustorului să ţină mereu cu partidul care vine la putere. Cel care cade în opoziţie nu mai plăteşte două parale".

— S'aduc un rând?

— „Adă, Ionică", ziseră mai mulţi, „să închinăm şi noi în sănătatea noului guvern".

— „Poate până acum va fi depus şi jurământul", spuse părintele Nistor.

— „Nu! Spune nenea Bucur că jurământul se va face mâne la amiazi sau chiar mâne seară. Şeful guvernului are încă neînţelegeri cu partidul, cu privire la formarea listei. Aşa se vorbeşte la primărie", zise Ionică şi, ieşind din sală, o luă la goană pe scări, încât răsună tot coridorul.

Trebui să alerge de trei ori. Erau doisprezece oaspeţi la casină şi el nu cuteza să aducă deodată mai mult de patru pahare, câte două într'o mână.

Doctorul Grecu veni mai târziu şi părea abătut.

— „Era cât pe-aci să-mi fac păcate", zise Sava Scurtu. „Credeam că te-ai dus şi la clubul opoziţiei in seara asta şi ne-ai trădat".

— „Dacă-mi ardea de trădare, mergeam la celălalt", zise doctorul. „Nu-s aşa de prost, să trag la necaz şi sărăcie, când şi aşa, este destulă".

— Cum? Tu nu ştii nimic? Păi tocmai la asta mă gândeam şi eu! De azi, opoziţia a ajuns la guvern.

— Adevărat? Cine spune?

— Crainicul nostru, fratele Ionică.

— Nu cred să se facă atât de repede!

— Tu nu crezi şi noi am şi închinat în sănătatea noului guvern. Ştirea a adus-o Bucur, dela primărie. Zice că-i un fel de panică pe acolo.

— Dacă-i aşa, poate fi adevărată ştirea. Sunt unele nereguli mai mari, cum am auzit.

In seara asta şi în alte două viitoare se făcu politică şi la Casina Română. Guvernul se năştea greu. Se adeveri, ceea ce se svonise numai până acum că în partid erau alte partide, fracţiuni care ameninţau cu sciziunea, dacă nu era satisfăcută fiecare. Si fiecare fracţiune cerea locuri multe şi pe celea mai importante în guvern. Fracţiunile, grupuleţele, clicările îşi aveau ramificaţii, pornite dela centru, până în organizaţiile cele mai îndepărtate. Era, mai ales, organizaţia tinerilor din partid, care era cea dintâi la luptă în opoziţie, cea mai expusă în toate atacurile de frunte, de către însăşi conducerea şi care, de data aceasta, se spunea că nu se mai lasă înşelată de bătrâni, de rămânea mereu la coadă, când era vorba de răsplată. Pretutindeni, nici mai mult nici mai pu-

ţin, decât trei membri în guvern, cu portofolii pline, între care necondiţionat pe acela al Internelor.

Fură trei zile agitate de ştiri contradictorii, cu liste ale guvernului care se băteau în cap. Ramificaţiile din oraş ale fracţiunilor din partid ajunseră aproape la cuţite, şi clubul se schimbă într'un adevărat local de tortură.

La casină fură părăsite discuţiile obicinuite şi se făcură şi aici diferite combinaţii, se criticară listele de guvern care circulau, fără ca oamenii să se pasioneze, ori să se învrăjbească, ca unii ce nu se aşteptau nici la mai bine, nici la mai rău, oricare listă ar fi rămas definitivă. Puteau judeca, astfel, mai obiectiv.

Erau vr'o trei nume, asupra cărora căzură de acord cu toţii, afară de Nichita Marcle, fostul prim contabil la „Fortuna". El nu-şi dădu asentimentul. Niciunul dintre cei trei nu s'a aflat să spună un cuvânt, să facă o declaraţie împotriva legii conversiunii datoriilor agricole.

— „Cum să facă, domnule Nichita, dacă se aşteptau să vină la guvern şi să intre în alegeri?", zise părintele Nistor. „N'au putut să-şi taie singuri creanga de sub picior! Cine i-ar mai fi votat la sate? Ei au fost mai cuminţi şi au afirmat mereu, şi în presă şi în parlament, că iniţiativa legii este a lor!"

— Dacă-i aşa, nu sunt buni de miniştri. Să rămână oameni particulari, ca mine ori ca dumneata. Să nu-şi ia sarcini publice, dacă nu înţeleg interesul public. Să nu mai facă experienţe pe socoteala ţării! Să facă cu averea lor particulară. Să nu mai bolşevizeze poporul.

Deşi trecuse aproape un an dela intrarea în vigoare a legii conversiunii, bătrânul era şi acum revoltat.

Alţii luau apărarea celor trei, singurii de altfel de care legau ceva speranţă, dintre toţi care intrară în noul guvern.

-- „Trecând cu privirea peste listele acestea", zise Sava Scurtu, „un lucru e care mă miră mai mult. Şi nu numai acum, ci de câteori s'au produs schimbări de guvern. Cum se poate că aceeaşi persoană e azi la Interne, mâne la Domenii? Intr'un guvern deţine portofoliul Finanţelor, în altul pe acela al Sănătăţii publice? Şi cum se pot afla oameni pe care îi cunoştem şi noi, care cutează să primească un minister, când ei n'au putut face mare ispravă ca prefecţi, ca primari, sau la conducerea unei bănci provinciale?"

— „Odată cu scaunul de ministru le vin, prin inspiraţie, şi cunoştinţele necesare, şi puterea de muncă, şi înţelepciunea conducerii", răspunse zâmbind Verzaru.

— „Asta e o mare nenorocire, după părerea mea", continuă directorul „Fortunei". „Un om nu se poate pricepe decât la o meserie nu la toate".

Directorul liceului fu de părerea că în special advocaţii suferă de boala asta. Ei se perindă pe la toate ministerele. Un profesor, de-o pildă, rămâne conştient că el nu poate râvni decât la Ministerul Instrucţiei Publice

In sfârşit, după trei zile, noul guvern depuse jurământul. Oaspeţii Casinei Române eliminară iarăşi din discuţii, politica. Dar frământările, răstu-

nările, numirile noui abia de-aici încolo abătură dela orice muncă adevărată o însemnată pătură socială din oraş. Unii îşi făceau bagajele de plecare, alţii de instalare.

Ca de obiceiu, în asemenea prilejuri, se vădeau şi se porneau mai mult urile decât prieteniile, se răscolea un adevărat viespar, căruia îi trebuia luni de zile, pentru a se linişti.

In cele trei zile de criză, doctorul Grecu veni tot cu întârziere la casină şi mereu abătut Nici nu prea lua parte la discuţii, ci asculta, cu gândurile risipite, vorbele celorlalţi.

A patra seară, directorul „Fortunei", când ieşiră dela casină, îl petrecu pe doctor, spre casă.

— „Să mai fac o leacă de mişcare", zise el. „Azi am stat multe ceasuri în birou. Ştii, e ziua când ne vin de la uzină, în fiecare săptămână, datele pentru contabilizare".

Merseră o vreme tăcuţi, pe străzi aproape pustii.

— „Imi pare că de câteva zile nu ţi-s toate oile acasă doctore", începu într'un târziu directorul. „S'a întâmplat ceva? Nu ştiu să ai pe cineva bolnav în familie".

— Nu! Mulţumită lui Dumnezeu, de asta nu mă pot plânge pân'acum! Am eu destui bolnavi în cealaltă familie. Am febră tifoidă în două sate.

— Hm! Inţeleg!

— Ce înţelegi?

— Indispoziţia ta.

— Te'nşeli! Oricât ne-ar păsa de alţii, totuşi mai aproape cămaşa decât haina. Am unele îngrijorări în legătură cu Ion.

— S'a întâmplat ceva?

— Nu-şi prea vede de carte.

— Te-a informat Valentin?

— Valentin e înglodat în lucru, până după urechi. Mi-a atras atenţiunea chiar unul dintre profesorii lui dela drept.

— Era cam amator el de sport de-acasă.

— S'a înscris în echipa universitară. Asta încă n'ar fi nimic. Eu nu condamn sporturile, câtă vreme rămân naţionale. Este însă altceva, mai primejdios ca sportul. E mişcarea asta studenţească. Valentin termină în curând anul al cincilea de medicină şi nu a fost ispitit niciodată să pună ţara la cale. Nu s'a interesat de niciun partid politic. Ion e abia în anul întâi la drept şi nu se mai gândeşte la carte.

— Mişcarea asta a tineretului, după câte ştiam, nu înseamnă un partid politic. E o mişcare naţionalistă, antisemită. Tineretul are totdeauna antenele cele mai sensibile, cu privire la viitor. Mie mi-e simpatică agitaţia lor, afară, bine înţeles, de exagerările copilăreşti, când cred că fac naţionalism, dacă sparg câteva geamuri la prăvăliile evreieşti. Cred că tinerimea presimte necesitatea unui nou ideal de vieaţă românească şi acesta va trebui să aibă necondiţionat şi o latură antisemită. Hm! Ştii tu ce concurenţă au început să ne facă firmele forestiere evreieşti? Şi aproape toate sunt evreieşti în ţara noastră. Incă nu v'am făcut niciun raport în consiliu, fiindcă abia de vr'o trei luni au început să ne iese în cale, pe toate pieţele de desfacere. Vreau să mă documentez mai bine. Dar unele măsuri de apărare am şi început să le iau. Eu nu condamn tinerimea,

pentru caracterul antisemit al mişcării ei. E nevoie numai ca acţiunea să fie îndreptată pe o cale de realizări practice.

— Sub raportul acesta, cine ar pute-o condamna? Insă realittatea este alta. Aproape toţi care intră în acţiune nu-şi mai văd de carte, nu-şi mai dau examenele şi se cred mari reformatori.

— Te-a avizat profesorul acela?

— Da, e un cunoscut vechiu al meu şi un prieten bun. El îmi spune că nu acţiunea pe faţă e primejdioasă nu ştiu cât, ci acţiunea tainică, un fel de conspiraţie.

— Ce conspiraţie?

— Poate n'am folosit termenul potrivit. Prietenul meu, pe care l-am întâlnit în zilele trecute, mi-a spus că tineretul se dedă la o acţiune clandestină, misterioasă. Că i se dă o educaţie tipică, sectară, după metoda sectelor religioase. Că ar mai ştiu şi eu ce să cred, chiar un fel de religie nouă, cu un crez propriu, cu metode de lucru proprii, pe care le păstrează sub jurământ.

— Nu ştiu de aşa ceva! N'am auzit!

— Nici eu n'am auzit până acum. Dar, după câte mi-a spus, cred că tineretul e îndrumat sistematic, către un fel de autosugestie, şi eu ca doctor ştiu că autosugestia poate ajunge o boală psihică extrem de primejdioasă.

— Şi, cine să-i îndrumeze spre un astfel de drum?

— Nu se ştie. Băieţii nu spun nimic.

— Şi care ar fi autosugestia?

— Că ei, tineretul, sunt totul în ţara asta, că numai dela ei poate veni mântuirea.

Sava Scurtu începu să râdă.

— Doctore dragă, pentru asta nu e nevoie de nicio sugestie. Tinerii totdeauna au crezut așa, au judecat așa. Adă-ți aminte, de când am fost și noi tineri.

— Este o deosebire fundamentală între generația noastră și a lor. Prietenul meu e dintre puținii profesori dela universitate, care se interesează de aproape de educația tineretului, mai ales de drumurile lui în afară de zidurile universității. El vede o mare primejdie în această educație clandestină, cu caracter de sectarism mai mult social ori chiar religios, decât național. Prin ce mijloace, nu știu, dar el mi-a spus că a reușit să afle câteva princicipii ale educației lor clandestine. Ei fac o *tabula rasa* cu toate generațiile dinaintea lor, le condamnă pe toate, chiar pe aceea care a făcut unirea, spunând că e cu desăvârșire coruptă și fără putință de îndreptare, că ei sunt singurii salvatori ai națiunii și sunt hotărîți de a face apel numai la ei și de a se folosi de toate mijloacele legale și ilegale.

— Cum? Legale și ilegale?

— Da. își vâră în cap că dacă în drumul lor, de purificare întâi, de reclădire în urmă, le stă cineva în drum și nu-l pot înlătura prin mijloace legale, au dreptul să-l suprime, drept pe care li-l dă idealul suprem, pentru care luptă: binele neamului. Hm! Mi se pare că vezi și tu deosebirea fundamentală dintre noi, când am fost tineri și tineretul de acum!

Ajunseră înaintea locuinții doctorului și se opriră la poartă.

— Cine știe ce informații a putut aduna profesorul tău! Dacă există în realitate o doctrină și edu-

ație secretă, ele nu prea pot fi cunoscute de străini. Problema asta a generațiilor s'a pus însă după războiu și în alte țări. In Italia, în Germania, tineretul e în fruntea activității și reformelor politice, dar nicăiri nu s'a săpat o prăpaste între tineri și adulți. Ar fi și nefiresc lucru și potrivnic evoluției naturale a vieții.

Prăpastie s'a săpat numai în Rusia sovietică, dar aici nu între generații, între tineri și bătrâni, ci între clasele sociale : muncitorimea manuală de o parte și întreg restul pe baricada din față. Comunismul a trecut în exagerări catastrofale, alegând exclusiv o clasă socială ca element component al statului și extirpând pe toate celelalte, în caz de opunere. De aceea nici nu poate duce la rezultate bune, nici nu poate fi susținut decât prin teroare. E o doctrină și o morală împotriva firii. Și, după cum un popor se compune în mod natural din clase sau straturi sociale deosebite, așa se compune în mod firesc și din generații. Nu cred posibil ca chiar la noi să se ajungă la imitarea comunismului, cu deosebirea că în loc de clase sociale să se gândească cineva să sape prăpastia între generații.

— „N'am alte informații decât acelea date de prietenul meu", răspunse doctorul Grecu. „I-am reflectat și eu că e greu de crezut o astfel de aberație, chiar la noi, Românii, care suntem un popor tradiționalist, și ne repugnă revoluția. Dar el mi-a atras atențiunea că fenomenul social ce se petrece cu o parte a tineretului nostru nu e nou. Că și în Italia, și în Germania, tineretul s'a folosit și de căi multiple, re-

voluționare, pentru a ajunge la putere. Marșul fasciilor asupra Romei, organizațiile național-socialiste din Germania. El spune că sunt fenomene nouă în vieața națiunilor și că la noi, în mare parte, e o înrâurire străină.

— Dacă e o simplă imitație, nu va duce la niciun rezultat. Dacă nu pornește din nevoi spirituale ale sufletului românesc, nu poate închide în ea nicio primejdie. Imitația, moda, ține numai, până când se cer jertfe.

— Pe mine mă interesează în primul rând Ion, băiatul meu. Nu cercetează regulat cursurile, nu-și vede de carte. Și eu n'am bani să-l țiu un veac la universitate, să ajungă un fel de Victor Dan al orașului nostru. Și prietenul meu, profesorul, mi-a spus că toți aceia care intră în mișcarea aceasta, rămân înapoi cu examenele.

— Cu băiatul ai vorbit?

— Firește!

— Și el ce spune?

— Aproape nimic. La început a fost surprins, i s'a suit tot sângele în față și ochii lui căpătară o strălucire ciudată, apoi s'a liniștit și m'a ascultat până la sfârșit. M'a întrebat apoi, privind bănuitor cu coada ochiului, cine mi-a spus toate câte i le înșirasem. Nu i-am descoperit nimic. Am eu un informator aici, i-am zis, un prieten bun, care m'a ținut la curent și cu purtările lui Valentin. A recunoscut că e alăturea de tineretul întreg, antisemit, și crede că bine face. A mai recunoscut că trebue făcut ceva, împotriva corupției vieții publice. Și atât. Dar din atitudinea lui am înțăles că prietenul meu avuse dreptate. Am

început să-i arăt că rolul şi datoria tineretului e să învețe, nu să facă teorii scoiale şi politice. Ştii că m'a privit dela o oarecare înălțime? M'am supărat şi i-am tras o săpuneală! Era aproape să-l bat. Eu, cum mă ştii sunt un om liniştit, dar, rar, când îmi ies din fire, abia mă pot săpâni. Pe urmă am regretat, pentrucă l-am înfruntat rău. Ii veniră lacrimi în ochi. Bietul băiat! E un copil încă! Şi mult am condamnat în gândul meu pe aceia care — cine ştie ce scopuri politice urmărind — vânează astfel de băieți, cruzi încă, şi-i modelează după scopurile lor. Am ajuns la convingerea că nu-i un simplu păcat, ci o crimă. Iată ce m'a pus pe gânduri de câteva zile, dragă prietene! Cineva ne ia din mână copiii. Cu ce scop, nu ştiu. Poate să fie o lucrare din afară, cum crede şi prietenul meu. Mie încă nu mi s'a întâmplat ca un copil al meu să-mi ascundă ce are pe suflet şi să mă privească de sus. Dar Ion a făcut-o! Am certitudinea că nu a voit să-mi mărturisească nimic din îndeletnicirile cu care îşi pierde timpul. L-am văzut schimbat, asta e! Nu mai e copilul care a plecat de-acasă.

— Exagerezi şi tu. Ai fost sub înrâurirea prietenului tău.

— Nu! Eu nu sunt omul care se lasă impresionat. Apoi, n'am experiența cu Valentin? Niciodată n'am avut impresia că întâlnesc în el pe altcineva, decât pe cel ce a plecat de-acasă. Şi el e de cinci ani între străini. Să ştii că mi-am şi luat o hotărîre.

— Care?

— Dacă continuă pe drumul apucat, în anul vii-

tor nu-l mai las la universitate. Il ţin acasă şi va învăţa aici pentru examene.

— I-ai spus şi lui?

— Incă nu. Vreau să văd întâi dacă convorbirea mea cu el a avut vr'un rezultat.

— Nici nu-i bine să te grăbeşti. Ion e un băiat inteligent şi, dacă a apucat în realitate pe nu drum greşit, va reveni.

— Pe un drum greşit! Dar tu te îndoieşti încă?

— Mă îndoiesc. Profesorii ăştia văd adeseori prin ochelari măritori. Exagerează. Işi tem autoritatea. Vorbind adevărul, nu-mi pot închipui ca tineretul român de azi să poată ajunge la convingerea că lumea începe cu ei. Tineretul nostru e inteligent, cum e întreaga naţie. Ne despart de el vr'o treizeci-patruzeci de ani. Dar nu pot fi altfel copiii de azi, decât cum am fost noi, la vârsta lor. Şi noi am dat cinstea cuvenită părinţilor noştri. E o virtute fundamentală a poporului nostru, creştin, a tuturor popoarelor de altfel, afară de cele ce nu s'au ridicat din animalitate şi îşi omoară bătrânii, ba-i şi mănâncă. Nu putem crede că, aşa, peste noapte, s'a schimbat din temelii firea Românului. Dacă e o influenţă străină, nu poate fi decât una trecătoare!

— Să dea Dumnezeu!

— Pentru asta, nu trebue să-ţi faci gânduri degeaba. Noapte bună!

— Noapte bună.

Cei doi prieteni vechi se despărţiră. Directorul „Fortunei" porni spre casă, mai impresionat decât crezuse, de cele auzite.

X.

Sora Preda avea destul de lucru la bancă și după ce fură transferați de la uzina forestieră cei doi funcționari, Moise Albu și Ion Crețu. Aceștia făceau lucrările, în legătură cu întreprinderea. Nu se mai plictisea și nu mai fu nevoie să-și ducă lucrul de mână la bancă. Nici nu-i părea că s'ar mai cuveni. Banca lor avea acum o înfățișare mai impunătoare, cu șase funcționari.

Avea o deosebită satisfacție că la sosirea celor doi funcționari noi, pe care înainte nu-i cunoscuse, ea era introdusă în toate lucrările care îi fură împărțite, așa că Nichita nu trebuia să-i mai arate nimic. Totuși, uneori, ea se mai apropia de masa bătrânului și-i prezenta câte o lucrare mai grea. Nichita era mulțumit și măgulit de această atențiune, în fața nouilor funcționari.

Era mulțumită și satisfăcută cu lucrul ei, și nu se gândi o singură dată că e funcționară și ar putea ajunge un automat, cum îi spusese lui Valentin. Era mulțumită și pentru împrejurarea că putea să le facă mereu câte o bucurie celor doi frați. Iuliu, cel mai mare, începu să-și cumpere din cărțile pe care și le dorea demult, iar Virgil depozitase la ceasornicar o sumă importantă, pentru cumpărarea acelui minunat orologiu de perete, care, când bătea, umplea camera de muzică divină, cum o numea el.

Ceasornicarul îi propuse să ducă ceasul de pe acum acasă, dar copilul nu se învoi. Când îl va duce, trebuia să aibă bucuria întreagă a proprietății desăvârșite.

Cine se împăca mai greu cu slujba Sorei era mamă-sa. Doamna Preda respinse dela început gândul că fata ei ar putea ajunge o funcționară și consimți numai din motivul că, în chipul acesta, o putea ținea acasă, fără ca fetei să-i pară că-i o umilire pentru ea, în vreme ce unele dintre colegele ei plecară la universitate. La început i se păru că toată slujba aceasta a Sorei era mai mult o glumă, care se va isprăvi în două-trei luni.

Doamna Preda se simțea umilită, când o vedea pe Sora plecând regulat la birou. Îi era și milă de ea, să o vadă atât de tânără „la jug", cum i se părea ei, și-i era oarecum și greu de cunoscuții care o vedeau pe Sora mergând și venind dela slujbă. Se gândea că fiecare ar putea zice: „Ce mai părinți și ăștia! Și-au făcut fetița funcționară, pentru un salar!" Ori „O duc greu de tot". Ori „Sunt niște oameni fără simțire".

Alta era lucrul de acasă, când fata robotea, alăturea de ea, prin camere, la bucătărie, în grădină, sau cosea ori croșeta. Lucrul în familie era ceva firesc, și pentru o domnișoară care a terminat liceul! Trebuia să învețe gospodăria, fără care nu se poate întreține nicio familie. Lucrurile acestea le-au făcut, le-au învățat toate generațiile de mai înainte și nimeni n'a judecat pe părinți. Dimpotrivă! Ii judecau, când nu le învățau. Dar o muncă de funcționară!

Se și pregătea să-i spună bărbatului sau și directorului, că ar fi timpul să angajeze un contabil și să o elibereze pe Sora, când izbucni criza aceea, cu punerea în aplicare a legii conversiunii datoriilor agricole. O îngrijorare nouă intră în casa lor. Era

posibil ca advocatul să nu mai primească salariul de acum, sau peste tot să nu mai ţină banca un advocat al ei, ci cauzele care le are să le dea, cu bucata, unui advocat particular. Se 'nţelege că acesta ar fi fost tot Preda, dar el ştia ce deosebire este între una şi alta.

Era aşa de umilitor şi aşa de greu pentru ai lui toţi să se gândească să ia în combinaţia cheltuielilo gospodăriei şi salariul Sorei. Totuşi gândul le trecu prin minte ; lui Preda, odată cu revolta împotriva împrejurărilor din ţară, care deslănţuiseră şi criza cancelariilor advocaţialo. Insfârşit, îşi zicea el, era un lucru nefiresc şi o ruşine ca în ţara cea nouă, să nu poată trăi un om, după munca lui, în meseria pentru care s'a pregătit.

In mijlocul acestor nouă îngrijorări, doamna Preda renunţă să-i amintească soţului şi naşului de provizoratul Sorei. Va mai aştepta, până va vedea cum se vor desvolta lucrurile la bancă.

După limpezirea situaţiei şi concentrarea la bancă a lucrărilor uzinei forestiere, ea aminti totuşi bărbatului de slujba Sorei.

— „N'am nimic împotrivă", zise el. „Cred că nici directorul. Acum mai sunt doi funcţionari. Eventual ar putea ţinea unul din ei şi locul Sorei".

Mama vorbi şi cu naşul.

Sava Scurtu o asculta zâmbind.

— Eu, se 'nţelege, nu pun nicio piedică. Numai cât mi se pare că hotărîm şi judecăm, fără să avem dreptul. Nu suntem noi în cauză, ci fata.

— Dar a nu va veni cu propunerea, dacă nu va porni dela noi, şi mai ales dela dumneata. A venit

să lucreze, pentru a-ţi face o bucurie dumitale, văzând că rămâneţi fără un contabil.

— Cred şi eu că Sora nu va veni cu propunerea, dar nu din motivul ce spui. Eu cred că ei îi place să lucreze la bancă, şi eu nu pot să-i fac nicio aluzie. Dar ascultă, fino, pentru ce te nelinişteşte situaţia fetei ?

— Nu mă pot obicinui cu gândul să o ştiu funcţionară. E prea tânără, şi, apoi, biroul nu e pentru fete, nici pentru femei.

— Ştiu şi eu. Fata, când îi vine vremea şi norocul, să se mărite. Dar, până atunci, o leacă de practică, într'o meserie pentru care a făcut şi studii, nu cred că-i strică. Sau împiedică dela iniţierea în gospodărie ? Ar putea să facă ore mai puţine de birou. Acum avem mai mulţi funcţionari.

— Nu, pentru asta, are vreme destulă. Dar nu mă simt eu odihnită, când ne poate arăta oricine cu degetul spunând : iată advocatul Preda şi-a pus copila la birou, abia ieşită din liceu.

Adevărul era că Ana Preda mai avea un motiv, pentru care nu vedea bucuros pe Sora în slujba dela bancă, dar motivul acesta nu-l spusese nici bărbatului. Din corespondenţa lui Valentin cu Sora — aceea pe care fata i-o dădea şi ei să o citească — i se părea că Valentin cam făcea haz de slujba ei la bancă.

— Gura lumii e slobodă, draga mea, nimeni nu o poate închide. Dar eu ştiu un lucru : a munci. nu-i umilitor pentru nimeni. De altfel întreabă-o pe Sora. Eu, cum am spus, nu pun nicio piedică.

La vr'o câteva zile, mama-i zise.

— Sunt patru luni trecute, de când umbli la bancă. Acum mai sunt doi funcționari noi. Nu crezi că ai lucrat destul acolo?

Fata o privi mirată.

— Să nu mai merg?

— Cred că ar fi mai bine.

— Dar ce să fac toată ziua?

— Aflăm noi de lucru.

— Cred că am și așa timp destul.

— Vine vremea că-ți place funcționară.

— Dar nici nu mă gândesc la asta. Imi place să lucrez și la bancă. Să știi că am învățat foarte mult acolo.

— Dar lucruri de care nu vei avea niciun folos în vieață.

— Se poate. Dar e așa de frumos să știi, să vezi că poți face o treabă folositoare și pentru alții. Abia acum încep să înțeleg multe lucruri pe care le-am învățat la școală! Apoi, ce vrei să fac toată ziua acasă? Aproape toate mâncările pe care le faci dumneata, le știu și eu.

— Haida de! Să nu-ți închipui! Câte mâncări le-ai pregătit singură?

— Dacă nu mă lași dumneata!

— Nu e încă vremea. Ești numai la inițiere. Trebue încă vreme.

— Am vreme destulă și pentru asta.

— Nu zic că n'ai. Totuși, eu cred că ar fi mai bine să lași banca.

— Așa crede și tata și nașul?

— Ei nu se pricep la ceea ce i se potrivește unei

fete. Ei n'au nimic împotrivă, dacă tu te-ai lăsa de bancă.

— Dar, n'am să mă las încă mamă! Nu te gândești că Virgil încă n'a adunat bani destui, să poată cumpăra ceasornicul de perete, și că Iuliu mai are cărți de cumpărat?

— „Adică asta este", zâmbi mamă-sa, dar în clipa următoare se întristă, gândindu-se că ei nu au putut să-i facă lui Virgil plăcerea asta, ca și lui Iuliu.

— „Nu numai asta", răspunse repede Sora. Imi place să lucrez și la bancă, doar' ți-am spus".

— Și... ce va spune Valentin, când va veni pe vacanța de vară și te va afla tot funcționară?

Sora, luată pe negândite, simți cum i se urcă sângele în obraz. Se supără și răspunse:

— Dar ce are Valentin cu slujba mea?

— Mi se pare că în vr'o două scrisori te-a cam luat peste picior.

— Eh! Asta e o glumă, nu un lucru serios. Vrea să mă necăjească, fiindcă eu i-am spus că niciodată n'aș vrea să fiu nici profesoară, nici funcționară, pentru a nu ajunge un automat. La asta face el aluzie cu „automatul" din epistolă.

— I-ai spus tu asta?

— Da. In vara trecută. Acum spune că nu sunt consecventă, că-mi calc în picioare principiile. Dar sunt simple glume de ale lui. El știe că n'o să mă fac funcționară. Că ceea ce fac acum, e mai mult o trecere de vreme. Mărturisesc, însă, că-i o trecere de vreme cu folos și-mi place. De aceea să nu te superi, mamă dragă, și te rog să n'ai nimic împotrivă, pentru a-mi continua lucrul la bancă.

— Până când ?

— Ştiu eu ! Până voiu simţi că nu-mi mai place.

— Şi, crezi că vei simţi ? Un lucru cu cât te obicinueşti mai mult cu el, cu atât ajungi mai vârtos în robia lui.

— In robia cifrelor ? A, nu, asta e cu neputinţă.

— Bine, fata mea, eu am crezut c'ar fi mai bine să laşi acum banca. Dacă nu-ţi pare şi ţie, n'am nimic împotrivă, continuă.

— Şi te asigur că n'am să rămân în urmă nici cu ceea ce numeşti dumneata „împărăţia femeii".

— Sunt sigură. Nu mă tem de asta.

Se despărţiră prietene, cum au fost şi mai înainte.

Sorei îi rămaseră în minte cuvintele din urmă: „împărăţia femeii", şi zâmbi, luminându-i-se toată fiinţa. „Impărăţia femeii" nu era numai ce numea mamă-sa : gospodăria casnică ! Mai era şi alta, în care ea intrase binişor din vara trecută....

Fiecare scrisoare pe care i-o trimitea lui Valentin şi fiecare răspuns al lui o cufunda mai tare în această împărăţie, deschizându-i tot mai multe porţi, pentru a-i cunoaşte regiunile ei nebănuite. Şi în decursul lucrului la bancă şi al celui de acasă, i se deschidea pe neaşteptate câte una din acestea porţi fermecate. Poate de aceea nu simţea de loc că-i o funcţionară şi nu se temea să ajungă „un automat". In mijlocul existenţei şi al îndeletnicirilor zilnice, se deschidea o vieaţă aparte, numai a ei, în care parcă nici pe Valentin nu-l lăsa bucuroasă să intre, deşi porţile parcă le-ar deschide el însuşi !

Ceea ce o mira şi o încânta mai mult era că Valentin, cel de acum, nu mai era Valentin cel de-demult

cel cunoscut, ci unul nou, de curând aflat, cu care abia își începea poveștile. Cu Valentin cel din copilărie, n'ar mai fi avut ce să vorbească, nici chiar cu cel dinainte de bacalaureat. Cu Valentin cel de demult parcă istovise toate poveștile, cel mult dacă mai putea râde de câte o copilărie, ce săvârșiră împreună. Dar cu cel nou abia acum începu să stea de vorbă și avea senzația că șirul celor ce începeau acum nu se va mai isprăvi niciodată. Pentrucă mai de mult, poveștile păreau din afară, din situațiile date, din împrejurările obicinuite, iar acum izvorau din lăuntru, i se părea ei, din niște adâncuri care abia acum se deschideau.

Da, era un om pe care mai înainte nu l-a cunoscut, nici nu l-a bănuit că există, și totuși cât de aproape, tot mai aproape se simțea de el. Faptul că nu se temea de omul necunoscut, își zicea Sora, se datora împrejurării că el rămase cu aceeași față, cu aceeași ochi, cu aceeași statură. Pe dinafară, la înfățișare, nu era un om nou, unul străin de care să se teamă, sau și numai să se intimideze. Era Valentin, în carne și oase, așa cum l-a cunoscut, de când își aducea aminte. Numai omul cel dinlăuntru era altul. Descoperirea acestuia era marea mirare și încântare a Sorei, farmecul gândurilor ei. Revelarea ființei lui celei din lăuntru nici nu se făcu dintr'odată. Era și acum într'o serie de revelații. Cu fiecare poartă fermecată ce se deschidea, vedea mai mult din el, îl cunoștea mai bine, intimitatea lor creștea, într'un chip ciudat, vrednic de mirare, într'un chip mut, fără cuvinte. Și, ceea ce o încânta mai mult era că pe acest Valentin îl putea aduce lângă ea, în fața ei, deși era

departe şi putea sta de vorbă cu el, cât îi plăcea. Şi totuşi, părea că el nu făcea altceva, decât să tot ridice câte un văl de pe fiinţa lui cea ascunsă şi că ea era ceea care trăia cu adevărat în noua faţă, în noua ipostază, nu el. El părea că-i numai un cristal, care-şi arată feţele în soare, dar că ele străluceau cu adevărat în sufletul ei, nu în sufletul lui, — bănuia Sora.... Cine deschidea, în definitiv, porţile fermecate ale existenţei celei nouă, se întreba nedumerită fata ? Uneori îi părea că el. Dacă n'ar fi el, cu luminile cele nouă ale fiinţei sale, în ea nu s'ar reflecta nimic. Alteori îşi spunea — pornind mereu dela senzaţii — că porţile nu se deschid în vieaţă, ci în ea însăşi, şi că ea le deschide. Zadarnic ar lumina feţele cristalului, dacă n'ar avea în ce se reflecta, îşi zicea ea...

Uneori avea, în treacăt, o senzaţie care o speria ca un val urias care venea ameninţător din depărtare, drept spre ea, să o înnece. Îi părea că ea e oarecum, cu Valentin, o singură fiinţă.

Ce ciudăţenie ! „Nici să te gândeşti mult la ea, fiindcă-ţi vine ameţeală !", îşi zicea Sora, râzând, şi văzându-şi mai departe de lucru, fie că era la birou, fie că era acasă.

La petrecerea aceea de vară, apoi la despărţire, la sfârşitul vacanţei, când îi arătă telegrama, sentimentele nouă ce-o încercară erau mai multe şi nu făcură decât să o zăpăcească. Dar rămasă singură, începu să i se limpezească în suflet. Se zăpăcise, se intimidase, fiindcă simţise în el pe omul cel nou, cum înainte de aceea abia-l întrezări, de câteva ori.

Cu Valentin departe, simţămintele acelea, care o

zăpăciseră, se simplificară, se contopiră parcă în unul singur: o intimitate nouă. Nu era prietenia de mai înainte, care o făcea să cuteze orice copilărie față de el, să-l aducă în situații încurcate, ridicole uneori. Nu era nici intimitatea mai serioasă ce o luă în stăpânire, când ajunse în clasa a șaptea și a opta și de când începu să întrezărească pe omul cel nou din Valentin. Intimitatea de acum, își da seama Sora, era oarecum impregnată de o dulceață necunoscută, care, în momente rare, se schimba într'o amăreală de neînchipuit. Care erau momentele acelea, se examina fata? Se descoperea repede, când se gândea că Valentin acolo, în orașul universitar, trăia între atâtea fete frumoase. De unde știa Sora că erau frumoase? Nu se gândea mai departe, deși își punea întrebarea. Pentru ea, era o certitudine că fetele acelea erau frumoase, mai frumoase decât ea.

In astfel de clipe rare, îi părea rău din toată inima, că s'a înfundat în banca asta și nu s'a dus și ea la universitate, la Academia Comercială, sau la orice școală, pe care nici nu o știa, căci învățatul mai departe ar fi fost, pentru ea, numai un pretext, pentru a fi mai aproape de Valentin, pentru a fi și ea între fetele acelea frumoase.

In astfel de momente, dacă era la bancă, își scotea o oglinjoară din poșetă și se privea repede, ascunzând-o de colegii funcționari, iar dacă era acasă, își făcea de lucru prin fața oglinzii celei mari, fixată în ușa unui dulap, și se privea mai cercetător. Dar, obicinuit, când își întâlnea ochii, o gâdila o năvală de râs și se însenina. Amăreala aceea se topea și dispărea repede de tot, luându-i locul un simță-

mânt de siguranță, și, odată cu el, revenea și dulceața aceea imaterială, care-i umplea ființa.

Vor fi ele frumoase fetele acele, dar Valentin nu avea vreme să stea de vorbă cu ele, nici chiar să le vadă cumsecade! Apoi, nu-i dusese fotografia ei, luată în rochia dela petrecerea de vară? Nu i-o arătase, cum o păstra vecinic în portmoneul său, când a fost acasă, la culesul viilor, la Crăciun și la Paști? Nu-i scria mereu cât avea de lucru și că singura vreme ce o jerfea pentru altceva, era când îi scria ei?

Și n'ar fi putut spune Sora că jertfa nu era destul de mare! Îi scria odată la săptămână, uneori și de două ori, și tot scrisori lungi, câte patru pagini. Ba la Paști, când ea i-a pomenit de fetele acelea frumoase, nu i-a astupat el gura, cu palma? Ar fi vrut el atunci să i-o astupe și altfel, a simțit ea bine, dar s'a ferit și n'a mai ajuns! Doamne sfinte? Cum se încălzise ea atunci. Părea că iese dintr'un cuptor, și doar Valentin n'a voit decât s'o sărute pe gură! Și ce i-a spus atunci? I-a zis:

— Să nu mai vorbești asemenea prostii, că a doua oară nu mai scapi!

Era adevărat că așa i-a vorbit și că se lumina toată, aducându-și aminte, dar fără voia ei, rareori iar îi veneau în minte fetele acelea frumoase, și simțea amăreala aceea. După cum era adevărat că, deși îi vorbise așa, ea tot o să-l mai întrebe despre ele, cât ce se va întoarce acasă, în vacanța de vară, fie ce va fi!

Sora Preda mai descoperi și alte sentimente nouă, care se furișaseră în sufletul său, în cursul anului. Acestea priveau pe doctorul Grecu, pe doamna Grecu

şi pe fiica lor, Ana, care urma acum în clasa a patra liceală. La Ion nu se putea gândi altfel decât înainte, pentrucă el era dus de acasă, nu-l mai vedea zilnic. ca pe ceilalţi. Sora se trezi că simte faţă de părinţii lui Valentin un fel de duioşie caldă, iar faţă de eleva de liceu un fel de protecţie. Ii erau cu toţii cu mult mai apropiaţi decât înainte şi i se schimbase şi vocea, când vorbea cu ei, îi părea fetei, deşi se silea să le vorbească cu vocea ei obicinuită. I se părea că descopere în faţa doctorului o prietenie nouă pentru ea, iar în ochii doamnei Grecu o bunătate mai mare decât înainte. Copila, Ana, era, pur şi simplu, o fiinţă adorabilă, care îi trecea braţele subţiri pe după gât şi o săruta pe obraji cu sgomot. Copila nu făcea aşa, pentru întâia oară, în anul acesta, totuşi Sorei îi părea un lucru nou, care o încânta, o făcea s'o pună pe Ana pe genunchi şi să-i netezească îndelung părul.

Incepu să simtă şi ceea ce se petrece în familia lui Valentin, cum simţea de mult ce se petrecea la ei acasă. Inregistra nuanţele de bucurie sau de supărare. Aşa că surprinse şi îngrijorarea de care se plânsese doctorul tatălui său, deşi advocatul nu aminti acasă nimic. Dar Sora, fiind la ei într'una din zile, atâta a stăruit pe lângă doctorul să-i spună de ce este supărat, până când omul se dădu bătut.

— „Ii voiu scrie eu o scrisoare", zise Sora cu însufleţire, după ce auzi de ce este vorba.

— „Ce i-ai putea scrie tu?", întrebă cu un zâmbet bun doctorul.

— O să-i scriu! Pe mine mă ascultă. Rar când nu m'a ascultat!

— Bine, dar ce-o să-i scrii? Cum să-l convingi, dacă peste tot nu prea ştim de ce este vorba?

— Ii voiu scrie să nu facă prostii. L-am mai oprit eu şi altă dată dela prostii. Şi, apoi, mai ştiu şi eu câte ceva.

— Ce ştii?

— In vacanţele de vară am mai auzit şi eu câte ceva din discuţiile studenţilor universitari.

— Poate dela Victor Dan? Imi închipui că el de aceea nu-şi mai dă examenele. Va fi ajuns şi el de mai mult în mrejele acelei mişcări a tineretului.

— Nu! Discuţiile se purtau mai ales cu el, dar Victor Dan era de altă părere. Era împotriva lor.

— „Nu mai spune!", se mira doctorul.

— Serios! El zicea că preferă un pahar de vin şi un cântec frumos la o cârciumă, decât să-şi piardă nopţile, în şedinţe secrete, de unde iasă băieţii cu capul scrintit. Ei stăruiau pe lângă el să intre în mişcare, că ar putea ajunge cu vârsta şi experienţa lui un fel de şef. Dan le răspundea: „Eu sunt şef de mult, să vedeţi voi cum le comand eu lăutarilor! M'ascultă ca pe Hristos!"

Doctorul zâmbi.

— Iată cum se poate înşela un om! Eu credeam că Dan nu-şi dă examenele, din pricina acelei mişcări, când colo el e un băiat cu inima veselă.

— Le-a şi spus mai de multe ori celor ce insistau mai mult, voind să-i convingă: „Odată e omul tânăr în vieaţă şi eu vreu să mă bucur de tinereţe! Voi ce faceţi? Voi vă înveninaţi în zadar anii cei mai frumoşi din vieaţă. Nu veţi schimba voi lumea. „Las'o numai pe mine, nene doctore, că ştiu eu ce să-i scriu

lui Ion. Il știu eu! El se însuflețește repede de orice lucru ce-i pare frumos, fără să mai cerceteze.

Peste vr'o săptămână Sora se pomeni cu o scrisoare dela Valentin.

„Dragă fată", îi scria el, *„tu n'ai noroc cu epistolele — fie și cărți postale, cum a fost cazul cu locotenentul — destinate să rămână secrete. Toate ies la lumină, după proverbul german, care spune „Die Sone bringt es an der Tag". De astă dată nu e vorba de o ilustrată cu vederi din țară, ci de o scrisoare chilometrică, pe șase pagini. Mie nu mi-ai trimis niciodată o epistolă atât de lungă, ca aceea cu care a venit Ion la mine, și trebue să-ți spun ca lucrul e de nesuferit, chiar când e vorba de frate-meu! Mă gândesc în câtă vreme vei fi scris-o și cât de mult a trebuit să frământi, pentru a putea compune o predică mai lungă decât a părintelui Nistor dela noi. In schimb însă trebue să te felicit. L-ai impresionat grozav pe Ion. Iți poți închipui că el, care n'a venit în cursul anului de cinci ori, să mă vadă la Clinică unde, cum știi, sunt intern, a alergat acum într'un suflet la mine, să-mi arate scrisoarea. Și a început numai decât să țipe, că tu nu ești bine informată, că nu știe dela cine ai auzit asemenea învinuiri, că trebue să-mi spună și mie că nu-i nimic adevărat din câte se vorbește despre mișcarea antisemită, că adevărul e cu totul altul, și că-i pare rău că o fată inteligentă ca tine s'a lăsat indusă în eroare. Când a fost tata aici, mi-a spus și mie în treacăt — eram foarte ocupat și atunci — ceva despre Ion, dar acum am aflat mai multe și din scrisoarea ta și din chipul cum a com-*

bătut-o. Căci trebue să știi că abia am isprăvit de citit scrisoarea ta și el a început să o atace, frază cu frază. Harcea-parcea ți-a făcut-o! Dar asta să nu te supere, nici să te îngrijoreze.

Cea mai bună dovadă că scrisoarea ta a lovit in plin. Și nu-i mirare! E o scrisoare aproape savantă, nici nu bănuiam că ai atâtea cunoștințe. Și mai ales nu bănuiam în vacanțele trecute, că tu asculți cu atâta interes discuțiile dintre Victor Dan și studenții mai tineri, în vreme ce eu credeam că ești numai urechi la câte-ți spuneam eu... Acum, ce-i de făcut? Ion spune că au căzut, deodată, două nenorociri pe capul lui: întâia, mustrarea tatei, a doua mustrarea ta, înfruntări tocmai dela persoanele la care ține mai mult în vieață. Să-l fi văzut! Aici a fost tragic băiatul! Aproape că-mi venea să-l iau de guler și să-l scot pe ușe. Frate-nefrate, știi tu vorba aceea! Dar m'am uitat mai bine la el și am văzut că-i încă un copil, cum i se și cade, de altfel, la vârsta lui. Și, fiindcă s'a întâmplat să am vreme, am început să-i spun și eu ce cred despre carte și despre școală, și despre aceia care își pierd vremea cu lucruri care nu-s de nasul lor. Căci, un student în anul prim e încă cu de-acelea la gură, de care au puii de pasere golași știi în ce. Ci ei cred, îndată ce se înscriu la universitate că pământul nu se mai învârte în jurul osiei sale, ci în jurul lor. Fără scrisoarea ta, așa simțeam, că nu l-aș fi muiat. Dar paginile tale îl muiaseră înainte, și ce țipa la mine, atacându-ți frazele, era mai mult ultimul efort de rezistență, sau erupția finală. Cel puțin aceasta era impresia mea. Spunea că o să-ți lămurească totul, într'o scrisoare, și o să-ți dovedească cu e-

xamenele că nu are de gând să-şi „rateze" cariera. Ai folosit tu şi cuvântul acesta? Da! Imi aduc aminte! L-ai folosit. După câte i-am mai spus şi eu, îmi era chiar milă de bietul băiat. M'a părăsit cu ochii înrouraţi, foarte emoţionat şi nu fără să-mi mai spună odată: „Inchipuieţi! Chiar şi Sora să mă creadă un fel de pierde vară!"

„Chiar şi Sora!" Iar îmi veni să mă reped după el, dar m'am gândit că sunteţi prieteni, şi că tu, până a fost el la liceu, erai mai intimă cu el decât cu mine. Totuşi nu pot să afirm că aş fi rămas perfect liniştit, înţelegi tu, nu cât priveşte trecutul, ci prezentul. Acum, n'o să aştept şi eu o scrisoare chilometrică de la tine. In curând termin cu examenele şi, deşi-s intern, profesorul îmi dă un concediu de două săptămâni. Voiu examina situaţia la faţa locului. Până atunci se va putea constata dacă e durabil efectul scrisorii tale asupra lui Ion, sau a fost o impresie trecătoare".

Sora, cât ce isprăvi de de citit epistola, dădu cu ea fuga la doctorul Grecu. Era mândră de isprava ei şi nici prin gând nu-i trecu că în scrisoare mai era vorba şi de ea şi de Valentin.

Doctorul era în cabinetul său. Tocmai plecase ultimul client.

Luă plicul, îl învârti pe-o parte şi pe alta.

— Iţi scrie Valentin.

— Despre Ion îmi scrie, ca răspuns la epistola mea.

Doctorul citi îndelung rândurile lui Valentin. Sora îşi zicea că ea, în vremea asta, ar fi putut s'o citea-

că de zece ori. Urmărea expresia feţei bătrânului şi-i părea că mai mult se gândeşte, decât citeşte. Dar trebuiau să fie gânduri bune, îşi zicea Sora, fiindcă liniile feţei se luminau tot mai mult.

— Iţi mulţumesc, draga mea, mi-ai făcut o mare bucurie. L-ai determinat şi pe Valentin să se ocupe puţin de fratele său. Să dea Dumnezeu să fie bine în toate.

Când spuse acest cuvânt *toate*, doctorul Grecu privi cu blândeţă luminoasă la ea, apoi se apropie şi-i netezi uşor părul blond şi mătăsos.

— „Draga mea", zise el, „mi-ai lăsa scrisoarea asta, să i-o arăt şi tuşei Maria ?"

Tuşa Maria era nevastă-sa, pe care copiii advocatului o numeau tuşe, deşi nu era nicio rudenie între ei.

— Ea nu e acasă în clipa asta şi aş voi să i-o arăt. Cred că s'ar bucura şi ea.

— „Cum să nu o las, nene doctore ?", se grăbi Sora, mândră mereu de rezultatul scrisorii sale.

Abia în drum spre casă îi veni în minte că în scrisoarea lui Valentin erau aluzii şi la relaţiile dintre ei doi. Voi să se întoarcă, să o ceară, dar apoi se gândi că şi aşa era prea târziu. Doctorul o citise şi tot avea să-i spună şi tuşii Ana... Apoi, deodată, se gândi că scrisoarea lui Valentin nu ajungea doar pe mâinile unor streini. Simţi din nou înduioşarea aceea caldă către întreaga familie Grecu şi îşi continuă drumul liniştită.

Când trecu pe dinaintea poştei, îi veni deodată în minte că trebuia să-i răspundă numai decât lui Valentin trei cuvinte. Cum avea în poşetă o carte pos-

tală ilustrată destinată unei verișoare, dar nescrisă încă, scrise pe ea cu creionul din fugă : *„Ion e Ion și Valentin e Valentin!"* Cum era timbrată, scrise adresa și o puse în cutia dela poartă.

După ce citi scrisoarea lui Valentin, doamna Grecu zise mulțumită :

— Va fi o copilărie toată povestea asta a lui Ion și ne-am mai făcut și noi atâtea gânduri în zadar!

— „Să dea Dumnezeu! Dar de cealaltă poveste, ce spui?", întrebă zâmbind doctorul.

— Cu Valentin și Sora? Asta cred că nu mai este o copilărie.

— Și nu ești surprinsă?

— Nu, ci mă bucur.

— Tu știi mai de mult?

— Noi femeile, și mai ales noi mamele, vedem mai multe. Cu mama Sorei am și pus lucrurile la cale, când va fi să le vină vremea. Tu n'ai observat nimic până acum?

— Așa, câte ceva.

— Și tu ce spui?

— Mă bucur și eu, se' înțelege. Sora asta e o fată deșteaptă și harnică.

XI.

Valentin Grecu sosi acasă numai în a doua jumătate a lui Iulie, într'un concediu de două săptămâni. Era intern la clinica chirurgicală. Cu toată buna vointa ce i-o arăta, profesorul director al clinicei nu-i putu da un concedu mai lung.

Directorul „Fortunei" avu buna inspirație — la

care contribui şi doamna Preda — să-i dea şi Sorei concediu dela această dată şi până la mijlocul lui August. Adevărat că în răstimpul acesta era şi lucrul mai puţin la bancă. Clientela ţărănească era în toiul muncilor agricole. După lovitura dată micilor bănci ardelene, cu clientela în majoritate mare agricolă, puţine bănci mai erau, care să poată da, sau să îndrăznească a da împrumuturi ţărăneşti. Intre ele se afla şi „Fortuna", care avea de trei decenii o clientelă solidă.

Era adevărat că nu se află niciunul singur între datornicii agricoli care să nu înţăleagă a beneficia de **legea conversiunii**, cum fu isptit într'un moment să creadă directorul Sava Scurtu. Dar erau destui clienţi vechi, cunoscuţi care îşi plătiră de mult datoriile, şi având acum nevoie de bani, veneau cu cererile la bancă. Celor cunoscuţi ca oameni cu situaţie materială solidă şi ca buni platnici, li se apoba împrumutul, nu însă fără a iscăli o declaraţie că, orice legi s'ar mai aduce în viitor, se obligă să-şi plătească întreaga datorie. Ţăranii dădeau bucuros declaraţia, pentrucă alte trei bănci mai mici din jur nu mai dădeau împrumuturi, sub nicio condiţie.

In puterea verii însă, ţăranii nu prea veneau la bancă. Imprumuturile comerciale şi lucrările întreprinderii forestiere le puteau face cu uşurinţă doi funcţionari. Aşa că luară concediu mai scurt de două săptămâni, şi noul funcţionar Moise Albu şi Verzaru. Domnul Nichita însuşi făcu propunerea, căci el nu avet de gând să-şi ia concediu, isprăvindu-se anul de angajare, ca pensionar, la întâi Septemvrie.

Bătrânul deveni iarăşi melancolic, gândindu-se cu

ce-şi va umplea timpul, când va rămânea definitiv în pensiune. Nu se putea gândi să mai ceară prelungirea cu un an al angajamentului, fiindcă ştia greutăţile financiare ale băncii, care ieşeau mereu la iveală, cu toate reducerile de cheltueli şi cu tot mersul bun al întreprinderii forestiere, care îşi reveni după vr'o patru luni grele, în care trebui să lupte din răsputeri cu concurenţa firmelor forestiere evreieşti. Cu toate că prin Iulie îşi revenise, întreprinderea, era evident, nu va mai putea aduce venitul net din anul trecut. Combaterea concurenţei străine mâncă o parte din venit.

„A, dacă nu intervenea legea conversiunii şi blestemata aceea de concurenţă", îşi zicea Nichita, „ar mai fi putut rămânea un an la bancă!"

Sora Preda, la apropierea sosirii lui Valentin, începu să fie neliniştită, nervoasă. Cât fu departe de ea, putu ţese o pânză nespus de fină de visări, de sentimente, de bucurii, care deschideau existenţa cea nouă. Era cu ea numai prezenţa lui spirituală, şi în scrisorile ce-i trimitea îi descoperi prea puţin, nimica toată, din ceea ce simţea ea acum. Fu, oare, un fel de egoism, de a se bucura singură, de a nu-l lăsa să vadă prea adânc în sufletul său, sau a fost mai mult o teamă ?, se întreba Sora. Dar îşi aducea aminte că nu se temu de omul cel nou din Valentin, câtă vreme el a fost departe. Parcă a fost mai mult un sentiment de jenă, care n'a lăsat-o să scrie epistolele cu căldura şi lumina ce-i inunda fiinţa.

Atitudinea aceasta, se gândea fata, a fost uşoară, câtă vreme el a fost prezent numai spiritual. Dar va putea să o păstreze, când el va fi lângă ea, cu

trup? Şi numai gândul la prezenţa reală a lui Valentin o înflăcăra toată, şi se gândea că-i va fi cu neputinţă să mai ascundă tot ce avea în suflet. Dar se cuvenea lucrul acesta?

Iată, pentru ce se nelinişti, aşteptând sosirea lui Valentin.

Incerca să şi-l închipuie, aşa cum l-a văzut la culesul viilor, la Crăciun şi la Paşti, când, deşi a fost în mod real lângă ea, a putut totuşi să se stăpânească. Adevărat, îşi zicea fata, că, dela o întâlnire la alta, îi fu tot mai greu. Când a plecat Valentin după vacanţa de Paşti, nu i-au dat lacrimile, şi cu toată silinţa de a le reţine, nu i-au făcut două pârâiaşe pe obraji, acolo, în pragul casei, în faţa lui, în faţa părinţilor şi a celor doi fraţi, încât a fost mai mare ruşinea! Da, din toamnă până la Paşti, vieaţa cea nouă crescuse repede, cu feţele ei necunoscute, cu sentimentul acelei dulceţi ce-i umplea fiinţa. Totuşi, îşi zicea ea, afară de incidentul acela stupid de la plecarea lui Valentin, s'a putut stăpâni destul de bine, nu numai în scrisori, ci şi în întâlnirile cu el.

Era neliniştită şi nervoasă aşteptându-l, pentrucă îşi dădea seama că, dela Paşti până acuma, lumina şi flacăra aceea lăuntrică progresaseră vertiginos, până la umplerea întregei ei fiinţe. Gândindu-se la minunea aceasta, Sora avu intuiţia unei flacări ce trece repede prin găteiele uscate, ajungând într'o clipă în vârf şi schimbându-le pe toate în jar.

Acum îi va fi cu mult mai greu să se stăpânească, poate chiar cu neputinţă, îşi zicea fata.

Şi se temea! Se temea greu de clipa mărturisirii complete! I-a dat ea destul să înţăleagă şi până a-

cum. Nu-i era deajuns lui Valentin? Instinctiv îl acuza pe el, de teama neputinții de-a nu se mai putea stăpâni și a i se arăta așa cum este.

Da, o să fie greu, foarte greu. Iată și numai gândindu-se la ceasul mărturisirii, îi veneau lacrimile! Ce prostie! In definitiv pentru ce se temea, se întreba Sora? Avea o comoară, pe care el nu trebuia s'o cunoască în întregime, ci numai sclipirile câtorva pietre prețioase? Da, avea! Era lumea. vieața ei cea nouă, care o încânta și care ar fi dorit să nu se mai isprăvească. Să tot deschidă câte o portiță înflorită și să guste, să se cufunde în nouă priveliști. Să viseze mereu! Presimțea că realitatea nu putea fi niciodată așa de frumoasă ca visul? Dar visa ea, oare, se întreba? Visase până acum?

Nu, nu! Nu visa! Trăia o realitate, de care nici nu-și putea da seama cum s'a născut, cum i-a inundat întreaga ființă. I se părea vis, numai pentrucă Valentin era departe, era lângă ea numai ființa lui imaterială, și acum se temea chiar, pentrucă el va fi prezent. Ii era, deci, frică de venirea lui, pentrucă realitatea vieții ei interioare nu va mai avea nicio putință de a se refugia în vis, ci se va îmbrăca oarecum în forme materiale, concrete, se întreba Sora? Valentin va putea pipăi sentimentele sale, și ea nu va mai putea încunjura o mărturisire completă?

Instinctiv, o cutremură o puternică senzație de pudoare, de sfială, și se îmbărbăta, spunându-și că va face toate sforțările, să nu vadă încă Valentin tot ce este în sufletul ei. Era ceva asemănător cu gândul groaznic de a se arăta goală, în fața lui Valentin. „Nu, zău", își zicea ea. „el să se mulțumească cu câte i-am

descoperit până acum", și iar își simțea lacrimile în ochi.

Alteori, gândurile și frământările ei luau alt drum. Își zicea că Valentin are dreptul să cunoască sufletul ei întreg, așa cum îi cunoaște obrazul, ochii, gura, părul. Oare nu el deschise întâia poartă către frumusețile vieții de acum? Dacă n'ar fi fost el cel care să o privească cu alți ochi decât ai copilăriei, să o prindă altfel de mână, decât cum făcea mai de mult, să-i ceară fotografia, să se bucure așa de mult că i-a păstrat telegrama; dacă n'ar fi fost el care *să înceapă,* oare ea ar fi avut vreodată curajul, presimțind ce este după paravanul vieții? Nu era ea, cea de-acum, într'un fel, opera lui? Și atunci nu avea dreptul să o cunoască în întregime? Atunci, pentru ce se temea. pentru ce se înarma să se țină ascunsă?

Logic dădea dreptate gândurilor de felul acesta, dar instinctiv le respingea. Instinctiv simțea cum crește în ea o durere nouă, ca și când ar fi să se despartă de ceva drag, pentru totdeauna. să săvârșască un act ireparabil, să se despartă de sine însăși și să se dăruiască altuia, dacă se mărturisea așa cum era, cum se simțea. și dacă nu s'ar mai putea ascunde.

Era un sentiment nou, plin de întristare nebulos, care pornea din adâncurile ființei sale. In realitate de aici pornea neliniștea, nervozitatea și teama cu care aștepta pe Valentin.

Intr'o după amiază, pe când cosea în grădină, la o rochie de casă, sub nucul cel bătrân, un gând ce-i veni întâia oară o dezarmă de toate măsurile ce-și

suaso, pentru a nu ajunge încă la o mărturisire, cel puțin nu acum la sosirea lui, ci poate mai târziu, către sfârșitul vacanței. Gândul fu acesta: Valentin nu are decât un concediu de două săptămâni!

Două săptămâni, nu două-trei luni, ca altă dată! Cum nu s'a gândit la lucrul acesta dela început, doar el îi scrisese din bună vreme? Era un gând bun să-i răstoarne toate planurile de până acum. Ea se înfioră, ca și când Valentin ar fi în fața ei și ar privi-o cu ochi mari. întrebători, plini de melancolie, cum erau uneori ochii lui, și anume chiar în clipele când voia să afle ceva dela ea, în legătură cu ei doi, și ea încunjura răspunsul.

„Hei! Situația se schimbă, dacă el rămâne numai două săptămâni acasă!", își zise cu tristețe Sora. Pentru ce nu-i va fi dat profesorul acela un concediu mai lung, baremi de o lună, cât avea și ea? Sunt oameni neînțelegători profesorii ăștia! Mai neînțelegători decât nașul ei, Sava Scurtu! Mai neînțelegători chiar decât domnul Nichita.

Două săptămâni! Dar ce vor face ei doi într'o vreme așa de scurtă, când existența era acum nemărginită? Mai era posibil să-l ducă pe Valentin „cu zăhărelul", cum îi spunea el uneori? Nu! Ar fi păcat! „Mare păcat pentru amândoi", își zise Sora, simțindu-se îndată rușinată, și sângele îi năvăli în obraz. Rușinată, fie! Dar dulceața aceea cunoscută o inundă întreagă, mai puternică decât oricând. Pentru ea se plătea să suporte și rușinarea ce-o simți, fără niciun rost, își zise ea. Îi va spune! Da, îi va spune tot, fie ce-o fi! N'are să se mai teamă de nimic! Nu-l putea lăsa pe Valentin să se întoarcă, după două

săptămâni, tot nelămurit definitiv şi să-i facă iar — un an — aluzii în scrisorile lui.

„Nu, peste asemenea lucruri am trecut de mult", îşi zise fata, prinzând deodată curaj, pentru întâlnirea cu Valentin.

Şi câtă vreme mai înainte nu ştia ce avea să-i spună, când il va vedea venind, acum i se făcu deodată lumină. Il va întreba ce mai fac domnişoarele acelea frumoase şi dacă nu s'au supărat, părăsindu-le, pentru a veni acasă ?

Mamă-sa băgă de seamă că Sora îşi reveni în apele sale şi-i trecu orice urmă de nervozitate. Nu mai era de altfel de cât o zi până la sosirea lui Valentin, şi ea îşi explică prin acest fapt liniştirea fetei sale.

— „Ştii la ce m'am gândit mamă ? Să facem ceva, să prelungim concediul lui Valentin", zise ea venind din grădină.

— Să facem, dar ce ?

— Să-i dea nenea doctorul un certificat că-i bolnav, când se vor împlini cele două săptămâni.

—Tu crezi că doctorul s'ar învoi ?

— Am să-l rog eu.

— Şi crezi că Valentin ar primi ?

— Nu-i nu ştiu ce greşală.

— Eu nu cred niciuna, nici alta. Doctorul n'ar da un certificat de circumstanţă, şi Valentin, nu s'ar învoi. El nici nu ar putea lipsi mai mult. E intern la clinică, şi eu mă mir şi de concediul ăsta de două săptămâni. Fără bunăvoinţa profesorului, nu l-ar fi primit.

— Dar ce să aflăm altceva ?

— „Greu de aflat", zâmbi mamă-sa.

— Poate știi, dar nu vrei să-mi spui .

— Nu știu nimic, draga mea. Ții așa de mult să fie vacanța mai lungă ?

— Asta nici nu-i vacanță ! Cine-a mai auzit? Două săptămâni !

— Ți-ai uitat că nici la Crăciun, nici la Paști, n'a' stat decât cinci zile acasă ?

— E, cu totul alceva !

— Poate nici Valentin n'ar voi să rămână mai mult. Parcă scria că anul viitor e ultimul ? Și că cel mult în toamna viitoare își va lua diploma de doctor ? Are și el de învățat mai mult, iar timp are mai puțin, acum, fiind ocupat la clinică.

Era o perspectivă nouă la care deasemenea nu se gândise Sora, că peste un an Valentin își va lua diploma, deși citise și ea știrea din scrisoarea aceea. Va fi, deci, ultima lui vacanță ! Dacă nu-i va descoperi acum totul, când să-i mai spună ? Așa, în treacăt, când va veni la Crăciunul viitor sau la Paști? Dar ar fi posibil ca nici să nu mai poată veni de sărbători !

In ziua sosirii lui Valentin se frământă până la amiazi : să-l aștepte sau nu la gară ? Ardea de nerăbdare să-l vadă și frica de întâlnire se risipi aproape de tot. Cum să-l aștepte însă la gară ? Dacă ar fi logodnicul ei, ar fi altă situația, dar așa? Ce ar zice doamna Grecu, care-l va întâmpina dinpreună cu Ana, surioara lui ? Și încă de mama lui Valentin nici nu s'ar sfii atâta, nici nu s'ar teme nu știu cât de părerea ei. Dar gara nu va fi goală. Vor fi acolo

cunoscuţi şi cunoscute. Totdeauna, peronul e plin de lume ! -

Nu se duse, şi nu se grăbi nici acasă, la doctorul, cum îi trecu mai târziu prin minte. Il va aştepta acasă, şi încă nici nu în casă, ci va potrivi aşa lucrurile, încât să o afle în grădină, când va veni. Că va veni încă azi după amiazi, nu se îndoia nicio clipă. Se va grăbi şi el, dacă n'are decât un concediu de două săptămâni.

Cea dintâi veste despre sosirea lui Valentin o aduse Virgil, când veni la masă.

— Venea de la gară, în trăsură, cu Anişoara şi cu tuşa Maria. O să-l chem, să-i arăt ceasul !

Ceasornicul cel minunat de perete era de-o săptămână în salon. Căci, la începutul concediului, Sora îşi luă salariul pe o lună şi jumătate — aşa ştia Sora, dar directorul îi dăduse o jumătate de lună drept gratificaţie — îi numără lui Virgil deodată ultimile două rate şi copilul putu aduce obiectul de atâta vreme râvnit. Adică nici nu-l aduse el, n'ar fi putut, fiind ceasornicul aproape cât el de lung, în cutia lui de lemn, sub geam de sticlă. Ceasornicul chemă un comisionar şi ţinu să vină el însuşi, aşa că ceasornicul-minune sosi în casa advocatului, cu un adevărat alaiu.

Se adună întreaga familie în salon, câtă vreme domnul Braunfeld îl aşeză în locul cel mai potrivit. Apoi îl făcu să bată ceasurile pe rând, dela şase până la douăsprezece. Fu o încântare generală. Muzica lui umplu salonul, toate camerele, veranda, cu o melodie armonioasă şi limpede, rară. Era o adevărată sărbătoare, să-l auzi bătând.

Evreul râdea cu toată faţa. Râdea, în acelaşi chip şi Virgil. Ceilalţi nu mai isprăveau cu laudele.

— „Câteva instrucţii, referitoare la ceasornic, n'ar strica, domnule Braunfeld", zise advocatul, dând să-şi ia pălăria. „Când trebue tras, când...".

Dar ceasornicarul ridică un braţ, cu acelaşi zâmbet în faţă.

— „Nu-i nevoie de nicio instrucţie, domnule advocat. Prietenul meu", adause arătând spre Virgil, „îi cunoaşte întreg mecanismul, tot aşa de bine ca şi mine. Pe dumnealui inginer să-l faceţi. Are dumnealui aşa o mare plăcere la maşinării, la rotiţe şi la şuruburi", zise vesel domnul Braunfeld şi ieşi, mai spunând pentru a zecea oară : „Să-l folosiţi sănătoşi !"

— „Nu e nevoie să-l chemi anume pentru asta", zise mamă-sa. „Va trece el pe-aici şi-i va fi surprinderea cu atât mai mare, când îl va auzi bătând".

Copilul se însufleţi.

— Adevărat ! La asta nu m'am gândit !

Se făcură ceasurile cinci după amiazi şi Valentin nu mai venea. Virgil aşteptase şi până atunci ca pe spini, dar acum trebuia să plece. Era angajat la o partidă de foot-ball, pe un teren viran, şi nu putea lipsi la nicio întâmplare.

— „Mergi liniştit, Virgil, poate nici nu vine azi", zise mamă-sa. „Va fi şi el ostenit, apoi până despachetează...".

Elevul se duse, şi Sora simţi că scapă de-o încurcătură. Dacă venea Valentin, copilul s'ar fi ţinut scaiu după el şi nu l-ar fi lăsat, până nu ar fi auzit ceasornicul bătând.

Valentin veni pela şase. In casă nu era decât doamna Preda, advocatul era la birou, iar Sora în grădină. După ce schimbă câteva cuvinte cu doamna Preda, Valentin se duse în grădină. Fata ştia că sosise, de pe felul cum închise, la sosire, portiţa curţii. Degetele i se opriră din croşetat, puse lucrul pe masă, şi mânile îi căzură mai în poala hainei.

Inima începu să-i bată cu putere. O auzea, o simţea dureros în urechi.

„O să încep aşa cum m'am gândit cu domnişoarele acelea frumoase", îşi zicea fata.

Dar când îl văzu venind, nu avu putere nici să se ridice de pe bancă, să-i iese întru întâmpinare. Ii părea că se sufocă. Deodată îi căzu în urechi vocea lui timbrată, viguroasă şi nespus de armonioasă.

— Bună ziua, fetiţa mea! Ce însemnează solemnitatea asta, care nici nu vrea să ia cunoştinţă că un suflet de om se apropie?

Dar venind mai aproape şi văzând paliditatea de pe faţa Sorei, se sgudui şi se apropie uşor de fată.

Sora stătea cu capul frânt în piept, şi încă nici ochii nu şi-i ridică spre el. Respira greu şi părea nespus de tristă. Incepu să bată furtunos şi inima lui Valentin, şi abia cuteză să ridice braţul, să adie uşor cu mâna peste părul ei. La atingere, Sora se înfioră şi lacrimile începură să-i curgă.

Valentin şezu pe bancă lângă ea şi nici nu ştiu, când îşi trecu braţul drept în jurul mijlocului ei. Nu putea zice niciunul nimic, şi Sora rămase mereu cu capul frânt în piept. Apoi începu să o sguduie un plâns mut, mai mult trăsăriri şi sguduiri ale trupului, care, prin braţul din jurul mijlocului ei, treceau

în Valentin, ca nişte descărcări electrice. Braţul lui o apropia tot mai tare de el, să o ia sub protecţia sa, şi Sora se trezi cu capul pe pieptul lui. Ochii i se închiseră. Dibui după mâna lui liberă, o află şi o luă într'a ei.

Trecu un lung răstimp aşa. Din ochii fetei scăpau mereu lacrimile, dar respiraţia i se uşura din ce în ce mai mult. Intr'un târziu oftă uşurată.

— „Cât de altfel mi-am închipuit să te întâmpin, dragul meu", şopti ea, deschizând ochii înrouraţi şi ridicându-i spre el.

Erau ca două stele de-un albastru întunecat, ca două stele nou născute, pline încă de pulberea fluidă a creaţiei. Privirile lui coborîră în ele adânc şi parcă fură prinse de un magnet irezistibil. Capul i se plecă mereu spre gura mică a Sorei, în vreme ce braţul din jurul mijlocului era acum pe sub subsourile fetei, apropiind-o mai strâns de el. Sora aştepta cu buzele întredeschise.

Fu întâia lor sărutare adevărată.

— „Ce dulci ţi-s buzele, Valentin dragă", suspină ea, închizând din nou ochii, şi continuă: „De mult simţeam eu în mine o dulceaţă asemănătoare, gândindu-mă la tine. Şi nu ştiam de unde vine".

— „Acum ştii?", întrebă el, sufocându-se.

Ea pipăi cu braţele şi-i înlănţui gâtul.

— Ştiu! Ştiu că te iubesc.

— „Draga mea!", şopti el, sărutând-o iar.

— Nu asta am vrut să-ţi spun! Ştiam şi mai înainte. Dar mă temeam de mărturisire. Nu ştiam că e aşa de dulce!

— „Adică, asta e mărturisirea ta?", încercă el să se ridice din ameţitoarea bucurie ce îl copleşea.

— Asta este, Valentin dragă! Cam copilăroasă, nu? Să nu pot să mă ridic de pe bancă, să nu pot spune un cuvânt de bun sosit, să-mi dea lacrimile!

— Mi-ai spus cel mai fermecător bun sosit, fetiţa mea.

— Dar nu aşa proiectasem eu acum, chiar în clipa întâlnirii. Voiam să te întreb mai întâi ce mai fac fetele frumoase pe care le-ai lăsat acasă. Ştii, m'am sbuciumat foarte mult, înainte de sosirea ta, până am ajuns la hotărîrea că trebue să-ţi fac mărturisirea. Aveai dreptul să o afli odată. Şi-mi era frică.

— De mărturisire?

— Da! Fiindcă-mi era frică de tine.

— Frică ţie! Din scrisori n'am putut bănui aşa ceva.

— Păi da, când eram singură nu-mi era frică, eram cutezătoare. Tot anul te-am avut lângă mine şi nu mi-a fost frică. Dar de întâlnirea asta m'am temut. Ştiam că are să vină mărturisirea întreagă şi de ea mă temeam. Proastă am mai fost! N'am ştiut că e aşa de bine, aşa de dulce să te ştii că eşti întreagă a cuiva şi să ai pe cineva al tău întreg.

Valentin îi trecu iar braţul în jurul mijlocului.

— Draga mea fetiţă! Eu ştiam de mult asta.

— Da, tu ai avut curajul să-mi spui mai de mult că mă iubeşti. Când mi-ai spus întâia oară, nici n'am înţeles lucru mare. Dar pe urmă, în anul acesta, şi mai ales dela Paşti, au început să mi se deschidă porţile.

— „Ce porţi?", o întrebă Valentin zâmbind.

— Nu râde! Adevărate porţi fermecate, prin care vedeam tot frumuseţi nouă şi nebănuite. Şi nu ştiam dacă le deschizi tu sau eu.

— Acuma ştii?

— Da! Amândoi!

— Dragă Sora, tu ai fost o copilă mică, şi acum eşti fată mare. De aceea n'ai ştiut atunci ce ştii acum. Insă eu ştiam de mult că mă iubeşti. Dela petrecerea aceea, când ai voit să te răzbuni pe mine, cu locotenentul; de când mi-ai arătat că păstrezi telegrama mea; de când mi-ai declarat că eşti gata să laşi banca şi să vii cu mine la universitate.

Acum îi ţinea mâna într'a lua.

— Te asigur că eşti prea încrezut. Toate acestea n'au fost aproape nimic.

— Nu mai spune!

— In comparaţie cu ceea ce a crescut în mine mai ales dela Paşti. Ştii ceva, Valentin? Am ajuns ca un pahar plin, care trebuia să se reverse.

— Draga mea fetiţă! Bine c'a dat Dumnezeu! Era şi timpul.

Sora tăcu un răstimp, părând că se gândeşte în mari depărtări. O adiere de gravitate îi trecu peste faţă, prin ochi.

— Dragă Valentin, eşti tu cu totul al meu?

— Cu trup şi suflet, cum ţi-am scris de-atâtea ori.

— Da, însă spune-mi şi cu vorba.

El o îmbrăţişă uşor şi o sărută.

— N'am iubit şi nu voiu iubi pe nime, decât pe tine. Pentru ce mă întrebi?

— Pentrucă... pentrucă eu n'aş avea ce să mai

fac, dacă n'ar fi aşa, după ce mi-am făcut mărturisirea. N'aş avea ce să mai fac, fără tine. Poate de aceea m'am temut să mă arăt ţie, aşa cum sunt.

El tăcu un răstimp.

— Da, Soro, ai dreptate. Noi amândoi suntem legaţi de-acum.

— Simţi şi tu aşa ?

— Da ! Până 'n adâncul sufletului.

Sora sări de pe laviţă, îi şezu pe genunchi şi îşi duse braţele goale, răci, în jurul gâtului.

— Dragă Valentin !

Din curte se auziră strigătele lui Virgil :

— Veniţi ! Veniţi repede ! Indată bat ceasurile opt !

Cum el alerga strigând spre grădină, Sora se ridică îndată, îl luă la braţ pe Valentin.

— Vino, să auzi bătând ceasornicul lui Virgil.

— „Veniţi repede !", le strigă Virgil, văzându-i pe cărare şi se înapoie alergând, ca şi când ar fi voit să încunjure o catastrofă : nu cumva să bată ceasul, înainte de sosirea lor.

Era hotărît să oprească ceasul la o minută înainte de bătaie, dacă n'ar fi sosit la vreme, deşi nu i-ar fi plăcut să se amestece în rânduiala lăuntrică a mecanismului, care-i părea un lucru sfânt.

Totuşi fu silit să intervină. Sora şi Valentin, cu toată voinţa lor de-ai face o plăcere copilului, înaintau încet pe cărare. Părea că pluteau pe-o apă adâncă şi liniştită. In înserarea ce cădea, mireasma garoafelor, a violetelor, a rezedei umplea aerul din jurul lor, dar cei doi tineri distingeau şi o aromă

nouă, un parfum nou imaterial, care se răspândea parcă din ființa lor, ușor, ametindu-i.

La brațul lui Valentin, Sora se răzima ușurel de umărul lui. Se liniștise cu desăvârșire. O pace bună și adâncă îi umplea sufletul și parcă lumea întreagă, un sentiment puternic de siguranță puse stăpânire pe ea. Nu avusese încă niciodată un asemenea sentiment. Și, cât era de bun și de odihnitor! Se oprea uneori o clipă, îl privea pe Valentin în ochi, și continuă drumul. Era aici, era el întreg, era al ei! Sentimentul acesta de posesiune a ființei lui desfunda parcă din tot, mai mari adâncimi izvoarele fericirii, care-i inunda sufletul. La brațul lui, în siguranță deplină, în pace adâncă, ieșea din grădină o ființă nouă decât cea care intrase cu câteva ceasuri înainte. Sora se simțea mai mare, mai crescută, mai gravă. Era conștientă de ceea ce până acum bănui mai mult prin sentimentul de teamă. Ce neînchipuit de bine era să se știe a lui și să-l știe pe Valentin al ei! Și avea senzația că, fără mărturisirea făcută, nu ar fi ajuns la această bucurie cerească.

Trecuseră aproape zece minute, până intrară cei doi în salon. Virgil stătea țeapăn încruntat, lângă ceasornic. Il oprise cu o minută înainte de bătaie. Acum, oftând, porni pendula. Cu ochii țintă la cadran, zise:

— Ați întârziat, a trebuit să-l opresc. Și acum nu știu cu cât să-l pun înainte.

— O să-ți spun eu Virgil, ceasul meu e punctual, după radio.

— Da, numai cât nu-i bine...

Se opri deodată și ridică degetul arătător. Cea-

sornicul începu să bată. Vibrațiile lui melodioase, grave, de argint, umplură locuința și căzură ca o ploaie de cristal, în ființa celor doi tineri. Parcă-i luminară și-i înseninară.

— „Ceasornicul acesta e o adevărată minune, dragă Virgil" ,zise Valentin cu însuflețire sinceră. „N'am cuvinte să te felicit. pentru priceperea ta".

— „Da, e un ceasornic rar", răspunse băiatul satisfăcut. „Dar trebue s'o feliciți și pe Sora".

— Pentru ce?

Sora se repezi la copil, să-i astupe gura cu palma. Dar Virgil se feri repede:

— Fiindcă ea mi-a dat bani, să-l cumpăr.

— „Auzi acolo! O felicit și pe ea din toată inima. A dovedit că știe aprecia gustul unui artist ca tine". răspunse Valentin, apropiindu-se de fată și luându-i mâna într'a lui.

Virgil veni și scoase din buzunarul vestei lui Valentin ceasul lui, îl deschise și puse la punct arătătorul cel mare al ceasornicului.

— „Să fii sigur că este exact!", zise Valentin.

— Dacă spui că-i după radio! Insă nu-i bine să umbli la ceas, să-l oprești, să-l pui înainte sau înapoi. Mașinăria lui e un lucru fin și precis, care nu sufere amestec străin.

— Am fost de vină noi, Virgil, am întârziat puțin. N'o să mai facem!

Veniră în salon și ceilalți din familie. Erau toți acasă. Valentin vorbi cu advocatul, cu Iuliu, care terminase cu bine clasa a șaptea. Amândoi se necăjiră pentru concediul scurt al lui Valentin.

— „E nevoie și de o leacă de hodină și recreare, după un an de muncă”, zise advocatul.

— Ce să faci, dacă bolile n'au vacanță.

— „Eu nu mă voiu face doctor”, zise Iuliu.

— „Pentru ce nu? E o carieră frumoasă, dragul meu”, răspunse Valentin.

— Eu mă voiu înscrie la litere. Vreau să mă fac profesor, să am vreme de citit, cât îmi va plăcea.

— Da, e un mare amator de lectură. A îngrămădit la cărți în anul acesta, încât nu-i mai încap în rafturile lui. Numai cât a fi profesor să nu crezi că însemnează a citi mereu.

— Știu, dar ai în fiecare an vacanțele. Un doctor n'are niciodată vacanță. Când a avut vr'un concediu nenea doctor?

— Tata nici nu și-a dorit vr'odată un concediu. Dacă ar fi cerut, ar fi primit. E reglementat dreptul la concediu pentru toți funcționarii.

— „Numai cât doctorul nu s'a considerat niciodată slujbaș, ci doctor de carieră”, zise advocatul.

Sora-i lăsă în salon și trecu prin camere, să găsească pe mamă-sa. Aprinse electrica în dormitor și se opri o clipă în fața oglinzii. Nu avea ce să-și aranjeze, nici urmele lacrimilor nu se mai cunoșteau... Dar ce fată frumoasă, strălucitoare de bucurie liniștită privea din oglindă! Era ea?

O află pe mamă-sa singură în bucătărie. Cina era aproape gata.

Sora simți un mare avânt, o adâncă însuflețire înduioșată, se repezi la mamă-sa, o îmbrățișe și începu să o săruțe pe amândoi obrajii.

— Mamă dragă, am o rugăminte.

— Ce anume?

Vocea-i părea adânc mişcată.

—Să-l reţii pe Valentin la cină. Ai mâncare destulă?

Mamă-sa zâmbi.

— Am, du-te şi-i spune.

— Nu! Să-i propui dumneata.

— Fie şi aşa!

Sora se grăbi să-i ajute mamei sale la ce mai era de lucru. Tăceau amândouă. Numai din când în când, doamna Preda se uita cu coada ochiului la faţa luminoasă a Sorei. Apoi, înainte de a ieşi să-l invite pe Valentin, fără niciun cuvânt, o îmbrăţişă pe fată şi o sărută pe amândoi obrajii.

Cel mai încântat fu Virgil. Valentin avea să audă bătând şi ceasurile nouă şi poate zece, dacă va rămânea mai mult după cină.

El rămase, spre marea bucurie a elevului, până bătură şi zece. Fu o cină şi o seară luminoasă, o voie bună şi o intimitate care umplu de bucurie pe toţi. Amândoi părinţii înţeleseră din vocea celor doi, din felul cum se priveau şi cum îşi vorbeau, că s'a petrecut un eveniment important în vieaţa lor. Observase şi Iuliu că Valentin şi Sora sunt schimbaţi şi bănuia şi el ce poate să fie.

Noaptea era cu lună plină. Bătea în geamurile verandei, unde cinară şi stăteau de vorbă.

— „Eu aş face o propunere”, zise deodată Sora. „Să ieşim cu toţii în grădină, la masa de sub nuc“.

— „Mergeţi mai bine singuri”, zise mamă-sa. „Eu mai am de lucru, iar tatăl tău se scoală de dimineaţă, la cinci. Pleacă cu directorul la uzina Intreprinderii forestiere”.

— „Adevărat, era să-mi și uit !", zise advocatul.
— „ Eu n'am terminat încă *„Memorialele"* lui Pârvan. E o carte unică", zise Iuliu. „Istorie, filosofie, poezie. Și un stil care se desfășoară într'o cadență largă și gravă, cum n'am mai întâlnit la niciunul dintre scriitorii români".
— „Mare savant și mare filosof!", zise advocatul.
Virgil singur îi însoți în grădină. Dar peste puțină vreme-i fu somn și veni să se culce.
Valentin și Sora se plimbară în grădina aromată de mireasma florilor din straturi, luminată blând de lună, până târziu.

XII.

Cele două săptămâni de concediu trecură repede și Valentin trebuia să se înapoieze. Doamna Grecu și cu doamna Preda aranjară o după amiază, cu carne la frigare, în grădina de pomi a doctorului. Era aproape de oraș, între vii. Doctorul o cumpărase de vr'o cinci ani. Pomii, vr'o sută de pruni, meri și peri, erau numai în partea de șes. Pe coasta ce se ridica pieptiș mai la deal fusese odată vie, dar când cumpără doctorul Grecu terenul, nu mai erau decât câteva vițe prizărite. Voise să o planteze din nou, dar până acum nu-i reuși să facă rost de banii necesari. Trebuiau destul de mulți. Pusese el mereu de o parte câte ceva, dar nevoile vieții nu-l lăsară să nu se atingă de ei. Așa că terenul rămase deocamdată numai grădină.
Cele două familii se întâlniră aici, în preziua plecării lui Valentin. Nu mai invitară, ca de obiceiu, și

pe directorul Sava Scurtu, nici pe părintele Nistor. Ei fură invitaţi nu de mult, acasă, la advocatul Preda. duminecă după Sântilie, când se făcu logodna Sorei cu Valentin, după petrecerea tradiţională de vară. Deşi fu invitat şi părintele Nistor, nu se făcu logodnă solemnă, cu schimb de inele, ci numai în familie, o simplă întrunire şi petrecere familiară. Propunerea de-a se proceda aşa a fost a naşului din botez a Sorei, a directorului „Fortunei". „Logodna se cade să se facă în biserică, odată cu cununia", spuse el. Şi propunerea lui află aprobarea grabnică a celor doi tineri. Nu aveau ei nevoie de nicio recunoaştere oficială a promisiunii lor împrumutate. Numai mama Sorei rămase o vreme cam întristată, dar apoi se linişti şi ea. Era daejuns şi atât. Lumea va afla şi nu se va mira, dacă-i va vedea pe tineri purtându-se ca doi logodnici. Numai putea cleveti nimeni nimic — cum se auzi îndată după petrecere de la Sântilie — că Sora s'ar purta prea liber, prea cutezător cu Valenti sau că Valentin, cât era el de cunoscut ca tânăr cuminte, ar fi avut prea multe şi îndrăzneţe stăruiri pe lângă Sora. Dacă se va şti că sunt logodiţi, vor înceta toate vorbele. Ea ştia că n'au niciun temeiu, că n'a fost nimic nefiresc în purtarea tinerilor la petrecere, dar ştia că numele bun al unei fete poate fi adumbrit din astfel de vorbe şi păreri superficiale.

Astfel, la grădina doctorului Grecu nu se întruniră de cât membrii celor două familii. Era în cinstea tinerilor şi pentru plecarea lui Valentin.

Frigăruile reuşiră de minune, datorită mai ales soţiei advocatului, care era meşteră mare. Ii fură

de ajutor şi Iuliu şi fetiţa doctorului, Ana, dar mai ales Virgil, care era îndemânatic în toate. Când se apropia Sora ori Valentin, să mai învârtă şi ei la frigări, Virgil îi oprea :

— „Lăsaţi, că facem noi", zicea el. „Vedeţi-vă voi de treabă !"

Adevărul era că lui Virgil îi părea că cei doi au trecut oarecum în rândul oamenilor mari şi socotea că nu le mai şade bine, să se chircească lângă foc.

Ion Grecu, studentul în drept, aducea crengi uscate din grămada rămasă din primăvară, într'un colţ al grădinii. El părea cam absent şi-i plăcea să-şi facă de lucru mai departe de lume. Dela logodna Sorei era abătut. De altfel venise şi dela universitate îngândurat. Unii dintre colegii lui plecaseră peste vară, într'o tabără de lucru, şi ar fi voit să meargă şi el. Ceru voie de la tatăl său, dar doctorul îl opri.

— „Aş mai înţălege să lucrezi într'un birou advocaţial", îi răspunse, „să facă puţină practică".

De, era hotărît ! Tatăl său nu va ajunge să înţăleagă ceea ce făceau ei. După scrisoarea Sorei şi înfruntarea lui Valentin, o mai rări cu participarea lui la întrunirile acele tinereşti. Dar nu o rupsese de tot cu ele. Se pusese şi pe învăţat, cu mai mare temei. Sora prevedea în scrisoare că va ajunge ca studentul Victor Dan să îmbătrânească la universitate. Ii va arăta el că se înşală ! Nu putea suporta perspectiva unei asemenea ruşini... Credea că făcuse ispravă, dându-şi colocviile prescrise. Pentru ce nu se învoise tatăl său ? Venise îngândurat acasă, se purta cam rece faţă de părinţi. Şi nu-i fu deajuns supărarea asta ! Trebui să mai vină şi logodna asta a Sorei.

O vreme se gândi că va trebui să aibă cu ea o explicare, după ce se va duce Valentin, dar când stărui mai mult asupra gândului, înțelese că nu știe ce anume ar trebui explicat. Totuși părerea de rău de cele întâmplate, nu voia să-l părăsească și, deși trecură dela logodnă câteva zile, el era îngândurat și acum, absent de ceea ce se vorbea în jurul lui. De aceea se bucură că își află de lucru, tot aducând câte o uscătură din grămadă.

Fripturile se rumeniră și începură să fie duse — care cum era gata — pe cărpătoarele curate de lemn, de pe măsărița albă așternută pe iarba verde.

Ospătarea începu în mijlocul veseliei generale. Ion se aștepta invitat și se așeză mai la o margine. Era greu să-ți sune în urechi veselia asta, îi păru lui. Dar cum să stea îmbufnat la o parte, ori să se ridice și să plece? In sfârșit își află altceva de lucru. Făcu el pe paharnicul, destupând sticlele, turnând în pahare, deși după slujba asta râvnise Virgil.

Turnă vin și apă minerală mai târziu, dar primul pahar, la porunca doctorului fu numai de vin curat.

— „In sănătatea lui Valentin și a Sorei", închină el cu fața luminoasă.

— „Să trăiască, la mulți ani!", răspunseră cu toții în cor, afară de Ion, căruia îi rămase urarea în gât.

De ciocnit însă trebui să ciocnească cu ei.

Dar când simți că i-a tremurat mâna și a văzut că a vărsat puțin din pahare, se revoltă împotriva sa însuși și se hotărî să nu-i mai pese de nimic! Adică, pentru ce i-ar și păsa? Copilărise cu Sora, se împrietenise cu ea, ca și cu un frate de cruce, ținuse

mult la părerile ei, nu i-ar fi ieşit pentru nimic din voie, făcând adeseori prostii de dragul ei, dar, în sfârşit ce-are aface? O desiluzie, şi atât! O desiluzie? S'a gândit vr'odată că se va căsători cu Sora? Nici poveste! Nici umbra gândului nu s'a apropiat de el. Ii plăcuse, fiindcă era drăguţă şi inteligentă, şi prietenă bună. Asta era: o prietenă bună. Pentru ce desiluzie? Işi zicea că va rămânea şi pe mai departe prieten bun cu ea, dar, ciudat lucru, senzaţia de desiluzie stăruia mereu în sufletul său.

De când şezuse pe pajişte, se hotărî să nu mănânce mai nimic şi nici să nu atingă băutura. Cât priveşte mâncarea, aproape reuşi să-şi ţină hotărîrea, şi chiar cu băutura la început. Insă, după ce-şi dădu seamă de sentimentul acela de desiluzie pe care nu-l putea risipi cu toate argumentele ce-şi aducea, se înciudi greu şi de ciudă, începu să bea, şi încă numai vin gol.

Ceilalţi nu prea băgară de seamă, afară de mamă-sa, că mâncase mai nimic, cum se întâmplă de obiceiu la frigare, când toate furculiţele se îmbulzeau pe cărpătorul comun, pe care doamna Preda tăia fleicile mereu în bucăţele. Dar când începu să bea fu mai uşor observat, mai ales că la început bău la repezeală vr'o trei pahare.

Incepu să bea din ciudă, iar acum voia să se îmbete, aşa, pentru plăcerea lui, pentru a dovedi că nu-i păsa de nimic în lumea asta! Şi dorinţa nu i-ar fi fost prea greu de împlinit, pentrucă vinul era bun şi tare, şi îl bea aproape pe inima goală, cum abia luase câteva bucăţele de carne. Se lăuda în sine că se va îmbăta, deşi încă nu ştia ce-i beţia, nu se îm-

bătase niciodată. Ii părea că, făcând aşa, parcă s'ar răzbuna pe toţi şi şi-ar pune în evidenţă superioritatea, fiindcă senzaţia aceea de desiluzie parcă-l şi umilea, îl cobora în aprecierile altora, cum i se părea lui.

Va fi fost poate la al cincilea păhărel de vin gol, când mamă-sa îi zise :

— Mestecă-l cu apă, Ionică! Gol, e un vin prea tare.

— „Nu este vin tare numai om slab", râse advocatul. „Iar fratele Ionică nu-i dintr'un neam de la câmpie, unde oamenii nu beau decât moare de varză".

— „Noi cei crescuţi în regiuni cu vii suntem mai rezistenţi", zise şi doctorul, care se uita cu plăcere, la Ionică.

Se făcuse şi el mai vorbăreţ, mai atent la ce se petrecea în jurul lui, şi obrajii palizi mereu — de când veni în vacanţă — începură să i se aprindă.

— „Incă nici nu simt să fi băut ceva", zise cu mândrie Ionică.

Işi continuă cu atenţiune slujba de paharnic. Vinul era aromat şi tare. Ionică mai bău două, trei pahare, tot gol, şi nici nu-şi dădea seama cum î se urca la cap, nici că e tot mai guraliv, încât abia mai ajungea altul la cuvânt.

Nu observă nimic, până când, umplând iar păhărele cu vin şi apă, nu făcu o curbă mai mare, aplecându-se în faţa advocatului, părând că vrea să închine până la pământ.

Când îşi umplu din nou paharul lui, mamă-sa îi zise iar :

— Ionică, puneţi şi apă.

De data asta o ascultă. Işi puse şi apă, dar lăsă paharul neatins.

— „Are pornească bună colegul", zise râzând advocatul Preda. „Ştie că apa nu-i bună nici în cizmă".

Dar Ionică nu se atinse de pahar, pentrucă fu luat de o căldură mângâietoare şi în aceeaşi vreme dătătoare de putere. Incepu să se simtă acum neatacabil, sentimentul acela de desiluzie se risipi cu totul, şi avu deodată plăcerea să cânte. I se părea că ar fi dovada supremă că nu-i păsa de nimeni şi de nimic. Dar şi în afară de asta, simţi bucuria vieţii şi-i venea să cânte. Avea o voce frumoasă şi ştia multe doine şi romanţe.

Folosi un moment de linişte, când încetă conversaţia şi începu o doină. O luă prea sus, se opri şi începu din nou. Acum mergea. Se lăsase într'un cot pe iarbă şi cânta. Toţi ascultau. El coborîse pleoapele şi nu vedea pe nimeni. Când termină , răsunară aplauze şi strigăte de „Bravo, Ionică !" Distinse dintre toate vocea Sorei. Da, se 'nţelege ! Sorei îi plăceau tare cântecele frumoase, îşi zise el zâmbind, şi întinse mâna după păhărel. Dar cum era încă cu ploapele coborîte, nu-l nimeri, ci îl vărsă.

— „Nu s'arată cântăreţului să-şi bată joc de vin, să-l amestece cu apă", zise solemn advocatul.

Ionică îşi umplu paharul cu vin curat şi-l bău de jumătate.

Se lăsă iar într'o dungă şi începu alt cântec, apoi altul. Virgil veni lângă el, şezu în iarbă, şi ascultă întins.

— „Aşa mai înţăleg şi eu frigăruie la grădină", zise advocatul. „Fără cântec, nici nu există adevă-

rată recreaţie românească. Pe vremea mea studenţii nu jucau foot-ball, dar ştiau mai multe romanţe şi doine decât cei de azi. Şi dacă ne întâlneam la un pahar de vin, nu se putea fără cântec. Imi pare bine, că cel puţin unii, ca Ionică, mai continuă tradiţia".

Ionică se gândi că în cursul unui an numai de două ori a fost cu nişte colegi la un pahar de vin — odată la un birt periferial, a doua oară invitaţi de un coleg la gazda lui — când putu arăta arta sa de cântăreţ. Lauda advocatului nu prea se potrivea, totuşi o primi cu satisfacţie.

— „Este o romanţă nouă, domnule Preda", zise el. „Nu-s sigur dacă am prins-o bine. E ceva rar".

— Sigur că ai prins-o! Dă-i drumul!

Studentul căută în buzunar, scoase un portofel cafeniu şi din el o bucăţică de hârtie împăturată. Erau trei strofe scurte, scrise cu creionul. Ii veni în minte şi melodia şi romanţa era într'adevăr frumoasă, deşi grea de melancolie.

Ionică nu era ameţit, îşi făcuse numai curaj. Vinul tare, oricât ar fi fost băut cu apă, se simţea puţin în dispoziţia tuturora, afară de Virgil şi Anişoara, care nu băură decât apă. Il ascultau cu toţii cu plăcere pe student. Iar când el începu doine şi romanţe cunoscute, intrară în cântec şi Valentin şi Sora. El nu avea voce de cântat. Dela o vreme ajutară şi cele două femei şi, în grădină, pe înserate, se ridică un cor în toate legea.

Centrul întregii petreceri ajunse Ionică acum. Tineretul se cuibări lângă el, pe iarbă. Nici nu mai era nevoie de altă băutură. Vinul îi încălzise pe toţi.

Cântară vr'o câteva bucăţi, numai ei trei: Ionică,

Valentin şi Sora. Ceilalţi nu le ştiau. Apropierea Sorei îl irită la început pe cântăreţ, dar când vocile lor se înfrăţiră, se linişti îndată şi cântă cu tot mai mare însufleţire. Se potriveau amândoi la voce. Hei! De câteori cântaseră duet! O caldă bucurie îi umplu sufletul şi simţi deodată că nu mai are niciun necaz pe Sora.

Abia de-aici încolo cântă el cu adevărat.

Sora îl „glorifica" însufleţită, ca pe vremuri. Ba după o romanţă veche *„Călugărul din vechiul schit"*, la care ajutară şi cele două femei şi advocatul, Sora îl îmbrăţişă şi-l sărută pe amândoi obrajii.

Ionică tresări, simţi cum îl ia un val de lumină, se trezi parcă din ameţeala vinului şi-şi zise: „Poftim! Nu s'a schimbat nimic între noi doi!"

La întors în oraş, într'un rând, Valentin ajunsese în rând cu cele două mame, iar Ionică se trezi că merge în rând cu Sora. Studentul era încă destul de înflăcărat de vin, deşi nu era deloc ameţit.

— „Am să-ţi spun un cuvânt, Soro", zise el, cât ce rămaseră amândoi mai în urmă.

— Spune, dragul meu.

— Dacă n'ar fi Valentin, m'aş fi supărat rău pe tine.

Fata nu pricepu dintr'odată

— Vorba e că e frate-meu. Altfel, am fi tăiat toate punţile. Să ştii! Vorbesc foarte serios.

— „Sper că rămânem tot prieteni buni", zise Sora mişcată.

— Se 'nţelege că rămânem, dacă-i frate-meu.

— Eu te iubesc mereu, ca şi mai înainte, dragă băiatule.

— Acum înțeleg! Și eu la fel! Și pentru a te convinge iată, te felicit din toată inima la logodna ta cu Valentin.

Sora se gândi o clipă.

— Intr'adevăr Ionică, numai tu nu m'ai felicitat încă.

A doua zi, îl însoțiră amândoi pe Valentin la gară și să înapoiară împreună, prieteni buni, ca și mai înainte.

XIII

Trecură săptămânile, lunile și se împlini anul dela logodna Sorei cu Valentin.

După plecarea lui, Sora mai avu două săptămâni de concediu, apoi începu să umble din nou la bancă. Cât ținu vacanța de vară, se întâlni cu puține fete și băieți care se întoarseră dela studii. O felicitară fiecare, în felul lui, unii cu sinceritate și convinși, alții de mântuială. Iar fetele mai mult din vârful limbii. Sora înțelese că ieșise din rândul lor și nu-i mai plăcea tovărășia de altă dată. Uneori, în câte o după amiază, îi zicea mamă-sa:

— Mai ieși și tu, Soro, la plimbare, cu tineretul. Pentrucă ești logodită, nu înseamnează că trebue să te încui în casă.

Dar, pentru plimbat, avea grădina lor mare, care i-a plăcut, de când era copilă, iar acum, din seara mărturisirii ei, o îndrăgi și mai mult. Era toată plină cu amintirile acelui eveniment. Ea ținea că logodna ei adevărată atunci s'a săvârșit, nu în dumineca după petrecerea dela Sântilie

Conversaţiile tineretului, pe de altă parte, nu o mai interesau ca mai de mult. Erau, de altfel, învrâstate cu multe insinuări, cu multe clevete la adresa altora. Părea că se produsese o desbinare şi în tineret, cum era de mult în societatea de-aici. Apoi, ea avea acum nevoie, pentru a se recrea, nu de larmă şi de discuţii, ci de linişte, cum era liniştită şi adâncă vieaţa nouă în care intrase. Şi pentru asta nu era nimic mai potrivit decât biroul ei dela bancă, unde, introdusă în lucrări, cum era acum, se putea cufunda şi putea trăi partea aceea lăuntrică. Ce scria, ce socotea, notele de plată ce le trimitea cu clienţii la casierie, la domnul Banciu, erau simple încreţituri pe suprafaţa liniştită a râului adânc în care curgea vieaţa cea nouă. Şi, încă şi mai puţin îi tulbura pacea lăuntrică, lucrul de acasă, fie la bucătărie, fie lângă o cusătură, sau în grădină, la straturile de legume.

Sora se temuse odată să nu ajungă un fel de automat, îmbrăţişând o carieră. Acum, fără să-şi dea seama, ajunsese aproape, lucra din destoinicie, din îndemânarea câştigată, dar bucuria parcă nu i-o mai dădea vrednicia muncii, ci trăirea vieţii celei noui.

Cel puţin până se obicinui, până trăi deplin noua ei stare sufletească. Şi pentru asta fu nevoie de săptămâni şi luni.

Continuă corespondenţa cu Valentin, şi schimbarea din sufletul său se arăta în fiecare frază. Era o continuă vibrare adâncă a simţirii, uneori aproape gravă, solemnă, încât Valentin se simţi îndemnat să mai revină şi la câte o glumă din copilărie în răspunsurile lui.

Starea aceasta sufletească ţinu mai mult de-o jumătate de an, vreme în care Sora avea sentimentul că se botează, că se naşte oarecum din nou. Era trecerea definitivă din copilărie, trecere de care ea nu-şi putu da bine seama până mai târziu.

In tot răstimpul acesta i se păru că aşa i se şade: să vorbească puţin, să nu fie prea veselă, să inconjure societatea gălăgioasă. Atitudinile acestea porneau în realitate din însăşi schimbarea ce se producea în ea, dar ei îi părea că le află cu raţiunea şi le desleagă, ca pe nişte probleme de aritmetică.

Concluzia principală la care ajunse mai mult instinctiv, la capătul noii experienţe spirituale, era că vieaţa nu se mărgineşte la ea şi Valentin, la siguranţa ce i-o dădea iubirea lui, la fericirea ce simţea, ştiindu-l al ei, aşa cum îi păru şi simţi mereu mai mult de-o jumătate de an. Ceva îi spunea că această siguranţă şi mulţumire, această pace adâncă e numai începutul şi temeiul vieţii ei, vieţii lor viitoare, şi că această vieaţă abia se deschidea în faţa ei. Clădirea de-aici încolo o să se ridice. Şi că, deaici încolo, tot ce-i aşteaptă în vieaţă, nu va mai veni dela sine, cum a venit iubirea, ci va trebui câştigat.

Sentimentul acesta care o călăuzea încet spre descoperirea datoriei, nu se limpezi deodată, ci în tot decursul anului următor.

De Crăciun şi Paşti, Valentin veni numai pentru câte trei zile. Şi, când i se sfârşi concediul de Paşti, le vesti că probabil va renunţa la internatul dela clinică şi îşi va lua locuinţă în oraş, deoarece nu avea timpul necesar pentru prepararea ultimelor examene.

De altfel, cu toată sârguinţa lui îi vor mai rămâne examene şi pentru seziunea de toamnă. Aşa spuse la Paşti, în amândouă familiile.

După vr'o jumătate de an, Sora începu să-i trimită scrisori tot mai liniştite, iar pe ale lui le citea de asemenea tot mai calmă. Intră acum tot mai adânc în stăpânirea unei fericiri pline de pace, pe care o tulbura şi o agita cu valuri de lumină şi căldură, cu înfiorări adânci, numai gândul că odată va fi întreagă a lui Valentin, şi închipuirea apropierii lui materiale. Senzaţia sărutărilor şi îmbrăţişerilor lor de după logodnă trăia puternic în fiinţa ei, ba uneori îi părea a creşte în intensitate !

Se ferea, pe cât putea, de aceste amintiri, care o scoteau din buna ei pace şi care o ademeneau să simtă, ca şi mai înainte, că lumea întreagă se reduce la ea şi logodnicul ei. Le încunjura pe cât putea, pentrucă începuse să facă proiecte cu privire la viitor, se apucase să-şi înfiripeze bucată cu bucată, ceea ce mamă-sa numea „trusou", începu să simtă importanţa lucrului său şi să se bucure iarăşi la realizările ei.

Constată, destul de repede mai ales, un lucru : când ardea mai mult de dorul lui Valentin, de dorul după prezenţa lui, munca era aceea care îi ajuta mai mult să-l suporte cu vitejie, să biruie timpul, să nu-i mai pară aşa de grea aşteptarea, fie că lucra în birou, fie că lucra la „trusoul" ei. Nicio altă distracţie, nici cititul, nici plimbarea, nici întâlnirile cu două-trei prietene nu-i alina dorul, în măsura în care o făcea lucrul. Incepu să-şi zică, mai în glumă, mai în serios, că e leacul cel mai bun la arsurile iubirii. La

bancă sau acasă, munca nu micșora intensitatea iubirii, dar, își zicea Sora, „o răcorea”, o dilua oarecum.

Cosând la ceea ce-i croia mamă-sa, începând să croiască ea însăși, Sora se trezea adeseori cântând în surdină și parcă acest cântec era ceea ce o răcorea.

Incepu să înțăleagă că lucrul e o mare binefacere pentru om, să-i fie un chin a sta cu brațele încrucișate și de aceea duminecile și sărbătorile îi treceau tot mai greu. Inainte de amiezile se scurgeau încă mai ușor: se perinda acum, cu mamă-sa la bucătărie și la biserică. La bucătărie-i trecea vremea încă mai repede decât la biserică. Dar după amiezile erau uneori nesfârșite. Cititul nu-i ajuta la nimic. Rămânea cu cartea deschisă după o pagină citită și gândurile o luau rasna.

Când cosea cu mâna, ori la mașină — aveau un „Singer” foarte bun și învățase repede și la mașină — nici nu știa cum fuge vremea. Pentru ce nu putea cânta încet, și fără lucru, își zicea Sora, în după amiezile de sărbătoare, când ieșea la plimbare? Să fie o prerogativă a lucrului? se întreba ea.

Și ce plăcere era să pregătească cu mâna ei atâtea mărunțișuri, care vor fi odată numai ale lor, ale ei și ale lui Valentin.

Uneori își închipuia cum va aranja casa, locuința lor. Dar, ciudat lucru, se gândea mereu la locuința lor de acum, a părinților, până când într'o după amiază, cum își făcea planuri cosând în grădină, își zise: „Dar noi nici nu avem o locuință! Care va fi locuința noastră?”

Din ziua aceea, Sora începu să se gândească ade-

seori şi la partea materială a vieţii. Erau amândoi săraci. Ea ştia că, afară de „trusou" şi de mobilă, nu va putea duce nimic în noua căsnicie. Iar Valentin va veni cu o diplomă de medic, şi atât. In amândouă familiile mai erau copii de crescut la şcoală şi doctorul Grecu, afară de casă şi de grădina aceea dintre vii, nu mai avea altă avere. Poate de aceea surprindea uneori feţe îngândurate la părinţii ei, îşi zicea Sora.

Nu putea fi vorba, desigur, să locuiască după cununie la ei sau la doctorul Grecu. Vor lua o casă cu chirie. Lui Valentin îi va trebui şi un cabinet medical. Da... însă chiria va trebui plătită, traiul era scump, vedea ea bine, de când era amestecată în gospodăria din familia lor.

Nouăle îngrijorări le linişteа însă prin lucru, prin continua activitate. Şi ce era mai ciudat, băgă de seamă că, lucrând, îi creştea curajul şi nu se mai temea de greutăţile din viitor.

Intr'un rând îi veni un gând limpede: „Cu salariul meu vom putea plăti foarte bine chiria", îşi zise ea, şi de atunci făcea mai dese plimbări prin oraş şi se oprea mereu la clădirile pe care era afişat avizul: *De închiriat*. Nu aflase încă niciuna care să-i placă din vedere, din stradă, dar era sigură că, până la cununia lor, va afla una. Se' nţelege va trebui să-i placă şi lui Valentin şi va trebui să fie situată mai la centru, pentru a-şi putea aranja şi Valentin cabinetul.

Gândul că cu salariul ei putea acoperi chiria, o făcu să-i placă şi mai mult slujba ei şi să se simtă parcă mai crescută în faţa lui Valentin. Dar cum? Va rămânea definitiv funcţionară? Nu mai era acum teama de anchilozare, frica de-a ajunge „un auto-

mat", ci gândul că dacă va rămânea definitiv funcționară, nu era cine să le poarte gospodăria.

Perspectiva aceasta o cam întrista și iarăși nu putea risipi necazul, numai muncind. Mare lucru trebue să fie a realiza mereu câte ceva, își zicea Sora, dacă munca e leac la toate! Curajul îi revenea mereu muncind și își zicea că va rămânea la bancă, numai până vor trece peste greutățile începutului.

Uneori își zicea că de bună seamă și mamă-sa se gândește ca ea, fiindcă nu-i mai făcea nicio aluzie la slujba dela bancă, deși la început ea a fost mai potrivnică.

Intr'o zi, cu două prietene, vorbeau despre cununia din dumineca trecută. Au fost și ele la biserică și fusese lume multă. Fiica unui magistrat se cununase cu directorul unei mari bănci din capitală, un om între două vârste, prezentabil însă și chiar elegant. Lumea vorbea că e foarte bogat și se mira cum se însura cu o fată săracă.

— „Dar nu-i săracă, dragă. Tatăl său are două moșii în Moldova", auzi în biserică Sora și cele două prietene.

— Ași! Vorbe! De când au venit în orașul nostru, au trăit ca și cei mai modești oameni.

— E o familie distinsă, asta e! Numai cei ieșiți dintre golani fac caz de poziția lor socială Fata are avere. Se putea mărita cu un bărbat tânăr. Eu în locul ei așa aș fi făcut!

De la cuvintele acestea auzite în biserică începu, într'o după amiază, o discuție între Sora și cele două prietene, în vreme ce se plimbau prin promenada orașului

Amândouă erau mai în vârstă cu doi-trei ani decât Sora. Dora Pop, fiica unui funcționar, o brunetă vioaie, cu liniile feței cam ascuțite, era de părerea că o căsătorie n'are niciun rost, dacă amândouă părțile sau cel puțin una, nu au stare. Mai bine e, când au amândoi. Ea avea ceva și de aceea refuzase doi competenți săraci până acum, pe un profesor de liceu, și pe un advocat, care, afară de diplomă, nu avea nimic. Dar cum le merge acum rău la advocați, ce să facă cu diploma lui? Iar o căsnicie în care ești silită să-ți numeri în fiecare seară banii pentru coșul de dimineață, nu poate fi decât o tortură.

— „Asta ar însemna ca cei mai mulți tineri să nu se mai căsătorească", zise Ana Dănilă. „Eu, în locul fiicei magistratului, decât să mă căsătoresc cu un om de două ori mai în vârstă decât mine, aș fi preferat pe unul sărac, dar tânăr. Mulțumirea și fericirea vieții nu atârnă de avuție".

— Ba numai de bunăstarea materială atârnă, să știi tu! Că iubirea, unde-i sărăcie, repede trece. Și apoi femeia azi nu mai poate trăi, nici în societatea noastră românească, ca un salahor, cum au fost obicinuite mamele și bunicile noastre, tot robotind de dimineața până seara. Eu mă mulțumesc, de o astfel de vieață.

— Ție ți-e ușor. Tu ești singură la părinți și aveți avere. Tu poți aștepta și un tânăr mai avut. Dar eu și altele ca mine să rămânem fete bătrâne? Băieții care termină azi pregătirea pentru o carieră, profesor, advocat, medic, magistrat, sunt aproape toți săraci. Alta-i cu tinerii și fetele din vechiul regat. Acolo sunt destule familii cu avere, dar la noi, în Ardeal,

le poţi număra pe degete. Noi nu ne putem lua după ei. Nu putem ţinea pas cu ei. Noi va trebui încă multă vreme să ne mulţumim cu condiţii mai modeste.

— „Dar, dragă Ana", se irită Dora Pop, „ce însemnează azi un salar de cinci-şase mii de lei, cu care titraţii noştri îşi încep cariera? Cum să trăieşti din ei, dacă nu mai ai şi altă avere? E o imposibilitate. Şi de aceea, nu trebue judecaţi tinerii din ziua de azi că nu se grăbesc să se căsătorească. Cu ce să întemeieze o familie?

Ana Dănilă începu să râdă.

— „Tot se mai căsătoresc", zise ea! „Uiţi că lângă noi avem o logodnică?"

Sora ascultase convorbirea, fără să se amestece.

— „Logodnica noastră! Dar Sora nu-i o fată săracă şi nici Valentin. Tatăl ei e advocat la bancă, al lui medic de circumscripţie. Unde mai pui că ea însăşi are un salar lunar. Cât! Cinci mii spui tu? E adevărat, Sora?" Şi fără a mai aştepta răspunsul Sorei adause: „Şasezeci de mii la an! Asta înseamnă, cu şase procente, interesele unui capital de un milion. Se poate afirma că-i o fată săracă?"

Sora se înveseli:

— Nici n'am ştiut că-s milionară!

— Draga mea aşa este! E ca şi când ai avea o zestre de un milion şi ai depune-o spre fructificare la „Fortuna".

— „In chipul acesta aş avea şi eu o zestre de o jumătate de milion. Ca dactilografă am un salar de două mii cinci sute" râse Ana Dănilă.

— Să ştii că ai! Păi, ai şi tu ochi! Căsătoriile

ce se încheie acum nu-s mai toate între doi salariaţi ? Şi chiar aşa abia o duc de azi pe mâne.

— „Ce mai ştii ! Poate s'a gândit şi Valentin la asta", râse Ana, privind cu simpatie la Sora.

— Nu zic de Valentin ! Ei nu-s niciunul băieţi săraci. Dar aşa este : se asociază două salarii pentru a răzbi mai uşor. Eu nu zic că asta e un bine. Statul ar trebui să dea salarii începătoare, cu care un tânăr să poată întemeia o familie. Dar azi, posibilitatea asta nu există şi de-aceea se umple ţara de burlaci.

— „Şi de fete bătrâne", râse Ana Dănilă.

— Nu-i nimic de râs, draga mea. Poate tu eşti o fată mai curagioasă decât mine. Dar eu n'aş putea să ţiu în dinţi fiecare ban.

— „Fiecare cum a fost obicinuit", răspunse Ana. Nu ştiu cât de curagioasă sunt eu, dar îţi spun că n'aş sta nicio clipă la îndoială, dacă m'ar cere de soţie un om ca Valentin.

— Ţi-am spus că el nu e un om sărac.

— Aici cred că e mai bine informată Sora.

— „Eu nu am căutat să mă informez, prea-puţin păsându-mi, după ce eu am un milion", râse Sora

— Vorba e că, dacă aş afla un băiat să-mi placă şi să-i placă şi lui de mine, am munci amândoi şi am răzbi. Insfârşit, pentru a fi fericiţi în vieaţă, eu cred că nu trebue să trăieşti în belşug.

— Dar nici în sărăcie !

— Nici ! Şi nici nu mă tem de sărăcie, câtă vreme voiu fi sănătoasă. Aş lucra, aş face banul necesar şi din piatră seacă, numai să-mi placă acela cu care trăiesc. După credinţa mea, tineretul de azi — şi, să nu fie cu supărare, ambele sexe — a ajuns laş. Nu

mai are curajul, îndrăzneala vieţii şi al luptei. Parcă părinţii noştri, când au întemeiat o familie, aveau vr'o situaţie materială ! Au muncit, au luptat şi au biruit.

— Cum au biruit ?

— Şi-au trăit vieaţa în cinste, în muncă, în omenie şi ne-au crescut pe noi. Ce mai vreai altceva ?

— Dacă aştepţi numai atâta dela vieaţă ! Tu ce zici, Soro ?

— Ii dau dreptate Anei, vezi bine. Mi se pare că unii dintre tinerii de azi se prea îngrozesc de munca multă şi răsplată puţină. Eu însumi am început să cred că răsplata cea mai mare e însăşi bucuria lucrului săvârşit. Mie-mi place să muncesc şi, ca şi Ana, nu mă tem de sărăcie.

Ana Dănilă se bucură că Sora-i luă partea.

— Iată, Doro, doui contra unu !

— Da, însă băieţii zece contra unu sunt de părerea mea. Şi mi se pare ei sunt cei ce hotărăsc.

— „Băieţii, am observat eu de mult, sunt mai laşi în ziua de azi, decât fetele", zise Ana. „Aici dreptatea e de partea ta. Ii ştiu eu ! Toţi viscază, de când ies din şcoală, la poziţii sociale înalte, la salarii mari, la fete avute. E destul să asculţi pe tinerii noştri universitari. Eu nu prea mă însufletesc de ei. De aceea eu nu mă voiu mărita cu un titrat cu pretenţii. Eu m'aş mulţumi cu un profesoraş de liceu, ba chiar şi cu un învăţător. Il aştept şi sunt sigură că trebue să vină. Unul tânăr şi frumos, care să-mi placă. Cu un bătrân, de-ar fi de zece ori milionar, nu m'aş mărita în ruptul capului, ca fata magistratului. Mai bine să împletesc cosiţe labe !"

— „De, fiecare cu principiile sale", zise. puţin plic-

tisită, Dora Pop. „Eu cred că vieaţa trebuie să fie numai o corvoadă. Trebuie să ne şi bucurăm de ea".

— Dar n'ar fi o corvoadă să fii mereu cu bătrânul lângă tine? Ar fi insuportabil. Prefer să mănânc odată pe zi pâne şi apă, cu un bărbat pe care-l iubesc, decât să stau cu braţele până 'n coate în bani, lângă un moşulică.

— „Dar ginerele magistratului nici nu e aşa de bătrân", se miră Dora.

— Pentru mine ar fi prea bătrân, dar eu nu vorbesc numai de cazul acesta, vorbesc în general. Aş avea mereu sentimentul că m'am vândut, dacă m'aş mărita cu cineva pe care nu-l iubesc. Tu ce spui, Soro?

Sora asculta conversaţia celor două, cu gândurile risipite. Problema ce o discutau ele, pentru ea nu existase. I-a părut totdeauna firesc şi logic să ducă la căsătorie singură iubirea, nu alte considerente. Acestea pot preocupa pe om după cununie, nu înaintea ei. Va trebui, desigur, să se aranjeze într'un fel, şi anume prin munca amândorora, şi partea materială a vieţii, dar astfel de preocupări nu puteau influenţa cu nimic însăşi căsătoria. Se gândise, dela logodnă, şi ea la viitoarea lor locuinţă, la greutăţile începutului, la salariul ei, care le va fi de ajutor. Dar ea a simţit mereu şi simţea şi acum că, dacă Valentin n'ar avea nimic, n'ar ajunge doctor, n'ar fi din familia aceea cunoscută, dacă n'ar putea face nicio combinaţie pentru viitor, tot s'ar căsători cu el, cu aceaşi însufleţire. Fiindcă ea nu iubea nici pe studentul din el, nici pe viitorul doctor, ci pe el însuşi, fiinţa lui de om, care

era acum în întregime a sa. Ce bogăţie mai mare i-ar trebui.

Cum nu răspunse îndată la întrebarea Anei Dănilă, aceasta adause :

— Te întreb, pentrucă tu acum poţi fi o autoritate în materie.

— Eu nici nu mi-am pus vr'odată problema aşa. Pentru mine, totul s'a desvoltat în chip firesc din simpatia pe care am avut-o de mult pentru Valentin. Cred că fără iubire, căsătoria nu poate avea nicio îndreptăţire şi niciun rost.

— Vai fetelor, fetelor ! Cum mai exageraţi. Nici eu nu spun să te măriţi cu cineva pe care nu-l poţi suferi. Dar iubirea nu-i îngăduit să ne ia minţile şi să nu mai putem judeca, să ne facem combinaţiile aşa de necesare pentru vieaţă !

— „Atunci nu mai este iubire", zise Ana. „Dacă stai cu cântarul în mână, nu mai eşti decât un negustor".

Dora Pop se irită. Ea cam stătuse cu cântarul în mână, respingând cele două cereri în căsătorie.

— „Ştiţi ce ?", zise ea. „Să întrerupem acum discuţia şi să o continuăm peste cinci ani. Până atunci, toate trei vom fi măritate. E vorba de lucruri pe care numai vieaţa le poate verifica. Şi eu sunt sigură că experienţa vieţii îmi va da dreptate mie".

— Şi dacă nu-ţi va da dreptate ?

— Voiu vedea atunci ce-i de făcut ?

— „Atunci va fi prea târziu", încheie sentenţios Ana Dănilă.

Asupra conversaţiei acesteia, deşi nu fu prea atentă la ea, reveni adeseori Sora Preda în zilele şi

săptămânile următoare. Dar nu asupra însăşi problemei puse, ci asupra unui lucru la care nu se prea gândise până acum : cât de variat era sufletul omenesc ! Pe Dora Pop o cunoştea de mult. Il plăcea şi iată cât de adânc se deosebea mentalitatea ei de a Anei şi a sa. Era adevărat că mereu a simţit o distanţă între ele două, una care nu împiedeca însă prietenia, ci numai intimitatea, ceea ce nu era cazul cu Ana Dănilă. Cu ea fusese mereu intimă şi avea mereu un sentiment de recreare, când stătea de vorbă cu ea.

Dacă sufletul omenesc e aşa de variat şi nu-l poţi cunoaşte numai în anumite împrejurări, cum a fost acum cazul cu Dora Pop, sau cu chipul în care au felicitat-o la logodnă diferite fete, nu s'ar putea ca, sub unele laturi, să nu cunoască sufletul lui Valentin ?, se întreba Sora.

N'a vorbit niciodată cu ea despre latura materială a vieţii. Ceea ce putuse simţi indirect din atitudinea lui, faţă de slujba ei la bancă, era că lui Valentin îi place că ea avea o funcţie, o ocupaţie. O tachina uneori pe socoteala slujbei, mai ales după ce veniră şi cei doi funcţionari noui la „Fortuna", Moise Albu, şi mai ales Ion Creţu, care era un băiat frumos şi chiar cu pretenţii de eleganţă. Dar Sora simţea că Valentin glumeşte şi că în sufletul lui el era mulţumit că ea lucrează... Nu putea crede că Valentin ar fi făcut calculul aritmetic al Dorei Pop, că salariul ei reprezenta dobânda la un milion şi că din motivul acesta era satisfăcut, că o vedea funcţionară. Prin nimic nu-i dădu să poată bănui aşa ceva.

Sora rămânea mereu la convingerea că lui

Valentin îi plăcea munca, activitatea și a lui, și a altora, când urmărea problema diversității mentalităților omenești. El i-a și vorbit în mai multe rânduri, despre satisfacția ce o are omul, realizând ceva. Și Sora știa din proprie experiență, acuma, că Valentin avea dreptate. El i-a afirmat un adevăr, cu niciun gând ascuns, de utilitate pentru el, își zicea Sora, la sfârșitul gândurilor ei.

In încercările lui de a o necăji uneori în scrisori cu tânărul Ion Crețu, poate că nu era numai o simplă tachinare, ca în aceea cu slujba, poate va fi observat și el ceva în purtarea tânărului funcționar, care era plin de toate atențiunile față de Sora, și după ce fata se logodise. Poate era chiar mai mult de cât atențiuni galante, cum observase directorul Sava Scurtu, și care totuși nu se supărase, spunându-și că nu-i un lucru ușor să lucreze cineva, tânăr și frumos, în același birou cu fină-sa, și să rămână indiferent.

Observase și Sora câte ceva, dar îi era ușor să pară că nu vede nimic, îmbrăcată cum era în armura iubirii lui Valentin.

XIV.

Intr'o seară din Iulie, înainte cu câteva zile de petrecerea tradițională dela Sântilie, Sora Preda se întorcea indispusă și iritată dela plimbarea prin parcul orașului. Plecase de-acasă numai cu Ana Dănilă, dar în parc întâlniră un grup întreg de fete și băieți, veniți în vacanța de vară. Se mai întâlnise cu unii dintre ei așa, în treacăt, dar acum erau vr'o cinci-

sprezece inşi, în total. Sora strânse instinctiv braţul prietenei sale, când văzu grupul şi voi să apuce pe o cărare laterală, dar tineretul le văzu şi începu să le cheme.

Vorbeau despre petrecerea ce se apropia şi studentul în drept, Victor Dan, voia să-şi impună în chip autoritar, părerile lui. Spunea că trebue să facă probe de *cadril* şi de *romană*, să danseze şi jocurile acestea ieşite acum din modă. Era jubileul de douăzeci şi cinci de ani al petrecerii dela Sântilie şi, spunea studentul, se cuvenea să-şi aducă aminte şi de trecut şi să se pună mai bine cu bătrânii care strâmbau mereu din nas la dansurile moderne.

Tineretul nu se lăsa terorizat. Nu mai cunoştea niciunul cele două dansuri. Când să le mai înveţe? Poate nici tarafele de lăutari nu le mai ştiau!

Victor Dan începu să facă elogiul acelor „dansuri mari, de-o amploare solemnă, faţă de care rumbele şi foxtroturile de acum nu plătesc nimic". Voia să-i convingă că sunt uşor de învăţat, că sunt „clare, arhitectonice, aproape aritmetice", şi diferitele figuri se imprimă uşor în memorie. Mai afirma că ar fi bine „să ne întoarcem cât de cât şi la tradiţie, că prea ne-am englezit şi ne-am franţuzit, şi să facem o bucurie şi bătrânilor. Cum vă puteţi închipui o aniversară aşa de însemnată, fără danssurile care au deschis întâia petrecere de Sântilie, aranjată acum un sfert de veac, de tinerimea studioasă din oraş şi jur?"

Ceilalţi protestau mereu, când ajunseră acolo Sora cu Ana Dănilă.

— „Tu ce crezi, Sora ?", o întrebă Victor Dan. „Nu eşti de partea mea ?"

— Eu aş fi bucuroasă, fiind vorba de o aniversare, dar mi se pare că ei au dreptate. E prea puţină vremea. Şi apoi, mai este ceva.

— Ce mai este ?

— Probele le-am putea ţinea numai noi, care suntem aici. Publicul din jur, tineretul din satele vecine, care fac grosul oaspeţilor, nu le-ar putea învăţa. Ei să fie simpli privitori ?

— „Bravo, Sora ! Ne-ai salvat !", începu să aplaude grupul.

— Ei bine, ce este de făcut ? Eu nu-mi pot închipui aniversarea asta, fără cadril şi fără romană.

— „Nu-i decât un singur mijloc", zise Ana Danilă ! „Şi eu sunt de părerea lui Dan că, fără cele două dansuri, nu se poate aniversare".

— „Care-i mijlocul ?", întrebă Dan curios.

— Să se anunţe benevol patru sau şase perechi dintre dansatorii mai buni, să le înveţe ei şi să le danseze singuri în pauză. Nu toate figurile, ar fi prea lung. E deajuns să se înveţe câteva figuri din fiecare, şi acelea să fie executate.

— „Iată, domnule, ce înseamnează o fată cuminte", zise admirativ Victor Dan. „Aşa vom face !".

— „Vorba e : cine-i învaţă ? Tu le mai ştii ?", întrebă Sora.

— Eu ? Ce-mi intră odată în urechi, nu-mai mai scapă.

— „Lui Dan numai ce-i intră în cap scapă mai iute," glumi cineva din grup.

— Imi sboară pleava și rămân grăunțele, dar la tine se 'ntâmplă invers, dragul meu !

— „Și mai este ceva", adause Ana Dănilă. „Care muzicant le mai știe ?"

— Vânătu, cu taraful lui, dragă fată. E și aniversarea lui. Tot el a deschis și acum douăzeci și cinci de ani petrecerea dela Sântilie. De câteori nu m'a rugat bătrânul să mai pun în program și cele două dansuri clasice.

— „Clasice ?", se mirară vr'o câțiva.

— Clasice, da ! Dar generația de acum e împotriva clasicismului, spre pierzania ei ! Domnișoarelor și domnilor, să trecem imediat *ad rem.* La amândouă dansurile e nevoie de perechi. Cine cu cine se anunță benevol ?

Gândul că vor învăța numai câteva figuri și perspectiva de a dansa, ca cei mai buni, în fața publicului întreg, că ei vor fi punctul de atracție al petrecerii, desfăcu din grup trei perechi.

— „Prea puțin", zise Dan. „Adică aș mai fi eu. Care dintre domnișoare ar vrea să fie pereche cu mine ?"

Dintre cele mai tinere nu se mișcă niciuna.

— „Aș primi eu, bucuros", zise Ana Dănilă. „Eu știu unele figuri, dar eu și cu Sora avem încă și probe de cor".

— Trebue să ajungem la șase perechi cel puțin. Mulțumesc, domnișoară Dănilă. Foarte frumos din partea dumitale. Dar să nu-ți pară rău. Vei fi perechea vătavului. Dacă mai știi din figuri, va fi ușor, cu toate probele de cor. Suntem patru. Și avem și a

cincea pereche: Sora cu Valentin. Numai a şasea se mai caută.

— „Nu e sigur că Valentin va veni", zise Sora.

— Cum se poate? Trebue să vină.

— Şi chiar dacă ar veni la petrecere, la probe în niciun caz nu ar putea fi aici.

— „Da, Valentin e foarte ocupat în prezent", zise subţiindu-şi buzele Laura Dinu, fostă colegă de liceu a Sorei, studentă acum.

— „E vacanţă, ce Dumnezeu! Ştiu că a ieşit dela clinică!", stărui Victor Dan.

— Da, a ieşit dela chirurgie după Paşti, dar după şase săptămâni a intrat la ginecologie", zise Sora.

— Iarăşi ca intern?

— Mi se pare că nu. Stă încă la locuinţa închiriată după Paşti.

— „Hm, cum n'ar sta!", zise Laura insinuant.

— Pentru noi te rog deci să ne scoţi din combinaţie. Ca logodită eu n'aş putea avea pe altcineva de pereche.

— „Aşa este", oftă studentul. „Se mai caută două perechi. Trebue să le aflăm!"

— „O să afli, doar nu-i toată lumea aici," zise o fată, care se angajase.

Grupul se mişcă şi tineretul începu să se plimbe. Laura Dinu şi cu cealaltă studentă, fostă colegă a Sorei, Veturia Popa, apucaseră, cu un student în mijloc, cu un rând înaintea Sorei, care mergea cu Ana Dănilă.

Sora nu se simţea bine. Cât a rămas în grup, Laura îi aruncă mereu priviri insinuante şi oarecum dispreţuitoare. Când spusese că după Paşti Valentin a ieşit

dela chirurgie, Laura o privi și deschise gura, ca și când ar fi voit să spună ceva. Iar când a amintit că Valentin stătea încă tot în locuința închiriată după Paști, spusese: „Hm! Cum n'ar sta!" Era o insinuare, era o bănuială de bună seamă. Sora a simțit nu numai din vorbele spuse, dar mai ales din privirea ce-i aruncă Laura. Ce voise să insinue fosta ei colegă?

Cum mergea cu Ana Dănilă, auzea frânturi din conversarea celor două prietene și a studentului.

— „Sunt sigură că n'are să vină", zicea Laura.

— „Pe [illegible] nu se poate pune mare temeiu. De ce [illegible] obiceiul să exagerezi", răs-puns[illegible]

[illegible] vorbesc de Valentin.

O vreme nu mai auzi nimic.

— Știi cum a ieșit dela chirurgie?... Pretexte, dragul meu!...

— „Vorbe, pe care nu poți da nimic. Parcă asemenea chestiuni de familie le poate afla cineva", se auzi vocea Veturiei Popa.

Acum era sigur că vorbeau de Valentin. Pricepu și Ana Dănilă. Mai trecu un răstimp și se auzi iar glasul Laurei, dar numai câteva frânturi.

— E o femeie... Il ține strâns.

Sora încetini instinctiv pasul și rămase cu Ana, cu mult în urmă. Nu se mai auzi nimic, din conversația celor trei. Ana nu zise nimic. Simți că prietena ei este nervoasă.

— Vrei să ne întoarcem, Sora!

— Da. A început să mă doară capul.

Porniră spre casă.

— „Iată, parcă regret că m'am angajat la dansurile acelea”, zise Ana într'un târizu. „Dacă erai şi tu cu Valentin, ar fi altceva”.

— De ce să regreţi? Faceţi un lucru frumos. Dan are dreptate.

— Are, dar nu ştiu, parcă nu mai mă simt bine între tineretul ăsta. Poate sunt prea bătrână, pentru tovărăşia lor.

— Vorbeşti prostii!

— Nu mai este sinceritatea de altădată între noi. Se discută şi se ceartă mereu, parcă s'au împărţit în tabere duşmănoase. Mă [illegible]etatea dela cor.

— Poate ai dreptate. Sunt [illegible] rântăţi, care înainte nu se pomeneau între noi.

— Şi asta! Parcă s'ar fi început concurenţa [illegible]. Dacă acesta-i folosul universităţii, sunt mulţumită că nu i-am trecut pragul.

— La ce va fi făcut aluzie Laura? Căci o insinuare a fost de bunăseamă. Mă mir că se mai interesează de Valentin. După cât ştiu, după logodna noastră a declarat că Valentin a făcut o măgărie.

— E o fată răutăcioasă şi înfumurată. O cam cunosc de altfel şi ceilalţi. Ştiu eu unde bătea cu insinuarea ei?

— Ai observat şi tu?

— Da, însă nu trebue să te nelinişteşti pentru asta! E din firea ei pismătareţă.

— Dar să insinue aşa între alţii!

— Aşa-s cele mai multe fete, dragă Soro! Nimeni nu le poate schimba.

Sora Preda se întoarse în seara aceea indispusă şi

iritată acasă. Abia gustă la cină, plângându-se de durere de cap. Nu minţea. Trecu în salon şi dintr'o cutiuţă luăun piramidon şi se duse în bucătărie, să ia puţină apă. Se gândi întâi să iasă în grădină, dar în loc de asta îşi aşternu patul şi se culcă în grabă.

Voi să treacă cu dispreţ peste cuvintele Laurei — se convinsese şi ea ca era o fată răutăcioasă — dar ele îi reveneau mereu în minte şi o săgetau dureros. Ce voise să spună Laura, când pomeni de ieşirea lui Valentin dela Chirurgie ? Când a aruncat bănuiala acea referitoare la gazdă lui Valentin : „Hm ! Cum n'ar sta ?" Şi... cine er.. ..femeia aceea, care-l ţine strâns ?" Să fie şi fraza asta din urmă în legătură tot cu Valentin ? Sora se îndoia.

Nu putea înţelege nimic ! Vor fi simple vorbe sau clevete răutăcioase. Aşa frânturi, cum le auzise, nici nu avea cum să le înţeleagă. De altfel nici Veturia Popa, nici studentul cu care erau, nu o aprobară, după cât a putut înţelege ea.

Se întâmplase ceva cu Valentin, în timpul din urmă ? Inima ei nu-i spunea nimic, nicio adiere de teamă sau de îndoială nu trecuse prin ea. Şi se obicinuise acum, de câte ori avea o nedumerire sau o îngrijorare care o privea pe ea, pe Valenitn sau viitorul lor, să-şi asculte simţirea intimă. Dacă se simţea liniştită şi curajoasă, repede i se împrăştiau toate gândurile care ar fi voit s'o tulbure.

Cercetându-se acum amănunţit, cum stătea culcată în pat, cu ochii închişi, constată că inima ei nu se teme de nimic. Totuşi aluziile acelea parcă au fost nişte săgeţi veninoase, care îşi lăsară acolo picurii. Părea că din ei vrea să se ridice mereu o agitaţie, îm-

preunată cu căldură rea, care, în parc încă, îi aduse durerea de cap.

Era nevoie să analizeze și mai adânc ultimele fapte. Se petrecuse ceva cu Valentin? Ii ascundea sau îi ascunsese el ceva?

La Paști i-a avizat că probabil va părăsi Clinica chirurgicală, unde era prea ocupat și nu-și putea vedea cumsecade de prepararea examenelor, și că își va lua locuință în oraș. După două săptămâni îi și trimisese Sorei noua adresă. Peste șase săptămâni lucra la Clinica ginecologică, desigur ca extern — deși nu-i precizase anume — fiindcă ea îi scria tot pe adresa dela locuință. Ii scrisese că trebuia să facă o practică mai temeinică și aici, fiindcă el nu avea de gând să ajung un medic specialist, ci „un medic universal", așa cum era și tatăl său. O mai avizase din vreme că va sta întreaga vacanță acolo, că de altfel el de-acum nu mai era student, să se gândească la vacanță, nu avea să mai urmeze cursurile la facultate. Când Sora l-a rugat să se repeadă pe două-trei zile, pentru petrecerea de la Sântilie, el nu i-a putut promite cu certitudine. Spunea că ar ținea foarte mult să poată veni, dar nu era deloc sigur că va putea... S'ar fi părut că era iarăși intern, ori, și ca extern, clinica aceasta îi dădea foarte mult de lucru.

Cercetând mereu situația, un singur lucru nu prea înțelegea Sora: dacă pentru pregătirea examenelor fu silit să părăsească o clinică, cum s'a angajat la alta, după șase săptămâni? Nu era acum tot așa de împiedecat? Dar sfârși, spunându-și că practica deacum poate era chiar în legătură cu examenele res-

tante. Oricum, nu ar fi stricat, dacă el ar fi precizat mai bine noua situaţie.

Avea cumva de ascuns chiar aici? Dar ce ar fi putut avea? El ştia că Sora nu se amestecă în treburile lui particulare, că nu i-a dat sfaturi, nu l-a îndemnat să se grăbească cu examenele. El era deacum un bărbat harnic, să-şi vadă de lucrurile sale în conştiinţa Sorei.

Era umilitor şi pentru el şi pentru ea a-l bănui că-i ascunde ceva şi anume un lucru care ar privi-o şi pe ea. Nici nu se putea gândi la aşa ceva...

Dar atunci ce rost au putut avea aluziile Laurei? Simple vorbe de fată răutăcioasă! Zadarnic îşi spunea aşa, veninul săgeţilor ei rămase în fiinţa sa şi nu o lăsa să adoarmă. Începu din nou durerea de cap, se sculă şi mai luă un piramidon.

Când se învăli din nou în pat, îi veni un gând liniştitor: „O s'o întreb mâne pe Laura ce-a vrtu să spună", îşi zise Sora. „Pentru ce să mă frământ zadarnic?" Şi nu era numai frământarea, ci părea că, cu cât încearcă mai mult să înţeleagă, cu atâta se învenina mai tare.

Hotărîrea ce-şi luă o linişti şi adormi îndată, cu gândul că o poate întreba, neavând de ce să se teamă.

A doua zi după amiazi, când era gata să iese, pentru a o întâlni pe Laura Dinu, se trezi cu fratele lui Valentin, cu Ionică Grecu. Ieşiră amândoi în grădină.

— „Nu ţi-a scris Valentin?", o întrebă el îndată

— De-o săptămână, nu!

— Nici nouă. Şi aş voi să ştiu sigur dacă vine la petrecere sau nu. Credeam că te-a avizat pe tine.

— Când mi-a scris mai pe urmă nu era sigur.

— Păi, chiar nesiguranța asta! Mai sunt câteva zile. Ar trebui să știu!

— Pentru ce?

— Ar trebui să aibă un rol la petrecerea asta, să fie și el printre „aranjori“, să i se tipărească și numele lui pe biletele cu ordinea de dans. Se îmbulzesc toți neisprăviții.

— Dar ordinele de dans vor fi tipărite până acum.

— Nu sunt! Domnul Victor Dan mi-a cerut să-i dau până mâne seară știrea sigură. A întârziat cu tipărirea, pentru chestia aceea cu cele două dansuri. Vrea să le pună în „ordine“, și azi se hotărăște dacă poate recruta perechile ce lipsesc. M'am înscris și eu pentru probele de romană și cadril.

— Cu cine?

— Gâci!

Sora se gândi și pomeni vr'o patru nume de fete cu care vedea mai des pe Ionică. Nu era niciuna.

— „Cu Viorica Pascu. Mie-mi mai plac elevele de liceu, decât studentele“, râse el.

— Frumoasă pereche!

— Crezi?

— Parcă tu nu? Știi alege!

— „De ales s'ar părea că mă pricep eu, dar ce folos! Rămân cu atâta!“, zâmbi studentul în drept.

Odată cu zâmbetul îi coborî însă în voce o umbră de melancolie.

— In vieață trebue să ai și noroc, nu numai gust.

Sora înțelese aluzia, iî luă mâna și-i zise cu blândete.

— Ce copil mare ai rămas tu ! Dar spune-mi, pentru ce-ți sunt mai simpatice elevele de cât studentele ? Pentru că sunt mai naive, nu ?

— Și pentru asta !

— Și încă pentru ce!

— Râd mai frumos !

— Nu mai spune ! Adevărat că Viorica luminează sufletul omului, cu râsul ei. E un dar deosebit și mai rar. Nu-l afli la toate liceanele.

— Câtă vreme sunt desinteresate, toate fetele râd frumos.

— Și studentele nu mai sunt?

— Nu prea ! Ele au început vânătoarea !

Sora se opri consternată.

— Ce vânătoare ?

— După note bune, după examene, după diplomă, după cariere, după protecții, după....

— Vai de mine, tot mai este?

— Mai este, da ! După aventuri și după clevete și intrigi. Știu prea multe, nu mai sunt simpatice.

— Se pricep și la clevete ? Sunt intrigante !

— O, și încă în ce măsură !

— Poate ceea ce vezi tu, nu-i decât o complicare, o înăsprire a firii oricărui tânăr pe care o aduce intrarea în lupta vieții. Și eu m'am schimbat Ionică, de când am ieșit din liceu, deși nu sunt studentă.

— Nu ! E o întunecare a săninătății, a tinereții. In doi-trei ani parcă și pielița fetii li se face mai dură și oarecum mai... nerușinată.

— Ionică ! Unde-ai învățat asemenea vorbe ?

— Nu-s vorbe ! Parcă tu n'ai în fiecare vacanţă prilejul să constaţi acelaşi lucru ?

— Eu ? Nu cred !

— Dar nu-ţi mai place în tovărăşia lor. Mi-a spus şi azi Ana Dănilă întâmplarea de-aseară.

— Te-ai întâlnit cu Ana ?

Sorei îi păru că înţelege acum pentru ce a venit Ionică la ei şi pentru ce vorbeşte aşa despre studente. Il învălui într'o privire duioasă şi recunoscătoare.

— Ascultă, Ionică, ce-au putut fi aluziile acelea ale Laurei Dinu ?

— Nu te poate suferi, pentrucă te-ai logodit cu Valentin. I-ai luat-o înainte ! Ea voia să-l vâneze ca studentă.

— Dragă Ionică, nu mai folosi aşa expresii tari. Nu ţi se potrivesc. Şi, în cazul dat, nici nu-i adevărat. Doar despre logodna lui Valentin, Laura a spus că-i o măgărie.

— Nu insist, însă ştiu cu certitudine că ea îşi pusese ochii pe Valentin şi credea că-l va cuceri mai uşor la universitate. Un an i-a ţinut mereu cărările şi chiar acum se interesează de aproape de tot ce face.

Sora avu o tresărire. „Dacă-i aşa, poate tot ştia ceva", îşi zise ea şi o vreme rămase tăcută.

— A vorbit ceva despre ieşirea lui dela clinica chirurgicală, ca şi când n'ar fi fost din voia lui, deşi Valentin ne-a anunţat despre asta din vacanţa Paştilor.

— „Valentin nu ţi-a vorbit sau nu ţi-a scris mai multe despre părăsirea clinicei ?", întrebă nedumerit, Ionică.

— Ne-a spus că-i dă prea mult de lucru şi nu are timp să prepare examenele restante.

Studentul rămase puţin pe gânduri.

— Iţi va spune el, dacă vine la petrecere.

— Aşa dar este ceva?

— El va şti mai bine decât mine. Insă te pot asigura că n'a fost nimic rău. A părăsit clinica de bună voie.

Sora simţi că se nelinişteşte din nou. Ionică n'a avut până acum niciun secret faţă de ea.

— Şi dacă nu-mi va spune Valentin?

— In cazul ăsta, dacă voiu crede de bine, am să-ţi spun ce ştiu eu.

Tânărul vorbi cu aere de om mare, cu glas de protector, încât Sora, deşi neliniştită, izbucni în râs.

— Bine, Ionică! Văd că am un om, care-mi poartă de grije.

— Să ştii că-i aşa! Nu râde! Crezi că, dacă băgam ceva de seamă, nu te înştiinţam?

Sora nu înţălese dintr'odată că vorbea de purtarea lui Valentin.

— Dar nu sunt decât invidii răutăcioase, care stârnesc clevetele. Poţi fi sigură şi liniştită! Uite, ai cuvântul meu! Nu-i nicio femeie care să-l ţină strâns pe Valentin, cum a insinuat urîta aceea de Laura. Şi sunt sigur că va veni la petrecere. Iată, plec acum la Victor Dan, să-i spun să-l treacă între „aranjori". Ii voiu spune că ţi-a scris ţie.

— Dar dacă nu vine?

— Vine cu siguranţă! Ai cuvântul meu!

După tradiţie, la petrecerea dela Sântilie, pe lângă invitările ce se trimiteau, se tipăreau şi nişte mici car-

netele, în care pe o pagină se tipăreau numele dansurilor în ordinea în care urmau, pe pagina a doua numele „aranjorilor", a studenţilor mai mari, care formau şi comitetul petrecerii.

Sora îl petrecu pe Ionică până la portiţa grădinii, apoi se plimbă din nou pe cărare. Renunţă să mai iasă în oraş, să caute pe Laura, să-i ceară desluşiri.

Cu toate asigurările date de Ionică, nelinistea ei însă nu se împrăştia. Era acum sigură că Valentin îi ascunsese unele lucruri, în timpul din urmă. Trebuiau să fie în legătura nu cu ea, îşi zicea Sora, ci cu studiile şi examenele lui. Altfel i-ar fi spus şi ei. Mai era sigură că între studenti şi studente circulau unele svonuri, în legătură cu logodnicul ei, pe care unii le credeau, alţii nu. Să fi fost tot în legătură cu studiile lui?

Sora era sigură că Ionică era sincer cu ea, cum a fost totdeauna. Dac'a declarat el că nu-i nicio primejdie, aşa trebuia să fie. Totuşi, pentru ce nu-i vorbi el însuşi despre ceea ce spusese că-i va comunica Valentin? Ce putea fi?

Zilele până la petrecerea dela Sântilie nu-şi putu împrăştia nedumeririle şi nelinistea, decât în vremea repetiţiilor corale pentru concert.

Ionică-i spunea că probele de romană şi cadril merg bine, că au învăţat câteva figuri, că dansurile sunt oarecum solemne, dar pline de armonie, şi regreta că nu venise şi Valentin, cu vr'o săptămână mai de vreme, să fie el şi cu Sora una dintre perechile care se ridicară acum la opt.

— „De-ar veni cel puţin la petrecere!", zicea Sora.

— Vine, cu siguranţă.

— Dar n'a mai scris nimic!

— Ce să mai scrie pentru câteva zile.

In adâncul sufleutlui, Sora nu se îndoia că Valentin va veni. Totuși, de fiecare dată, asigurările lui Ionică îi făceau bine.

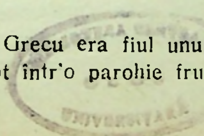
Concertul era din bună vreme pregătit, și probele ce se mai țineau acum nu mai erau decât repetiții generale.

Conducătorul, învățătorul Precup, era foarte mulțumit. Pusese în program și două trei cântări de pe vremuri, care ieșiseră după unire din circulație, dar la care el ținea foarte mult. Le numea „punctele jubilare" ale concertului și era mândru că tineretul de azi le învață așa de bine. Era cu deosebire recunoscător domnișoarelor din cor, care primiră cu însuflețire să învețe cântările cele vechi.

XV.

Medicul Ion Grecu, deși nu prea arăta, ținea mai mult la fiul său cel mai mare, la Valentin, decât la Ionică și Ana. Nu pentrucă era cel mai mare, nici pentrucă ar fi fost mai inteligent decât ceilalți doi — Ion era mai înzestrat ca inteligență — ci din motivul că Valentin, îi părea lui, semăna mai mult cu el în seriozitate și hărnicie. Semăna mai mult — își zicea el — cu elevii și studenții de pe vremuri, pentru care învățătura, cartea, era totul, câtă vreme umblau la școală.

Doctorul Grecu era fiul unui advocat. Moșul său fusese preot într'o parohie fruntașe și în familia lor

munca serioasă ajunsese o tradiție. Le plăcea să lucreze sistematic, continuu și doctorul nu-și aducea aminte ca tatăl său sau nașul său, să-și fi luat vr'odată un concediu de odihnă, după cum nici el nu știa ce este așa numita vilegiatură, după care însetau acum, după unire, o mulțime de familii, care înainte nici idee nu aveau cum arată o stațiune climaterică sau balneară.

Doctorul era un om tăcut. Nu se pronunța nici în familie asupra multora din moravurile nouă, ce cuceream o societate în formațiune. Era însă un om impresionabil, în care gândurile și sentimentele se depozitau statornic și în sufletul său condamna multe din nouăle obiceiuri și preocupări sociale.

Nu se putea împăca, în deosebi, cu munca la suprafață, pe care o vedea în administrațiile publice, și condamna lipsa de continuitate în diferitele oficii.

Valentin, încă din clasele inferioare ale liceului, intrase cu seriozitate și hărnicie în rolul elevului silitor, conștiincios. Doctorul nu fu constrâns o singură dată în cei opt ani de liceu să-l facă atent asupra lecțiilor de a doua zi. Când doamna Grecu îl mai urnea uneori dela carte pe Valentin, părându-i că buchisează prea mult, doctorul zicea :

— Lasă băiatul în pace. Știe el când e deajuns.

Deși nu era prea strălucit ca inteligență, Valentin avea o intensă curiozitate intelectuală, încă din anii cei dintâi de școală. Această curiozitate îi crescu mereu, cu anii, și ea îl ajută și în clasele superioare ale liceului și, mai ales, la Facultatea de medicină, să stăruie să-și încordeze voința, să priceapă, să nu treacă peste o problemă, până nu o înțălegea. Bucu-

ria, satisfacţia ce o simţea după fiecare greutate învinsă, îi răsplătea întreaga trudă.

Valentin Grecu ajunsese de copil să înţăleagă ce este bucuria muncii şi a biruinţii în muncă. Uneori, când pregătea lecţiile cu alţii, se' ntâmpla ca aceia să înţăleagă şi să deslege mai repede o problemă decât el. La început se simţi umilit, îi părea că-i fuge încrederea în el însuşi, şi din motivul acesta nu pregătea bucuros în tovărăşia altora lecţiile. Cu timpul observă însă că cei ce deslegau repede o problemă, păreau indiferenţi, treceau repede mai departe, ca şi când ar fi vorba de un lucru firesc, dela sine înţeles. Pe faţa lor, în ochii lor, afară de o uşoară mândrie trecătoare, nu se vedea nimic. In vreme ce el, când se frământa mult în faţa unei chestiuni, până o pricepea, când ajungea la deslegare, simţea o mare căldură şi lumină în suflet.

Cu timpul, cu sporirea materialului, apoi la facultate, avu prilejul să constate că ajunsese înaintea multora dintre cei care îl întreceau ca inteligenţă. Sârguinţa şi stăruinţa lui îl ajutară să procedeze metodic, să biruiască greutăţile în etape, să asimileze materialul vast, prin cetire şi meditări îndelungate, la sfârşitul cărora, în loc să se simtă obosit, era recreiat de bucuria biruinţii.

Felul lui de-a fi şi de-a studia îi umplea întreg timpul, aşa că nu fu atras spre nicio activitate extraşcolară, nici în liceu, nici la universitate. Nu avea vreme pentru altceva, decât pentru carte. Nici chiar foot-ballul — care înnebunise mai ales tineretul din clasele inferioare ale liceului, încât şi pe străzi, şi în piaţetele mai dosnice, şi pe locurile virane din

preajma oraşului, se puteau vedea copii bătând tot felul de mingi — nici acest joc, necunoscut mai înainte, nu-l atrase pe Valentin.

Invăţând şi asimilând cu destulă trudă, împins şi întărit mereu de curiozitatea sa intelectuală, ajunse de foarte tânăr să cunoască preţul şi satisfacţia muncii. Cu anii îşi dădu seama că lumea îşi deschide porţile fermecate, numai la bătăi şi stăruinţe îndelungate. Ajunsese, la Facultate, să explice el destule probleme încâlcite colegilor care îl întreceau ca inteligenţă, dar care nu aveau voinţa şi răbdarea să le aprofundeze, stăruind mai mult asupra lor.

Nu-i păsa că mulţi dintre colegi îl luau peste picior, când nu voia să-i însoţească la o petrecere, la o manifestaţie, la un spectacol sportiv.

Muncind întins, Valentin nu ştia încă ce-i plictiseala, ce-i urîtul. Pentru recreaţii, când simţea nevoia, avea parcul mare ale oraşului.

Bucuria muncii îl făcea să fie totdeauna vesel, bine dispus, încât uneori în convorbiri sau adunări părea chiar un tânăr văratic, glumeţ. Fondul lui de seriozitate era acoperit de mantia strălucită a voiei bune.

In anii ultimi de universitate, el era conştient că tăria, seninătatea, optimismul vieţii lui izvorăsc din muncă. Dar şi disciplina, regularitatea vieţii pe care o ducea, fără să şi-o impună anume.

Ajunsese să nu poată înţelege de loc pe colegii care se plângeau de urît, de surmenaj intelectual, deşi îi ştia puţin silitori, şi mai ales nu pricepea alergarea lor după distracţii, după luarea unui examen cu şiretlicuri, după favoarea cutărui profesor cunoscut ca mai sever, sau amestecul lor în cluburile politice, con-

cursul ce-l dădeau în propaganda electorală, pornind uneori, încărcați în camioane, pe la sate.

Se întâmpla să ajungă, mai rar, și în discuții cu ei, dar niciodată nu se puteau înțelege. Ei aveau preocupări, vorbeau de misiuni pe care Valentin nu le simțea, nu le pricepea. Și ajungea la concluzia că prieteni de ai lui se lasă duși de alte preocupări, decât acelea ale pregătirii profesionale, numai din motivul că nu cunosc satisfacția și bucuria muncii și nu au acea curiozitate intelectuală, care deschide porțile vieții.

Cât de mulțumit era că ascultase sfatul tatălui său și se înscrisese la medicină! Era o uimire și o încântare continuă pentru el să cunoască tainele acestei științe, care păreau că nu se mai termină, cu fiecare materie nouă de studiu. Işi dădea seama cum crește valoarea lui de om, prin cunoașterea tot mai amănunțită a disciplinei ce-și alesese. Ce minune era acest organism omenesc! Ce univers de structuri! Ce operă desăvârșită!

Acasă, în vacanță, se interesa de practica tatălui său, și doctorul Grecu era încântat. Il lua cu el, adeseori, și în drumurile lui prin plasă. Discutau tot drumul cazurile de bolnavi pe la care treceau. Din an în an, tatăl său era tot mai mândru de cunoștințele teoretice, variate și complexe, ale tânărului. Asculta cu interes teoriile mai nouă, în legătură cu unele boli, și metodele de tratament. După patru ani de Facultate, bătrânul îl punea adeseori să cerceteze și el bolnavul, să-și dea părerea.

Când Valentin fu chemat intern la Clinica chirurgicală, tatăl său avu o mare bucurie. Va avea zilnic prilej de a vedea practica cunoștințelor sale.

Valentin nu înțelese până mai târziu favorul de a fi chemat ca intern. Nu era — credea el — nici acum dintre cei mai buni studenți, deși la examene era bine clasificat. Profesorul însă descoperi în el o stofă bună de viitor chirurg, dela întâile ajutoare pe care i le dădu în operații. Avea un ochiu ager, o mână sigură, se dovedi îndemânatic și mai ales vădi o voință arzătoare de a învăța. Asista la toate operațiile, la care nu mai putea ajunge, se interesa zilnic de bolnavi după operație, învățase în grabă să schimbe pansamentele cu atâta destoinicie, încât unii bolnavi începură să-l dorească numai pe el, pentru acest lucru.

Fu foarte surprins și foarte măgulit, când profesorul îl invită într'o după amiază la un ceai. Nu știa să aibă copii, dar la ceai, pe lângă nevasta profesorului, mai era o doamnă și o fată cam de vr'o douăzeci de ani.

După întâia invitare, urmară altele.

Fata, Dina, era o nepoată a profesorului. Mama ei ei cu soția șefului său erau surori. Era din vechiul regat. Rămase văduvă de doi ani.

La întâia invitare, lui Valentin îi păru că mai văzuse pe fată și, la prezentare, și spuse :

— „N'ar fi mirare s'o mai fi văzut, pentrucă de-un an locuiește cu mamă-sa la noi", zise profesorul „Deși, după cât știu, dumneata nu ești dintre studenții ce se pot întâlni obicinuit pe Corso".

Soția profesorului, doamna Marta, zâmbi :

— Eu nu l-am zărit o singură dată. Studiază mult?

— Da, doamnă. La medicină, fără asta, nu se poate.

— Mi-a vorbit bărbatul meu adeseori de dumneata, mai ales de când ești intern.

— Sunt foarte recunoscător domnului profesor și pentru una și pentru alta. E un favor deosebit, că m'a chemat intern în clinica domniei sale.

Valentin simți dela început atintite priviri iscoditoare asupra sa. Părea că-l examinează și-l cântăresc toate trei femeile. Și se părea că rezultatul examenului era satisfăcător.

Valentin fu crescut într'o familie de intelectuali, cu maniere alese, sobre. Era obicinuit cu fetele, cu societatea cucoanelor, din copilărie. Nu fu nicio greutate pentru el să facă o bună impresie. Incepu o conversație veselă între toți.

Domnișoara Dina era o brunetică subțire, cu ochi mari, migdalați,cu sprâncene foarte stufoase, care îi împrumutau un aer de severitate, nepotrivită cu lumina blândă a ochilor negri, cu gura mică, în colțul căreia flutura mereu un surâs ușor. Avea o voce mică, ciripitoare și mișcări iuți. Era drăguță și lui Valentin îi fu simpatică dela prima întâlnire.

Incă la prima vizită, cele două femei conduseră conversația, în chip plăcut și discret, dar în așa fel, că Valentin, când ieși, își dău seama că spusese tot ce era de spus despre el. Singur de Sora nu pomenise nimic. Poate, își zicea el, dacă m'ar fi luat cu același meșteșug, aș fi vorbit și despre ea.

Plecase cu o impresie plăcută și, cum nu stătu prea mult, nu regretă nici timpul pierdut. Așa că invitările ulterioare le primi cu bucurie.

Dela o vreme nu-l mai invita profesorul, ci soția

sa, doamna Marta, trimițându-i la clinică un bilețel, mai târziu la telefon.

In cursul unui an ajunsese familiar și era singura lui distracție ceaiurile la care era invitat. Profesorul adeseori nici nu era de față.

Valentin ajunsese să cunoască povestea celor două familii. Surorile aveau amândouă moșii în vechiul regat, Dina, cu mamă-sa văduvă stăteau de-un an aici, numai peste vară aveau să meargă la moșie. Le plăcea orașul acesta liniștit. Tatăl Dinei fusese director la o întreprindere. Muri de tânăr într'un accident nenorocit de automobil. Fusese grav rănit și, după o săptămână, muri. Cele două femei, mama și fiica, aveau oroare de automobil. Dela nenorocirea aceea și-l vânduseră pe al lor și nu se mai urcară în nicio mașină.

Nu se întreba pentru ce se interesau de el cele două familii. Vedea că profesorul ține tot mai mult la el și că doamnele îl primesc cu bucurie. Lui îi plăcea. Se simțea bine și ieșea recreiat. Petrecea minunat cu Dina, și când rămâneau numai amândoi. Era o fată isteață, desghețată și drăguță. Câte prostii nu mai vorbeau împreună. Nu se înțelegeau într'o singură chestiune: Dina era însuflețită de mișcarea studențească, el afirma că n'are timp să se intereseze de ea. Avea însă un frate, student în drept, care ar putea să-i dea lămuriri mai multe decât el. Dacă dorea, i-l va aduce, să discute împreună.

Când pomeni de Ionică, Valentin îi păru că vede o desiluzie pe fața Dinei. Incruntă puțin chiar din sprâncenele stufoase.

— „Nu-s chiar aşa de pasionată de problema asta cum arăt", zise ea şi schimbă conversaţia.

Cu sufletul plin de fiinţa Sorei, Valentin era incapabil să descopere sentimentele Dinei faţă de el. Dar la neplăcerea vădită, când îi pomeni de Ionică, el se gândi întâia oară că are în faţa lui o fată frumoasă. Incepu de-atunci, să fie mai atent şi la purtarea celor două surori şi la a Dinei şi i se păru că toate trei ţineau la el. Dar pentru ce? Cu ce scop? Se distrau şi ele bine? Atâta era?

Nu peste multă vreme, într'o zi, după o operaţie grea la care Valentin ajută cu deosebită îndemânare, profesorul, aprinzându-şi o ţigare, îl bătu pe umăr şi-i zise:

— Domnule Grecu, am să-ţi spun ceva. Vreau să te fac asistent onorific. După ce-ţi vei lua diploma, o să te fac bugetar. Ce zici?

— Incântat şi recunoscător, domnule profesor!

— Sunt sigur că ai să ajungi un bun chirurg. Cu stăruinţa şi dexteritatea dumitale o să ajungi departe. Acuşi n'o să mă mai pot lipsi de concursul dumitale.

— Foarte măgulitor pentru mine, domnule profesor.

După ce rămase singur, Valentin se trezi că face o legătură între propunerea profesorului şi atenţiunea ce i se dădea în familia lui. Să fie o combinaţie cu el şi cu Dina? Cunoştea unele cazuri dela alte facultăţi, ba unul chiar şi la medicină. Se cam aranjau în familie, de pe acum, numirile în posturile libere, sau chiar anume creiate, locuri de începători, asistenţi, conferenţe chiar.

Legătura ce făcu, aşa din bun senin şi întâia oară. îl tulbură. Ar fi dorit locul de asistent, se' nţelege, dar dacă se făceau şi alte comibnaţii. el nu putea reflecta la ei. Cu mult înainte de logodnă, sufletul lui era plin de Sora.

Avu, la început, sentimentul greu că o trădase pe faţă, primind invitaţiile în familia profesorului, mulţumindu-i lui pentru propunerea cu asistenţa. Se întrebă atunci, pentru întâia oară : „Pentru ce nu i-am scris Sorei un singur cuvânt despre invitaţiile mele? Pentru ce nu i-am spus nimic, nici în vacanţă ?"

„Intr'adevăr, pentru ce nu-i descoperi nimic ?", se întreba cu toată seriozitatea, după ce-i trecu întâia emoţie, la gândul trădării. Acasă, în familia doctorului, spusese de intenţia profesorului, ştiau de vizitele ce le făcea în familia lui, ştia şi Ionică. Numai Sora şi familia ei nu ştiau nimic ? Cum se poate? N'a avut niciodată niciun secret faţă de ea şi faţă de ei !

La început se simţi vinovat greu de muţenia lui. până când îşi dădu seama că el n'a ascuns anume acest lucru, ci l-a privit indiferent în legăturile lui cu Sora şi familia ei. Era o chestiune particulară a lui. Dar constatarea aceasta nu-l mulţumi şi nu-l linişti, mai ales că nu-i pomeni Sorei nimic, nici la logodnă nici după logodnă.

Cu timpul, i se cristaliză adevărul. Nu-i pomeni nimic, pentrucă era totuşi o vină a lui, un fel de trădare faţă de Sora, să petreacă cu o fată, să se distreze cu ea, când el iubea pe Sora. Işi dădea acum seama că, deşi inconştient atunci, grăbise logodna, chiar pentru a anihila vina lui, sau cel puţin a o micşora. Şi, totuşi, nici după logodnă n'a cutezat să-i

spună Sorei. Pentru ce? Târziu păru că înțelege: pentru a nu o nelinişti în zadar pe Sora. Ce ar crede ea, să ştie că el se distrează cu Dina? Nu simțea să fie o greşală pentru el. Dina îi plăcea intr'altfel, n'avea nicio legătură cu simțirea lui intimă. Dar era hotărît, o greşală față de Sora.

Cristalizarea acestor distincții şi imponderabile sufleteşti se făcu în mintea şi inima lui numai după ce profesorul îi vorbi de postul de asistent şi el întrevăzu o combinație în legătură cu Dina. Aceasta se petrecu înainte de vacanța de Paşti din anul acesta. Atunci se hotărî Valentin să părăsească clinica, sub pretetxul că n'are timp de ajuns pentru prepararea examenelor. Hotărîrea o spuse în vacanța de Paşti şi Sorei şi familiei sale. Un sentiment adânc îi spunea că nu mai poate rămânea acolo. Ar fi să înşele pe profesor şi familia lui, iar dacă nu i-ar înşela pe ei, ar însemna să tradeze pe Sora. Dar nici umbra acestui gând nu-i trecuse prin cap! El nu iubea decât pe Sora!

Profesorul nu fu surprins. Valentin mai avea câteva examene. Trebuia, apoi, să-şi pregătească teza de doctorat. Totuşi nu-l concedie cu plăcere. Incepuse să-i simtă nevoia. Studentul se scuză în acelaşi chip şi în familia profesorului. De altfel, după ce se mută in oraş, intr'o locuință fără telefon, era şi mai greu să-l avizeze.

Laura Dinu care urma Literele auzi din bună vreme dela colege şi colegi medicinişti despre invitațiile lui Valentin în familia profesorului. Aflară în grabă de existența Dinei şi combinațiile şi svonurile începură. Ca întotdeauna, se făcea din țânțar armăsar.

Inainte de logodna lui Valentin cu Sora, se vorbise de logodna Dinei. Se știa că fata e foarte avută și că mamei sale îi trăzni numai decât prin cap s'o mărite cu un ardelean. Se vorbea că profesorul voia să-l pregătească pe Valentin, pentru a-i moșteni catedra; că bătrânul ținea foarte mult la nepoată-sa; că Valentin mergea zilnic în familie; că Dina se îndrăgostise nebunește de el.

Astfel când părăsi clinica cei ce se credeau inițiați vorbiră, unii, despre scandal. Ci-că Valentin le-ar fi ascuns că e logodit; că profesorul s'a mâniat și nici vorbă nu mai poate fi de asistența lui; că în sfârșit s'ar fi petrecut niște scene penibile.

Așa ajunseră svonuri prin Laura Dinu până la Sora.

Valentin nu știa nimic din tot ce se vorbise și se vorbea încă despre el și Dina. Abia de câteva ori a putut fi văzut la plimbare cu fata.

După ce se mută la locuința luată în oraș, se puse cu străşnicie pe învățat. Avusese dreptate, spunând că nu avea timp destul pentru prepararea examenelor. Crezuse că până la Crăciun să le dea pe toate, dar acum vedea că, având încă și teza de lucrat, abia la primăvara viitoare se va putea promova doctor. Locul de internist îi răpi multă vreme. Nu-i părea rău, fiindcă învăța mult în vremea asta.

Când, după câteva săptămâni, se convinse că-i mai trebue un an până la diplomă, mai ales din cauza proporțiilor pe care vedea că le va lua teza sa de doctorat, se hotărî să lucreze un răstimp și la Clinica ginecologică.

O avizase pe Sora despre toate, numai despre existența Dinei nu suflă nici acum, niciun cuvânt.

Se hotărî și încercă de câteva ori să-i scrie, dar rupse pe rând scrisorile. La suprafață își argumenta, spunându-și : „Pentru ce s'o mai neliniștesc înzadar? Ar putea ea crede că nu i-am ajuns necredincios nici cu gândul?" Dar în adâncurile ființii lui simțea o altă argumentare. Nu cuteza, i se demoralizase voința, ajunsese într'o măsură oarecare laș. Și el își dădea seama că numai din motivul că n'o înștiințase pe Sora la timp... O datorie neîmplinită la timp... Da, își aducea aminte ! Mai pățise de câteva ori în vieață să nu mai cuteze să se apuce de un lucru, după ce neglijase să-l facă la vremea sa. Câteva capitole din anatomie rămaseră neînvățate de el, chiar din acest motiv, și va trebui să le învețe acum în legătură cu teza lui.

*

O vreme îl mai mustră conștiința, pentrucă nu o informase pe Sora despre toate, apoi mustrarea slăbi până într'o zi, când dispăru cu totul. Valentin Grecu își află locuința dintr'un anunț de ziar. Era într'o stradă nu prea departe de clinici, o cameră mobilată la etajul al doilea, cameră cu intrare separaăt, deși se putea comunica cu restul locuinței și printr'o ușe dublă, ascunsă după perdele și care era încuiată. Nici nu știa cine-i stăpânul apartamentului care subînchiria camera. Făcu târgul cu portarul imobiliului, care-l conduse la cameră, îi dădu cheia. Lui îi plăti și chiria pe-o lună înainte. Nu avu curiozitatea să întrebe cine locuia aici. De altfel, la mutarea lui aici, nu era nimeni acasă. O liniște desăvârșită stăpâni în camerele vecine o săptămână întreagă.

Apoi, într'o dup' amiază auzi larmă pe scări, ușile

izbindu-se în vecini. Noroc că prin uşa dublă sgomotele, râsetele nu pătrundeau decât în surdină. Totuşi, până se obicinui cu ele, fu cam stânjenit dela învăţat. Dar numai câteva zile. Pe urmă iar se făcu linişte.

Acum fu curios şi întrebă pe portar.

— Nu! Nu-i pustiu apartamentul. Doamna e acasă. Numai verişoarele dumisale au plecat.

— Dar cine mai locueşte e aici? E o linişte ca de mormânt.

— Numai doamna singură. Domnul, bărbatul său, a murit înainte cu o jumătate de an. Ea a fost mai mult dusă de atunci. Numai camera dumitale era locuită. O închiriau şi pe vremea când trăia bărbatul său.

— A murit tânăr?

— Nu! Era către şasezeci! A murit de inimă. Doamna e tânără de tot, crezi că nici nu-i măritată, ci o fată. N'ai văzut-o?

— Se poate să o fi văzut pe scări sau pe stradă, dar de unde să ştiu cine-i gazda mea, dacă nu m'a prezentat nimeni?

— „Adevărat", zise portarul. „Dar încă nu s'a interesat cine a luat camera. S'a mulţumit, spunându-i că-i închiriată. Deşi e tânără, e femeie cam ciudată. Nu-i place să-i vorbeşti, decât pentru a răspunde la întrebările ei.

— Nu-i mirare, dacă a rămas văduvă abia de-a jumătate de an. Va fi cufundată încă în durerea ei.

Observă o clipire ciudată în ochii portarului.

— Aşa a fost dumnaei şi până i-a trăit bărbatul.

Peste câteva zile, când veni dela masă, seara, și voi să urce scările, portarul îl opri.

— Doamna vă roagă să treceți pela dânsa. Vrea să vă cunoască. Vrea să vă spună că puteți folosi și baia, dacă aveți plăcere.

Valentin își dădu seama că încă nici nu știa cine-i. Pentru a vedea cum are să se poarte, trebuia să afle. Lămuriri îi dădu bucuros portarul. Domnul Ionescu, bărbatul său, fusese administrator financiar. Ea trebuia să fie Armeancă sau Grecoaică de neam, după fizionomie. Era o femeie care ținuse hățurile căsniciei în mână și până trăise bărbatul său. La ei, la ea mai ales, căci bărbatul era mereu la slujbă, venea lume multă.

Inarmat cu aceste informații, Valentin sună la intrarea principală. O servitoare, o copilă abia, veni să-i deschidă.

— „Doamna vă așteaptă", zise ea.

Valentin se trezi în fața unei femei tinere, cu pielița fină, cafenie, cu un păr negru, greu, ce avea sclipiri violete, cu un pronunțat nas acvilin, care nu-i stătea rău, dar împrumuta parcă un fel de aer de pasere răpitoare fizionomiei.

— Bună seara. Am voit să-ți fac cunoștința, domnule Grecu. Pe stradă mi te-a arătat cineva : „Uite, ăsta-i noul tău chiriaș. „Cum îți place la noi ?"

— Mulțumesc, sunt încântat. E o locuință liniștită, etajul întreg. Apoi nici pe stradă nu-i prea mare circulația.

— Nu este. Soțul meu avea și el nevoie de liniște, deși nu mai pregătea niciun examen, cum e cazul

dumitale. Am auzit că ai lucrat până de curând la Clinica chirurgicală.

— „Da !“, răspunse mirat Valentin, văzând-o aşa de bine informată. „Aveam însă nevoie de mai mult timp liber, pentru prepararea examenelor“.

— Nu-ţi pare prea scumpe ?

— „Locuinţa ? Nu ! Cred că e un preţ potrivit“, zâmbi studentul.

— In anunţ nu era pus, dar aveţi se 'nţelege, acces şi la baie. Uşa dublă dă într'un coridor. O ici la stânga şi prima uşe. De altfel aş putea să-ţi arăt chiar acum. E bine să ştii. Numai cât, în cazul acesta, uşa dublă care are încuietoarea prin coridor nu va putea fi încuiată. De altfel, afară de servitoare, nu umblă nimeni pe-aici.

Aprinse electrica în gang, o luă înaintea lui, lumină baia şi-l pofti s'o vadă. Era o instalaţie nouă, modernă şi lumina totul de curăţenie

— „Da ! Mulţumesc. Pe căldurile verii câte un duş nu va strica“, zise Valentin.

— Aşa dar rămâi toată vara ? Nu-ţi ici vacanţă ? Mi-a spus de altfel portarul.

— N'am timp de concediu. Trebue să-mi pregătesc şi teza.

Inapoindu-se în salonul încărcat de persiane, în care-l primi, gazda zise:

— Cred că te scoli mai de dimineaţă decât mine. N'o să fie primejdie să ne întâlnim în baie !

Obrajii lui Valentin se aprinseră ca flacăra, femeia se uită la el cu plăcere şi începu să râdă înveselită.

— Da, mă scol de dimineaţă, doamnă. Pela şase, pela cinci !

— Vai de mine! Eu uneori la ceasul ăsta mă culcam! Acum, de când am rămas singur, aş putea spune că pela ceasul acesta adorm. Nu i nicio primejdie aşadar, domnule doctor.

— Incă nu sunt doctor, doamnă... Ionescu.

— Spune-mi mai bine pe nume, aşa sunt obicinuită.

— Dar nu-l ştiu!

— Aşa este! Tâmpitul ăsta de portar nu-i in stare niciodată să dea o informaţie exactă. Aneta!

— Incă nu sunt doctor, „doamnă Aneta", repetă Valentin zâmbind, părând un elev care cutează orice cu profesorul său.

Se simţi atât de aproape de femeia asta, ca şi când ar fi cunoscut-o mereu. Avea senzaţia că din fiinţa ei radiază o putere care topeşte distanţa şi orice aer de izolare, că se face în jurul ei un gol care îmbie la apropiere.

— Când cineva e în anul ultim, doctor se chiamă.. Dacă n'a învăţat nimic până acum, n'are când să mai înveţe. Am auzit, de altfel, că dumneata ai fost un băiat foarte silitor?

De unde-şi luase atâtea informaţii despre el, în vreme atât de scurtă?, se întrebă Valentin.

— „Foarte măgulit, doamnă Aneta", răspunse apoi.

Părăsi salonul după câteva minute, ieşind pe intrarea principală şi trecând în odaia lui. Era neliniştit şi iritat. Avea mereu senzaţia că l-au privit o pereche de ochi scrutători, ci zeci de perechi. Ca şi când ar fi fost luat sub raze concentrice, ca într'o baie electrică.

A treia noapte dela prezentare. Valentin citi până

pela ceasurile două. Abia stânsese becul și se întinsese în pat, când auzi o ciocănire mică în ușa dublă, în aripa dinspre camera lui. Știa că ușa era descuiată. Decuseară făcuse un duș, să se înviorezc, să poată sta mai mult lângă carte.

Valentin aprinse îndată becul.

— „Poftim !" se auzi vocea lui cam sugrumată, încât abia și-o recunoscu.

Aneta intră cu pas ușor, legată la cap cu un prosop ud, înfășurată într'o rochie lungă, subțire, viorie.

— Mă omoară capul, domnule doctor ! Nu te superi că te-am deranjat. N'am știut că te-ai culcat.

— Abia am stins becul, în clipa asta ? Vă rog să mă scuzați.

— N'ai o aspirină, un piramidon, sau altceva ?

— Am, doamnă, vi-l servesc numai decât !

Dar cum să se scoale din pat numai în pijama ? Ea rămase în mijlocul camerii !

— O, te rog, nu te deranja. Spune-mi unde e, că-l aflu eu. Apă văd că ai în sticlă.

Valentin îi arăta unde să caute, ea luă o tabletă de aspirină, o puse pe limbă, turnă apă în pahar și-l înghiți. Era un singur pahar pe masă lângă sticlă, paharul de care se servea el. Ii displăcu gestul ei, nici nu spălă cel puțin paharul.

— Eu țin totdeauna ceva contra migrenii. Trebue să am și acum pe undeva, dar am căutat zadarnic, până m'am săturat. O aspirină, un piramidon, îmi face totdeauna bine. Sau știi dumneata ceva și mai bun? Mai inofensiv ?

Valentin începu să-i înșire și alte calmante. Iși concentrase memoria să le spună pe toate câte le

știa, descriindu-le cu efectul lor terapeutic. Așa că nici nu înțelese bine ce se petrece, când o văzu pe femeie șezând pe marginea patului său, și într'o clipă stinse becul.

*

Așa începură relațiile dintre ei.

O vreme, Valentin părea că nici nu-și dă seama de se petrece cu el. Uitase de carte, de examene, de Sora, de tot. Aneta avea un trup încântător, și toată ziua nu-l vedea decât pe el. Căzuse, câteva zile, într'un fel de tâmpenie. Nu mai cugeta. Nu avea nicio frământare spirituală. Iși dete seama numai de faptul că Aneta suferea de un fel de isterie. Dar nu-i păsa. Nu-i păsa de nimic câteva zile.

Apoi femeia dispăru deodată dela locuință.

— „A plecat din oraș, domnule doctor", zise portarul. „Cu bagaje, da, și încă multe. Dar asta, la doamna, nu înseamnă nimic. Ar putea să se întoarcă diseară, mâne sau poimâne, ca și peste o lună. V'am spus că e o femeie cu toane".

Nu se înapoie decât peste-o săptămână. In vremea asta, Valentin se trezi din tâmpenia lui. Și fu cuprins de niște remușcări groaznice, gândindu-se la Sora. Se rușină de el însuși. S'ar fi rușinat și dacă n'ar fi fost Sora. Pentrucă se crezu cu mult mai tare, cu mult mai stăpân pe sine și pentrucă își dădea seama că era robit numai de materie, de trupul acelei femei. Cu sufletul ei nu avea nimic. Nici nu-l atinsese, de departe cel puțin. Apoi, pierdu câteva zile de studiu.

Vina cea dintâi pe care o simțise mai înainte față de Sora, pentrucă nu-i destăinuise existența Dinei,

păli și se stinse cu totul în fața celei de acum. El nici nu o mai simțea ca o vină, ci ca o crimă. Se hotărî să se mute înainte de sosirea gazdei, dar rămase la hotărîre. Și după ce se întoarse Aneta, relațiile dintre ei continuară. Nu mai putea învăța, obsedat mereu de femeia aceasta. Pentru a scăpa, pentru a se elibera, și pentru a face totuși ceva, începu să lucreze la Clinica ginecologică, să-și umplă zilele. Reuși. Curiozitatea profesională, cazurile concrete, operațiile, îl țineau treaz toată ziua. Dela o vreme își zicea că, dacă ar avea curajul să se mute într'altă locuință, ar scăpa. Dar treceau zilele și nu se muta.

Surprinse în el o senzualitate pe care nu o bănuia și care rezista voinței lui. Nu era deloc încântat de această descoperire. In ani întregi de studii grele a stat ascunsă. Și a izbucnit tocmai acum, când trebuia să-și lucreze teza și să prepare ultimele examenele!

Se simțea cu totul nenorocit, când trebuia să-i scrie Sorei. Renunțase la scrisori închise. Ii trimitea ilustrate, cu un rând două.

Starea lui sufletească era acum foarte tulbure. Uneori avea mustrări cumplite de conștiință, alteori uita cu desăvârșire de Sora. In clipele de limpezire avea un sentiment tragic, îi părea că a distrus ce avea mai scump în vieață, vieața sa însăși, viitorul. Era conștient că vina de mai înainte era floare la ureche, pe lângă crima de acum, și la amintirea ei avea un surâs rece. In învolburarea patimei, uita de toate, ori, dacă pe-o clipă îi venea în minte Sora, încerca să-și spună că iubirea lui n'are de-a-face cu ceea ce se întâmpla acum, așa cum se desvinovățise vreme înde-

lungată și în timpul invitațiilor la familia profesorului.

Conștiința vinei de-acum se manifesta de altfel și în paza extraordinară pe care și-o lua, nu cumva să afle cineva ce se petrecea cu el acum. Nu o însoți pe Aneta la cinematograf, cu toate insistențele ei, decât de două ori, la ultima reprezentație, dela zece. Ionică nu văzu niciun semn, din care să poată bănui ceva. Il vedea pe Valentin mai supt la față, cu liniile figurii mai pronunțate, mai încordate, cu umbre de cearcăne la ochi, dar ce era mai firesc, își zicea Ionică, pentru un om care învață în fiecare noapte, până la unu. Se pusese și ei pe învățat, deși nu rupsese încă toate legăturile cu mișcarea studențească, și știa ce înseamnează să buchisezi noapte după noapte.

Totuși, Laura Dinu, alte fete, studenți chiar, începură să vorbească de încurcătura lui Valentin Grecu. Se părea că pe căile misterioase pe care Aneta își luă informațiile asupra lui Valentin, ea răspândise și svonul, ținând să informeze pe cine voia dânsa.

Valentin nu căzuse încă niciodată în mrejile unei femei, decât în cele ale iubirii față de Sora. Aneta, în apropierea de el, nu-l vorbea aproape niciodată nimic. Nu se tânguia, nu părea veselă. Era mută și rece pe dinafară. Sufletul ei nu se manifesta. Numai trupul ei vibra, părând un acumulator electric supraîncărcat. Nu-l întreba despre vieața lui, nu i-o povesti pe a ei. Nu-i spunea nimic. Aproape că nici nu se uita la el. Văzând că nu-i place să iasă cu el, nu mai insista.

Pleca adeseori din oraș, pentru două-trei zile, o

săptămână. Niciodată nu-i spunea că se duce, nici nu-i explica, la înapoiere, unde a fost. Și, lucru ciudat, nici Valentin nu avea nicio dorință să știe. De câteori pleca ea, își pierdea timpul liber, căutând o locuință. Aflase câteva, dar nu se mută.

Cu trecerea vremii putu să citească din nou serile și nopțile, când femeia era plecată. Dar înțelegea greu și reținea și mai greu. Părea că nu-i trecuse tâmpenia. Ceea ce-l înfricoșă, citind, era senzația tot mai limpede că nu mai era el cel de demult care citea, ci alt om.

Ceea ce-l revolta mai mult împotriva sa însuși era firea lui sârguitoare, muncitoare, de om ordonat. Când vedea cum trec zilele și ce spor puțin face, când prevedea că nu-și va putea da examenele la termenele ce se stabilise, era cuprins de mânie, se înfuria, și își luă hotărîrea mare să se mute. Iar când se gândea la teza sa de doctorat pe care nici nu o începuse, îi venea să ia câmpii.

Avea noroc cu practica ce o făcea la Clinica ginecologică. Ea îi deștepta și-i ținea trează curiozitatea sa științifcă, medicală. Când o părăsea și se ducea să ia masa, era frământat de problema cazurilor văzute. Avea din nou conștiința că-i doctor. Dar diminețile, când pleca de-acasă la clinică, nu mai avea deloc senzația aceasta. Ceea ce-l întrista și-l descuraja adânc.

Deși în ultima ilustrată nu promisese categoric Sorei că va merge la petrecerea dela Sântilie, simțea că trebue să se ducă. Avea un presentiment puternic, mai mult un instinct, care-i spunea că, dacă

nu se va duce, va pierde-o pe Sora pentru totdeauna. Iar la asta nu se putea nici gândi. Nu voia. Toată ființă lui se cutremura și apoi se întuneca greu, la gândul că ar putea-o pierde pe Sora.

Dar... cum să dea față cu ea? Simțea o răzvrătire viforoasă împotriva sa însuși, pe care nu o putea suporta.

Cu două zile înainte de Sântilie, Aneta a plecat din nou din oraș. Valentin era încredințat acum că-și luase definitiv hotărîrea. După petrecere nu se va mai întoarce aici. Va sta la un prieten, ori la un hotel, până-și va afla altă locuință.

Hotărîrea aceasta parcă-l curăți întrucâtva și avu curajul să plece acasă. Când coborî scările, în mână cu un mic cufăr, voi să treacă pe la portar, să denunțe locuința, să publice aviz de închiriere. Dar își aduse aminte că are încă două luni plătite înainte, plătea chiria semestrial. Va avea vreme să avizeze și după înapoiere.

Portarul, văzându-l cu un cufăr, în mână, în loc de servieta obicinuită, întrebă :

— Călătorește domnul doctor?

— Da.

— Veți lipsi mult?

— Câteva zile.

— Ce să-i spun doamnei, dacă se înapoiază?

Portarul, un om de statură mijlocie, cu fața brăzdată, vecinic nerasă, cu ochi mici vicleni, ce licăreau în fundul capului, îi păru lui Valentin obraznic.

— Ce să-i spui? N'am nimic de spus.

— Dar dumneata n'o cunoști, domnule doctor. Va

întreba și mă va face dobitoc și tâmpit, dacă nu voiu ști ce să răspund.

Bătrânul avu o clipire de ochi neruşinată, dar plină de înțăles. Aşa dar el ştia? Presupunerea aceasta îl desgustă adânc pe Valentin și ieşi, fără să mai spună o vorbă. Nu-i mai păsa de nimeni! La reîntoarcere își va lua lucrurile și se va muta.

Portarul mormăi necăjit în urma lui.

Dacă ştie portarul, poate ştie și servitoarea, poate mai ştiu și alții, își zicea el, mergând să ia tramvaiul pentru gară. Nu se gândise niciodată că despre relațiile lor ar fi putut afla cineva și revelația de acum îl făcu să se sguduie. Se simți apoi demoralizat tot drumul, până acasă. Niciodată n'a mai făcut un drum atât de greu, cu sufletul plin de remuşcări. Gândul că au putut afla și alții de ceea ce se petrecea la etajul al doilea, ii crescu vina în proporții catastrofale. In drum voi să ia primul tren înapoi, să-şi mute încă de-acum lucrurile le vr'un prieten. Dar, demoralizat, fără voință, cum era, nu se mişcă de pe bancă.

Nu-l aştepta nimeni la gară se 'nțelege. Nimeni nu știa că vine cu siguranță. Nici chiar fratele său Ionică, deşi se arăta atât de sigur dinaintea Sorei.

Dar în ce lume, în ce atmosferă nouă cobora! Ii păru străină și gara și oraşul. Străine și posomorîte erau străzile, prin care îl ducea trăsura cu un cal și care, altădată, la toate întoarcerile de până acum, îl primeau vesele și luminoase, gata parcă să-l îmbrățişeze.

Valentin își simți inima strânsă și fu cuprins de-un sentiment de frică. Ii păru deodată că trecătorii rari se uită la el îngândurați și nedumeriți. Și sentimen-

tul de frică fu copleşit de altul mai puternic. Îi era ruşine. Îi părea că toţi trecătorii aceştia ştiau ce se petrecuse acolo, departe, în etajul al doilea.

XVI

Petrecerea de vară dela Sântilie reuşi peste toate aşteptările. Lume peste lume din oraş, dar mai ales din satele din jur. Se văzură multe feţe, care de ani nu mai fuseră la serbare Preoţi cu bărbi albe, care îşi măritară de mult fetele şi-şi aşezară copiii. Invăţători pensionaţi, în haine negre demodate şi care erau pea strâmte, pentru trupurile lor trunchioase, ingroşate şi bătucite de ani şi de necazuri. Preutese în rochii care nu erau la modă, nici înainte cu douăzeci de ani. Fruntaşi ai satelor, primari, notari, din garda veche. Şi o puzderie de tineret de toate vârstele.

Bătrânii se simţiră datori să vină la petrecerea jubilară. Dintre orăşeni, unii mai tineri veniră să vadă romana şi cadrilul. Cele două dansuri fură jucate de opt perechi într'o însufleţire generală a generaţiei vechi. Victor Dan se dovedi bun instructor şi mare meşter in conducere. Reuşiră toate figurile, fără niciun greş. Vechiul student era foarte satisfăcut. Fu pus in fruntea mesei bătrânilor, unde trebui să închine cu toată lumea.

Erau de faţă toate familiile fruntaşe din oraş, în cap cu directorul „Fortunei", Sava Scurtu, cu advocatul Vasile Preda, cu doctorul Grecu, cu părintele paroh Nistor, distins de curând cu brâu roşu, cu dirigintele corului, Precup, cu fostul prim contabil Nichita, care, deşi nu mai lucra acum la bancă, nu avu

curajul să se mute din oraş şi să părăsească atâta lume cunoscută şi Casina Română. Şi mulţi alţii din societatea înfiripată în oraş, după unire.

La masa bătrânilor din curtea restaurantului se ţinură şi cuvântările comemorative. Vorbiră directorul Sava Scurtu, părintele Nistor, un preot dela ţară şi studentul Victor Dan. Mai târziu, la masa aceasta, la care se strecură şi tineret mai înstărit, se cântară şi doine şi romanţe, ca pe vremuri.

Ionică Grecu cu Viorica lui au fost dintre perechile cele mai strălucitoare de bucurie Au dansat cadrilul şi romana, c'o eleganţă remarcată de toţi bătrânii.

Doamna Preda fu însă îngândurată şi tăcută toată noaptea, căci petrecerea nu se sparse, decât când era soarele de-o suliţă pe cer. Urmărea, oriunde-i putea descoperi în mulţime, pe Valentin şi pe Sora şi nu-i se mulţumea nici de unul, nici de altul. Se pusese ceva între ei. Nu ştia ce anume, dar îi era deajuns să le zărească din când în când feţele, pentru a simţi că o schimbare intervenise.

Valentin sosi numai în ajunul petrecerii, după amiază târziu. Seara, după cină, trecu pe la ei, dar zăbovi puţin şi nu putu descoperi nicio schimbare, pentrucă Sora izbucnise într'o voie bună, care-i molipsi pe toţi. Se temuse că nu va veni şi, iată, a venit. Umplu casa de veselie şi de larmă, revărsându-şi fericirea, încât îi zăpăcise pe toţi. Mamă-sa se mira, Nu o cunoscuse atât de expansivă ca acum. Dar Sora nu-i spusese ei nimic de svonurile Laurei, nici de convorbirea cu Ionică. Iată, nu era nimic adevărat ! Valentin venise.

Fu atât de fericită, încât nici nu avu vr'un cuvânt

de reținere sau vr'o privire de regret, când Valentin spusese că-i grăbit și trebuia să plece.

Grăbit nu era, dar era adevărat că trebuia să plece! Il durea inima. I-o strângea o durere sfâșietoare, văzând bucuria Sorei. Se temea să nu observe toată casa, chinul ce simțea că i se ridică din adâncul ființii și pe care îl oprea cu sforțări peste puterile lui, să nu-i iasă în priviri, pe față. A rătăcit mult pe străzile orașului, în seara aceea. Avea senzația distrugătoare că-i un câne bătut, care se furișează pe lângă ziduri.

Avea să se întâlnească cu Sora ziua următoare, după liturghie. Nu putea rămânea acasă decât două zile. Ii spusese Sorei. Ea nu făcu nicio obiecțiune. Părea că nu auzise și nu înțelese nimic. A, dacă ar fi așa și mâne și poimâne! Să nu bănuiască fata nimic! Până nu se va întoarce, nu se va muta în altă locuință, nu se va *purifica!*

Da! Din clipa în care o văzu pe Sora, îi veni în minte cuvântul acesta, îi coborî îndată în suflet, nu ca vorbă, ca idee, ci ca un sentiment de o necesitate inexorabilă. N'a îndrăznit nici s'o îmbrățișeze, nici s'o sărute. Ce noroc că, în veselia ei, Sora uită de toate și aruncă un văl de lumină strălucitoare și peste ochii celorlalți. Niciunul din familie nu băgă de seamă — așa credea el — că nu se purtase ca un logodnic, cu intimitatea de mai înainte. Și nu se înșela. Nici doamna Preda nu fu surprinsă de nimic. Bucuria Sorei râdea în sufletul tuturora.

Da! Astă seară scăpase ca prin urechile acului. Dacă ar fi și mâne și poimâne așa! Să aibă vreme să se întoarcă, să se mute, să se purifice întâi și nu-

mai pe urmă să vină iar acasă. Nu putea înțelegea în ce va sta această purificare. El simțea numai necesitatea ei arzătoare și era sigur că se va putea curăți. Acum nu mai era hotărît să se mute. Se vedea mutat în altă locuință.

Sosi târziu acasă și se culcă numaidecât. Dar se frământă până în zori. După ce se sculă dimineața, se spălă și se îmbrăcă, se privi, potrivnic obiceiului său, în oglindă. Rămase sdruncinat. Văzu o față străină. Era imposibil ca Sora să nu observe!

Se gândi să-i trimită vorbă, că nu o poate vedea până seara la petrecere. Acolo, într'atâta lume, poate va scăpa, poate se va putea ascunde, să nu-l cunoască Sora. Va fi muzică, gălăgie, vor dansa. Poate Sora va fi tot așa de expansivă ca aseară și nu va observa nimic. Pe urmă, dimineața să-i spună că e silit să plece, dar că se va înapoia peste o lună, pentru două săptămâni.

Văzu însă că nu-i cu putință să nu o întâlnească azi. Orice vorbă îi va trimite, Sora îl va căuta ca și nu se va lăsa, până nu-l va afla. „Ce nenorocire", își zicea el întristat de moarte. „Cât de fericit puteam fi azi, dacă nu se întâmplau toate acele lucruri!".

Se întâlniră, ca de obiceiu, în grădina Sorei. Fata îl căutase între oameni, la biserică, dar nu-l văzu. Sora îl întâmpină în portiță, alergându-i înainte, îl îmbrățișă și-l sărută, într'un avânt.

— Dragul meu, ce bine-mi pare, că ai venit. Nu-ți poți închipui cât îmi pare de bine!

Și începu să vorbească cu însuflețire, ținându-l de braț, în vreme ce se plimbau prin grădină. Vorbea, vorbea! Câte avea să-i spună, de când nu s'au mai

văzut, dela Paști! Mai ales că și scrisorile lui se răriseră în vremea din urmă, până s'au redus la ilustrate. Ii vorbi de părinții ei, de-ai lui, îl ridică în slavă pe Ionică, îi vorbi de bancă, despre funcționarii cei noui, de bucuria lui Virgil care, în curând va putea aduce acasă un aparat de radio — încă nu aveau — de studenții și fetele care s'au întors dela universitate, de Viorica lui Ionică.

Vorbi, până obosi, sprijinindu-se de brațul lui, privind uneori înainte, ca și hipnotizată de-o minune pe care o vedea. Nici nu-și dădu seama că Valentin nu s'a oprit o singură dată, să o privească în ochi, cum îi era obiceiul, să o prindă ușor de umeri. Nu simți nici acum lipsa sărutului lui de întoarcere și întâlnire.

După ce încetă să vorbească, se puse tăcere între ei. Valentin ar fi voit să vorbească el acum, dar nu putu scoate niciun cuvânt. Capul îi era gol și i se învârtea, inima-i era pătrunsă de o durere ascuțită, sfâșietoare. Numai avea numai senzația omului vinovat, ci a unuia condamnat. Părea că-l condamna definitiv nevinovăția și fericirea Sorei. O greutate mare îi apăsa pe piept, sufocându-l. Dacă ar fi fost singur, ar fi țipat.

Dar, pentru Dumnezeu! Trebuia să se biruie, trebuia să se stăpânească, își zise el, adunându-și toată energia de care mai era capabil. Ce voia să facă? Să-i dea Sorei așa dintr'odată o lovitură de măciucă? S'o lase să vadă ce-i în el? Ar fi un imbecil pentru toată vieața!

Spaima de-a se descoperi acum pe loc, îi dete putere și el începu să vorbească, silindu-se să ia tonul

de altădată, se glumească, să-i spună cum stă cu examenele, cum lucrează acum la Clinica ginecologică, experienţa folositoare pentru cariera lui. Inceputul minciunii fu mai greu, dar apoi, limba odată deslegată, torăia, îi dădea curaj, reveni la vocea lui obicinuită, credea el. Ii arătă tot planul tezei sale de doctorat, o parte îl improviza cu neruşinare acum. Se simţea tot mai uşurat, avea senzaţia că trecuse peste ce a fost mai greu, că scăpase de primejdie, când deodată Sora care-l asculta mută, şi ridica din când în când priviri întrebătoare, îl lăsă de braţ, se opri şi, privindu-l în ochi, zise:

— Valentin, ce-i cu tine?

El încremeni o clipă, apoi îşi reveni:

— Ce să fie? Nimic?

— Ţi-e vocea schimbată. Vai, abia acum observ cât eşti de obosit! Nu te simţi bine? Eşti bolnav?

— N'am nimic, draga mea! Obosit voiu fi, căci învăţ cu noaptea de cap.

Cutezător ori disperat, el îi luă acum braţul, pornind pe cărare. Nu putea suporta privirile ei.

Dar nu-i luă braţul ca altădată. Nu s'apropie intim de trupul său. Nu era nicio gingăşie în gestul lui. Nu mai era mişcarea lui!

— „Valentin", zise Sora, oprindu-se din nou şi trăgându-şi braţul de sub al lui. „Valentin, este ceva străin în tine".

El râse rece, sforţat.

— Ce vreai să fie?

— Nu ştiu, dar simt. Şi în voce, şi în faţă, şi în priviri, şi în braţul tău.

— Ei, aşi ! Inşelăciuni ale simţurilor. Uneori simţurile nu înregistrează corect.

Şi-i trecu prin minte ideea năstruşnică să-i ţină un fel de disertaţie ştiinţifică despre simţuri, despre centrele nervoase, plimbându-se, dar nu-i mai luă braţul Sorei !

— E în legătură şi asta cu teza ta de doctorat ?

Ii păru că vocea Sorei era ostenită.

— „Da, în legătură", minţi el cu neruşinare, şi continuă să vorbească, cu o mulţime de termeni ştiinţifici.

O vreme, Sora, mergând alături, mai ridică din când în când privirile spre el, apoi îl însoţi, fără niciun semn că ar fi prezentă sau că l-ar asculta. Apoi trupul ei începu să aibă tresăriri uşoare, ca şi când i-ar fi frig între spate.

Când isprăvi discuţia aceea deslânată, fără nicio noimă, spunând ce-i venea pe limbă, amestecând patru-cinci chestiuni — îşi dădea seama de lipsa lui de onestitate, dar nu putea gândi logic, nu-şi aducea aminte complet de ce învăţase — rămase tăcut. Cum tăcea şi Sora, avea senzaţia c'a rămas atârnat în aer.

— „S'a petrecut ceva cu tine Valentin", zise într'un târziu fata. „Nu mai eşti cel de mai înainte".

Ridică ochii şi-l privi cu o melancolie dureroasă.

— Ai... ai îmbătrânit mult de la Paşti. Se vede pe tine. Am senzaţia c'ai trecut printr'o experienţă, dar nu ştiu de ce natură este. Parcă s'a agăţat, parcă s'a lipit de tine ceva străin.

Valentin simţi că fata are dreptate. Acel ceva

străin în ființa sa, îl simțea și el, și încă într'un chip descurajator și rușinos. Nu putut răspunde nimic.

— Pentru ce nu-mi spui? S'a petrecut ceva cu tine. In ultimul timp nu mi-ai mai trimis decât ilustrate cu câte un șir sau două. Asearâ și azi, la început bucuria mea c'ai venit a fost așa de copleșitoare, încât n'am observat nimic.

— Nu s'a petrecut nimic deosebit, Sora. E adevărat că mi-a venit cam greu să părăsesc Clinica chirurgicală, dar n'am avut încotro. Nu avem timp suficient să pregătesc examenele, așa cum ți-am spus la Paști și cum ți-am scris.

— Da, însă nu m'ai lămurit niciodată cum ai avut pe urmă timp să lucrezi la altă clinică. Mi-ai scris că umbli acum la Clinica ginecologică.

— Aici nu sunt intern, nu sunt legat de clinică.

— Nici despre asta nu m'ai avizat. Nici părinții tăi nu știau dacă ești intern sau extern.

— După ce aveam locuință în oraș, era evident că nu pot fi intern.

— De, nu se gândește omul la toate. Era mai bine, dacă ne scriai.

Vocea ei se însufleți puțin, se întorcea spre tonalitatea obicinuită, îi păru lui Valentin. Și la gândul că o putea induce în eroare așa de ușor, la gândul cât e încă copilă și nevinovată îl cuprinse o înduioșare adâncă și un regret, a cărui amărală o simțea în toate fibrele trupului.

— O să trec eu odată peste toate, draga mea. E nevoie să lucrez puțin și la clinica aceea. In viață am nevoie de cunoștințe cât mai ample și de experiența clinică.

— Desigur că ai, cine poate avea ceva împotrivă? Dar era bine, dacă ne-ai fi scris. E așa de liniștitor să vezi lucrurile limpede. Era un punct întunecat. Ieși dela o clinică pentrucă ai nevoie de mai mult timp liber, și peste câteva săptămâni lucrezi la alta. Și tatăl tău a rămas nedumerit.

— Ați vorbit împreună despre asta?

— Se' înțelege că am vorbit.

Incet-încet, Sora părea că-și revine. Se frământă un răstimp, să-i vorbească lui Valentin despre ce auzise dela Laura și dela Ionică, în legătură cu plecarea lui dela prima clinică sau nu? Pentru ce nu vorbește el? Ionică era sigur că-i va spune, când se vor întâlni, și iată că băiatul se înșelase. N'a fost nimic important, îi spusese Ionică. Atunci pentru ce nu-i spunea, dacă totuși fusese ceva? Să-l întrebe ea? Poate din cauză că ascundea ceva din ea, simțea în el ceva străin? Dacă i-ar spune, ar fi toate iar cum au mai fost? Doamne, ce bine ar fi. Altfel cum va merge deseară la petrecere. Când se hotărî în sfârșit să-l întrebe ea, simți instinctiv că l-ar întreba în zadar. Altceva trebuia să fie cauza schimbării lui... Și atunci îi trecu, pentru întâia oară prin minte, femeia de care pomeni Laura „că-l ține strâns". Adevărat că Ionică o asigurase că nu există o astfel de femeie, dar când îi veni gândul acesta, Sora înghețǎ de spaimă, și o clipă se opri în drum. Se hotărî deodată să-l întrebe despre motivele ieșirii dela Clinica chirurgicală. Și Ionică pomenise numai despre asta. Poate nici nu era altceva. Se refugie aici, de groaza gândului de-al doilea.

— „Vlentin".. începu ea, apoi se opri.

— Ce este ?

— Simt o mare nevoie de sinceritatea ta. Pentru ce nu-mi spui ?

— Ce să-ți spun ?

— Chestia aceea cu clinica. Pe-aici s'a vorbit că n'ai fi părăsit-o chiar de bună voie. Dacă mi-ai spune poate n'aș mai simți în tine acel ceva străin, care mă îngheață. Vezi tu, noi trebue să fim sinceri în toate.

— S'a vorbit pe-aici de-așa ceva ?

— Da, câteva cuvinte aruncate de Laura Dinu, într'o seară, la plimbare. Mergea cu altcineva înaintea mea. N'am auzit decât frânturi de conversație. L-am întrebat pe Ionică și el mi-a spus că n'a fost nimic important și că-mi vei povesti tu, când vei veni la petrecere. Dar a rămas puțin mirat că nu mi-ai scris nimic.

Cum se deschidea o chestiune in care-i putea mărturisi totul, cu sinceritate — deși el nu avuse de gând, fiindcă peste lucrul acesta trecuse de mult, ca peste ceva fără nicio importanță — Valentin îi fu mulțumitor în sufletul său și începu să-i povestească totul, având senzația că i se ușurează povara strivitoare ce-l înădușa. Nu se mai gândi acum că Sora s'ar putea neliniști, că ar putea crede ceva rău despre vizitele lui în familia profesorului, despre el și Dina, cum crezuse mai înainte. Se folosi de prilejul acestei istorisiri și-i povesti cât mai pe larg, descriind amănunțit ceaiurile acele, persoanele, conversațiile dintre ei. Ii vorbi de favorul și simpatia profesorului, de propunerea să-l facă asistent, de starea materială bună a Dinei, a celor două familii. Pomeni apoi de bănuiala lui că se urzea ceva în familie pentru el și fată, și

când, după propunerea profesorului în legătură cu viitorul, fu aproape sigur că se plănuește ceva, a părăsit clinica sub pretextul pregătirii examenelor. De altfel nu era numai un pretext, ci chiar avea nevoie de mai mut timp liber. Ar fi făcut același lucru, și dacă nu intervenea avizul profesorului cu privire la viitor. Acum trebuia să plece căci nu putea să-i lase într'o eroare, cu privire la sine însuși, care își avea fixat drumul lui. Toate acestea le-a spus și părinților săi. Adevărat că ei nu i-a pomenit nimic, dar se temuse să n'o reliniștească zadarnic, crezând cine știe ce, când în realitate nu fu nimic.

Povestirea aceasta lungă — era aproape orele două după amiazi, când trebue să meargă amândoi la masă — fu ascultată de Sora cu tot sufletul. Simțea că Valentin e sincer și nu-i ascunde nimic. Simțea, din vocea cu care vorbi despre Dina aceea, că n'o iubise, că nu-i era decât simpatică, ca orice fată drăguță. După paravanul înflorit al acestei povestiri gândul celălalt, despre „femeia care-l ținea strâns", fugise departe, se îmbrăcă în neguri, gata să dispară.

Când sfârși Valentin, Sora îl luă la braț, se alipi de el și zise :

— Ce rău ai făcut că nu mi-ai spsu, nici nu mi-ai scris nimic ! Și ce curios că nici ai noștri nu mi-au pomenit nimic !

— E sigur că i-au oprit aceeași temere, ca și pe mine. Să nu crezi cine știe ce și să te nelinișteşti zadarnic.

— Cât de mult regret ceva, Valentin !

— Ce regreți ?

— Că m'am înfundat în banca asta ! Că n'am venit

şi eu la universitate. Iţi mai aduci aminte că tu mi-ai spus odată că n'ai pe nimeni acolo ? Şi că eu am fost gata atunci să las banca şi să viu cu tine ?

— Da, mi-aduc aminte !

Şi el abia-şi reţinù un oftat. Dacă ar fi fost Sora cu el, nu s'ar fi întâmplat...

— Cât ar fi fost de bine ! Aş fi fost mereu cu tine şi nu te-aş fi lăsat să-mi ascunzi nimic. Nu ştiu, eu de mică am senzaţia că, ascunzând ceva dinaintea altora, a intimilor tăi. chiar şi un lucru neînsemnat, ţi se încuie sufletul.

— „Da, e posibil", spuse el pe-un ton tragic, pe care insă Sora nu-l prinse, cu gândul la fericirea ce putea fi, dacă urma şi ea la universitate.

Sora începu apoi să-i ceară cele mai mici nimicuri despre Dina. Voia să o poată cunoaşte, să o poată vedea din descrierea lui. Să vadă nu cumva tot ea a fost „femeia care-l ţinea strâns" pe Valentin şi despre care aruncase câteva cuvinte Laura. Poate nu era vorba, într'adevăr, de două persoane în conversaţia Laurei, ci numai de una, dar ea n'a putut distinge, cum auzise numai frânturi de conversaţie Poate de aceea declară Ionică inexistentă o asemenea femeie, iar despre ieşirea lui Valentin din clinică recunoscu că a fost ceva.

Valentin îi povesti cu sinceritate tot ce ştia despre Dina, i-o descrise amănunţit, îi reproduse convorbirile cu ea. Vorbea cu plăcere, mai luminos acum. Ieşind din minciună, îi părea că povestirea aceasta sinceră îl spală oarecum şi pe el.

Sora păru satisfăcută, liniştită. Ii reveni chiar într'o oarecare măsură însufleţirea de aseară şi dela

sosirea lui în grădină. Incepu să vorbească despre petrecerea de seară, despre corul în care cânta şi ea, despre surpriza lui Victor Dan, cu cele două dansuri.

— A, nici nu ţi-am spus! Dacă puteai veni şi tu cu câteva zile înainte, am fi fost şi noi una din perechi la cadril şi romană, dar nu era sigur că vii. Ionică l-a convins însă pe Dan să te pună între aranjori. El era sigur că vii.

— Sunt între aranjori?

— Da! Şi cât ne-ar fi stat de bine să fim şi noi o pereche.

Ceasul era târziu. Frăţiorul Virgil o chemă pe Sora la masă.

— „Da! Am înţeles! Nu mai striga. Viu îndată!", zise fata.

La despărţire, Sora întinse gura spre Valentin, privindu-l ţintă în ochi. El coborî pleoapele şi o sărută uşor, abia atingându-i buzele. Fata tresări. Acel ceva străin era încă în Valentin. Dar el ieşi repede pe portiţă şi apucă în stradă.

Sora rămase o vreme nemişcată. Apoi scutură cu energie capul şi se duse la masă.

Cât de fiert şi de demoralizat a rămas Valetin toată după amiaza! Când începu să-şi dea seama cum s'a purtat cu Sora, parcă i se frânse de tot coarda mândriei, încovoiată destul şi până acum. Nu-şi putuse închipui să fie atât de laş şi atât de josnic! Să încerce a o îmbăta pe fată cu teorii ştiinţifice! Să-i ţină disertaţii! Ce ruşine!

Noroc cu istorisirea din urmă asupra invitaţiilor în familia profesorului. Parcă-l reabilitase în ochii pro-

prii. A fost sincer și Sora l-a crezut. Avea senzația că se spălase superficial. Totuși era o ușurare. Și numai refugiindu-se aici, avu curajul să se îmbrace de petrecere și să meargă, să o conducă pe Sora.

Pe drum îi veni gândul. N'ar fi mai bine să-i mărturisesc totul, să fiu în întregime sincer ? Dar alungă îndată gândul, deși Sora-i spuse în cursul conversației din grădină că ea ține mai mult decât orice la sinceritate, și că poate auzi un lucru neplăcut. Nu ! Nu-i putea mărturisi ! Trebuia întâi să... se purifice, își zise el, și mai ales trebuia să plece cât mai în grabă de aici ! Rău a făcut că a venit. Nu era momentul s'o poată vedea, să se poată întâlni cu Sora... Va mai veni un astfel de moment ?

Doamna Preda, cât ce intră Sora în casă și se puseră la masă, văzu schimbarea fetei. De atunci o urmărea, o cerceta discret. Ceva nu era bine, desigur. O urmări discret și până se îmbrăcă și, când porni cu Valentin, și seara, și toată noaptea la petrecere. Ceva se întâmplase, și încă ceva grav, își zicea ea tot mai neliniștită, când îi putea descoperi prin mulțimea perechilor de dansatori. Nu mai era perechea unor logodiți, nici perechea luminoasă dinainte de logodnă. Părea că se feresc, se țin instinctiv, departe unul de altul. Și, apoi, ce zâmbete erau acelea ? Rari, convenționale, pentru ochii lumii.

In vr'o trei pauze, tinerii veniră și șezură la masa lor. Erau îngândurați și distanțați. Se temu să nu mai observe și alții și, fiindcă ei abia schimbară câte-un cuvânt, devenise ea vorbăreață și chiar gălăgioasă. Poate tot mai bine era să danseze. Acolo

nu se observa aşa schimbarea... Dar ce-a putut să intervină între ei, Doamne sfinte ?, se întreba frântă de îndoieli doamna Preda.

In drum până la localul petrecerii, dar mai ales dela întâiul dans, Sora simţi şi mai pronunţat acel ceva străin în Valentin. Simţeau împrumutată o încordare a trupurilor, pentru a nu se apropia prea mult, Doamna Preda nu se înşela. Observase bine.

După pauza dela miezul nopţii, Sora era cumplit de obosită şi s'ar fi dus bucuroasă acasă. Dar... îi era ruşine ! Ii părea că şi-ar desvălui înaintea tuturora nenorocirea. Pentrucă se simţea nenorocită şi numai mândria îi mai dădea puteri să poată dansa, să poată conversa cu dansatorii. Nu ! Nu se va duce ! Va rămânea aici, până la spartul petrecerii. Da ! Nu era chestia aceea cu Dina, cu proiectele profesorului ! Incepu să simtă în umbră pe cealaltă, pe femeia care-l „ţinea strâns". Ce greşală a făcut că n'a rămas la întâia ei hotărîre şi să o fi întrebat pe Laura Dinu! I-ar fi spus de bună seamă, nu ar fi cruţat-o. Dar acum era prea târziu s'o mai întrebe ! Acum nenorocirea venise. Acum... acum.. acum... Ce, acum ?, îşi răspundea tot ea... Acum simţea nedesluşit, din adâncul instinctului că ar trebui să facă ceva, să scape ! De ce să scape ? Nu ştia anume, nu putea preciza....

Aşa-i treceau prin minte gândurile, în vreme ce cu o voinţă încăpăţânată dansa mereu. Cu Valentin şi cu alţii.

Dimineaţa, după petrecere, Valentin se înapoie cu primul tren, fără s'o mai vadă pe Sora. Lăsă vorbă acasă să-i spună că a fost chemat de urgenţă, telefonic de clinică.

XVII

Ca de obiceiu, Sora își luă concediu dela banca „Fortuna" tot în luna August. Cele zece zile, dela petrecere până la concediu, ea făcu mari sforțări, încordându-și toată puterea de voință să descopere furtuna ce-i bântuia sufletul. Lucra la bancă, acasă, cu o încăpățânare și hărnicie care nu-i mai lăsa timp liber. Iși căuta de lucru și unde nu avea, numai pentru a nu lăsa prilej funcționarilor, părinților, fraților să înceapă vorba cu ea. Muncea c'un fel de disperare, mai ales, simțând binefacerea muncii, a ocupației continue. Trebuia să-și concentreze gândul aici, și frământare interioară îi părea atunci că nu mai voește în ea, ci în jurul ei, ca un roiu de viespi veninoase, care nu cutează să se apropie de ea, în vremea lucrului. Mai băgă de seamă că muncind mereu, cu cu toate puterile, începură să i se cristalizeze gândurile, unul câte unul. Părea că lucrul aduce un aer tare, sănătos, în care senzațiile, sentimentele, fantezia care o luase rasna, încep să piardă din virulență și în locul lor să i se stratifice în suflet gânduri de om mare, masive, a căror greutate o simțea ca pe una materială.

Senzația limpede a nenorocirii ce dăduse peste ea nu i se mai mișca din adâncuri, dar nu trecuse încă într'o conștiință hotărîtă, nu știa decât în parte pentru ce era nenorocită. Pipăise acel ceva străin din Valentin. Dar acest lucru străin putea fi de multe feluri, pornind din multe izvoare. Numai cu ajutorul fanteziei, a sensațiilor și a sentimentelor nu putea să se lămurescă. Indepărtând însă prin lucru înverșunat

împărăţia acestora şi frământarea interioară, putu începe a cugeta. Incepu a rândui antecedenţele şi a trage concluziile, începu a judeca logic şi a aşeza în conştiinţă gând după gând, argumentare după argumentare, concluzie după concluzie.

Cu ajutorul cufundării în muncă putu judeca rece, ca şi când ar examina un caz străin. Şi era un lucru de mirare că Sora nici nu urmărea anume drumul acestor silogisme. Ea lucra cât putea mai încordat şi se trezea venind de-a gata şi argumentările şi concluziile. Ea nu-şi dădea seama că ele se elaborau şi se ridicau din însăşi fiinţa sa, îngrozită de nenorocire, ca manifestarea instinctului de salvare, că-i părea că i le face cinste o fiinţă binevoitoare poate însuşi bunul Dumnezeu!

Gândurile care i se limpezeau şi i se stratificau în suflet nu erau mai puţin amare decât senzaţiile ce-o copleşeau, când dădea drumul fanteziei, dar erau totuşi fundamental deosebite de acestea. Pe cele din urmă nu le mai putea suporta, ele intenţionau parcă s'o anihileze, în vreme ce gândurile amare, grele ca nişte pietre de temelie, îi dădeau putinţa să trăiască, deşi fiecare gând nou simţea cum o îmbătrâneşte. Totuşi avea o convingere că cu ajutorul lor putea începe ceva, în vreme ce, dacă se lăsa dusă de sentimente, nu mai putea începe nimic. Putea începe ceva pentru salvare. Era aceeaşi pornire, mai clară acum, pe care o simţi dansând cu ultima încordare a voinţii şi mândriei în noaptea petrecerii, pentru a nu fi silită să plece acasă.

In zece zile de muncă încordată făcuse încă o experienţă groaznică, din care ieşea îmbătrânită, dar

hotărîtă de a porni pe-un drum. Când își începu concediul îi părea că dela petrecerea dela Sântilie până acum au trecut ani întregi.

Reuși să-și impună o liniște și corectitudine în toate vorbele și purtările încât, afară de mamă-sa, toți ceilalți din jurul ei, erau departe de a putea bănui ce se petrecea cu ea. O schimbare o constatau cu toții, căci, fără voia și știrea ei, expresia feței, privirile ochilor, erau altele, pline de o seriozitate încărcată cu melancolie. Dar li se părea firesc, după ce logodnicul ei abia a putut rămânea o zi cu ea.

Singură doamna Preda era greu îngrijorată. Când, a doua zi după concediu, Sora-i spuse că se va duce la Florica Negru, la verișoară-sa, doamna Preda nu păru a fi surprinsă și o aprobă numaidecât.

— In sfârșit, bine că te-ai hotărît! De când te tot invită biata fată!

— Da. La invitarea din urmă, înainte cu două zile, i-am răspuns telegrafic că voiu merge cu plăcere. Mâne voiu fi la ei.

— Mâne! Dar n'ai făcut încă nicio pregătire.

— Dimpotrivă, sunt gata. N'am decât să-mi pun lucrurile în cufăr.

Verișoara ei, Florica Negru, o verișoară de-a doua, locuia cu părinții în orașul cu universitatea. Tatăl său era magistrat. Nu mai fusese la ei, de când terminase clasa a cincea liceală. Florica i-a mai vizitat de vr'o trei ori de atunci. Urma Literele.

— Am să-mi petrec întreg concediul la ei, mamă. Sunteți învoiți?

— Dar vor fi acasă? Nu se vor duce peste vară la moșie, la țară, cum au obiceiul?

— Au fost în Iulie. Acum s'au înapoiat.

— Bine, draga mea, noi ce am putea avea împotrivă ?

Doamna Preda, dela petrecerea aceea de vară, se simţea mereu vinovată. Adevărat că Sora nu făcuse logodnă oficială, nu schimbă inelul cu Valentin, ci luară numai la cunoştinţă, în cerc familiar, hotărîrea tinerilor. Totuşi poate trebuia să se împotrivească şi la asta. Prea fuseseră tineri amândoi ! E adevărat că ea urmărea de mult apropierea lor, simpatia lor, şi dorea căsătoria fiicei sale cu Valentin. Mai era adevărat că Valentin era un băiat serios, silitor, cinstit, dintr'o familie aşa de bună, pe care o cunoştea de mult. Totuşi, logodna aceea a fost pripită. Erau prea tineri, pentru a nu se putea ivi în viitor piedeci la căsătoria lor. Câte nu se pot întâmpla în doi-trei ani de logodnă, mai ales când tinerii trăiesc departe unul de altul.

E adevărat că până acum nu s'a gândi niciodată la piedeci ce s'ar putea ivi. Din partea Sorei nu se temea de nimic, deşi vr'o câţiva tineri titraţi din oraş advocaţi, profesori de liceu, încercară a-i face curte, Dar trebuia să se gândească la Valentin ! In răstimpul dela logodnă putea să-i iasă în cale o partidă cu mult mai strălucită decât Sora — fete cu avere, cu părinţi cu legături mari — după care văzuse ea şi şi până acum că aleargă nouii titraţi. Ba, avusese pilde chiar aici în oraş ; câteva fete părăsite, după o curte de un an doi, ori şi mai mult, pentru o partidă mai bună. Insfârşit Valentin, oricât de bun şi cinstit băiat era, in faţa carierei, aproape de diplomă, ar fi putut să se gândească şi el ca alţii la greutăţile vieţii

din ziua de azi. Și nu era imposibil să-i iasă înainte și lui o partidă mai bună. Acolo, la orașul capitală, e tot felul de lume, și multe familii înstărite, mai ales celea venite din vechiul regat.

Doamna Preda se simțea vinovată, pentrucă n'a fost destul de prevăzătoare și nu s'a împotrivit logodnei aceleia. Pentrucă ea era sigură că răceala dintre Sora și Valentin se datora unei noui perspective de căsătorie pentru băiat. Ea era însă o femeie curajoasă, care a trecut peste desiluziile și greutățile vieții și, deși i-ar fi părut rău și s'ar fi simțit nenorocită, dacă nu se alegea nimic din logodna asta, își zicea că Sora era destul de frumoasă, pentru a se putea mărita cu altcineva, se și gândea la unul dintre profesorii de liceu. O durea însă inima de desiluzia prin care ar trebui să treacă. Așa că tot ar fi fost neasemănat mai bine, dacă relațiile dintre cei doi tineri ar fi ajuns din nou, cum au fost mai înainte. Ceea ce nu prea înțălegea ea însăși era faptul că nu-l judeca prea aspru pe Valentin. Insfârșit, dacă-și va fi aflat o partidă cu mult mai bună, sărac cum era, ce minune ar fi, când relațiile cu Sora poate s'au redus la prietenia și simpatia din copilărie? Ea e vinovată, că nu s'a opus logodnei, că logodna a ajuns cunoscută de toată lumea. Va fi o grea umilire pentru Sora, tot mai bine dacă ar fi dacă s'ar împăca, dacă n'ar fi între ei ce credea ea. Mama Sorei era sigură că fata ei se hotărî să meargă peste vară la verișoară-sa, chiar pentru a încerca această împăcare. Și de-aceea o aprobă cu însuflețire dela primul cuvânt.

Advocatul Preda se bucură că fata lui va avea o

distracţie peste vară. Liniştea ei melancolică din ultimele zece zile o interpretase drept o părere de rău, că Valentin nu rămase decât o singură zi acasă.

— „Numai să nu-i răpeşti prea mult timp, draga mea", zise tatăl zâmbind. „Vremea lui e foarte preţioasă acum".

Nici mama, nici fata nu reacţionară la insinuarea galantă a tatălui. Se părea că nici nu o auziră.

Când doamna Preda voi să se convingă dacă Sora-şi făcuse într'adevăr pregătirile şi deschise dulapul de nuc al fetei, văzu că totul era gata de aşezat în cufăr, aşa cum spusese ea.

Dela petrecerea dela Sântilie până la plecarea Sorei, Valentin nu-i trimise decât o ilustrată, în care-şi cerea iertare pentru plecarea lui neprevăzută.

Fu primită cu însufleţire în familia verişoarei Florica şi, trei zile, aceasta o purtă pela toate galantarele, pe la cofetării, la cinematograf.

— „Te-ai schimbat, draga mea", îi zicea mereu Florica. „Te-ai făcut mai frumoasă, dar şi mai serioasă, uneori îmi pare chiar că ai un aer de gravitate. E adevărat că te-ai logodit?

Sora-i întinsă mâna fără inel.

— Am auzit vorbindu-se.

— N'a fost nimic oficial. Un băiat mi-a făcut curte. Un băiat de la noi, cu care ne cunoaştem de copil.

— Credeam că aşa se explică aerul grav ce-l ai uneori. Tu erai o fetiţă foarte văratică.

— Cred că anii, anii şi slujba, Florica.

— Da, e adevărat! Am auzit că lucrezi la o bancă.

— E oarecum în familie. Directorul e naşul meu, tata e advocatul băncii.

— Aşa, aş mai înţelege şi eu. Să poţi câştiga un ban pentru nimicurile scumpe de care noi femeile nu ne putem lipsi. E aşa de neplăcut să ceri mereu de la părinţi. Asta nu o simţim, decât când ajungem fete mari.

A patra zi, Florica fu ocupată toată ziua acasă.

— Draga mea, tu poţi ieşi. Cred că n'ai să te pierzi. Poate ar fi bine să vezi grădina botanică. E o splendoare. O să mergem şi amândouă, să-ţi explic. Eu cred c'am fost de o sută de ori până acuma.

Sora Preda-i fu foarte mulţumitoare că era reţinută în casă. Se îmbrăcă numaidecât şi ieşi.

Află cu destul uşurinţă strada în care locuia Valentin, şi numărul casei. Era un imobil mare, masiv, cu două etaje. Adresa pe care o ştia, nu cuprindea de cât numărul imobilului. Unde era locuinţa lui Valentin?

Se opri în faţa clădirii, privind-o, nehotărîtă ce să facă. Ii plăcea strada liniştită, îi plăcea casa.

Poarta grea de la intrare îşi deschise o aripă şi în deschizătură se ivi un om scurt, cu faţa brăzdată, nerasă, cu hainele uzate.

— Căutaţi pe cineva, domnişoară?

O văzuse prin ferestruţa cu geam şi cu zăbrele a porţii.

— Da! Am adresa la numărul acesta. Dar atât.

— Pe cine?

— Pe domnul student în medicină Valentin Grecu.

— A, pe domnul doctor?

— Incă nu e doctor.

— Aşa-i spunem noi.

— Nu ştiţi, e acasă?

— Nu mai locuieşte aici, domnişoară.

— „Nu ?", făcu mirată Sora.

— A locuit la etajul al doilea, până înainte cu două săptămâni. Atunci a făcut o călătorie şi, după ce s'a înapoiat, peste trei zile, a venit cu un hamal, cu o cotigă pe două roate, şi-a adunat lucrurile şi a plecat. M'am mirat, fiindcă avea chiria plătită încă pe două luni înainte. Eu am încasat banii, căci eu port de grije la clădirea asta. Sunt portarul.

— Imi pare bine. Te rog atunci să-mi dai noua lui adresă.

Omul ieşi din deschizătura porţii şi făcu un pas pe trotuar.

— Imi pare rău, domnişoară, dar nu ştiu unde s'a mutat. Nu mi-a lăsat adresa. Mi-a spus numai că-i liberă camera şi o putem închiria. N'a avut nicio pretenţie pentru chiria plătită înainte.

— Hm ! Atunci unde să-l ştiu afla ?

— Cred că la clinici, domnişoară. Ştiu că lucra în timpul din urmă la Ginecologie. Şi de nu va fi acolo, cei dela clinică îi vor şti cu siguranţă adresa.

— „Adevărat ! Mi-am şi uitat", zise Sora, luminându-se. „Mulţumesc, domnule portar".

— Nu-i pentru ce, domnişoară.

In clipa aceea, poarta se deschise şi ieşi cu pas elastic o femeie tânără, de statură mijlocie, cu pieliţa măslinie cu nas achilin. Măsură cu o privire fugară pe fată, o luă la stânga, pe trotuar, şi dispăru repede la o cotitură. La salutul şi plecăciunea adâncă a portarului, nici nu înclină baremi din cap.

Sora surprinsă — îi păru o fiinţă exotică, o fe-

meie străină — o urmări cu privirea până dispăru la cotitură.

— „Cine-a fost?", îl întrebă pe portar.

— Proprietara, doamna Ionescu.

Omul se simţi umilit, că nu-i răspunse, în faţa unei domnişoare străine la salutul lui şi începu să pufnească supărat.

— Proprietara întregului imobil?

— „Da, domnişoară. Bărbatul dumncaei a fost administrator financiar, om cu trecere, înţelegeţi dumneavoastră!", răspunse portarul, clipind din ochi.

Sora nu înţelese nimic. Dar fu cuprinsă de curiozitate şi de nelinişte.

— Locuieşte aici?

— Aici, când e acasă. Dar dela moartea bărbatului e mai mult călătorită. Şi acum a venit numai alaltăieri. Ţine etajul al doilea, încolo tot e închiriat. Patru apartamente. Ştii dumneata cât reprezintă chiria lunară? Douăzeci de mii de lei! Cu toate acestea mai închiriază şi o cameră cu intrare separată, din apartamentul lor. E de-o lăcomie...

Sora îi mulţumi încă odată şi plecă. Simţea instinctiv că portarul e gata să-i spună şi mai multe. Şi începu să-i fie frică. Bănuia că Valentin ţinuse cu chirie chiar camera aceea cu intrare separată, din apartamentul proprietarei.

Părea că merge nepăsătoare pe strada aceea, cu aşa de rari trecători, şi chiar sprintenă, când, la cotitură, având să iasă într'alta mai mare, simţi că se învârt casele în jurul ei. Se opri şi se răzimă de-un zid. Dar încercarea de ameţeală se risipi îndată. Işi încordase toate puterile, să nu se dea în spectacol. Cu

capul limpezit, văzu ce se elaborase în inconşientul său, de când văzu pe proprietară, în vremea cât umblase pe strada aceea. Şi ceea ce înţălese îi aduse întâi tot sângele în obraji, apoi, după câteva clipe, se aşeză pe ei o paliditate împietrită.

Până în clipa aceasta, Sora se temuse de femeia pe care o bănuia în umbră, fără să ştie exact motivul. Venise la oraş chiar, pentru a-l determina pe Valentin să-i spună întreg adevărul. Singură nu putuse afla ce legături ar putea fi între logodnicul ei şi femeia aceea. Se frământase destul, în cele zece zile de după petrecere. Se gândi că poate n'o mai iubeşte pe ea, poate e un început de iubire nouă, sau chiar o propunere de căsătorie mai avantajoasă, cu o fată mai bogată. Numai la legătura ruşinoasă a lui Valentin nu se putu gândi. Şi acum, în ea se elaborase nu bănuiala, ci certitudinea că tocmai o astfel de legătură i-l îndepărtase pe Valentin şi pusese în fiinţa lui acel ceva străin.

Incă de când trecu proprietara prin faţa ei, măsurând-o din creştet până în tălpi, Sora simţi o adiere de parfum, care-i aduse aminte că, abia perceptibil, îl simţi şi în apropierea lui Valentin. Era o mireasmă exotică, pe care nu o mai simţise niciodată, mai înainte. Apoi locuinţa lui într'o cameră aparţinătoare apartamentului ei, şi mai ales frumuseţea misterioasă şi provocatoare a femeii. Din aceste trei elemente se născu, fără să-şi dea seama cum, certitudinea legăturii ce era între Valentin şi proprietară.

Cum nu se putu gândi niciodată la o asemenea realitate şi nici chiar la un asemenea lucru şi când

ar fi fost vorba de altcineva, nu de Valentin, întâi se rușină cumplit de descoperirea ei, apoi o copleși o suferință ce tăia adânc în toate măruntaiele și despre care nici nu bănuise până acum că există.

Simțea în adâncul ființii sale o rană, din care sângera o amărăciune neînchipuită, și care-i îmbiba și trupul și sufletul. Avea sensația vagă că femeia aceea o murdărise și pe ea.

Traversa cu o tot mai mare încordare de voință străzile, deși nu știa unde merge. Mergea tot mai iute și se înfunda tot mai adânc într'o suburbie de la periferia orașului. Inaintea unui mic restaurant se opri. Se simțea rău, se temu să nu amețească. Intră înlăuntru și ceru un coniac. Apoi încă unul.

Băiatul de serviciu, un puștiu de vr'o patrusprezece ani, când Sora ceru și al treilea păhărel, zâmbi larg și i-l dădu, trăgând nerușinat cu ochiul.

— „Domnișoara vine desigur de la o petrecere!", zise el.

Sora nu-i răspunse. Plăti și ieși.

Coniacul îi făcu bine. Știa de-acasă că-i face bine uneori. Dar trei păhărele dupăolaltă încă nu băuse niciodată. Incepu să-i simtă tăria. Dar odată cu ea, începu să-i curgă prin trup o căldură bună și gândurile începură să i se limpezească.

— „Da, am plecat la clinică", își zise ea, și se uită desorientată în jur.

Nu mai umblase niciodată pe-aici.

La o încrucișare de ulicioare întrebă pe un trecător încotro era Clinica ginecologică.

— O da, domnișoară, dar cum ați ajuns aici? Clinicele sunt în direcție exact contrară.

Ii spuse pe unde să o ia înapoi, să ajungă la o linie de autobus. Işi va lua un bilet corespondenţă şi din piaţa mare va lua linia care duce până'n apropierea clinicilor. Acolo era şi cea Ginecologică.

Şi trebui aproape o jumătate de ceas, până ajunse. Aflase şi clinica pe care o căuta, dar se opri în faţa clădirii...

Dela fosta locuinţă a lui Valentin nu plecase cu gândul să-l întâlnească acolo, să vorbească cu el, ci numai să-i afle adresa nouăi locuinţe. Acum îi păru deodată că nu mai are niciun rost să i-o afle! Pentru ce mai venise până aici? Trebuia să meargă la verişoară-sa, să-şi facă bagajul şi să se înapoieze cu primul tren acasă. Ce voise să afle de la Valentin, aflase singură.

Se întoarse până la poarta de fier a curţii. Da aici se opri, cuprinsă de o adâncă îndoială, care părea mai mult o încercare disperată, de-a nu porni pe-un drum, de pe care nu mai putea fi reîntoarcere. Aflase ca cu adevărat ce voi să ştie dela Valentin? Se putea întoarce acasă, fără să aibă o convorbire cu el? Intre hotărîrile ce i se cristalizară, în cele zece zile dela petrecere, era şi una scrisă parcă cu litere grele, a căreia povară o simţea.

— Trebue să ştiu dacă o iubeşte pe alta! Trebue să ştiu cu certitudine. Numai atunci voiu şti ce am de făcut.

Dar avea ea certitudinea?

Se convinse destul de uşor că nu o are, că „nu poate lua venin", şi un sâmbure de nădejde începu să se deschidă.

Se înapoie şi intră în clinică. Nici prin gând nu-i

trecu că l-ar putea întâlni pe Valentin, aşa că intră curajoasă şi se apropie de portar. In faţă, pe perete, un ceasornic arăta ceasul amiezii.

— Da, este aici domnul doctor, puteţi să-l aşteptaţi. O să coboare îndată.

— Nu, te rog, sunt grăbită. Am nevoie numai de adresa locuinţii lui.

Portarul o privi mirat.

— Regret, domnişoară, dar adresa locuinţii nu i-o ştiu nici eu.

— Se poate ? Dar când e nevoie să fie chemat urgent la clinică, ce faceţi ?

Omul se uită la fată cu simpatie. Părea încurcat.

— Pentru a spune adevărul, domnişoară, ştim adresa, dar domnul doctor ne-a oprit să i-o comunicăm vr'unei femei. Şi azi, chiar cu o jumătate de ceas înaintea dumitale, am mai refuzat pe una.

— Aşa ! Dar eu sunt din acelaşi oraş cu domnul Grecu. Sutnem şi înrudiţi puţin.

—Da ? Atunci e altceva.

Portarul intră în locuinţa lui, coborînd câteva trepte, cercetă un tablou afişat pe perete, se întoarse şi-i dădu adresa.

— Aţi putea să-l aşteptaţi. Coboară cel mult într'o jumătate de ceas.

— „Mulţumesc, dar nu pot acum. Mai am de alergat, se închid prăvăliile", răspunse ea, privind ceasornicul. „Dar ai putea să-mi spui cum era domnişoara care s'a interesat de domnul Grecu ? Am mai venit c'o prietenă, care încă vrea să-l vadă" — minţi Sora — „şi i-aş da eu adresa".

— A fost o doamnă, nu domnişoară, una brunetă,

cu un nas mare. De altfel cum cheamă pe prietena dumitale ?

Sora spuse un nume pe nimerite.

— N'a fost ea. Asta e una Ionescu, doamna Ionescu. Mi-a lăsat să-i spun domnului doctor că l-a căutat doamna Ionescu.

— „Da, e alta !", zise Sora şi, mulţumind portarului, ieşi.

Trecu repede prin curte, nu cumva să coboare Valentin şi să o ajungă din urmă. Da, era femeia aceea pe care o văzuse înainte cu două ceasuri. Portarul de-acolo i-a spus că s'a întors numai de alaltăieri, iar Valentin se mutase înainte cu două săptămâni, când ea nici nu era acasă... Aşadar, îl caută şi ea ? Nu vrea să-l scape !... Il „ţinea strâns", cum spusese Laura Dinu !

Sora grăbi pasul. Ajunse în piaţa mare, o traversă, mai străbătu vr'o trei strade şi, când intră în bulevardul pe care stătea verişoară-sa, se opri deodată, privind fix înainte, ca şi când i s'ar fi pus în drum, de-a-curmezişul un duşman pe care numai ea îl vedea. Era femeia aceea. O fixă îndelung, încât trecătorii începură să se uite miraţi în direcţia în care privea Sora.

Nu urîse pe nimeni în vieaţă până azi. Dar pe femeia aceasta o ura acum de moarte. Valul de ură i se ridicase pe neaşteptate din dâncurile fiinţii, oprindu-i respiraţia. El o opri în loc. Era duşmanul ei ! Dar era şi duşmana lui Valentin, văzu ea deodată limpede. Da, şi duşmana lui! Pentru ce îşi schimbase Valentin locuinţa, cât ce s'a întors de-acasă ? Pentru ce

poruncise portarului dela clinică să nu-i dea noua adresă niciunei femei? Pentru ce nu-și lăsase adresa la vechea locuință? Era limpede: voia să scape de ea. Se simțea în primejdie! Bietul băiat! Ce se întâmplase cu el? Dac'ar fi iubit-o, nu fugea, nu se apăra de ea! Cum de nu s'a gândit la lucrul acesta până acum?

Raționamentul acesta-i trecu fulgerător prin minte, îndată ce se ridica în ea valul acela de ură. Iși continuă acum drumul cu pas hotărît. Conștiința că și Valentin era în primejdie, gândul că ea, Sora, avea să lupte, „să facă ceva" — cum știa încă de-acasă, — nu numai pentru ea, ci și pentru Valentin, părea că-i purificase — într'o măsură — chipul lui Valentin și luminase în parte negurile din sufletul ei. Incepu să se poată gândi iar cu duioșie la el, ceea ce nu mai putuse face din clipa în care-și dădu seama de lucrul acela străin, ce-l simțise in el.

Acum mergea repede și hotărîtă. Se temea să nu întârzie dela masă, să-și facă rudeniile să o aștepte.

Toată după amiaza rămase acasă. Florica, verișoară-sa, ieși singură pe la șase. Ea, Sora, umblase mult înainte de amiazi. Era obosită. Verișoarei îi păru, dimpotrivă, mai bine ca azi dimineață, mai bine ca de când venise la ei. Ii reapăru zâmbetul cunoscut pe buze, luminile vii în ochi și vocea-i era mai hotărîtă decât ieri și alaltăieri. Dar, la rezistența Sorei, nu mai insistă.

Sora simțea că are nevoie să rămână singură în odaie, pentru a putea adânci mai bine gândurile care-i trecură pân' acum, numai fulgerător, prin minte.

Voia să le probeze, dacă rezistă la o cercetare serioasă. Nu era puţin lucru! Era o revelaţie, o adevărată minune, i se părea ei, conştiinţa că erau în primejdie amândoi şi că ea trebuia să lupte, pentru a înlătura primejdia dela amândoi.

Conştiinţa aceasta o apropia iar de Valentin, i-l făcea din nou intim, oarecum iar „al ei", deşi sentimentul acelei „legături ruşinoase" încă nu o părăsise. Dar, de când începu să urască pe femeia aceea, de când înţelese că Valentin fugise pentru a scăpa de ea, „legătura aceea ruşinoasă" o aruncă tot mai mult în sarcina femeii, începând să se trezească în ea un sentiment matern faţă de Valentin: Sărmanul băiat! Poate nici nu era aşa de vinovat, cum crezuse ea!, îşi zicea Sora.

Toată după amiaza cercetă aceste lucruri. Sora, şi de la fire, şi din munca dela bancă, lucrând mereu cu cifre, se obicinuise cu exactitatea şi claritatea. Calculele matematice parcă-i agerise şi gândirea, obicinuindu-o cu logica. Tot ce puse la probă în după amiaza aceea, rezistase.

Seara, la cină, fu foarte bine, dispusă. Conştiinţa că Valentin era mai puţin vinovat, că amândoi erau în primejdie, hotărîrea de a face ceva, care să fie salvator şi definitiv pentru ei amândoi, îi aduse o mare încredere în sine şi un curaj nou. Va trebui să ştie tot! Va avea curajul să audă tot! Şi-i părea că şi numai prin această ştiinţă, primejdia va fi trecută în bună parte.

XVIII

A doua zi trebuia să-l vadă pe Valentin. Nu mai simțea nicio greutate, nu se mai temea de întâlnirea cu el. Și femeia aceea era încă între ei! Numai putea amâna întâlnirea. Ieșise de dimineață, până nu se sculase verișoară-sa, căută noua locuință, dar Valentin plecase la clinică. Veni acasă și luă dejunul cu Florica.

— „Unde-ai ieșit așa de dimineață?", o întrebă fata.

Sora simți că nu mai trebue să ascundă nimic.

— Draga mea, am voit să-l văd pe Valentin Grecu, înainte de-a merge la clinică.

— A! Vasăzică tot este ceva între voi!

— Dar nu suntem logodiți oficial. Imi face curte, asta e! Aș avea să-i dau unele știri de-acasă, dela părinții lui.

— Poți întreba telefonic la clinică, să vă dați o întâlnire. Poți să-l invîți aici. L-am vedea bucuros. Eu n'am avut prilejul să-l cunosc până acum. Treci la telefon și cere Clinica ginecologică.

Sora trecu în antreul unde era instalat telefonul. Dar era instalația cu centrală automată și Sora nu-l știa utiliza. La bancă aveau instalație cu centrala la poștă. Trebui să-i facă numărul Florica și tot ea să-l cheme pe Valentin.

— Trebue să se prezinte îndată. La ora asta încă nu s'au început nici operațiile, nici vizitarea bolnavilor.

Trebuiră să aștepte însă mult. Telefonistul dela

clinică, înainte de a-l da pe Valentin, se informă cine-l cere şi de unde.

— „Dela locuinţa magistratului Negru", spuse Florica.

Părea că dela clinică se mai cereau şi alte informaţiuni.

— „Nu, domnule, nu-i nicio doamnă. E o domnişoară", vorbi Florica, apoi întorcându-se spre Sora :

— Câte precauţiuni ! E aşa de dificil logodnicul tău ?

Dar înainte de-a răspunde Sora, verişoară-sa, întoarsă spre aparat, continuă :

— Da, domnule, o domnişoară vă vorbeşte şi altă-i urmează numaidecât.

Sora trecu la aparat.

— Bună dimineaţa Valentin ! Te-am luat dela trebi.... Cum ? Nu-mi cunoşti vocea ? Apoi, da, eu sunt, Sora. Când te pot vedea, dar încă azi ?... Nu ştiu, poate rămân mai mult, în trecere nu sunt la niciun caz... După amiazi, la şapte ? Cam târziu, totuşi... Da, îţi ştiu adresa... Cum am aflat-o? Te interesează? Lasă o să-ţi spun după amiazi... La revedere !

— Pentru ce nu l-ai invitat aici ?

— A, mi-am şi uitat. Scuză-mă, te rog ! O să vină el aici.

— Dar cum ? Nu-i ştiai adresa ?

— Pe cea veche, da ! Insă s'a mutat de vr'o două săptămâni şi încă n'a ajuns să mi-o comunice acasă. Am aflat-o ieri înainte de amiazi, la clinică.

— „Aşadar, asta a fost grădina ta botanică", râse Florica.

Sora se roşi. Ii spuse că ieri înainte de amiazi i-a urmat sfatul şi s'a plimbat prin grădina botanică.

Sora ieşi apoi cu verişoara sa.

— Am să te pedepsesc acum. Trebue să trecem pe la nişte prăvălii, apoi te voiu duce la grădina aceea. E o minune!

Azi, Sora vedea toate lucrurile mai frumoase. Se minună înaintea unor galantare pe care le mai văzuse cu Florica şi rămase în faţa lor, ca şi când acum le-ar vedea întâia oară!

— „Dar, Soro, le-am văzut şi alaltăieri, ţi-ai şi uitat?", întrebă nedumerită verişoară-sa.

In realitate, Sora văzuse mai nimic în zilele trecute, când Florica o purtă pretutindenea unde era ceva de văzut interesant pentru o fată. Işi forţase voinţa să pară liniştită, naturală, şi reuşise destul de bine. Dar ochii ei nu reţinură nul e lucruri.

— Am văzut atâtea noutăţi deodată, încât se vede că nu le-am putut imprima în memorie. Pe lângă ce se poate vedea la noi, aici e o eleganţă şi un lux.

— Da! Magazinele sunt bine.

Petrecură două ceasuri în grădina botanică. Sora se lumină şi se înveseli aici de tot. Aerul proaspăt, mulţimea florilor, între care atâtea necunoscute de ea, serele cu plante exotice, arbuştii, pârâiaşele canalizate prin grădină, mulţimea paserilor, îi deşteptară o voie bună, plină de expansiune. Avea senzaţia că se spălase în bună parte de necurăţia ce-o simţise, când descoperi natura legăturilor dintre Valentin şi femeia aceea. Incepu să o spele mai întâi însăşi ura ce-o simţi faţă de stradă şi gândul că Valentin era mai puţin vinovat, că fusese şi mai era încă în

primejdie, ceea ce dovedi prin măsurile de apărare pe care și le luă. Dar toate acestea lucrară o purificare lăuntrică. Acum, în grădină, parcă era una exterioară, dar care pătrundea înlăuntru și se înfrățea oarecum cu cea dintâi.

După amiaza aștepta totuși cu îngrijorare și cu teamă întâlnirea cu Valentin, și mai ales cu un rest de repulsiune destul de puternic. Argumentarea sa „logică"... „matematică", nu putu sugruma decât în parte reacțiunea instinctului. Ceva se întâmplase totuși, ceva ce o rănea pe ea și o umilea și-l și făcea ca Valentin să fie altul în ochii său. Altul pe care, iată acum în pragul întâlnirii, nu mai știa dacă-l iubește sau nu, sau dacă l-ar mai putea iubi.

Dar când Valentin îi deschise ușa și-l văzu, simți un junghiu drept în inimă. Era să nu-l mai cunoască. Imbătrânise cumplit. Fața-i era suptă, nerasă, ochii căzuți în orbite, și în ei o flacără ciudată, în care ea citi un fel de spaimă. De altfel, de când vorbi cu el la telefon, i se păru că vocea lui e obosită, nesigură și temătoare. Dar atunci crezu că-i de vină surprinderea lui, căci nu se putea aștepta cu ea aici. Și.. ezitarea aceea la telefon, până a-i fixa ceasul de întâlnire. Ii trecu acum prin minte că pusese întâlnirea la o oră atât de târzie, în nădejdea că ea era în trecere prin oraș și nu putea rămânea până atunci. Poate de aceea o întrebase dacă-i în trecere prin oraș. In conversația telefonică cu el fu și satisfăcută de surprinderea lui, de vocea lui schimbată, de teama ce i se simțea în glas.

Dar acum, văzându-l atât de distrus și cu flacăra aceea de spaimă în ochi, privirile Sorei se umplură

de lacrimi, repulsiunea cu care veni la el se topi cu totul şi fata, după întâia clipă de uimire, se repezi la el, îl îmbrăţişe şi-l sărută.

— Nu trebue să-mi mai spui nimic. Ştiu tot, Valentin. Tot! Tot.

Simţind trupul lui înţepenit, Sora îl îmbrăţişe din nou, îl strânse cu putere şi-l sărută iar.

— Nu-ţi fie teamă! Ştiu tot! Imbrăţişază-mă! Sărută-mă!

Ochii lui Valentin începură să crească, s'o privească cu uimire, ca pe-o apariţie dintr'altă lume. Apoi, privirile lui căpătară străluciri, căldură, ca şi când ar fi înviaţi de un izvor nevăzut. Coborî pe jumătate pleoapele, o îmbrăţişe şi o sărută nesfârşit.

Oftă apoi, sguduindu-se tot.

Sora repetă:

— Nu trebue să-mi mai spui nimic. Ştiu tot. Am aflat. A fost o nenorocire!

— „Cum ai aflat?", reuşi să o întrebe Valentin. Ea începu să-i povestească repede. Şedeau pe un divan vechiu, mână în mână. Şi povesti tot ce se întâmplă, de când a fost la vechea lui locuinţă.

Valentin o ascultă, părând distrus şi acum, o ascultă până la capăt, fără să spună un singur cuvânt.

Sora, povestind, trecu fără să-şi dea seama prin aceeaşi succesiune de stări sufleteşti şi, când încheie spunând, încercând să zâmbească: „Nu-ţi pare că sunt un bun detectiv?", simţi că nu-i venea de loc să zâmbească, îşi dădu seama că nu era deloc veselă. Ba, îi venea chiar să plângă şi-i trebui o încordare a voinţii, să se reţină.

— „Da", zise grav Valentin, „ai aflat unele lucruri

dar numai dela suprafaţă. Trebue să înţelegi însă altceva, pentru ca iertarea ta şi purificarea mea să fie întreagă".

Sora simţi că Valentin avea dreptate. Pusese degetul chiar pe rană. Istorisindu-i cele întâmplate, cu cât se apropia de sfârşit, cu atât îi creştea senzaţia că ea nu-l iertase. Pentru aceea la sfârşit îi venea să plângă.

— Tu trebue să ştii şi să te convingi, Sora, că eu n'am iubit şi nu iubesc pe femeia aceea, că nu m'a legat nimic, de ea. Tu ai găsit adevărul, spunând că a fost o nenorocire. Dar pentru a-l înţelege — şi e nevoie să-l înţelegi — trebue să ştii cum s'au petrecut lucrurile. Tu mi-ai spus de multe ori că, fără sinceritate, nu poţi trăi. Acum simt şi eu că este aşa. Nici vieaţă, nici iubire nu poate fi, fără sinceritate Eu mă hotărîsem de altfel să fiu sincer, să-ţi spun tot, ca, dacă vei putea, să ierţi. Dar nu acum. Mai aveam nevoie de o vreme oarecare.

Sora tăcea mereu. Işi luase mâna dintr'a lui şi le ţinea pe amândouă în poala rochii. Valentin se ridică de pe divan şi începu să măsure odaia, cu mâinile la spate. Un răstimp se plimbă în tăcere, cu pleoapele pe jumătate lăsate. Apoi începu a vorbi, fără a se opri din mers.

— Imi vine nespus de greu să-ţi vorbesc despre asemenea lucruri. Dar n'am încotro şi te rog dinainte să mă ierţi. E nevoie ca acei ce vor trăi o vieaţă împreună să se cunoască fundamental, cât mai bine. Pentru mine, nenorocirea a fost că nu m'am cunoscut destul de bine. Nu am cunoscut latura sensuală a fiinţei mele. Mă credeam invulnerabil. Muncind me-

reu, cum am muncit eu, ocupat incontinuu, poate nici nu aveam de unde s'o cunosc. Te rog să mă ierţi, era nevoie de această introducere. Şi acum voiu fi cu totul sincer.

Se intrerupse şi se plimbă iar un răstimp în tăcere. Apoi începu să-i povestească Sorei aventura lui, neascunzându-i nimic, de când cunoscu pe Aneta Ionescu şi până la sosirea lui pentru petrecerea dela Sâtilie

Sora îl asculta cu ochii închişi. In trăsăturile feţei sale palide iar, se putea urmări reacţiunea povestirii lui Valentin: ruşinare, groază şi ură. Mai ales ură, iar la urmă de tot o adâncă înduioşare.

— Mai departe nu mai am să-ţi spun nimic nou. Ai aflat tu. Voiu spune numai ce nu ştii. Când am plecat după petrecere, n'am mai tras la locuinţă, ci la un prieten, până mi-am aflat alta. Mi-am aflat, pe asta încă în aceeaşi zi. Apoi m'am informat la portar, dacă-i acasă. Nu era. Nu venise încă. M'am mutat, cum ştii, cum ţi-a spus portarul. A treia zi a venit şi ea. Mă chemă la telefon, fără să spună cine vrea să vorbească. I-am cunoscut îndată glasul şi am închis aparatul. De-atunci sună mereu, toată înainte de-amiaza. Am lăsat să nu-i mai răspundă nimeni, nici dacă-s la clinică, nici unde mi-e locuinţa. Ieri, cum ştii a venit la clinică. De când am venit la petrecere, n'am mai văzut-o. Şi... n'o s'o mai văd!

Tăcură amândoi un lung răstimp.

Sora şopti:

— Dar e frumoasă, Valentin...

— Ce afli frumos în ea?

— E un tip exotic.

— Asta da. Portarul spune că-i Armeancă sau Grecoaică.

— E o frumusețe provocătoare, îmi pare mie.

— Ah! E o nevropată! Asta e tot. Te rog acum să nu mai vorbim de ea.

— Te temi încă?

— Nu! Nu mai mă tem. Dar am început să mă purific și iar mă...

Nu încheie fraza, dar Sora o înțelese.

— Nu te mai temi deloc, deloc?

El se opri, o privi adânc în ochi și zise.

— Am fost liber încă din noaptea aceea de petrecere. O să-ți spun eu prin ce chinuri am trecut atunci, nu pentru ea, ci pentru tine. Am venit ca un om slobod și mi-am luat măsurile de precauțiune tot ca un om liber. Acum, că ești tu aici, nu mai am nevoie de nicio măsură de precauțiune. Sunt așa de sigur, cum sunt sigur că respir.

— Ah! Valentin! A fost groaznic ce mi-ai povestit, dar simt că e mai bine așa. Ai avut dreptate. Acum simt că te-am iertat de tot. Dar pe femeia aceea o urăsc din tot sufletul, oricât e de frumoasă!

— O urăsc și eu, Sora. Acum s'a isprăvit cu desăvârșire. Iar tu ești aici lângă mine, nu-mi mai pasă de nimic

— Crezi în ajutorul meu, in prezența mea, Valentin?

Valentin se lăsă la picioarele ei și-și puse capul pe genunchii ei.

— Dragă Sora, îl simt, cum să nu-l cred?

Ea își puse mâna pe capul lui și, trecându-și degetele prin părul cam încâlcit a lui Valentin, începu

să plângă domol. Apoi plânsul izbucni cu putere și multă vreme el n'o mai putu opri.

— Dragul meu, ce bine era, dacă veneam și eu cu tine la universitate. Ți-am spus! Și eram gata să las banca și să viu, dar m'ai oprit. Nu s'ar fi întâmplat toată grozăvia asta, nenorocirea asta.

— Da, acum regret și eu Sora, că n'ai venit.

Încet, încet, Sora se liniști și ei începură să-și povestească amănunțit sbuciumul sufletesc prin care au trecut.

Era lung și încâlcit și nu isprăviră de povestit zile întregi, după aceea. Simțeam o mare necesitate de a spune tot, și la ororile cele mai neînsemnate, nuanțele cele mai neprecise ale sentimentelor și senzațiilor. Le înregistraseră groaznic de fidel amândoi.

Simțeau necesitatea de a nu ascunde nimic, nu numai din imboldul sincerității și al iubirii, ci pentrucă simțeau că, descoperind, tot îndepărtau cu desăvârșire ceea ce se pusese străin între ei și se simțeau iarăși intimi, cum fuseseră înainte de aventură.

Până avură să-și povestească acestea lucruri, Sora nu-l duse pe Valentin la verișoară-sa, deși ea îi cerea în fiecare zi. Sora-i promitea mereu, dar în fiecare zi se ivea câte o piedecă, îi arăta Sora.

Valentin se plânse și de alte urmări rele a amestecului acelei femei în vieața lui. Nu mai putuse studia, nu mai avu nădejdi să-și poată da în toamnă restul examenelor, nu lucrase mai nimic la teză. Pentru a face totuși ceva, începu să lucreze la Clinica ginecologică. Nu avea niciun angajament, nici obligațiune, și o putea părăsi oricând. Așa va și face!

încă din săptămâna viitoare. Și se va pune pe lucru. Adevărat că pierduse peste două luni, dar tot spera să poată isprăvi cu toate cel mult în Februarie viitor. Sora nu voia să-l rețină dela studii. Făcură împreună un program. In fiecare zi, seara dela șapte. la nouă, vor fi împreună. De-atâta timp avea și el nevoie pentru recreare. hotărîse Sora. Nu era nevoie să facă eforturi prea mari, zicea ea. Va putea să-și ia doctoratul și în primăvara viitoare. Dar el respingea hotărît o astfel de amânare. Nu! Cel mai târziu în Februarie se va promova!

Dela șapte la nouă se vor plimba, vor cina împreună sau vor merge la cinematograf. Numai pentru invitația Floricăi nu era potrivit timpul. Dar, în sfârșit, va veni de câteva ori și la vremea potrivită pentru vizite.

Da! Sora avea să rămână întreaga lună August la verișoară-sa. Și..., de va fi nevoie, și mai departe își va prelungi concediul. Va trăi, în sfârșit, și ea o vreme ca studentă, o studentă fără cursuri, când universitatea era închisă, râdea Sora.

După vreo două săptămâni, într'o seară, Sora-l întrebă pe Valentin, cu un aer de melancolie:

— Nu-ți pare, dragul meu, că suntem mai bătrâni?

— Mai bătrâni, nu! Ceea ce-ți dă impresia asta este experiența prin care am trecut.

— Da? Adică simți și tu?

— Când trece cineva prin ce am trecut noi, îi pare că a trăit mai mult decât e normal într'o perioadă de timp. Vremea de mai înainte pare de mult, pare depărtată.

— Da, chiar așa-mi pare și mie.

— Dar, cu timpul, intensitatea acestei sensații scade. O să vezi tu.

Incă din ziua primei întâlniri, Sora-l puse să se bărbierească. In zilele ce urmară, Valentin se restabili în grabă. Totuși rămase cu trăsături mai bărbătești în față, ceea ce Sorei nu-i displăcea. Părea că se poate răzima mai sigur de brațul lui, când mergeau la plimbare. Valentin cumpărase inelele de logodnă și le schimbară în familia verișoarei Florica, la a doua vizită făcută de Valentin. Voia să se plimbe cu fata la braț și nu i-ar fi plăcut să creadă cunoscuții ceea ce nu era.

Fu o serbare frumoasă în casa magistratului Negru. Doamna Negru susținu că inelele trebue necondiționat binecuvântate de preot. Cum le-ar putea purta așa, cum le-a cumpărat dela bijutier? Așa că veni și preotul, și câțiva intimi ai familiei. Doamna Negru și bărbatul său se îmbiară să le fie nași la cununie. Trimisă două telegrame, una medicului Grecu, alta advocatului Preda, în care anunțau logodna cu inele, cu preot, cu nași, logodnă în toată regula.

Sora, cât ce se lămuri cu Valentin, îi trimisese o scrisoare însuflețită mamei sale. Era și vremea, căci biata femeie avea lungi insomnii.

N'au știut niciodată cum a aflat Aneta Ionescu locuința lui Valentin și unde stătea Sora. Vreme de trei săptămâni, Valentin nu stătu acasă decât cu ușa încuiată. Venea aproape în fiecare zi, la ceasuri neregulate și neobicinuite, uneori înainte de amiază, alte ori seara târziu. Deși portarul avea ordin să nu o lase să intre, spunându-i mereu că doctorul nu era

acasă, nu avea ce-i face. Urca repede cele trei etaje, până la mansarda în care locuia Valentin. Nu putu afla la repezeală altă cameră şi, apoi, nu mai avea nici prea mulţi bani, cum plătise pentru locuinţa veche chiria pe două luni înainte. Era destul de strâmtorat şi incomod aici. Dar lui Valentin îi plăcea. Avea mereu linişte.

Invăţa sau scria la teză cu uşa încuiată, cu perdelele lăsate. Aneta bănuia că e înlăuntru, dar nu era sigură. După ce încerca la uşe, fără să bată, şi asculta întins, începea să bată cu pumnii, uneori, şi să-l strige pe nume. Totuşi de cele mai multeori, după ce aştepta vreme îndelungată să prindă un semn din lăuntru, pleca furioasă. Poate nu era, într'adevăr, acasă. Dar unde putea fi ? La clinică nu mai mergea. Intr'un rând îi trecu prin minte că poate lucrează la biblioteca universităţii. Dar, informându-se, i se spuse că n'a mai dat pe-acolo de vr'o jumătate de an.

In răstimpul acesta de trei săptămâni, telefonul din locuinţa magistratului Negru suna adeseori la orice ceas din zi. Un glas de femeie o chema mereu la telefon pe Sora. La început, Sora luă de câteva ori receptorul, dar îl punea repede pe furcă. Glasul străin, enervat, începea să o insulte cu vorbe urîte. Pe urmă nu voi să mai asculte. Uneori, Sora nu era acasă şi mergea la telefon fata din casă. Dar ea era primită cu înjurături.

— „Trebue să fie o nebună !“, zicea fata. „Ce poate avea avea cu mine ?“

In câteva rânduri se nimeri să asculte şi Florica sau mamă-sa. Dela ele nu se interesa decât când o poate afla acasă pe Sora.

O întrebară cine era femeia aceea.

— „Una care-şi pusese ochii pe Valentin", răspunse enigmatic Sora şi, la toate stăruinţele lor, nu le dete alte deslușiri.

In urmă, Florica-şi aduse aminte că se vorbise, între studenţi şi studente, de o combinaţie cu o nepoată a unui profesor dela Facultatea de medicină. Nu ştia dacă Sora avea cunoştinţă sau nu, şi multă vreme nu cuteză să o întrebe dacă nu e cumva aceea.

Dar, în urmă, curiozitatea birui.

— „Da, ştiu", zise Sora indiferentă. „Dar nu este ea".

Şi, Valentin şi Sora, care între şapte şi nouă seara erau mereu împreună, se mirau că nu o vedeau, nu o întâlneau nicăiri. Cum aflase adresele lor, ar fi putut afla şi despre întâlnirea regulată.

— „Eu cred că ştie", zise într'un rând Valentin, „dar nu cutează să ne iasă în drum".

— O femeie ca ea să nu cuteze?

— Cred că, dacă aş fi singur, m'ar acosta oriunde m'ar întâlni. Cu intenţia aceasta îmi face vizitele sale la locuinţă. Dar când sunt cu tine, nu îndrăzneşte.

— Crezi asta?

— E o femeie ciudată. Ţi-am spus că eu o cred bolnavă. O nevropată. Portarul ei mi-a spus de la început că-i o femeie cu toane. Astfel de femei au multe curiozităţi.

— Atunci e bine să mai rămân?

— Desigur. Dar nu numai din cauza ei. N'ai idee ce sârguinţă şi poftă de lucru m'a luat, de când te ştiu aici. Tu ai vrea să mergi acasă?

— ,Nu, desigur! Aș sta aici, până la promovarea ta. E atât de plăcut să petrecem în fiecare zi două ceasuri împreună. Apoi, zâmbea Sora, „mi-aș face și eu stagiul de studentă. Mai prind și eu câte ceva din lumea mare, nu? Nu-ți pare că-s mai elegantă decât acasă? Verișoara are un gust artistic".

— „Dacă-i așa", râdea el, „deși mie nu-mi plac fetele prea elegante, cereti prelungirea concediului".

— Am și făcut-o!

— Nu mai spune?

— Deocamdată pentru Septemvrie.

După trei săptămâni încetară deodată și vizitele Anetei și deranjerile la telefon. Zile întregi fu liniște. Intr'o după amiază merseră la plimbare pe strada unde stătuse Valentin mai înainte. Portarul era pe trotuar, cu pipa în gură.

— „Ce mai faci, domnule Dumitre?", îl întrebă studentul. „Văd că colbăești cu străşnicie!"

Valentin știa dela portar că nu avea voie să fumeze, când era stăpâna acasă. Spunea că-i otrăvește casa, coridoarele, cu mahorca ce fuma.

— Mulțumesc. Acum bine, domnule doctor. Stăpâna a plecat iar. Era și timpul, căci altfel m'aș fi mulțumit de slujbă. Ce m'a fiert în aceste trei săptămâni din urmă!

Tinerii se convinseră acum despre ceea ce bănuia Valentin, pentru ce aveau pace.

Pe la mijlocul lui Septemvrie, Valentin se trezi cu factorul poștal, care-i aducea un mandat poștal. Nu putea fi de-acasă. Primise bani cu două săptămâni înainte, la zi întâi, cum îi trimitea totdeauna tatăl său.

Era dela Aneta. Ii trimitea chiria pe două luni, avansul pe care-l plătise el. Pe cupon scrisese numai atât: *„Nu-mi place să rămân datoare!"*

Era o aluzie numai la avansul de chirie sau era și o amenințare? Valentin arătă cuponul și Sorei.

— Ce crezi?

— Cine știe! Poate pregătește o răzbunare.

— Orice ar pregăti, nouă nu ne mai poate strica de-acum.

Trecu și Septemvrie și concediul Sorei fu prelungit și pentru Octomvrie. Sosiră studenții, studentele. Era o forfotă pe scările universității, ca la bâlciu. Sora se amesteca uneori printre ei, însoțind-o pe Florica sau singură. Ii plăcea învălmășeala asta de tinerețe și de voie bună.

Fură cele mai frumoase zile din vremea logodnei lor. Luau adeseori seara cina împreună, în câte un mic restaurant, povestindu-și evenimentele zilei. Valentin era chiar mai fericit decât ea, după aparențe. Era mai vorbăreț, mai luminos. El o întâlnea în fiecare seară la șapte, cu mulțumirea recreatoare a muncii săvârșite, a sporului din ziua aceea. Ii arăta cu însuflețire ce-a mai învățat, cât a scris la teză. Sora nu avea mulțumirea aceasta. Oricât se ferea să arate, ea începu să se plictisească. La început nu cunoscu motivul, dar apoi și-l lămuri. Trecea zi după zi, fără să facă nimic. Grija de toaletă, plimbarea, cercetarea magazinelor, cofetăria, amestecul prin lumea studențească, nu putea să-i umplă golul ce începu să-l simtă în suflet, îndată după plecarea din oraș a femeii aceleia. Sora era obicinuită cu lucrul, cu satisfacția, cu mulțumirea adâncă a muncii, or de ce

natură ar fi fost. Iar aici, doamna Negru, mătuşa-sa n'o lăsa să-i ajute cel puţin la bucătărie.

Ceasurile petrecute cu el erau pline, e adevărat, dar ziua întreagă trecea tot mai încet, tot mai greu. Şi acum era conştientă de ce-i lipseşte. Nu se simţea întreagă, nu se simţea sănătoasă, „pierzând vremea în zadar", îşi zicea ea. Ar fi dorit să meargă acasă şi să-şi reia lucrul ei zilnic.

Intâmplător, către sfârşitul lui Octomvrie, trecură iar pe dinaintea locuinţei de odinioară a lui Valentin. Portarul, ras proaspăt, cu haine nouă; cu pipa în gură, vorbea însufleţit pe trotuar, cu un dom. Acela chiar se despărţi de portar, când ajunseră ei în faţa lui.

— Tot bine, domnule Dumitre? Tot bine?

— Acum e bine de tot, domnule doctor. Am alt stăpân.

— Cum aşa?

— Tocmai îi explicam domnului care a plecat şi care se interesa de casă, că a venit prea târziu. Doamna Ionescu şi-a vândut casa. A cumpărat-o un comerciant. Numai decât mi-a mărit salariul, încât mă pot mişca şi eu puţin mai omeneşte! Mi l-a dublat, domnule doctor. A fost scandalizat, când a auzit pe ce-am slujit cu credinţă şi cu omenie.

— Te felicit! Şi vechea stăpână unde e?

— Am auzit că s'a stabilit la Bucureşti. Nu vreau să cred, dar mi s'a spus că s'a măritat cu un jidov milionar. De! Era lacomă de bani şi sgârcită nu avea pereche, asta e adevărat.

— „Cum sgârcită şi mie mi-a restituit chiria?", zâmbi Valentin.

— V'a restituit-o? Asta-i o adevărată minune!

Se văzu că mai vrea să spună ceva, dar ochii i se opriră pe faţa luminoasă a Sorei şi tăcu.

A doua zi, Sora-i spuse lui Valentin:

— Ce-ai zice, dacă m'aş duce acasă! Am stat prea mult pe capul rudeniilor.

— Dar ei sunt foarte încântaţi.

— Sunt oameni buni, dar cred că am şi abuzat de bunătatea lor. Apoi mai este ceva. Florica e mereu la cursuri, tu înveţi toată ziua, numai eu pierd vremea degeaba. Câteodată, peste zi, mi-e urit, Valentin.

— Ei, n'ai fi fost bună studentă! Te-ai fi plicitisit în grabă!

— Dar te asigur că nu! Aş fi avut de lucru, aş fi urmat cursurile, mi-aş fi învăţat lecţiile.

— Hm! Sunt studente care nu prea fac nimic din ce ai pomenit, decât superficial, şi totuşi nu se plictisesc!

— Dimpotrivă! Eu am auzit că fetele sunt mai silitoare, şi mai constiente la datorie, decât băieţii.

— Sunt şi astfel de fete, dar mai puţine. Dar, iată ce este! Vor începe în curând conferenţe publice, pe care ai putea să le asculţi şi tu.

— Nu! Dacă n'ai nimic împotrivă, plec poimâne.

— Te-ai hotărît?

— Tu ce zici?

— Fă cum crezi că e mai bine. E adevărat că cine e obicinuit cu lucru regulat, dela o vreme se plictiseşte fără ocupaţiune. Nici eu n'aş putea trăi aşa.

— Apoi vezi!

— „Dar bine, tu eşti femeie. Şi parcă ar fi o teo-

rie feminină, după care femeia trebue să treacă prin vieaţă amuzându-se. „Pe femeie să n'o atingi nici c'un fir de păr", — zâmbi Valentin.

— Eu nu-s făcută pentru o asemenea teorie. Mie-mi place să lucrez. Mă simt mai curajoasă, mai voinică, şi mai ales mai mulţumită, când fac ceva. Cred că nimeni nu poate fi fericit, dacă nu lucrează.

— Asta e teoria mea, dragă Sora.

— Să-mi dai voie să fie şi a mea!

— Iţi dau cu plăcere... Numai cât nu te mai gândeşti la ceea ce spuneai după bacalaureat?

— Ce spuneam?

— Că vreai să ajungi o profesoară, o funcţionară, pentru a nu te schimba într'un automat. Să repeţi zilnic acelaşi lucru.

— Da, o maşină nu voiu să ajung nici acum. Să apeşi pe-un buton şi să porneşti. Dar acum nu mai mi-e frică. Am aflat secretul.

— Ce secret?

— Să nu ajungi un fel de maşinărie, lucrând.

— Şi care e secretul?

— Să-ţi placă lucrul! Să iubeşti ceea ce faci. Să pui o parte din sufletul tău în muncă. Să nu faci nimic numai din datorie, pentrucă trebue. Numai atunci munca te uzează şi te schimbă în obiect. Dacă pui suflet, e altceva.

Valentin o îmbrăţişă uşor şi o sărută cu gingăşie.

— Draga mea, nu te mai opresc! Ai dreptate în ce spui. E şi experienţa mea. O să ne potrivim în toată împreună.

Peste două zile, Valentin şi Florica o petrecură pe Sora la gară.

— Să nu faci cumva să nu vii la cununia noastră. Florica!

— Nici să mă ţină legată! N'avea grije! Doar îţi voiu fi soră de mireasă.

— Apoi chiar de aceea!

Hotărîseră căsătoria către sfârşitul câşlegilor din anul viitor. Valentin era sigur că se va promova în Februarie.

XIX

Doamna Preda n'a întrebat-o niciodată pe Sora ce a fost între ei. Era prea mulţumită că fata se întoarse plină de seninătatea de odinioară. E adevărat că voioşia ei expansivă se mai potolise, că liniile feţei sale păreau mai conturate şi chiar nuanţate cu un aer de seriozitate. Părea mai matură, dar această expresie nu-i stătea rău, nici nu-i micşora frăgezimea tinereţii. Doamna Preda era mulţumită şi linişitită, încă dinaintea întoarcerii Sorei, dela primirea întâiei scrisori dela fată.

Incepându-şi lucrul la bancă, Sora avu impresia că în institut intrase un fel de îngrijorare. Personalul părea mai nervos, şi însuşi naşul său, Sava Scurtu, directorul, părea mai neliniştit. Fără să întrebe pe nimeni, în câteva zile aflase cauza: o mare firmă evreiască ducea o luptă de exterminare împotriva întreprinderii forestiere a băncii. Işi deschisese magazii mari în toate localităţile unde avea şi întreprinderea „Fortunei", vindea tot mai ieften, până când sili pe Sava Scurtu să vândă materialul lemnos sub preţul de cost.

La inceputul întreprinderii fură mai multe firme străine care încercară să-i facă dificultăţi, dar se retraseră din luptă, rămânând una singură, încetinând şi aceasta concurenţa mai mult de-un an. Dar acum, de vr'o trei luni, o reîncepu şi o ducea cu gând de exterminare.

Banca începu să piardă vârtos în întreprinderea forestieră. Sora văzu îngândurat şi pe tatăl său şi, dela o vreme, neliniştea, îngrijorarea din bancă trecu şi în ea.

Inţelese că toţi aveau încă încredere în spiritul şi priceperea negustorească a directorului şi-i păru că autoritatea lui crescuse şi între funcţionari şi între membrii consiliului de administraţiune. Sora avuse totdeauna o mare încredere în naşul său. O avea şi acum, totuşi nu putea scăpa de îngrijorare.

De când fratele său, Iuliu, se înscrise la Litere şi locuia în oraş, fără bursă de nicăiri, Sora simţea strâmtoarea financiară din familia lor. Salariul tatălui său, ca advocat al băncii, şi salariul său prindeau acum foarte bine în cheltuielile sporite. Mamă-sa nu se mai gândea nici ea să o ia dela bancă, deşi la început nu-i convenise, şi se mângâiase numai cu speranţa că va fi ceva trecător. Cancelariei advocaţiale nu-i mergea cu mult mai bine decât înainte. O săltase puţin în timpul iernii două procese mai mari.

In casă nu-şi vorbeau niciodată de noua îngrijorare, dar se observa pe fiecare. Dacă ar ajunge banca în situaţia să nu-i mai poată salariza sau chiar numai să le reducă salariile, ar fi foarte greu.

Valentin veni de sărbătorile Crăciunului, dar nu rămase decât patru zile. Işi dăduse teza la tipar şi urma

să facă îndată după sărbători corecturile primei coli. El nu avu prilejul să descopere îngrijorarea din familia Preda, deşi tatăl său îi aminti, în treacăt, despre concurenţa aceea fără suflet. Ii aminti că ea s'a accentuat din ceasul în care „Fortuna" a cumpărat păduri nouă. Firma evreiască voi să constrângă banca să-i vândă ei întreg materialul, şi cel lucrat, şi pădurile netăiate. Cineva a venit la directorul şi i-a făcut o asemenea propunere.

Dar Valentin nu dădu mare importanţă acestor lucruri şi se întoarse la studii, fără a bănui nimic. Doctorul se bucura că Valentin se va promova în Februarie. Va rămânea numai cu Ionică la universitate, va avea cheltuieli mai puţine, în caz că banca nu va mai putea da nicio tantiemă membrilor din consiliu. Şi poate neputinţa aceasta se va ivi chiar pentru anul în curs.

Doctorul Grecu ar fi renunţat bucuros la slujba oficială ca medic de plasă. Ii ajunseră tot mai grele deplasările pe la sate, cum se apropia de vârsta de şasezeci de ani. Chiar slăbise în timpul din urmă. Dar nevoile nu-l lăsau să se mulţumească numai cu clientela din oraş. Poate, dacă se va promova Valentin, îşi zicea uneori, dar nici atunci! Creştea fata, Anişoara, care ajunsese în clasa a şasea de liceu.

Şi, poate, chiar dacă n'ar mai fi fost medic de plasă, de deplasările pe drumurile rele, în satele din jur, tot nu ar fi scăpat. Nu era omul care să poată rezista, când era chemat în cutare sat, la un bolnav. Conştiinţa de medic îi rămăsese mereu sensibilă

Către sfârşitul lui Ianuarie fu chemat la douăzeci şi cinci chilometri depărtare. Gerul se rupsese deodată.

drumurile se desfundară îngrozitor. Nu putea fi vorba să meargă cu cărucioara lui. Trebuia să facă drumul călare. Nevastă-sa se împotrivi din răsputeri, dar nu-l putu opri.

— „De trei zile e cald ca primăvara", zise el, „iar călare se mai poate alege drumul".

Mai făcuse el drumul călare, dar mai rar. Nu-i plăcea. Se obicinuise cu cărucioara lui, mânându-și singur calul. Dar iarna încă nu fusese niciodată călare pe la sate.

— Iți pare ție că-i cald, dar nu poți merge fără paltonul de iarnă. Cine știe cât va trebui să stai acolo. Seara și noaptea, tot iarnă este încă și acum.

Nu avu încotro și își luă paltonul de iarnă. Și se adeveri că femeia a fost mai prevăzătoare. După amiază se strică deodată vremea. Intâi ploaie, apoi zăpadă, pe urmă numai zăpadă, cu o viscolire care-i înghețase picioarele, dela genunchi în jos, și uneori îl săgeta cu fiori tari și prin paltonul de iarnă. Drumul, pe-o asemenea vreme, ținu mult. In curte, abia putu descăleca. Părea că înțepenise.Ințepenirea trecu, până ce intră în casă, dar junghiurile rămaseră.

A doua zi nu se ridică din pat. Tușea sec și avea febră din ce în ce mai mare.

— „Am prins o leacă de aprindere de plămâni", zise nevestei sale. „E nevoie să-mi pun comprese cu apă rece".

Trei zile și trei nopți i-a tot pus comprese, dar răul din lăuntru se încingea tot mai tare. Doamna Grecu-i telegrafie lui Valentin, să vină de urgență, cu un bun internist.

Cu trenul de seară sosiră.

Valentin îl adusese chiar pe directorul clinicei de boli interne.

Amândoi plămânii erau cuprinşi, cu pronunţate tendinţe de agravare. Primejdia creştea, prin faptul că doctorul nu stătea prea bine nici cu inima, ceea ce nu ştiuse până acum.

Toate încercările de salvare dădură greş şi a şaptea zi Ion Grecu muri.

Abia atunci se cunoscu ce însemnase doctorul pentru oraş şi împrejurimi. Nimeni nu-şi aducea aminte de-o altă înmormântare, atât de impunătoare. Veni lume peste lume, şi din oraş, şi din satele din jur.

Dela unire, doctorul trăi destul de uitat de majoritatea societăţii româneşti din oraş, dar mulţimea păturii mai sărace a populaţiei nu-l uită, îl chema mereu pe el la bolnavi, fiindcă lua taxele cele mai mici, şi în unele cazuri nu voia să primească nimic. Poate şi din cauza că îşi preţuia prea puţin serviciile, mulţi dintre cei nou veniţi în oraş nu-l chemau pe el, îndoindu-se de ştiinţa lui medicală. Dar cu prilejul morţii lui se vorbi atât de mult despre el, încât veni şi lume necunoscută la înmormântare. În ochii unora îi crescu prestigiul şi prin faptul că venise să-l vadă unul dintre cei mai buni internişti din ţară. Îi slujiră prohodul, şapte preoţi, în frunte cu protopopul districtului. Publică articole elogioase despre el întreaga presă din Ardeal şi în câteva mari ziare din capitală apărură corespondenţe din localitate, cu aprecieri asupra activităţii doctorului Ion Grecu. Oraşul se trezi că între zidurile lui a trăit un om însemnat. Ziarul de partid, din localitate, săptămânal,

apăru cu prilejul morții în chenar negru, aducând chipul defunctului.

Deși nu a activat în politică, partidul cu ziarul era convins că Ion Grecu îi rămăsese mereu credincios lui.

Toate acestea atențiuni nu putură micșora durerea familiei și nici chiar a prietenilor apropiați, a acelor puțini care se mai întâlneau încă regulat la Casina Română. Mai ales familia advocatului Preda și a directorului „Fortunii" simțeau mai tare lovitura. Directorul Sava Scurtu ținea foarte mult, în administrația băncii, la părerile doctorului, care era un cap solid în toate

Familia Preda era mai de-aproape lovită. Moartea doctorului schimba mult perspectivele căsătoriei Sorei cu Valentin. Era firesc să se amâne căsătoria hotărîtă pentru câșlegile acestea, dar nu era cu putință să se amâne chiar foarte mult. Doctorița, rămasă cu Ionică la universitate și cu Anișoara în liceu, nu avea decât puțin mijloace materiale, pentru a-i crește, pentru a-i trece prin școli, cel puțin. Pensie dela stat, cum nu împlinise încă zece ani de funcțiune, nu rămânea în urma lui, ci numai un fel de ajutor, de excontentare, odată pentru totdeauna.Era firesc să se gândească la ajutorul lui Valentin. Dar, dacă s'ar căsători acum, i-ar mai putea fi de vr'un ajutor.

Doamna Preda era neliniștită și pentru altceva.

Sora, la câtăva vreme după ce veni acasă, îi povesti chestiunea cu nepoata profesorului dela chirurgie. I-o povesti, fiindcă simțea necesitatea de a explica, cel puțin în parte, diferendul ce se ivise în-

tre ea și Valentin. Și fiindcă-i fu imposibil să-i vorbească despre cauza adevărată, despre Aneta, îi vorbi despre Dina. Ii părea că află și aici un argument de-a convinge pe mamă-sa cât ținea de mult Valentin la ea.

Și acum, după moartea doctorului, doamna Preda, cu simțul ei realist, începu să fie neliniștită și de posibilitatea ca Valentin, cu mamă-sa, ajunși la strâmtoare, s'ar putea gândi la combinația sugerată de profesor. Nepoată-sa era avută, și cum profesorul nu avea copii, avea să-l moștenească și pe el. Adevărat că nu ar fi fost un lucru frumos din partea lui Valentin, după ce erau acum și oficial logodiți, și că putea nedreptățiți, cu astfel de presupuneri, pe tânăr, încă ea știa de mult ce este vieața, și se gândea și la o asemenea posibilitate. Și iarăși se acuza că prea de tânăr și-a lăsat fata de capul ei, să se lege prea devreme, când niciodată nu poți ști ce se va întâmpla. Căci Sora, de când ieșise din liceu, ar fi putut avea și alți pețitori până acum. Așa, a fost legată și cine știe câtă vreme va mai fi încă.

Se mai gândea că și în cazul unei căsătorii apropiate cu Valentin, fata ei va intra, dela început, în prea mari greutăți, căci era firesc ca Valentin să-și ajute mama și frații.

Doamna Grecu, copleșittă de durerea ei, nu se gândea încă la nimic. Parcă viitorul însuși nu va mai avea niciun rost. Dar, mai târziu, peste o lună, după ce Valentin își luă doctoratul, începu să se gândească și ea.

Câte mai proiectaseră Sora cu Valentin în legătură cu promovarea lui de doctor! Amândouă fa-

miliile prezente, apoi directorul „Fortunei" cu soția, familia magistratului Negru, o adevărată reuniune familiară, care vor lua seara masa împreună la un bun restaurant, vor bea șampanie, și bătrânii vor ținea toasturi!

Acum, la promoție, veni Sora singură și asistase, dimpreună cu Florica și cu mătușa, cu Ionică și cu Iuliu. Magistratul era prins de slujbă, chiar în acel timp. Cinară împreună în familia magistratului, nu se ținu niciun toast, nu se bău șampanie, și la unsprezece seara, Valentin s'a dus să se culce.

Sora suferise și suferea încă în rând cu el. Avea senzația că logodnicul ei se resimți mai adânc de moartea tatălui său, decât Ionică, deși Ionică i-a părut totdeauna mai impresionabil. Părea că simțirea lui Valentin e mai adâncă. Pe fața lui încă n'a putut prinde un singur surâs dela înmormântare, în vreme ce Ionică putea râde și se putea înveseli.

Fata se întoarse a doua zi în oraș și își continuă lucrul la bancă, unde îngrijorarea se simțea tot mai grea din zi în zi.

Valentin fu invitat de profesorul lui de chirurgie, a treia zi după promoție, și de data aceasta îi spuse deslușit planul său. Nu avea să rămână mai mult de un an-doi asistent și îi va creia o conferință. De altfel îl va lăsa acuși să facă singur operații mai mici, având deplină încredere în el, și pe urmă va trece și la cele mari. El, profesorul, nu era dintre chirurgii invidioși, care nu sufere să se ridice elemente tinere valoroase pe lângă ei. El se bucură. Se va bucura și pentrucă asistentul lui, și pe urmă conferențiarul, va mai putea câștiga ceva, pe lângă salarIul

derizoriu. Işi va putea ajuta, astfel, şi familia, zicea profesorul. De altfel el, dacă s'ar căsători cu Dina, ar intra într'o familie avută şi cu legături mari — lucruri care nu sunt de desconsiderat în viaţă.

Pentru întâia oară, Valentin îi spuse că este logodit. De altfel purta inelul pe deget, dar părea că profesorul nu observase nimic.

— „Da? Nu ştiam", zise omul. „Da, ai dreptate. La asta nu m'am gândit. Totuşi ai putea să mai lucrezi o vreme la noi, ca asistent. Creşte şi prestigiul diplomei. Ori ai de gând să-ţi cauţi un post?"

— Mi se pare că n'am încotr'o, domnule profesor. Mama are încă de crescut un frate şi o soră. Şi mijloacele materiale n'o prea îmbulzesc.

— Evident! Cu salariul ridicol al unui doctor de plasă nu se poate face avere. Iar clientela particulară, într'un oraş mic, într'un mediu rural, ce poate însemna? Lumea nici nu-şi dă seama că e un adevărat eroism, pentru un medic, să meargă într'o plasă. Şi statul se arată preocupat mereu de problema sănătăţii publice, dar nu face nimic, pentru a scăpa de mizerii pe doctorii dela ţară. Se plânge departamentul că nu află medici rurali, că e nevoit să umple posturile cu medicii evrei, dar nu vrea să vadă unei rana şi s'o vindece.

— M'am gândit să iau deocamdată cabinetul tatei. Avea, nici n'aţi crede, o clientelă foarte mare, şi din oraş, şi din satele din jur. Dacă se va da în concurs postul de medic de plasă, poate l-aş cere şi eu.

— Hm! Ar fi păcat pentru talentul şi dexteritatea dumitale. Dumneata eşti făcut pentru chirurgie. La

țară, trebue să faci de toate. Ai făcut stagiu și la alte clinici?

— Da, pe la cele mai importante. Mă gândesc încă că, după ce vor termina cu școala, fratele și sora, să mai fac practică la chirurgie. Ambiția mea e să-mi deschid cu timpul un mic spital.

— Hm! Hm! Poate n'ar fi rău, dar ai mai avea nevoie să mai lucrezi chiar de-acum încă vr'o doi ani cu mine. Dacă ieși din clinică, cu greu te mai reîntorci la ea. Vieața are atâtea cotituri. Și apoi lipsa practicei face să uiți și ce ai învățat.

— O mică practică aș putea avea mereu, chiar dela început. Tatăl meu făcea și unele operații mai mici. In timpul din urmă își înzestrase cabinetul destul de bine. Și idealul lui a fost să aibă un mic spital.

— Hm! Interesant ce-mi spui. Dumneata te vei mai gândi. La orice caz să știi că la clinica mea ești totdeauna binevenit. De, poate ar fi posibil să-ți rupi o lună-două în fiecare an.

Valentin îi mulțumi și ieși foarte impresionat dela profesor. Se interesa cu adevărat de soarta lui, și, iată, nu numai pentru combinația aceea cu nepoată-sa. Parcă o și uitase în convorbirea cu el, ori poate-i aștepta efectul pentru mai târziu? N'ar fi crezut! Era un om cinstit. Acum știa că-i logodit.

Valentin mai lucră până în Iunie la clinica de boli interne. Știa că în practica tatălui său mai ales cu asemenea boli avea de lucru, și desigur tot așa va fi și cu el.

Căsătoria o amânaseră, pentru dumineca de după Sântilie, aniversară logodna lor în familie. Doamna Grecu, după ce-i povesti Valentin convorbirea cu

profesorul rămase pe gânduri câteva zile și nu mai vorbiră despre aceasta decât târziu, când Valentin veni acasă, de Paști.

— „Poate ți se deschidea o carieră însemnată. N'o să regreți, Valentin?", îl întrebă ea pe urmă.

— Nu, mamă, nu voiu regreta.

— Te întreb numai, pentrucă principalul lucru în vieață e să nu faci nimic împotriva convingerilor celor mai intime. Interesul, evident, ți-ar recomanda să-i urmezi sfatul. Dar după interes nu te poți lua. El nu te face nici fericit, nici mulțumit în vieață. Știu că ții foarte mult la Sora.

— Da, mamă, foarte mult.

— Bine faci. e o fată vrednică. Eu, cu mamă-sa ne-am gândit de mult la căsătoria asta. Că veți duce-o mai greu acum, după moartea tatălui tău, este evident.

Nu putu și nu era nevoie să-i spună mai mult.

— Chiar dacă n'am fi logodiți, tot cu ea m'aș căsători, mamă. O iubesc mult.

— Dacă-i așa, și știu că e așa, nu ai să te temi de greutăți. Așa dar vreai să iei locul tatălui tău.

— Da, mamă!

— Ai concurat?

— Singur. N'a mai concurat nimeni.

— Da, tinerii nu se îmbulzesc la asemenea posturi. Dar, martor mi-e Dumnezeu, noi nu ne-am putut plânge de nimic. Inainte de România mare am trăit, și încă bine, numai după clientela tatălui tău. Si, tu știi ce clienți avea în majoritate și ce taxe îl puteau plăti. Totuși, dela mulți, se aduna. E posibil însă ca munca asta intensivă să-i fi obosit inima.

— Nu cred, mamă, munca ţine sănătos organismul.

— Da, munca ordonată. Insă el trebuia să lucreze fără ceasuri oficiale, când venea clientul, când îl chema la un bolnav, ziua şi noaptea.

— Până la cununie mai lucrez la clinica de boli interne. Până atunci se va rezolva şi concursul. Şi cred că cununia va fi sigur, după ce sunt singurul concurent.

— Da! Stai numai, ce era să-ţi spun? Ei, dar, ţi-a spus Sora că directorul Scurtu s'a cam supărat, fiindcă aţi chemat de naşi pe magistratul cu nevastă-sa?

— Dar ei s'au oferit, puteam refuza? Sora nu le-a spus?

— Le-a spus şi s'au împăcat aşa ca Negru cu doamnă-sa să fie nănaşi din partea Sorei, iar directorul cu soţia din partea ta. Nu ţi-a spus Sora?

— N'avea când, căci încă nu am întâlnit-o.

Convorbirea avea loc în Sâmbăta Paştilor. Valentin venise abia atunci.

— Va trebui să treci pe la ei, să le mulţumeşti. Sunt nişte oameni minunaţi. Dar în timpul din urmă, directorul e cam nervos şi susceptibil. Le merge rău cu întreprinderea aceea forestieră. Incepuse încă până trăia doctorul, de prin vara trecută. Vrea să-i distrugă cu concurenţa o mare firmă străină. Să constrângă banca să-i vândă ei pădurile. Aşa-mi povestea fie iertatul tatăl tău.

Directorul Sava Scurtu se luptă vitejeşte, dar simţul lui practic îi spuse că a ajuns la limită. Dar mai continuă să vândă materialul lemnos sub preţul de cost încă două luni, putea da peste cap întreagă bancă.

Nu putu afla ajutor de nicăiri. In fața concurenței sângeroase a firmei străine, ar fi avut nevoie de un capitol de cel puțin douăzeci de milioane și nici nu se putea gândi să-l poată avea de undeva.

Atunci, bolnav de necaz și supărare, trimise vorbă firmei că e învoit să înceapă tratative pentru tranzacție. Se știa că firma lucrează, ca și banca, cu pierderi mari, concurându-l pe el pe piețele de desfacere. Și se hotărî să ceară pe materialul gata, pe pădurile în picioare și pe instalațiile uzinei, un preț în care să restituie și pierderile grele de un an de zile. Credea că-i va mai conveni și firmei, decât să mai lucreze câteva luni în pagubă mare.

Dar potrivnicul nu voi să-i ofere decât prețul cu care a cumpărat banca pădurile din urmă și mai nimic pentru materialul gata și pentru instalații. Cunoștea situația și știa că are în mână banca „Fortuna".

Directorul mai continuă o lună, apoi fu silit să primească condițiile firmei. Fu un dezastru răsunător pentru bancă. Numele ei bun, cu un trecut atât de solid, fu clătinat. Sava Scurtu trăi ceasuri cumplite. Nu avusese încotro, altfel dădea definitiv peste cap și banca.

Urmarea imediată fu că „Fortuna" rămase numai cu doi funcționari, cu contabilul Verzaru și cu casierul Ion Banciu. Nu mai putu salariza nici pe advocatul Preda, ci rămase ca el să poarte procesele băncii cu bucata, după tarif. La începutul lui Iulie, banca părea aproape moartă, cu cei doi funcționari, cu clientelă puțină ce se mai abătea pe acolo.

Sava Scurtu păru, în măsurile ce luă, neîndurat.

Comprimă cheltuielile de administrație până la limita indispensabilului, suprimă tantiemele, mărcile de prezență la ședințe ale membrilor consiliului de administrație. Colaboratorii încă nu-i cunoscură această latură a caracterului. Recunoșteau însă că măsurile erau cu totul necesare și nu cârteau. Dar, alăturea de director, rămaseră adânc revoltați, văzând că nu au putut afla mijloacele legale prin care să fie împiedecată concurența neleală a firmei străine. Acum înțeleseră și ei pentru ce aproape întregul negoț cu lemne, în România, în mâinile firmelor evreiești, unele ascunse sub câte un răsunător nume românesc.

XX

Sora Preda se trezi, astfel, în pragul căsătoriei fără post. Multă vreme, la început, considera lucrul ei la bancă drept o îndeletnicire trecătoare, la tot cazul nu se gândise că pierderea lui îi va pricinui atâta supărare. Dar dela moartea doctorului Grecu ea pusese mare preț pe postul ei dela „Fortuna". Își dădea seama de greutățile lui Valentin și voi să muncească și ea la ușurarea lor. Își închipuia că Valentin va lua locul tatălui său, ea va continua să lucreze la bancă, iar doamna Grecu va conduce gospodăria, ca și până acum.

Pregătirile de nuntă nu-i îngăduiră însă nici ei, nici părinților să examineze mai temeinic noua situație creiată prin dezastrul băncii. Este o pregătire înfrigurată din care se risipesc însă în bună parte plăcerea cu care mama și fata lucraseră mai înainte

de cele două evenimente grave pentru ei, pentru toți. Totuși se lucra cu hărnicie și curaj. Lucrurile se mai puteau îndrepta, greutățile începutului puteau fi mai mici decât cum se proiectau și, în sfârșit, nu era scris nicăiri ca ei să-și înceapă căsnicia între condițiile cele mai prielnice.

Adevărat că unii dintre cunoscuți îi compătimeau nu numai pe logodnici, ci și pe familiile lor, iar unele prietene de-ale Sorei păreau satisfăcute de greutățile ce se iviră în drumul lor, chiar de la început. Insuși directorul Scurtu nu mai părea încântat de căsătoria finei sale acum. I-ar fi plăcut să o mai amâne. A și voit să sugereze, prin soția sa, această amânare, dar logodnicii nu voiră să audă despre asta și nici părinții Sorei nu s'ar fi împăcat cu o nouă amânare.

Astfel căsătoria fu celebrată duminecă după Sântilie, la aniversarea logodnei lor în familie. La petrecerea dela Sântilie nu participară nici cele două familii, nici directorul „Fortunei", familiile fiind încă în doliu, iar Sava Scurtu părând încă bolnav de înfrângerea ce suferise.

Fu o nuntă în cerc restrâns familiar : părinții, frații și surorile, cele două perechi de nănași, verișoara Florica. Nu fu muzică, nu se auziră cântece. O tristețe îngrijorată răzbătea mereu în fețele și vorbele celor mari, numai tineretul fu mai voios. Iar Sora și Valentin pluteau acum în lumi foarte depărtate de realitate. Fericirea lor înduioșa sufletele celor mari și doamna Preda nu se putea reține să nu-și spună : „Sunt copii ! Sunt încă niște copii !"

Petrecură trei săptămâni la țară, unde doamna Preda avea o moșioară și o casă drăguță, rămasă de la

părinții ei. Nici nu-și dădură seama cum trecură zilele. Veniră pentru două săptămâni și iată, se împlini și a treia și nu se mai înapoiau. Sufletele lor fură umplute de o dulceață, de a o aromă nouă, care-i îmbăta cu desăvârșire! Stăteau cu ceasurile pe bancă în grădină, mână în mână, și nu-și spuneau nimic, ci din când în când se cufunda unul în privirea celuilalt și se îmbrățișau cu duioșie.

Se risipise cu desăvârșire în vremea asta și pustiul amar rămas în sufletul lui Valentin după moartea tatălui său și sensația dureroasă a Sorei, când se văzu fără de post, fără de lucru. Aveau amândoi sentimentul că sunt nou născuți și știau că vieața lor abia de-acum va începe.

Sora își dău mai întâi seama că a trecut o săptămână peste termenul ce-l hotărîră.

— Trebue să ne întoarcem, Valentin! Mi se pare că e nevoie să-ți iai în primire postul.

— Da, peste trei zile.

— Știi exact?

Valentin zâmbi:

— Cum aș putea uita?

— Mie-mi pare că am uitat de toate.

— Da, am avut zile frumoase aici. De! Vieața își urmează cursul și e bine că-i așa!

Sora înțelese la ce făcea aluzie și nu-i răspunse. Ci, după o vreme, îi zise:

— Voiu pleca de-aici cu tine desăvârșit liniștită, Valentin. Voiu înfrunta cu tine orice greutăți. Mi-ai intrat adânc în vieață. De-acum sunt cu totul sigură că ești numai al meu!

— Dar până acum nu ai fost?

— Am fost, dar nu așa! Nu ți-am spus încă niciodată, Valentin!

— Ce anume?

— O sensație pe care am avut-o, până am venit aici. In apropierea ta simțeam încă ceva din femeia aceea. Părea că se agățase ceva din trupul ei de ființa ta, un fel de aer străin, pe care nu-l puteam nicicum risipi.

— Și mie nu mi-ai spus nimic!

— Nu, pentrucă eram încredințată că tu nu ești vinovat, că nu ai cunoștință de aerul acela străin. Cum să-ți spun? Eram convinsă că numai eu îl pipăi și-l simt.

— Și acum, nu mai simți nimic?

— Nu! S'a risipit de'ntâia dată, când am fost împreună. N'am mai simțit de-atunci decât mireasma ta, o biruise pe cealaltă. Mă gândeam că te-ai scăldat într'o apă curățitoare, proaspătă, și n'a mai rămas nimic străin în jurul tău. Dar, îți repet, acel ceva străin era cred în mine, nu în tine. Acum sunt sigură că pe femeia aceea nu ai iubit-o niciodată. Totuși, mai spune-mi odată și cu gura. Acum, de plecare, de întoarcerea noastră în lume.

— N'am iubit-o, a fost o nenorocire, cum te-ai putut convinge și tu.

După un răstimp de tăcere, Sora zise.

— Mulțumesc, Valentin. De-acum numai un lucru să mai pot uita!

— Ce, anume?

— Păi, înaintea mea, ai sărutat-o pe ea!

Inima lui Valentin se strânse dureros. Așa era! Amărăciunea acestui gând nu-l părăsea nici pe el.

— O să încercăm amândoi, Sora.

— Regreți și tu?

— E mai mult decât un regret. Oricât ne-am purifica de-o faptă rea, drojdia ei rămâne încă în suflet. Cred că numai cu timpul poate fi risipită. Iți poți tot spune că acum mustrarea de conștiință e zadarnică, ori că e prea târziu și nu mai are niciun rost, mustrarea își ridică mereu capul.

Sora fu înduioșată.

— Dragul meu Valentin, nu te mai gândi la asta! N'a să-ți mai amintesc nici eu.

Ea-l îmbrățișă și-l sărută.

— Iată, ești curat întreg! Ești al meu întreg!

— Da, sunt și am fost mereu. Chiar și în timpul acela. Dar asta nu ajută la nimic. Nu astupă glasul conștiinței. Cred că numai timpul. De altfel mi se pare că e firesc și necesar să fie așa. E bine să nu ne putem împăca cu o faptă imorală. Neîmpăcarea păzește de altele. Nu te sili nici tu să nu te mai gândești la asta. Va fi un tonic ce te va ținea trează, când e vorba de-a exagera calitățile mele. Poate e bine să știm că nu suntem decât oameni și în mijlocul celei mai exaltate iubiri.

— A, nu! Aici nu sunt de-o părere cu tine! Eu vreau să uit complet, și acum, topindu-se cu totul rezerva aceea — subțire și până acum, e adevărat — cred că voiu uita cu desăvârșire. Acum știu că ai fost și ești numai al meu...

Valentin Grecu fu numit doctor de plasă în locul tatălui său. Era sigură numirea ne mai fiind alt concurent.

Ei se instalară în două camere din locuința doam-

nei Grecu. Puteau locui şi în casa advocatului Preda. loc era destul. Dar cabinetul medical al bătrânului era în propria locuinţă, cum l-ar mai fi mutat? Şi casa doctorului era la loc central, lumea era obicinuită să vină aici. Părinţii Sorei făcură şi propunerea ca tinerii să locuiască la ei, iar cabinetul să rămână mai departe în casa doctorului.

Nu se învoi însă doamna Grecu. Era numai cu Anişoara, şi locuinţa era prea pustie, după ce rămase văduvă!

Valentin cunoştea o mulţime din clientela tatălui său şi din oraş, şi din plasă. In împrejurimi îl însoţi adeseori pe tatăl său. In cabinetul medical, în timpul vacanţelor de când se înscrisese la medicină, fu adeseori lângă bătrân. Ii plăcea să ia seama la examenul medical ce-l întreprindea tatăl său, cerceta reţetele ce le scria, îşi însemna în memorie sfaturile ce le dădea. Apoi, controla totul în cărţile lui de medicină. Citise multe şi dintre ale tatălui său şi se convinse că ştiinţa de azi, afară de metodele nouă chirurgicale, nu depăşise în multe probleme cunoştinţele variate ale tatălui său.

Valentin se puse pe lucru. Bolnavii începură să vină în cabinetul său, alţii să-l cheme la locuinţă. Işi începu drumurile prin plasă. Seara citea şi studia ceasuri întregi. Işi abonase reviste de specialitate. Nu se dădea în lături să ceară sfat uneori dela un medic mai în vârstă, rugându-l să cerceteze şi el cutare caz.

Nici nu ştia cum îi trece vremea şi se bucura din tot sufletul, când vedea încrederea clienţilor în el. Această încredere îl obliga să citească şi să înveţe

mereu. Cu toată practica făcută la diferite clinici, vedea cât are încă de învățat. Uneori mergea la unii dintre foștii lui profesori, le descria cât putea mai amănunțit cutare caz și le cerea sfatul.

Elanul muncii și avântul tinereții îl făcură aproape să uite durerea de pe urma morții tatălui său. In orice caz se gândea tot mai rar la ea. Vieața era așa de plină de probleme, cariera lui era atât de captivantă!

Vremea trecea însă mai greu pentru Sora. Două femei într'o gospodărie nu prea aveau ce face. Și ca mai ales, cum nu era la casa ei, nu se putea amesteca decât în ce-i dădea de lucru soacră-sa. Sora era obicinuită să aibă mereu o ocupație, și aici, pe la zece dimineața, nu mai avea ce face, afară de cazurile rare, când doamna Grecu o lăsa pe ea la bucătărie.

Fără să spună ceva cuiva, ea începu să se informeze unde ar putea găsi ceva de lucru. Ar fi voit să poată câștiga ceva și ea, pe lângă nevoia ce simțea de a fi în treabă. Traiul era destul de greu. Ionică era încă la universitate. Se pusese cu stăruință la lucru, după moartea tatălui său, ne mai interesându-se de altceva. Dar era la studii și fratele său Iuliu și Sora simți și strâmtorarea părinților, după ce banca își reduse personalul.

Nu era supărată pe nașul său, pe directorul. Înțelegea că banca trebuia să-și reducă cheltuielile. Ea, cu munca sa, dacă ar afla de lucru, ar putea veni, cât de cât, în ajutorul amânduror familii. Se simțea obligată față de amândouă.

La vr'o trei luni după căsătorie, se făcu un post liber la contabilitatea județului.

Intâiul sfat îl ceru dela naşul său, directorul „Fortunei".

— Draga mea, cred că nu mai trebue să-ți spun cât de mult am regretat că nu mai lucrezi la noi. Hm! Ce să spun! Eu sunt un om care apreciez munca. E singurul rost al omului în lume. Dar cred că acum trebue să te înțelegi întâi cu Valentin şi cu soacră-ta. Se vor învoi? Nu au nevoie de tine acasă?

— Nu cred, n'am observat că ar avea.

— Trebue întrebați ei întâi. Sunt atâtea prejudecăți în societate, când e vorba de muncă, de o femeie în slujbă. Să nu se simtă ei jenați, umiliți, pentrucă abia măritată îți cauți de lucru. Ştiu că mamă-ta la început nu s'a împăcat cu venirea ta la bancă. Şi atunci ce erai? O absolventă a liceului comercial, una care-şi dase proaspăt examenul de maturitate.

— Da, însă mai târziu mama s'a obicinuit.

— Totuşi să-i întrebi şi pe părinții tăi. Eu în locul lor ți-aş aproba hotărîrea îndată! Deşi, trebue să-ți spun, am unele planuri ale mele pentru viitor. Vei înțelege cred că nu putem rămânea cu banca în situația de acum. Am avut pierderi mari, iar eu mă gândesc mereu cum să le astup, să dau un nou avânt băncii. Şi atunci cred că vom avea iarăşi nevoie de tine şi de tatăl tău.

— N'ar fi nicio greutate, naşule. Aş lăsa imediat prefectura.

După sfatul naşului său, Sora vorbi cu Valentin, cu socră-sa, cu părinții. Nimeni nu păru încântat de pla-

nurile ei. Totuși cel mai înțelegător se dovedi Valentin.

— „Lăsați pe fata să lucreze", zise el mai în glumă, mai în serios. „Munca nu-i o rușine pentru nimeni. Cum? Gura lumii? Dar ce ne pasă de gura lumii? O să vină vremea, când niciun fel de muncă nu va mai depreciată. Iar Sorei îi place să lucreze, să fie ocupată. Dați-i, dacă nu, de lucru acasă! Cum să stea fata toată ziua cu mânile' n poală? Nu-i făcută pentru asta".

— „Dar, Valentin", zicea mamă-sa și soacră-sa, „va zice lumea că n'avem nici strictul necesar de existență, ceea ce tu știi bine că nu-i adevărat. Mulțumită lui Dumnezeu a început să meargă mai bine și biroul advocațial, iar cabinetul tău e în plină desvoltare".

— Lumea care n'are de lucru se ține de vorbe. Treaba ei, gura nu i-o poate opri nimeni. Dar din cauza ei eu nu pot admite ca nevastă-mea să nu facă ceea ce-i place și ce îi va face bine. Sora s'a obicinuit cu lucrul. Când vor veni copiii, când va avea casa ei, va fi altceva. Dar acum, are dreptate și biata fată! Ce să facă toată ziua? Să bată trotuarele ori cofetăriile? Eu nu pot suferi astfel de femei. Vieața nu ni-e dată, numai să ne plimbăm prin ea și să ne amuzăm. Eu știu că Sora judecă bine. Bucuria vieții nu o afli decât în muncă.

— Dar și noi am fost odată femei tinere și n'am simțit niciodată nevoia unei slujbe afară din casă. Va afla ea destul de lucru și acasă.

Rezistența celor două femei fu însă înfrântă după

puţină vreme şi Sora începu să lucreze la contabilitatea prefecturii.

Lumea vorbi, într'adevăr, şi exact în felul de care se temeau cele două femei. Vorbi despre strâmtorarea în care trebuiau să trăiască cele două familii. Vorbiră mai ales localnicii ardeleni. Cei veniţi din vechiul regat şi stabiliţi aici, în diferite posturi, vorbiră mai puţin. Erau ofiţeri, erau magistraţi, ale căror soţii erau funcţionare, institutoare, profesoare. Ei erau mai obicinuiţi cu asemenea situaţii. Pentru ce n'ar putea fi funcţionară la prefectură şi tânăra soţie a doctorului Valentin Grecu?

Sora fu foarte bucuroasă că putea lucra din nou. Satisfacţia lucrului săvârşit o făcu să aibă, iarăşi, mai multă încredere în sine, se simţea crescută în puteri şi-i părea că-i mai vrednică de Valentin.

XXI

Trecură doi ani înfriguraţi pentru Sava Scurtu şi banca lui, în care directorului îi reuşi să o pună din nou în picioare, şi încă mai sdravănă decât fusese înainte.

Pe la sfârşitul lui Ianuarie, după şedinţa în care fu aprobat bilanţul şi se fixă viitoarea adunare generală, consiliul de administraţie puse la cale sărbătorirea lui Sava Scurtu, la Casina Română.

Aranjară masa în sala cea mare, odată sală de biliard, apoi sală de lectură. Afară de membrii din consiliu şi din comitetul de cenzori, fură invitaţi şi alţi oaspeţi, dintre aceia care manifestară înţelegere

și bunăvoință pentru bancă, în anii grei prin care trecu. Afară de contabilul Verzaru și casierul Banciu, mai lucrau acum la „Fortuna" încă cinci, între care și cei doi demiși cu prilejul crizei, Moise Albu și Ion Crețu. Fură invitați și ei se prezentară între cei dintâi, afară de casierul Banciu, pe care nu fu chip să-l urnească de-acasă colegii. „El n'a fost niciodată la nicio manifestație, lui să-i dea pace!

Cu câtă însuflețire n'ar fi venit și fostul prim-contabil Nichita Marcle, dar el dormea de-un an somnul cel de veci, în cimitirul orașului, cu o frumoasă cruce de piatră la cap. După ce nu mai avu de lucru la bancă, nu avu curajul să părăsească orașul și Casina, să meargă la țară, cum fusese planul lui inițial. Trecu prin toate emoțiile directorului și ale consiliului de administrație și nu apucase să-l vadă pe Sava Scurtu ieșit deasupra greutăților. La interval de trei luni avu două atacuri, de inimă rea, credea el, pentru ceea ce fu să pățască banca, la care lucrase o viează de om și pe care o știa mai tare ca o stâncă, înainte de legea conversiunii datoriilor agricole.

Ionică, băiatul de serviciu al mărgineanului Bucur Popa — puștiul de acum câțiva ani — era acum fecior mare și priceput în aranjarea banchetelor. Ce făcu, ce drese, Bucur Popa reuși să se țină la el banchetele mai intime, mesele mai restrânse, când venea în oraș o personalitate politică. Era totdeauna bine și cu guvernul și cu opoziția, iar sala Casinei era liberă, afară de dumineca. Reuși să-și atragă bunăvointa tuturora, deși nu era înscris în niciun partid. Nu știa nimeni cum reușise, dar unii spuneau că a putut convinge pe fiecare partid în parte, cum că, ne-

înscris oficial în partid, putea să-i facă mai bune servicii.

Mai era apoi împrejurarea că cele două localuri de club erau închiriate dela niște minoritari și nu aveau nicio sală potrivită, deși erau și aci la parter restaurante. Se spunea că tineretul naționalist cam începuse să treacă la răboj pe politicienii care admiteau să fie sărbătoriți în localuri ținute de minoritari, și mai ales de Evrei.

Ionică avea acum o practică prețioasă în aranjarea banchetelor mai intime, îl întrecuse de mult pe patron, pe Bucur, care-i lăsa acum cu încredere toată libertatea.

Ba îi lăsară deplină libertate chiar organizatorii banchetului, înțelegând că Ionică se pricepea mai bine ca ei la asemenea lucruri.

— Fiți cu încredere în mine, domnilor! Aranjez eu totul. O să compun un *menu*, clasa întâia. Pentru domnul director să nu facem cum va fi mai bine? Dar atunci pentru cine? Și alții străini au fost mulțumiți cum i-am servit. Lăsați pe mine!

Fu o cină cu treizeci de persoane. Fu invitat și prefectul și primarul, magistrați, personalul dela Administrația Financiară. Advocatul Preda, inițiatorul serbătoririi lui Sava Scrutu, dimpreună cu părintele Nistor, voiră să atragă atențiunea asupra unei biruințe economice românești, să refacă prestigiul meritat pe care „Fortuna" îl avusese înainte.

Nu era puțin lucru să te ridici după o lovitură ca aceea primită de „Fortuna", prin concurența sângeroasă a firmei străine. Să te refaci și să te înzdrăvenești între împrejurări economice financiare ca aceea

de acum, când operațiuni strict bancare, de credit, erau puține în urma legii conversiunii, mai ales în domeniul rural, unde fusese tăria băncii, când aproape nimeni nu mai făcea depuneri la bănci.

Fără priceperea comercială a directorului, „Fortuna" nu s'ar mai fi pus niciodată în picioare; în cel mai bun caz ar fi tângit de azi pe mâine, ca aproape toate băncile din centrele mai mici ale Ardealului.

Sava Scurtu știa că nu din vina lui ieșise prost cu întreprinderea forestieră. El făcuse calculele cele mai exacte, cele mai strânse, și ținea lucrurile în mâna lui. Era o întreprindere sănătoasă, cum se și adeveri în primii ani. El știa că numai concurența neloială i-a distrus întreprinderea. Durerea era mare pentru el a fost să vadă cum se apropia funia de par, fără să poată face nimic. Și avu sentimentul înfrângerii rușinoase, prin faptul că în țara lui nu erau mijloace pentru a opri o astfel de concurență.

Așa că în nouăle lui combinații căuta astfel de terene de activitate comercială, industrială, pe care să nu se mai întâlnească cu concurența evreiască, știind că nici in alte domenii de activitate nu erau legi care să le poată apăra. Făcu cercetări mai mult de-o jumătate de an, și se sperie în toată legea, când văzu că aproape nu este teren comercial sau industrial pe care să nu se întâlnească cu capitalul evreiesc, cu concurența lui. Nu credea, ba nici idee nu avuse, că chiar într'o astfel de măsură era acaparată de Evrei industria și comerțul țării.

In sfârșit după căutare îndelungată luă contact cu niște mari firme străine, de peste graniță, care încheiară contracte cu statul român, pentru construi-

rea autostradei care trecea prin Transilvania. Contractă cu una din cle livrarea pietrei cubice de granit, închiie zeci de cariere de piatră dela diferite comune și se puse pe lucru. Carierele le luă în arendă chiar la începutul lucrărilor, prin bună învoire. Erau munți întregi de piatră care nu aduceau niciun venit comunelor, bisericilor, a căror proprietăți erau, iar concurența prin licitații publice se ivi mai târziu, când se văzu cât au ajuns de rentabile acelea cariere.

Era însă o muncă grea și cerea, pe lângă muncitori specialiști, și un întreg personal administrativ și de supraveghere tehnică. Sava Scurtu era vecinic pe drumuri, uneori nu venea cu săptămânile acasă. Intrase cu tot curajul în noua întreprindere și, după calculele ce-și făcuse, după contractele ce le încheiase, era sigur că înainte de a-i putea face rău orice concurență, banca putea câștiga deajuns, pentru a se consolida din nou.

Desigur, nu se gândise niciodată că „Fortuna", societate pe acțiuni pentru comerțul bancar, va ajunge odată să închirieze și să exploateze cariere de piatră, cum nu putuse prevedea nici întreprinderea forestieră. Dar acum, după războiu, după unire, totul se amestecа, o întreprindere intra în domeniul alteia, își schimba statutele, se ocupa cu afaceri pe care nici nu le visase mai înainte. Era o situație economică financiară tulbure, neașezată — vedea el — în care nu mai puteai lucra pe linii mari, dinainte hotărîte, în cadre precise, ci pentru azi, pentru moment. Nu era o situație sănătoasă, își zicea el, însă după legea conversiunii văzuse că băncile care continuară să se

restrângă la afaceri pur bancare, abia vegetau, iar unele își și sistară activitatea, lichidând.

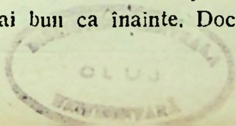
Inainte de-a se gândi la livrarea de piatră pentru autostradă, Sava Scurtu alergase mult să i se dea băncii concesiunea distribuției monopolurilor statului prin C. A. M., pentru județul lor. Știa că-i o afacere rentabilă, și că prin această concesiune s'ar putea salva toate băncile din Transilvania, dacă li s'ar da numai lor. Garanțiile necesare le-ar fi putut oferi încă fiecare. In această alergare îl sprijini și prefectul și primarul orașului, oameni care aveau oarecari legături. Dar se izbiră cu toții de o cumplită rezistență ovreiască. Aproape toate concesiunile erau ale lor, toți funcționarii dela centrale și sucursale.

Sava, prin insistențe îndelungate, ajunse în audiență la ministrul de Finanțe, și arătă, în calcule precise, cum s'ar putea salva băncile din Transilvania lovite de conversiune, prin încredințarea lor cu distribuția monopolurilor statului, din partea Discom-ului, de curând înființat, și câți Români ar putea ajunge funcționari în cadrele distribuției....

— „Pretutindenea forfotesc numai jidani!", zise el.

— „Ce să facem, domnule director", îi răspunse ministrul, ridicând din umeri. „Asta-i o instituție creiată anume pentru ei".

Sava Scurtu, spirit întreprinzător și realist, spuse adevărul Sorei, că banca nu putea rămânea în situația în care se afla după falimentul întreprinderii forestiere și în doi ani reuși să o pună din nou în picioare. De-o juămatate de an, Sora trecuse din nou la bancă, iar tatăl său era iarăși advocatul băncii, cu un salar mai bun ca înainte. Doctorul Valentin Gre-

cu fu cooptat în consiliul de administrațiune, în locul rămas liber după tatăl său.

„Fortuna" ajunsese iarăşi un fel de bancă familiară, însă nimeni nu protesta, nici nu insinua. Majoritatea acțiunilor erau şi acum, ca şi la înființare, în mâna lui Sava Scurtu. Apoi toată lumea ştia că el făcuse banca ce fusese pe vremuri, şi tot el o mântuise şi acum, în anii cei mai grei ai existenței sale.

Numai cât după ce trecu înfrigurarea luptei pentru salvarea „Fortunei" şi ea fu consolidată prin noua întreprindere, Sava Scurtu se simți deodată obosit, extenuat. Coarda care se descordă se simți deodată slabă, lipsită de elasticitate. Directorul îşi arătă dorința de-a se retrage, dar consiliul de administrație nici nu voi să audă. După sfătuiri şi combinații îndelungate ajunseră la concluzia să numească un subdirector, care să alerge şi să supravegheze toate lucrările dela carierele de piatră. Era, adevărat, o muncă prea grea, pentru vârsta lui şi după sbuciumul lui de până acum.

De subdirector îl desemnară pe advocatul Vasile Preda. El era cel mai versat în afacerile băncii. El, după ce muri doctorul Grecu, era colaboratorul cel mai vechiu al directorului. Era apoi un om calculat, prevăzător, priceput. Desigur va avea încă nevoie de îndrumările directorului. Cât despre cariera lui advocațială îşi va lua un advocat stagiar. Deşi situația se mai îmbunătățise, nu erau semne că avea ce să regrete.

Cu prilejul acestei schimbări în conducerea băncii şi după şedința de bilanț, în care se văzu marele avânt ce-l luă întreprinderea chiar dela început, se

hotărî sărbătorirea lui Sava Scurtu, la Casina Română, în seara aceea dela sfârșitul lui Ianuarie.

Invitații erau numai bărbați. Oaspeții tot veniră vreme de un ceas, după termenul fixat, după obiceiul românesc. Ionică nu se impacienta. El știa năravul oamenilor și nu se sili să fie masa gata la termenul fixat. Nu voia nici să se răcească, nici să se ardă mâncările. Dăduse el instrucțiile de lipsă bucătăresei.

Ince-încet, sosiră toți cei treizeci de comeseni. Ionică avea acum un ajutor, un băiețel, cum fusese el înainte cu câțiva ani, unul Sava, băiat desghețat, tot din părțile mărginănești. Serveau amândoi țuici și drojdie oaspeților, și bucățele de cârnat afumat, pregătit acasă, foarte gustos și apreciat de invitați. Mai erau măsline, alte mezeluri, și sticle cu bere de la ghiață pentru cei amatori.

Conversațiile se legară îndată și larma lor umplu sala cu veselie. Ionică și cu ajutorul lui îmbiau mereu, mai ales cu drojdie. Era niște rachiu vechiu, dintr'un butoiu acum început. Ionică știa din experiență că succesul unei mese atârnă de cele mai multe ori dela *antreul* acesta. Dacă lumea se așeza bine dispusă la masă, luată puțin de tăria rachiului, dacă se așeza discutând din plin, știa că toate bucatele aveau să fie bune, că chiar dacă o friptură era mai tare sau mai arsă, ori vinul mai slab, nimeni nu mai observa.

Adevărat că cu prilejul acesta nenea Bucur lăsase bucătăresei să cumpere carnea cea mai bună și servi vinul cel mai bun ce-l avea în pivniță. Dar își luase și Ionică precauțiunile necesare. Ținea mult să reușească banchetul. Directorul „Fortunei" era și

acum cel mai bun patron al lor. Ionică zâmbea larg și satisfăcut, când văzu că lumea se așază gălăgioasă la masa lungă, frumos împodobită.

Se vorbi mai întâi, despre evenimentul politic care făcea sensația zilei : divizarea unui mare partid politic, despărțirea dintre doi vechi tovarăși de luptă. Comentariile fură aprinse și variate. Unii susțineau că ne apropiem de moartea partidelor politice, alții că de-abia de-acum se fac regrupările firești, după principii și programe, nu după persoane. Și iarăși alții afirmau că această scindare a partidului nu era decât o manevră abilă de sus, pentru a se ajunge cu timpul, când vor fi fărâmițate toate partidele, la dictatură, la absolutism.

Apoi se începu o discuție aprinsă în jurul atotputerniciei Evreilor în comerț și industrie, pornindu-se dela cazul și experiența făcută de banca locală, „Fortuna". Experiența ei, pe lângă a altora, era floare la ureche, spunea unii. Concurența evreiască nimicise în fașă sau distrusese după un oarecare avânt nenumărate întreprinderi pe acțiuni sau particulare românești. Recunoșteau cu toții meritele directorului Sava Scurtu și, după friptură, când se servi un vin galben ca aurul, începură toasturile de apreciere pentru directorul.

Cel dintâi luă cuvântul președintele consiliului de administrație, care era acum părintele Nistor. El făcu un scurt istoric al „Fortunii", întemeiată de Sava Scurtu, arătă importanța ei economică și chiar culturală pentru orașul lor și satele din jur. Scoase în evidență priceperea, onestitatea, spiritul practic, hărnicia cu care banca a fost condusă dela înființa-

rea ei. Ceti de pe un tablou ajutoarele culturale date în cursul anilor din profitul curat al întreprinderii. Ele se ridicau la peste cinci milioane. Aduse elogii directorului pentru vitejia cu care a dus lupta în anii din urmă și sfârși prin manifestarea încrederii desăvârșite și a dragostei pe care o avea consiliul de administrație și comitetul de cenzori față de persoana lui.

Toastară apoi prefectul, primarul, un magistrat, un administrator financiar și contabilul Verzaru. Unii erau cam luați de puterea vinului înșelător, pe care-l băură cu destul curaj, după ce se porniseră cu drojdia lui Ionică, și vorbiră lung de tot, mai bătând și câmpii, trecând în considerații generale asupra situației economice de după războiu, asupra politicei Băncii Naționale, din banii căreia, din împrumuturile căreia se înfruptau în optzeci de procente negoțul și industria minoritară, și numai douăzeci agricultura românească. Alții, politicieni nărăvași, nu crutară pe unii oameni politici care ar fi de vină pentru situația economică de azi, ajungând bogățiile țării pe mâna străinilor.

Sava Scurtu ajunse la cuvânt abia către miezul nopții.. Le mulțumi tuturora și pentru prezența și pentru cuvintele spuse.

Apoi se opri un răstimp cu paharul în mână, tuși scurt și adause :

— Domnilor, am să vă anunț cu acest prilej, în care m'ați onorat, o hotărîre a mea. De mulți ani știu că una din lipsurile cele mai mari ale orașului nostru este aceea a unui spital. Fie iertatul doctor Grecu mi-a pomenit de multe ori despre această grea

lipsă. Era idealul lui să-şi poată înfiripa unul cât de mic. Statul nu ajunge să facă el tot de ce este nevoie. Inițiativa particulară trebue să-i vină în ajutor. Iată pentru ce m'am hotărît, cu soția mea, ca unii care nu avem copii, să ajutăm, cu averea noastră, la înființarea unui spital aici. Trei sferturi din acțiunile băncii sunt, cum poate știți, proprietatea mea. Le voiu transcrie pe fondul noului aşezământ, ca un venit perpetuu pentru el. Perpetuu, cât se poate vorbi omeneşte de vecinicie. Dividendul anului acesta după ele face treisute de mii. Sper ca în anii viitori, profitul băncii să fie şi mai mare. Aş dori ca banca să închirieze de pe acum o clădire potrivită pentru un spital, fie şi numai cu vr'o douăsprezece paturi la început. Spitalul vreau să fie chivernisit de bancă. Cu timpul, după socotelile mele, s'ar putea aduna un fond chiar pentru o clădire nouă. Mai am şi altă avere care după moartea mea şi a soției, ar rămânea tot viitorului spital.

Am voit să folosesc acest prilej, pentru a anunța hotărîrea mea, pentru prezența unor bărbați atât de iluştri ai societății noastre si în primul rând domnul prefect şi domnul primar. Ii rog să se gândească dacă nu ar fi posibil să-şi dea concursul lor şi județul şi oraşul la înființarea acestui aşezământ. Este epoca de pregătire a bugetelor oficiale. In caz de posibilitate se' nțelege că spitalul s'ar putea înființa mai de grabă, şi în caz de ajutoare însemnate, mai mari decât contribuția mea, noul aşezământ ar fi proprietatea oraşului ori a județului, banca rămânând permanent obligată să verse dividendele după acțiunile mele.

Iată, domnilor, ce am crezut de bine să vă anunț cu acest prilej.

Cuvântarea lui Sava Scurtu făcu o adâncă impresie asupra oaspeților. Toți îl apreciară și până acum, ca pe unul din cele mai limpezi capete din oraș, deși, cum nu se amestecase în luptele politice, rareori se vorbea în societate despre el. Era trecut și el cu advocatul Preda și cu alții pe „linia moartă". Era evident că folosise acest prilej nu pentru a-și premări hotărîrea luată, ci pentru a impresiona fețele oficiale și a le determina să se gândească serios la nevoia unui spital.

Mișcați de gestul lui sau însuflețiți de vin, deocamdată nu se putea ști, prefectul și primarul declarară solemn că vor lua sume în buget, că vor cere rapoarte favorabile dela medicul județean, al orașului și al celui de plasă.

Medicul de plasă Valentin Grecu era de față și-i asigură că va face un raport foarte documentat, arătând nevoia spitalului.

Valentin se simți foarte fericit, îi strălucea fața, privire. Se uita cu adâncă recunoștință la nașul său și, în rândul celor care îl felicitau pe bătrân, el se grăbi să-i mulțumească.

Simțea că Sava Scurtu își luase această hotărîre nu numai din motivele arătate de el în cuvântare, ci și pentru Sora și el. Făcuse și până acum unele aluzii, când Sorei, când lui. La cununie, toată lumea se miră că directorul „Fortunii", unul din nași, n'a făcut niciun dar tinerei perechi. Fusese jenant și pentru părinți și pentru miri, în fața altor daruri de nuntă.

Sava Scurtu, simţind mirarea din jurul său se mărgini atunci să spună, fără a se arăta strâmtorat de neatenţia lui.

— Cadoul meu de nuntă o să vină mai târziu.

Sorei, care trecuse dela judeţ la bancă, îi spusese odată :

— Nu peste mult îţi vei folosi cunoştinţele pentru tine şi Valentin.

Iar lui Valentin, care-i vorbi adeseori de necesitatea unui spital, i-a spus într'un rând:

— Poate dă Dumnezeu şi se va face. E mare nevoie de el, ştiu eu de mult. Şi fie iertat tatăl tău îmi vorbea adeseori.

Acum, Valentin îi strânse călduros mâna şi-i spuse cu însufleţire :

— Te voiu ruga să pot lucra şi eu în spital, naşule.

— Dar tu vei fi directorul lui, dragul meu. Crezi că oficialitatea va face ceva ? Eu nu prea cred. Dar şi în cazul acesta, cel mai favorabil, tu vei avea conducerea.

Valentin nu-şi mai afla locul de bucurie. Ar fi dorit să fie şi Sora aici, să audă şi ea. Dar Sora, de o lună, îşi luase concediu dela bancă. Işi aştepta pe primul ei copil. Pentru vremea asta, mamă-sa stărui să se mute la ei. Doamna Grecu, bătrâna, nu se împotrivi, iar pentru Sora fu liniştitor. In faţa soacrei sale se simţea mai stingherită, de când sarcina era mai pronunţată. Se mutase de-o lună şi Valentin la socrii, cabinetul şi-l ţinea însă tot în casele părinteşti.

Pela unu, Sava Scurtu şi cei mai mulţi dintre oaspeţi plecară dela Casina Română. Dintre cei mai tineri, şi câţiva mai nărăviţi la vin, dintre ceilalţi, ră-

maseră până târziu. Valentin ieşi printre cei dintâi.

Intră cu gije în dormitorul lor. Voia să nu trezească pe Sora, deşi ardea de nerăbdarea de a-i spune Sorei vestea cea mare.

Dar ea nu dormea. Il aştepta. Aţipise de îndată ce se culcă, dar apoi se trezise de o svâcnire bruscă în sânul său. Se gândea. Era puţin îngrijorată, puţin tristă. Se temea.

Când îi spuse Valentin hotărîrea naşului, se lumină.

— Ah! Să vezi că aceasta-i cadoul dumisale de nuntă!

XX

Mai trecură şase ani, în vreme ce se petrecură multe schimbări în oraş şi în ţară. Incă nu apucase a se aşeza frământarea socială de-după unire, şi se produse o nouă răscolire. Partidele politice fură desfiinţate şi o mulţime de oameni, de familii, rămaseră deodată ca suspendate în văzduh, aceia care deţinură situaţii politice, care trăiră in perindarea la putere a partidelor. Rămaseră deodată, „şomeri" o mulţime de foşti parlamentari, prefecţi, primari, în toată ţara. Erau destui şi aici în oraş. Aproape toţi prefecţii erau acum militari, unii în funcţiune, cu delegaţie, alţii dintre ofiţerii „deblocaţi". De asemenea şi foarte mulţi primari.

Foştii politiiceni activi rămaseră la început nedumeriţi, uluiţi, apoi se legară de speranţa că situaţia aceasta nu va putea ţinea prea mult, că va trebui să se revie la sistemul partidelor. Era nefirească şi absurdă desfiinţarea lor, ziceau cei mai mulţi.

Pentru unii, pentru cei puţini, aşteptarea era mai uşoară. Ei se învârtiseră sub regimul partidelor, îşi făcură o situaţie materială! Dar cei mai mulţi aşteptau greu. Unii, în decurs de un deceniu şi jumătate şi ceva mai bine, intrând în afaceri, câştigară şi pierdură averi şi erau în aşteptarea altor conjecturi favorabile. Alţii, în vremuri bune, nu cruţară nimic, crezând că nu se vor mai sfârşi, trăind din plin şi bucurându-se de vieaţă. Aceştia rămaseră acum aproape imobilizaţi de spaimă. Alţii abia începură să-şi facă rosturile, intraţi mai târziu în politică, sau ajunşi mai târziu, după stăruinţe îndelungate, în graţiile şefilor. Aceştia rămaseră zăpăciţi. Şi cu toţii erau în aşteptare. Da, era absurd! Aşa nu se putea rămânea.

Ca pretutindenea în ţară, fură închise şi cele două cluburi politice din oraş. Cei rămaşi fără nicio ocupaţie, nu mai aveau unde se întâlni.

Câte unul, tot câte unul, începură să cerceteze Casina Română, până ajunse aici locul de întâlnire al tuturora. Veneau din toate partidele. Pereţii despărţitori dintre oameni căzură, urile dispărură. Se împăcară vechi potrivnici, care se combătură ani de zile, până'n pânzele albe, O solidaritate impresionantă creştea între ei. Toti condamnau noul regim politic şi toţi erau convinşi că aşa nu se putea rămânea.

Vechii şi statornicii oaspeţi şi membrii ai Casinei fură strâmtoraţi în odăiţa din fund, dar nici aici nu aveau pace. Venea când unul, când altul dintre ceilalţi, să-i întrebe ce se mai aude şi să critice noul regim.

Nouilor oaspeți nu le trecea nici prin gând să se înscrie membrii, să-și plătească cotizațiile Contabilul „Fortunei", Verzaru, care făcea acum pe casierul Casinei fu de părerea să le amintească de datoria ce o aveau. Dar directorul Sava Scurtu nu aprobă. Fu de aceeași părere cu el și proprietarul localului, mărgineanul Bucur Popa, care propusă se scadă chiria la jumătate. Avea câștig frumos după nouii veniți. Cum nu mai aveau nicio ocupație, unii stăteau cu ziua de cap aici. Și, cum erau mereu iritați, mereu în așteptare, consumau mereu mâncare și băutură. Inainte de amiazi mezeluri, țuici, bere, șprițuri, după amiazi cafele și vin. Ionică și cu băiețașul ajutor abia mai răzbeau cu serviciul.

Nu peste mult, Bucur Popa avu onoarea să-i viziteze localul și foștii miniștri, foști șefi, pe care și azi toată lumea îi ținea de atari. Veneau să dea curaj partizanilor. Regimul nu va putea dura mult, era absurd. Oamenii să nu se împrăștie. Să mai aibă puțintică răbdare. Lumea se grămădea cu prilejul ăstor fel de vizite la Casină și Bucur Popa făcea afaceri frumoase.

După câteva luni, se pare că în urma unor denunțuri, Casina Română fu închisă și sigilată. Se spunea că-i locul de refugiu al membrilor partidelor disolvate. Sava Scurtu fu silit să alerge până la ministerul de Interne, pentru a o redeschide. Dar aprobarea se dădu, numai cu condiția să oprească intrarea celor disolvați și să fie utilizată numai de către membrii permanenți ai ei, și pentru scopurile culturale ale despărțământului localnic al Astrei.

Așa că, spre bucuria lui Verzaru și supărarea lui

Bucur Popa, la Casina Română nu mai veneau decât vechii membri, și duminecа, lume mestecată, țărani și meseriași, în sala de lectură.

Dintre cunoscutele și prietenele Sorei nu se măritară în acest răstimp, decât verișoară-sa Florica Negru și Ana Dănilă. Celelalte erau fete mari și acum, unele profesoare, altele în diferite servicii pe la autorități, cele mai multe în alte orașe.

Fratele său, Iuliu, era acum profesor la un liceu, iar Virgil student la Politehnică în capitală. Advocatul Preda nu avea cu el nu știu ce cheltuieli, pentrucă Virgil ajunsese bursier chiar dela examenul de primire. Era un tânăr cu mari aptitudini tehnice și foarte iubit de profesorii săi.

Ionică Grecu intrase în magistratură și era acum judecător într'un oraș din Nordul Ardealului.

Pe soru-sa, pe Anișoara, o înscrisese Valentin la medicină. Va avea nevoie de ea la spital.

Pentrucă spitalul era deschis de doui ani. Sava Scurtu făcuse zadarnic încercarea de a determina prefectura și primăria să contribue la deschiderea și susținerea lui. Deși în câteva rânduri fu trecut în cele două bugete, la minister, pozițiile fură mereu suprimate. Directorul nu se putu gândi la o clădire proprie. De aceea închiriară un imobil potrivit, o casă cu etaj și cu o grădină mare cât un hotar, plină de pomi, mai la periferia orașului, într'un loc liniștit, și după indicațiile lui Valentin și a unui tânăr arhitect, făcură transformările necesare. Cu timpul poate vor cumpăra imobilul care era de vânzare. Dar deocamdată banii adunați în patru ani fură necesari la

adaptările de lipsă şi la înzestrarea spitalului cu instrumentele şi aparatele strict necesare.

In vremea acesta de patru ani, până la deschiderea spitalului, Valentin îşi punea suplinitor la postul său de medic de plasă şi chiar în cabinetul tot mai bine cercetat, şi două-trei luni pe an lucra la clinici, mai ales la interne, la chirurgie şi la ginecologie.

Profesorul de la chirurgie îl vedea cu drag şi acum. Nepoată-sa se măritase cu un profesor de la Ştiinţe. Se minună, când văzu în ce măsură crescu dexteritatea lui Valentin.

— „Fac unele operaţiuni şi acasă", zise el.

— Ai un spital ?

— Incă nu, dar acuşi se va înfiinţa unul mai mic, se' nţelege. Va fi un spital particular.

— Particular ? Propriu al dumitale ?

— „Il înfiinţează o bancă din localitate", răspunse evasiv Valentin.

— Şi acum unde operezi ?

— In cabinetul moştenit dela tata. Avea şi dumnealui unele aparate tehnice medicale. Am mai cumpărat şi eu.

— Se vede că m'am înşelat. Se pare că-ţi merge bine ?

— Nu pot să mă plâng, domnule profesor.

In patru ani, Valentin ajunse să facă singur şi operaţii dintre cele mai grele. Intâi sub supravegherea profesorului, apoi singur. Asemenea şi la Clinica ginecologică.

Profesorul dela Interne era mirat, văzându-l pe Valentin la curent cu cele mai noui cunoştinţe şi tratamente.

— Citesc mereu, domnule profseor. Am abonate revistele de specialitate.

— Hm ! Eşti între puţinii doctori de plasă care mai citesc, după ce părăsesc universitatea. Mă bucur şi te felicit. Se vede că nu-ţi merge rău.

— Clientelă am destulă. Mie mi-a fost uşor, domnule profesor, am moştenit-o aproape întreagă, dela fie iertatul tatăl meu.

— Da, eu l-am cunoscut şi l-am apreciat mult pe doctorul Grecu. Pagubă, că nu l-am putut salva !

— Am clientelă mare, dar, în mare parte, lume săracă. Insă, vorba aceea : „Dacă nu curge, picură".

— Se vede că picură bine, dacă ai interesul să mai înveţi şi acum. Pe tinerii doctori pe care îi copleşeşte mizeria dela început, în cine ştie ce localitate păcătoasă. nu-i mai interesează progresul ştiinţei noastre. Mie'mi pare bine de ce-mi spui. Mărturisesc că la început ţi-aş fi dorit mai mult să rămâi la noi, la chirurgie. De, ai putea fi acum poate conferenţiar.

— Ştiaţi de propunerea domnului profesor ?

— Da, mi-a spus. Te aprecia foarte mult la chirurgie ?

— O să avem şi un spital, domnule profesor ?

— Aşa ? Atunci te felicit. Ai făcut mai bine decât rămânând aici. Poate eşti şi căsătorit ?

— Da ! Demult. Am doi copii, domnule profesor.

Vreme de patru ani şi pe urmă şi după ce se deschise spitalul, şi mai târziu, Valentin Grecu ţinea să ia contactul în fiecare an cu clinicile.

Pe frontispiciul clădirii era scris : Spitalul băncii „Fortuna". In fundul grădinii mai era o casă cu trei

camere și dependințe, un fel de vilă, în care își luară locuința Valentin și Sora. La deschiderea spitalului aveau doi copii, un băiețaș și o fetiță.

De când aștepta pe primul copil și își luă concediu de la bancă, Sora nu se mai înapoie la slujbă. Acum avea de lucru destul acasă. Iar, după ce se deschise spitalul, ea purta administrația cu contabilitatea. Și liceul comercial, și practica la bancă, îi fură de foarte mare folos, în noua însărcinare pe care i-o dase Valentin și pe care ea o primi cu toată însuflețirea.

Era numai un spital în miniatură. Trei saloane, patru camere câte două paturi și două cu câte un pat; o sală de operații, una pentru radiografie, și dependențele necesare la parter; administrația, o cameră de consultare, bucătăria, cămara, camera portarului. In totul nu erau decât douăzeci și patru de paturi.

Valentin aduse ca personal ajutător și de îngrijire a bolnavilor trei maici dintre cele ce făcură serviciu la clinici, pe care le cunoștea de mult. Și reuși cu mare greutate să le aducă. Fu necesar ca părintele Nistor să se oblige să le servească în fiecare dimineață, la șase, liturghia, într'o capelă improvizată într'o cameră, la parter, unde într'altă cameră era și locuința lor.

I-ar fi plăcut ca soru-sa, Anișoara, să fie de la deschidere aici, dar ea era abia în anul al patrulea de medicină încă.

*

Inaugurarea spitalului se făcu numai după ce fură ocupate toate cele douăzeci și patru de paturi. Părintele Nistor și maicile fură de părerea să se sfin-

țească localul, înainte de intrarea bolnavilor, dar directorul „Fortunei" nu se învoi :

— „Spitalul nu e spital fără pacienții lui. Cum să-l inaugurezi ?", zicea el.

Fu o festivitate impunătoare. Se alesese ziua de Sântilie, când se ținea și petrecerea tradițională din oraș. Era bine să aibă prilejul și lumea din jur, să-l cunoască chiar dela deschidere.

După liturgia dela biserică, părintele Nistor veni în procesiune, îmbrăcat în odăjdii, cu tot poporul, cu praporii în frunte, cu corul care cântase și la biserică.

Era o zi senină și rândunicile se țeseau necurmat prin văzduh deasupra curții largi și a clădirii renovate și pe dinafară, încât părea nouă. Slujba se făcu la o masă în curte, în clădire n'ar fi încăput lumea care venise și din oraș, și dintre oaspeții care veniră din satele din jur la petrecerea de seară.

In ferestile deschise dela etaj se iviră și câțiva bolnavi.

Se făcu slujba sfințirii apei cu mare solemnitate. Părintele Nistor, citi și câteva rugăciuni dela sfințirea cea mare a apei, care se face la Bobotează, dar le adause penrtu frumusețea lor mișcătoare. Citi, așa părându-i-se lui că-i potrivit, și câteva rugăciuni dela maslu, fiind în ele vorba de bolnavi și de însănătoșirea lor, apoi rugăciunea dela intrarea în casă nouă. Corul condus de bătrânul învățător Precup fu foarte mult apreciat, deși omul părea obosit de povara anilor, ne mai având nicio elasticitate în mișcarea brațelor, pe care odată le purta cu atâta vioi-

ciune. Dar coriştii erau bine instruiţi şi în cântările bisericeşti erau tari.

La sfârşit părintele Nistor boteză pe toţi cei prezenţi, unul câte unul, începând cu Sava Scurtu, cu membrii consiliului de administraţie şi ai comitetului de cenzori ai băncii, cu directorul Valentin Grecu şi soţia acestuia. Sora se apropie de cruce cu cei doi copii de mână. Sărutară şi ei crucea, strângând din ochi la stropii mătăuzului de busuioc şi înflorind de zâmbete faţa Sorei.

Părintele stropi apoi toate camerele din spital şi pe toţi bolnavii. Corul cântă în toată vremea asta : *„Mântuieşte, Doamne, poporul tău“*, şi nu tăcu, decât după ce ajunse părintele, iar înaintea mesei, gata să-şi înceapă cuvântarea.

Erau prezente toate notabilităţile oraşului. Părintele Nistor era foarte emoţionat. Işi începu cuvântarea sa cu citatul evangelic: „Am fost bolnav şi m'aţi cercetat”. Făcu elogiul iubirii aproapelui, în care se rezumă întreg creştinismul, şi arătă învăţătura lui Hristos: „Tot ce aţi făcut unora din aceşti fraţi mai mici ai mei, mie mi-aţi făcut“, subliniind sublimitatea doctrinei. Vorbi despre starea sanitară a poporului nostru dela sate, unde „adeseori oamenii mor cu zile”, fie pentru neştiinţa lor, fie pentrucă n'au mijloace materiale să meargă până departe la vr'un spital, fiindcă prin apropiere până acum n'a fost niciunul. Pomeni de râvna doctorului Ion Grecu care şi-a pus chiar sănătatea în joc pentru bolnavii satelor şi de dorinţa lui de-a înfiripa un spital aici. Ceea ce nu i-a fost dat lui să vadă, are bucuria să conducă, de azi încolo, fiul său, tânărul doctor Valentin, „care

merge cu vrednicie pe urmele părintelui său". Dar acest prea îmbucurător eveniment al inaugurării spitalului n'ar fi putut avea loc, fără mărinimia și dragostea de aproapele a mult respectatului director al băncii „Fortuna", domnul Sava Scurtu. El a hotărît ca acest așezământ să poarte numele băncii, înființată tot de dânsul, dar spitalul trebuia să poarte numele său. Consiliul de administrație, al cărui prezident avea cinstea să fie, s'a plecat înaintea modestiei bunului creștin și a dat spitalului numele băncii. In numele consiliului îi arată întreaga recunoștință. Desigur nu e decât un așezământ modest, care ar putea crește, când orașul și județul vor avea mijloace să-l mărească. Oricum, până la înființarea unui spital potrivit pentru oraș și județ, acesta al băncii „Fortuna" își are o importantă menire. In caz că se va face cu timpul un spital oficial, acesta s'ar putea contopi în el, banca dându-i mai departe subvenția anuală. Dacă nu se va putea ajunge la o înțelegere în vremea sa, spitalul va continua să funcționeze, o vreme în clădire cu chirie, apoi, dacă va ajuta Dumnezeu, în clădire proprie.

Vorbiră apoi prefectul și primarul.

Cele două persoane oficiale își arătară recunoștința pentru fapta caritativă a băncii și a directorului său și o lăudară, stăruind asupra importanței sanitare a spitalului pentru oraș și împrejurime. Erau convinși amândoi că „sub noul regim, care, considera sănătatea poporului ca pe-o datorie fundamentală a oratului, se va ajunge și la înființarea spitalului public, de stat, în oraș"; „Regimul trecut era, lipsit de orice stabilitate. Ce iniția un guvern, zădărnicea cel ur-

mător". Nu se putea realiza nimic pentru bunăstarea publică pentru că „orice realizare era nevoie de vreme, de durată, dacă e vorba, să se facă ceva, ce să rămâna". O epocă nouă a început în vieața României, Caracteristicele sunt: „solidaritate națională, stabilitate administrativă, interesul obștesc deasupra celui particular, selecționarea valorilor". E nevoie de timp și de oameni, de omul la locul lui de „omul care sfințește locul". In trecut ce oameni dețineau funcțiunile posturile de răspundere? „Mai bine să nu mai vorbim la un prilej solemn și îmbucurător ca acesta!".

Apreciară amândoi și lăudară inițiativa particulară. Unul din păcatele politicianismului partidelor a fost și acesta că „au învățat pe oameni să aștepte totul dela stat".

Vorbi apoi tânărului director al spitalului, Valentin Grecu, care mulțumi consiliului băncii și în special directorului general pentru încrederea pusă în el, numindu-l conducătorul spitalului. Ceru lumii să fie cu încredere și promise că se va dedica cu trup și suflet acestui așezământ de binefacere.

Sava Scurtu mulțumi tuturora în câteva cuvinte, apoi oaspeții intrară să viziteze spitalul. Era târziu. Se apropia de casurile două, când se isprăvi cu vizitarea.

După ce se termină festivitatea inaugurării spitalului, luară amiaza în locuința lui Valentin și a Sorei părinții lor, directorul Sava Scurtu cu soția și părintele Nistor cu preuteasa.

Era întâiul „prânz mare" dat de tânăra pereche, la opt ani după căsătoria lor. Fu un prilej de amintiri pentru toți. Doctorul Grecu fu evocat cu multă

duioşie de către cei prezenţi. Durerea se stinsese în inimi, dar regretul învăluit în melancolie rămăsese. Cu câtă bucurie n'ar fi luat şi el parte la inaugurare !

Dar sufletele erau luminoase de bucuria vieţii, de satisfacţia că toţi membrii celor două familii erau sănătoşi. Nu mai aveau la şcoală decât pe Virgil la Politehnică şi pe Anişoara la Medicină.

A, cum au trecut anii şi cum au fost biruite toate greutăţile ce li se ridicară în drum. Dacă a fost sănătate şi putere de muncă ! Doctorul murise destul de îngrijorat, lăsându-şi copiii necăpătuiţi, şi iată Dumnezeu le-a ajutat la toţi.

Şi mama Sorei şi soacră-sa se gândiră cu emoţie cu acest prilej, decâteori le-a ajutat Sora cu salariul ei în anii cei grei, după criza dela bancă şi după moartea doctorului. Nu era nu ştiu ce salar — şase mii de lei lunar — însă pentru nevoile lor mărunte însemna mult. Sora ştiu să se poarte cu cea mai mare discreţie şi era deajuns să se facă o aluzie la cutare greutate, pentru ca ea — câtă vreme îi mai avea din salar — să acopere, ca din proprie iniţiativă lipsa cutare. Nici chiar lui Valentin nu-i spunea ce făcea cu banii. I se părea că el crede că-i cheltuia cu îmbrăcămintea, dar ochiul lui Valentin vedea tot, însă se făcea că nu vede. Deşi, după concepţiile sale, nu era nicio umilinţă, nici pentru el, nici pentru mamă-sa, ori soacră să se ştie ajutate de Sora. Pentru el era un lucru firesc ca toată lumea să muncească şi profitul muncii să meargă în familie. De altfel, cheltuielile mari le acoperea el, se' nţelege, dar era satisfăcut că şi Sora poate veni în ajutor.

Cu economiile ce putură face până la deschiderea spitalului își cumpărară mobilă nouă și înzestră mai bine cabinetul medical rămas dela tatăl său.

Acum mobila era în locuința din grădina spitalului și fu admirată de toată lumea. O ținură până acum la magazinul de unde o cumpăraseră și voiră să fie o surpriză.

Sava Scurtu, după masă, la cafea, scoase din buzunar un act și i-l dădu Sorei.

Ea făcu ochi mari, îl citi emoționată, apoi, cu lacrimi în ochi, i-l trecu lui Valentin.

Mișcați adânc, mulțumiră nănașului.

— E darul vostru de nuntă, băieți, al meu și al nașei voastre. A venit cam târziu, dar tot a venit!

Prin actul acela se preciza că spitalul, adică înzestrarea lui actuală și eventuala clădire proprie, rămân proprietatea Sorei și a lui Valentin Grecu, banca având obligația să verse în susținerea lui cota din venitul curat după acțiile foste ale lui Sava Scurtu, iar acum proprietate a spitalului. In cazul că s'ar clădi un spital orășenesc sau județean, proprietarii pot fuziona cu el, în condiții care se vor stabili de bun acord între ei, între care fundatorul fixa una singură, și anume ca Valentin Grecu să fie directorul spitalului. Dacă nu ar putea cădea de acord, rămân proprietatea finilor și a urmașilor lor.

In entuziasmul tinereții lui, lucrul esențial pentru Valentin era că se putuse înjgheba un spital aici. Nu se gândise la proprietate, nici la veniturile unui spital. Era încredințat — și văzuse și până acum — că din operații el va câștiga bani destui. Iși făcuse din bună vreme un nume de bun operator și bolnavii ve-

neau cu încredere la el şi înainte de-a avea spitalul. De-acum încolo nu-i mai păsa dê nimic, în ce priveşte grijile materiale. Se va vedea dacă până trăieşte el, se va înfiinţa un spital în oraş. Ar fi voit, îşi şi închipuia cum ar şti el organiza un spital cu vr'o sută de paturi, cel puţin. Dar nici gândul că proiectul va rămânea baltă nu-l nelinişte a. Va putea lucra pe viitor, în mic, şi la spitalul băncii „Fortuna". Işi atinsese în scurtă vreme idealul. De-acum numai sănătate să fie şi vreme să se poată ţine mereu la curent cu progresele ştiinţei medicale....

Seara, toată lumea luă parte la petrecerea tradiţională de Sântilie.

Ochii tuturor dansatorilor era atraşi de Sora şi Valentin. Păreau îndrăgostiţi abia de-o săptămână. Dansau mereu şi nu-şi mai luau ochii unul dela altul. Păreau amândoi mai frumoşi decât pe vremea când fuseră logodiţi. In fiecare pauză, Valentin o trata cu răcoritori şi prăjituri. Abia dansară şi cu altcineva în seara şi noaptea aceea.

— „Dragul meu", îi zicea Sora, „sunt tot mai îndrăgostită de tine. Nu şti ce-i cu mine ! Uneori simt că-mi pierd capul".

— „Numai să nu ţi-l pierzi, în vreme ce faci socoteli spitalului. Aici lucrezi pe cont propriu acum", zâmbi el, purtând-o uşor în ritmul valsului.

— Şi, îţi închipui ? Nu mai cred în realitatea femeii aceleia ! Dar vorbesc serios ! Nu mai cred deloc. Nici nu mai pot crede".

— „A, în Aneta aceea !", se miră Valentin, după puţină gândire.

— Aşa-i că n'a existat ?

— N'a existat! Sau ca şi când n'ar fi existat.

Râseră amândoi cu feţele luminoase.

Cine-i urmărea mai des cu privirea, mai mult dela un colţ de masă unde sta de vorbă cu un căpitan, cu care din când în când mai şi dansa, era Laura Dimu. Se spunea că omul acesta destul de înaintat în vârstă, îi face curte. Numai era nici Laura tânără şi fragedă ca mai de mult. Işi vopsea binişor şi buzele şi obrajii, îşi încondeia şi sprâncenele. Fusese şi la festivalul inaugurării spitalului şi, când o văzu pe Sofia venind la sărutatul crucii cu cei doi copii de mână — ea avea acum o slujbă într'un oraş străin şi nu ştia de copii — avu o emoţie puternică de admiraţie involuntară. Era un înger de femeie, mai frumoasă decât fată, şi cei doi copii o încadrau admirabil, îi dădeau o măreţie impunătoare.

Acum o urmărea din ochi, când dansa sau când, la braţul lui Valentin, venea să ia un sirop. Laura simţea o strângere de inimă. Simţea tinereţea proaspătă a celor doi, simţea cum se iubesc şi acum.

Şi norul de melancolie dureroasă îi inundă tot mai mult privirile, cu toate sforţările căpitanului de a o înveseli.

— SFÂRŞIT —

